TYTO ALBA

milan kundera

Juoko ir užmaršties knyga

milan kundera

Juoko ir užmaršties knyga

TYTO ALBA

milan kundera

Juoko ir užmaršties knyga

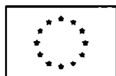
ROMANAS

Iš prancūzų kalbos vertė
Pranas Bieliauskas

VILNIUS
2006

UDK 885.0(44)-3
Ku-183

Milan KUNDERA
LE LIVRE DU RIRE ET
DE L'OUBLI
Gallimard

Culture 2000

Knygos vertimą parėmė Europos Sąjungos programa
„Kultūra 2000"

ISBN 9986-16-480-X

PIRMA DALIS

Dingę laiškai

1

1948 metų vasario mėnesį komunistų vadovas Klementas Gotvaldas išėjo į Prahos barokinių rūmų balkoną sakyti kalbos šimtams tūkstančių tėvynainių, užtvindžiusių Senojo Miesto aikštę. Tai buvo lemtinga minutė, pasitaikanti vieną ar du kartus per tūkstantmetį.

Šalia draugų apsupto Gotvaldo stovėjo Klementis. Snigo, šalveno, o Gotvaldas buvo vienplaukis. Rūpestingasis Klementis nusitraukė nuo galvos kailinę kepurę ir uždėjo ją Gotvaldui.

Propagandos skyrius tūkstančiais egzempliorių padaugino nuotrauką su balkonu, kuriame Gotvaldas, su kailine kepure ant galvos, bendražygių apsuptas, kalba tautai. Šiame balkone prasidėjo komunistinės Bohemijos istorija. Kiekvienas vaikas žinojo šią nuotrauką, nes matė ją plakatuose, vadovėliuose ir muziejuose.

Po ketverių metų Klementis buvo apkaltintas išdavyste ir pakartas. Propagandos skyrius tučtuojau jį ištrynė iš istorijos ir, žinoma, iš visų nuotraukų. Nuo tada Gotvaldas balkone stovi vienas. Ten, kur kažkada stovėjo Klementis, dabar matyti tik tuščia rūmų siena. Iš Klemenčio liko tik kailinė kepurė ant Gotvaldo galvos.

2

1971-ieji. Mirekas sako: žmogaus kova su valdžia – tai atminties kova su užmarštimi.

Taip jis nori pateisinti tai, ką jo draugai vadina neatsargumu: jis uoliai rašo dienoraštį, saugo laiškus, glaustai konspektuoja visus susirinkimus, kuriuose aptariama esama padėtis ir svarstomi tolesni veiksmai. Jis aiškina jiems: mes nedarome nieko, kas prieštarautų konstitucijai. Slapstytis, jaustis kaltam būtų pralaimėjimo pradžia.

Prieš savaitę, vienoje statybų aikštelėje dirbdamas su montuotojų brigada, jis pažvelgė žemyn ir jam susvaigo galva. Jis prarado pusiausvyrą, griebėsi už blogai pritvirtintos sijos, ši neišlaikė, ir draugai turėjo jį iš po jos ištraukti. Iš pirmo žvilgsnio žaizda atrodė pavojinga, bet vėliau, įsitikinęs, kad viso labo susilaužė tik dilbį, jis patenkintas pagalvojo, jog dabar turės keletą savaičių atostogų sutvarkyti reikalus, kuriais iki šiol neturėjo kada pasirūpinti.

Vis dėlto galop turėjo sutikti su atsargesnių draugų nuomone. Konstitucija, žinoma, garantuoja žodžio laisvę, bet įstatymai baudžia už bet ką, kas gali būti laikoma pasikėsinimu į valstybės saugumą. Niekad nežinai, kada valstybė ims šaukti, kad šis ar anas žodis kėsinasi į jos saugumą. Todėl kompromituojančius rašinius jis nusprendė paslėpti saugioje vietoje.

Bet pirmiausia reikėjo sutvarkyti tą reikalą su Zdena. Paskambino jai į miestą, kuriame ji gyvena, už šimto kilometrų nuo Prahos, bet veltui. Todėl bergždžiai prarado keturias dienas. Pasikalbėti su ja pavyko tik vakar. Ji pažadėjo jo laukti šią popietę.

Septyniolikmečiam Mireko sūnui atrodė, kad sugipsuota ranka tėvas negalėsiąs vairuoti automobilio. Ir tikrai, vai-

ruoti buvo nelengva. Raiščiu parišta ranka tabalavo jam priešais krūtinę kaip bejėgis ir nenaudingas daiktas. Norėdamas perjungti bėgius, Mirekas turėdavo paleisti vairą.

3

Prieš dvidešimt penkerius metus su Zdena jis turėjo meilės romaną ir iš tų laikų jam viso labo liko tik keletas prisiminimų.

Vieną dieną ji atėjo į pasimatymą su juo šluostydamasi akis ir šniurkščiodama. Jis paklausė, kas atsitiko. Ji paaiškino, kad vakar Rusijoje mirė didis žmogus. Kažkoks Ždanovas, Arbuzovas ar Masturbovas. Sprendžiant iš ašarų gausos, Masturbovo mirtis ją sujaudino labiau nei jos tėvo.

Negi taip galėjo būti iš tikrųjų? Gal tą jos raudą dėl Masturbovo mirties jis šiandien sugalvojo tik todėl, kad jos nekenčia? Ne, taip buvo iš tikrųjų. Žinoma, tiesa ir tai, kad šiandien jis jau nesupranta tuometinių aplinkybių, pravirkdžiusių ją tikromis ir nuoširdžiomis ašaromis, todėl prisiminimas tapo neįtikėtinas, panašus į karikatūrą.

Ir visi prisiminimai apie ją buvo tokie: vieną kartą juodu tramvajumi grįžo iš buto, kur pirmą kartą mylėjosi. (Mirekas su keistu pasitenkinimu pagalvojo, kad jis jau visiškai užmiršęs jųdviejų sueitis ir kad nebeprisimena nė vienos jų akimirkos.) Stipri ir stambi (jis buvo mažas ir gležnas), ji sėdėjo kampe ant suolo, tramvajus kratėsi, jos veidas atrodė niūrus, uždaras, stulbinamai senas. Kai jis paklausė, kodėl ji tokia nešneki, ji atsakė nesanti patenkinta jųdviejų mylėjimusi. Ir paaiškino, kad jis mylėjęsis su ja kaip inteligentas.

Tų dienų politiniame žargone žodis „inteligentas" skambėjo kaip įžeidimas. Juo buvo apibūdinamas gyvenimo nesuprantantis ir nuo liaudies atitrūkęs žmogus. Tuo metu taip buvo koneveikiami visi komunistai, pakarti kitų komunistų. Mat kiti tvirtai stovį ant žemės, o inteligentai skraidą padebesiais. Vadinasi, savaip teisinga, kad galop jie yra taip nubausti – išmušus žemę iš po kojų, pakabinti truputį aukštėliau.

Bet ką Zdena turėjo omenyje kaltindama jį, kad jis mylėjęsis kaip inteligentas?

Šiaip ar taip, ji buvo juo nepatenkinta ir kaip sugebėjo tam tikrus abstrakčius santykius (santykius su Masturbovu) paversti konkrečiu jausmu (materializuoti ašaromis), taip ir konkrečiausiam veiksmui sugebėjo suteikti abstrakčią prasmę, o savo nepasitenkinimui – politinį pavadinimą.

4

Jis žiūri į užpakalinio vaizdo veidrodėlį ir mato, kad jam įkandin neatsilikdamas važiuoja turistinis automobilis. Jis niekada neabejojo, kad yra sekamas, bet iki šiol jie elgdavosi pavyzdingai santūriai. Šiandien viskas pasikeitė iš esmės: jie nori, kad jis juos pastebėtų.

Pačiame kaimo viduryje, apie dvidešimt kilometrų nuo Prahos, stovi aukšta tvora, o už jos – automobilių remonto dirbtuvės. Jose dirba jo geras bičiulis, ir Mirekas norėtų, kad jis pakeistų jam sugedusį starterį. Sustoja prie įvažiavimo, užtverto raudonais ir baltais dryžiais nudažytu užkardu. Šalia stovi stora moteris. Mirekas laukia, kol moteris pakels už-

kardą, bet ji stovi ir ilgai žiūri į jį. Jis signalizuoja, bet veltui. Tada iškiša galvą pro dureles. Tetulė klausia:

– Jie jūsų dar nesuėmė?

– Ne, jie manęs dar nesuėmė, – atsako Mirekas. – Ar galit pakelti užkardą?

Ji dar valandėlę žiūri į jį abejingu žvilgsniu, paskui nusižiovauja ir grįžta į savo būdelę. Atsisėda prie stalo ir daugiau nebežiūri į jį.

Jis išlipa iš automobilio, apeina užkardą, įžengia į dirbtuves ir susiranda pažįstamą mechaniką. Mechanikas eina su juo prie užkardo, pats pakelia jį (storoji moteris abejingu žvilgsniu tebesėdi būdelėje), ir Mirekas pagaliau įvažiuoja į kiemą.

– Supranti, viskas dėl to, kad tu per dažnai šmėkščiojai televizoriaus ekrane. Dabar tave pažįsta visos bobos.

– Kas ji tokia? – klausia Mirekas.

Mechanikas papasakoja, kad po to, kai rusų armija įsiveržė į Bohemiją, okupavo visą šalį ir visur išplėtė savo įtaką, šios moters gyvenimas iš esmės pasikeitė. Matydama, kad iš žmonių, einančių aukštesnes pareigas (o aplink ją visi žmonės užėmė aukštesnes pareigas nei ji), pagal menkiausią skundą būdavo atimama valdžia, darbas ir duona, ji labai apsidžiaugė ir pradėjo skųsti.

– Tai kodėl ji vis dar tebestypso sargo būdelėje? Argi jos dar nepaaukštino?

Mechanikas nusišypso:

– Ji nesuskaičiuoja nė iki dešimties. Jie tiesiog jai neranda kitos vietos. Tik gali leisti ir toliau skųsti žmones. Jai tai vienintelis paaukštinimas!

Jis pakelia dangtį ir ima apžiūrinėti variklį.

Staiga Mirekas pajunta, kad šalia jo stovi kažkoks vyras. Jis atsigręžia: vyras vilki pilku švarku, baltais marškiniais,

pasirišęs kaklaraištį, su rudomis kelnėmis. Virš storo sprando ir išpurtusio veido vilnija plaukų žnyplėmis sugarbiniuoti žili plaukai. Jis stovi ir stebi prie pakelto dangčio palinkusį mechaniką.

Mechanikas netrukus irgi jį pastebi ir atsitiesęs klausia:

– Jūs ko nors ieškote?

Storasprandis vyras išpurtusiu veidu atsako:

– Ne, aš nieko neieškau.

Mechanikas vėl pasilenkia prie variklio ir postringauja:

– Prahos Vaclovo aikštėje stovi žmogus ir vemia. Pro šalį eina kitas žmogus, liūdnai pažvelgia į jį ir linkteli galvą: „Kad jūs žinotumėt, kaip aš jus suprantu..."

5

Aljendės nužudymas labai greitai užgožė prisiminimą apie rusų įsiveržimą į Bohemiją, kruvinos žudynės Bangladeše nugramzdino užmarštin Aljendę, karas Sinajaus dykumoje nustelbė Bangladešo aimanas, žudynės Kambodžoje paskatino užmiršti Sinajų ir taip toliau, ir taip toliau, ir taip toliau, kol visi galop užmiršo visus ir viską.

Tais laikais, kai istorija dar žengė lėtai, negausūs jos įvykiai lengvai įsirėždavo į atmintį ir sukurdavo visiems žinomą foną, kuriame rutuliodavosi kvapą gniaužiančios asmeninio gyvenimo nuotykių scenos. Šiandien laikas žengia dideliais žingsniais. Per vieną naktį pamirštas istorinis įvykis kitą dieną sutviska tarsi ryto rasa, todėl pasakotojas jį jau pateikia nebe kaip foną, o kaip stulbinamą *nuotykį*, besirutuliojantį pernelyg banalaus asmeninio gyvenimo fone.

Istorija išgaruoja iš atminties, todėl apie įvykius, kurie nutiko prieš kelerius metus, aš turiu kalbėti taip, tarsi jie būtų dėjęsi prieš tūkstantį metų. 1939-aisiais vokiečių armija įžengė į Bohemiją, ir Čekijos valstybė liovėsi egzistuoti. 1945-aisiais į Bohemiją įžengė rusų armija, ir šalis vėl ėmė vadintis nepriklausoma respublika. Žmonės žavėjosi Rusija, išvijusia iš šalies vokiečius, o kadangi Čekijos komunistų partija jiems pasirodė ištikima bendražygė, jie nukreipė savo simpatijas ir į ją. Todėl 1948 metų vasario mėnesį komunistai paėmė valdžią ne krauju ar smurtu, o džiaugsmingais šūksniais pritariant maždaug pusei tautos. Atkreipkite dėmesį: toji iš džiaugsmo šūkalojanti pusė buvo dinamiškiausia, protingiausia, geriausia.

Taip, sakykit ką tik norit, bet komunistai buvo protingesni. Jie turėjo didingą programą. Planą visiškai naujo pasaulio, kuriame savo vietą rasiąs kiekvienas žmogus. Jų priešininkai neturėjo didžiosios svajonės, tik keletą senų ir nuobodžių moralinių principų, kuriais norėjo užlopyti skylėtas nusistovėjusios tvarkos kelnes. Tad nenuostabu, kad tokie entuziastai, tokie drąsuoliai lengvai nugalėjo išglebėlius ir atsargiuosius ir greitai ėmė įgyvendinti savo svajonę, savo teisingumo visiems idilę.

Pabrėžiu: *idilę* ir *visiems*, nes visi žmonės seniai svajoja apie idilę, apie tą sodą, kuriame gieda lakštingalos, apie tą harmonijos karalystę, kur svetimas pasaulis nesukyla prieš žmogų, o žmogus – prieš kitus žmones, kur pasaulis ir visi žmonės sukurti iš tos pačios medžiagos. Ten kiekvienas žmogus – nuostabiosios Bacho fugos nata, o kas ja nenori būti, tampa juodu nereikalingu ir beprasmiu tašku, kurį reikia tik pagauti ir sutrėkšti nagu kaip blusą.

Buvo žmonių, kurie jau iš pat pradžių suprato, kad idilė – ne jų charakteriui, ir užsimanė išvažiuoti į užsienį. O idilės

esmė – pasaulis visiems, taigi tie, kurie panoro išvažiuoti, leido suprasti, jog jie nepriima idilės, ir, užuot išvykę į užsienį, atsidūrė už grotų. Netrukus tuo pačiu keliu iškeliavo tūkstančiai ir dešimtys tūkstančių žmonių, tarp jų – ir užsienio reikalų ministras Klementis, paskolinęs savo kailinę Gotvaldui. Kino teatrų ekranuose nedrąsūs įsimylėjėliai laikėsi už rankų, už svetimavimą griežtai baudė paprastų piliečių garbės teismai, giedojo lakštingalos, o kartuvėse Klemenčio kūnas suposi tarsi varpas, skelbiantis naująjį žmonijos rytą.

Ir tada į tų jaunų, protingų ir ryžtingų žmonių širdį įsismelkė keistas jausmas – jiems pasirodė, kad į platų pasaulį jie paleido veiksmus, kurie pradėjo gyventi savo gyvenimą, liovėsi būti panašūs į savo pačių susikurtą idėją ir ėmė nepaisyti tų, kurie juos paleido. Tie jauni ir protingi žmonės ėmė koneveikti savo veiksmus, šauktis jų, juos kaltinti, persekioti ir medžioti. Jeigu aš rašyčiau romaną apie tų gabių ir radikalių žmonių kartą, pavadinčiau jį *Prarastų veiksmų medžiokle.*

6

Mechanikas užtrenkė variklio dangtį, ir Mirekas paklausė, kiek jam skolingas.

– Nesuk sau galvos, – atsakė mechanikas.

Susijaudinęs Mirekas atsisėdo prie vairo. Jis visiškai nenorėjo važiuoti toliau. Mieliau būtų likęs su mechaniku ir pasiklausęs juokingų anekdotų. Mechanikas įkišo galvą į automobilį ir draugiškai kumštelėjo Mirekui. Paskui nuėjo prie sargo būdelės ir pakėlė užkardą.

Mirekui važiuojant pro šalį, mechanikas galvos linktelėjimu parodė automobilį, stovintį prie įvažiavimo į remonto dirbtuves.

Prie atdarų automobilio durelių stovėjo storasprandis vyras garbiniuotais plaukais. Jis žiūrėjo į Mireką. Sėdintis prie vairo vaikinas taip pat jį stebėjo. Abu vyrai stebeilijosi į Mireką įžūliai ir nesivaržydami, todėl važiuodamas pro šalį jis pasistengė atsakyti jiems tokiu pat žvilgsniu.

Pravažiavęs pro juos, užpakalinio vaizdo veidrodėlyje pamatė, kaip vyras įlipo į automobilį, šis apsisuko ir ėmė važiuoti įkandin.

Jis pagalvojo, kad, matyt, reikėjo anksčiau atsikratyti jį ir jo draugus kompromituojančių popierių. Jei tai būtų padaręs pirmąją savo ligos dieną, o nelaukęs, kol prisiskambins Zdenai, tikriausiai būtų juos išvežęs be jokios rizikos. Bet jis neįstengė galvoti apie nieką daugiau, tik apie savo kelionę ir susitikimą su Zdena. Iš tikrųjų apie tai mąsto jau daugelį metų. Bet pastarosiomis savaitėmis jį persekioja jausmas, kad ilgiau laukti negali, nes jo likimas labai sparčiais žingsniais artina pabaigą, todėl turįs padaryti viską, kad ji būtų tobula ir graži.

7

Kai anais tolimais laikais išsiskyrė su Zdena, jį apsvaigino begalinės laisvės jausmas ir staiga jam viskas ėmė sektis. Netrukus jis vedė moterį, kurios grožis jam teikė pasitikėjimo. Paskui jo gražioji žmona mirė, ir jis liko vienas su sūnumi koketiškoje vienatvėje, apgaubtoje daugelio kitų moterų susižavėjimo, smalsumo ir rūpinimosi.

Tuo pat metu jis išgarsėjo kaip mokslininkas, ir toji sėkmė jį saugojo. Valstybei jo reikėjo, todėl jis galėjo sau leisti aštriai ją kritikuoti jau tada, kai dar niekas nedrįso to daryti. „Savo veiksmų medžiotojams" pamažu išsikovojus didesnę įtaką, jis ėmė vis dažniau rodytis televizorių ekranuose ir tapo žinomu žmogumi. Užėjus rusams, jis nesutiko išsižadėti savo įsitikinimų, todėl buvo išvytas iš darbo ir nuolat sekamas slaptosios policijos. Jis buvo įsimylėjęs savo likimą ir net jo kelias žūties link jam atrodė kilnus ir gražus.

Supraskite mane teisingai: aš pasakiau, kad jis buvo įsimylėjęs ne save, o savo likimą. Tai du visiškai skirtingi dalykai. Jo gyvenimas tarsi išsilaisvino, ir jis staiga surado savų interesų, visiškai nesutampančių su Mireko. Taip, mano manymu, gyvenimas tampa likimu. Likimas nė neketino pajudinti dėl Mireko (dėl jo laimės, saugumo, dėl jo geros nuotaikos ir sveikatos) net savo mažojo pirštelio, o Mirekas dėl savo likimo (dėl jo didybės, aiškumo, grožio, stiliaus, dėl jo suprantamos prasmės) buvo pasirengęs padaryti viską. Jis jautėsi atsakingas už savo likimą, bet likimas nesijautė atsakingas už jį.

Su savo gyvenimu jis elgėsi taip, kaip skulptorius elgiasi su savo statula arba romanistas su savo romanu. Viena iš neatimamų romanisto teisių – galimybė iš naujo perkurti romaną. Tačiau Zdenos egzistavimas neleido Mirekui pasinaudoti šia išimtine autoriaus teise. Zdena primygtinai norėjo likti pirmuosiuose romano puslapiuose ir nesileido iš jų išbraukiama.

8

Tačiau kodėl jis, tiesą sakant, taip baisiai jos gėdijasi?

Lengviausias paaiškinimas toks: Mirekas priklauso tiems žmonėms, kurie labai anksti leidosi į savo veiksmų medžioklę, o Zdena visą laiką buvo ištikima sodui, kur gieda lakštingalos. Pastaruoju metu ji atsidūrė tarp dviejų procentų tautos, džiaugsmingai sutikusios rusų tankus.

Taip, tai tiesa, bet aš nemanau, kad šis paaiškinimas įtikinamas. Jeigu priežastis būtų buvusi tik ta, kad ji džiaugsmingai sutiko rusų tankus, jis būtų viešai ir garsiai ją pasmerkęs, bet nebūtų kratęsis pažinties su ja. Tačiau Zdena buvo kalta visai kitu rimtu požiūriu. Ji buvo labai negraži.

Bet argi dabar taip svarbu, kad ji negraži, jeigu jis nemiega su ja daugiau nei dvidešimt metų?

Ir dar kaip svarbu: didelė Zdenos nosis net iš tolo meta šešėlį ant jo gyvenimo.

Prieš kelerius metus jis turėjo gražią meilužę. Vieną kartą ji apsilankė mieste, kur gyvena Zdena, ir grįžo labai sutrikusi.

– Sakyk man, – paklausė ji, – kaip tu galėjai miegoti su ta pabaisa?

Jis pareiškė, kad ji buvusi tik jo pažįstama, ir karštai paneigė turėjęs su ja meilės santykių.

Mat jis žinojo didžiąją gyvenimo paslaptį: moterys neieško gražių vyrų. Moterys ieško vyrų, turėjusių gražių moterų. Todėl turėti bjaurią meilužę – lemtinga klaida.

Mirekas stengėsi ištrinti visus Zdenos pėdsakus, o kadangi lakštingalų mylėtojai kasdien vis labiau ir labiau jo nekentė, jis tikėjosi, kad Zdena, sėkmingai daranti partijos funkcionierės karjerą, greitai ir mielai jį pamirš.

Bet jis klydo. Ji kalbėjo apie jį visada, visur ir kiekviena proga. Kartą, taip jau liūdnai sutapo, juodu susitiko viešumoje, ir ji paskubėjo atgaivinti vieną prisiminimą, iš kurio galėjai aiškiai spręsti, kad kažkada jie buvo labai artimi.

Jis įniršo.

Kitą kartą vienas ją pažinojęs jo bičiulis paklausė:

– Jeigu taip nekenti tos moters, tai sakyk, kodėl judu kažkada buvote kartu?

Mirekas buvo pradedąs jam aiškinti, kad tada buvęs kvailas dvidešimtmetis vaikinas, o ji vyresnė, visagalė, ir visi taip ja žavėjęsi! Ji pažinojusi visus komunistų partijos Centro Komiteto darbuotojus! Ji padėjusi jam, parėmusi jį, supažindinusi su įtakingais žmonėmis!

– Kvaily, juk aš buvau karjeristas! – ėmė šaukti jis. – Todėl užsikoriau jai ant kaklo, ir man buvo nusispjaut, kad ji tokia bjauri!

9

Mirekas kalbėjo netiesą. Zdena buvo tokio pat amžiaus kaip ir jis. Nors apraudojo Masturbovo mirtį, tada ji neturėjo nei įtakingų ryšių, nei galimybės padaryti karjerą, nei padėti ją pasiekti kitiems.

Tada kodėl jis viską išgalvojo? Kodėl jis meluoja?

Viena ranka jis laiko vairą, užpakalinio vaizdo veidrodėlyje mato slaptosios policijos automobilį ir staiga išrausta. Staiga, visiškai nelauktai, jam iškyla vienas prisiminimas.

Kai po pirmos sueities ji papriekaištavo, kad jis mylisi pernelyg inteligentiškai, jis nusprendė kitą kartą pataisyti šį

įspūdį ir pamylėti ją aistringai ir patrakėliškai. Ne, netiesa, kad jis pamiršo visas jų sueitis! Vieną prisimena visiškai aiškiai: jis judėjo ant jos apsimestinai šiurkščiai, ilgai urgzdamas lyg šuo, tąsantis šeimininko šlepetę, ir sykiu žiūrėdamas (šiek tiek nustebęs) į apačioje tyliai, ramiai ir beveik abejingai gulinčią moterį.

Automobilyje pasigirdo dvidešimties metų senumo riaumojimas – nepakeliamas jo vergiško nuolankumo ir įkarščio, jo uolumo ir prisitaikymo, jo komiškumo ir menkystės garsas.

Taip, būtent: Mirekas net linkęs pasiskelbti karjeristu, kad tik nereikėtų pripažinti tiesos, jog jis gulėjo su išsigimėle, nes nedrįso užkalbinti gražių moterų. Jo manymu, jis nieko geresnio, be Zdenos, negalėjo tikėtis. Jis slėpė vienintelę paslaptį – savo silpnybę ir dvasios skurdumą.

Automobilis aidėjo nuo įniršusio aistros riaumojimo, ir šis garsas jį įtikino, jog Zdena – tik magiškas paveikslas, kurį jis nori ištrinti, kad sunaikintų savo nekenčiamą jaunystę.

Jis sustojo prie jos namų. Už jo sustojo ir jį sekantis automobilis.

10

Istoriniai įvykiai dažniausiai netalentingai mėgdžioja vieni kitus, bet man atrodo, kad Bohemijoje istorija padarė dar negirdėtą eksperimentą. Pagal seną receptą ten ne viena žmonių grupė (klasė, tauta) stojo prieš kitą, o žmonės (vyrų ir moterų karta) sukilo prieš savo jaunystę.

Jie stengėsi pavyti ir sutramdyti savo veiksmus, ir jiems

beveik pavyko. Septintajame dešimtmetyje jų įtaka vis didėjo, ir 1968-ųjų pradžioje jie tapo įtakingiausi. Pastarasis laikotarpis paprastai vadinamas *Prahos pavasariu*: idilės sargai buvo priversti išmontuoti mikrofonus privačiuose butuose, sienos buvo atidarytos, iš didžiosios Bacho fugos pabėgusios natos ėmė skambėti kiekviena savaip. Atėjo neįsivaizduojamų linksmybių, karnavalų metas!

Rusija, rašanti didžiąją fugą visam Žemės rutuliui, negalėjo leisti, kad natos išsibėgiotų. 1968-aisiais ji pasiuntė į Bohemiją pusmilijoninę armiją. Netrukus maždaug šimtas dvidešimt tūkstančių čekų išvyko iš šalies, o iš tų, kurie liko, apytikriai penki šimtai tūkstančių žmonių buvo priversti išeiti iš darbo ir įsidarbinti fabrikuose šalies gilumoje, sėsti prie sunkvežimių vairo, tai yra būti ten, kur niekas niekada nebegalėtų išgirsti jų balso.

O kad blogų prisiminimų šešėlis netrikdytų šalyje atkurtos idilės, Prahos pavasarį ir rusų tankų įsiveržimą – tą dėmę ant gražiosios istorijos kūno – reikėjo visiškai ištrinti iš atminties. Todėl šiandien Bohemijoje niekas nemini rugpjūčio 21-osios metinių, ir vardai žmonių, sukilusių prieš savo jaunystę, kruopščiai ištrinti iš šalies atminties kaip klaida mokinio namų darbų sąsiuvinyje.

Mireko vardą jie irgi ištrynė. Ir dabar aukštyn kylančiais įvijais laiptais, vedančiais prie Zdenos durų, iš tikrųjų lipa ne jis, o tik balta dėmė, vos vos apibrėžtas tuštumos fragmentas.

11

Jis sėdi priešais Zdeną, jo ranka supasi ant raiščio. Zdena vengia jo žvilgsnio, žiūri į šoną ir kalba, kalba:

– Nežinau, ko tu atvažiavai. Bet džiaugiuosi, kad tu čia. Aš kalbėjausi su draugais. Būtų tikra beprasmybė, jei baigtum savo dienas statybos aikštelėje. Aš tiksliai žinau, kad partija tau dar neužtrenkė durų. Dar nevėlu.

Jis paklausė, ką turįs daryti.

– Paprašyk, kad tave priimtų. Pats. Tu pats turi žengti lemiamą žingsnį.

Jis žino, ką ji turi omenyje. Jie ne kartą leido jam suprasti, kad jis dar turi penkias minutes, paskutines penkias minutes garsiai pareikšti, kad atsižada visko, ką kada nors yra pasakęs ar padaręs. Jis žino, ką reiškia šis turgus. Jie pasirengę parduoti žmonėms ateitį už jų praeitį. Jie privers jį kalbėti per televiziją ir nuolankiu balsu paaiškinti tautai, kad jis klydo kalbėdamas prieš Rusiją ir lakštingalas. Jie privers jį išsižadėti savo gyvenimo ir tapti šešėliu, žmogumi be praeities, aktoriumi be vaidmens, ir pavers šešėliu netgi tą gyvenimą, kurio jis išsižadėjo, ir net tą vaidmenį, kurio jis, kaip aktorius, atsisakė. Ir tik tada, pavertę šešėliu, jie leis jam gyventi.

Jis žiūri į Zdeną. Kodėl ji kalba taip greitai ir tokiu netvirtu balsu? Kodėl ji suka žvilgsnį į šalį, kodėl vengia jo akių?

Jis tai pernelyg gerai žino: ji paspendė jam spąstus. Ji veikia pagal partijos ar policijos instrukcijas. Jos tikslas – įtikinti jį kapituliuoti.

12

Tačiau Mirekas klysta! Niekas neįpareigojo Zdenos su juo derėtis. Ne! Šiandien jau niekas iš šios žemės viešpačių nesutiktų priimti Mireko, net jeigu jis maldautų. Per vėlu.

Zdena ragina jį ką nors daryti, kad jis išsigelbėtų, ir tvirtina perduodanti jam draugų, sėdinčių aukščiausiose kėdėse, žinią tik todėl, kad jaučia bergždžią ir neaiškų norą jam padėti. Ir ji kalba taip greitai, ir vengia jo žvilgsnio ne todėl, kad jos rankos spendžia spąstus, o todėl, kad jos visiškai nieko nedaro.

Ar Mirekas kada nors ją suprato?

Jis visada manė, kad Zdena tokia ištikima partijai tik iš fanatizmo.

Netiesa. Ji buvo ištikima partijai, nes mylėjo Mireką.

Kai jis paliko ją, ji troško tik vieno dalyko: įrodyti, kad gyvenime svarbiausia – ištikimybė. Ji norėjo įrodyti, kad jis *viskam* neištikimas, o ji *viskam* ištikima. Tai, kas atrodė politinis fanatizmas, buvo tik dingstis, parabolė, ištikimybės manifestas, užšifruotas nuviltos meilės priekaištas.

Įsivaizduoja ją gražų rugpjūčio rytą, pažadintą siaubingo lėktuvų gaudesio. Ji išbėga į gatvę, ir panikos apimti žmonės jai pasako, kad rusų armija užėmė Bohemiją. Ji isteriškai nusikvatoja! Rusų armija atėjo nubausti visų netikėlių! Pagaliau ji pamatys Mireko žlugimą! Pagaliau ji pamatys jį ant kelių! Pagaliau ji galės pasilenkti prie jo – ji, žinanti, kas yra ištikimybė – ir jam padėti.

Mirekas nusprendžia staiga nutraukti pokalbį, pakrypusį negera linkme.

– Tu žinai, kad kažkada aš tau parašiau daugybę laiškų. Norėčiau juos atsiimti.

Ji nustebusi pakelia galvą.

– Laiškų?

– Taip, savo laiškų. Tada tau jų parašiau daugybę.

– Taip, žinau, tavo laiškai, – sako ji, staiga liaujasi žiūrėti į šalį ir įsistebeilija jam į akis.

Mirekui kyla nemalonus įspūdis, kad ji mato jį kiaurai ir labai puikiai žino, ko jis nori ir kodėl nori.

– Tavo laiškai, taip, tavo laiškai, – kartoja ji. – Neseniai juos perskaičiau. Ir susimąsčiau: kaip tu sugebėjai taip audringai lieti savo jausmus?

Ir ji kelissyk pakartoja žodžius „audringai lieti savo jausmus", bet ištaria juos neskubėdama, ne greitakalbe, o lėtai, susimąsčiusi, tarsi taikydamasi į taikinį ir bijodama prašauti pro šalį, nenuleisdama nuo jo akių, kad būtų tikra, jog pataikė į patį centrą.

13

Ant krūtinės linguliuoja sugipsuota ranka, o veidas dega, tarsi Mirekas ką tik būtų gavęs antausį.

Ak, taip, žinoma, jo laiškai buvo siaubingai sentimentalūs. Mat jis trūks plyš turėjo sau įrodyti, kad su ja jį sieja ne silpnumas ir skurdas, o meilė! Ir kad tik didžiulė aistra gali pateisinti jo ryšį su tokia negražia mergina.

– Ar prisimeni, kaip man rašydavai, kad aš esu tavo kovos draugė?

Jis parausta dar labiau: ar taip galėjo būti? Koks be galo juokingas žodis *kova*? Juodu sėdėdavo nesibaigiančiuose susirinkimuose, pritrindavo nuospaudas ant užpakalių, bet kai

atsistodavo ir imdavo reikšti kokias nors radikalias nuomones (reikia dar griežčiau nubausti klasinį priešą, dar kategoriškiau suformuluoti vieną ar kitą mintį), pasijusdavo tarsi istorinių drobių herojai: jis griūva ant žemės su revolveriu rankoje ir kraujuojančia žaizda petyje, o ji su pistoletu rankoje eina pirmyn, ten, kur jam nebuvo lemta nueiti.

Tuo metu jo oda dar buvo nuberta jaunatviniais spuogais ir norėdamas juos paslėpti jis užsidėdavo maištininko kaukę. Visiems pasakodavo amžinai nutraukęs ryšius su savo tėvu, turtingu valstiečiu. Jis spjaunąs, sakydavo, į šimtametę kaimo tradiciją prisirišti prie žemės ir nuosavybės. Vaizdingai pasakodavo apie savo ginčą ir dramatišką išėjimą iš tėvų namų. Tačiau jo skiedaluose nebuvo nė krislelio tiesos. Šiandien, žvelgdamas atgal, jis mato vien paistalus ir melą.

– Tada tu buvai kitoks žmogus, – sako Zdena.

Jis įsivaizduoja, kaip išsineša ryšulį laiškų. Sustoja prie pirmos šiukšliadėžės, dviem pirštais atsargiai juos paima, tarsi būtų ištepti mėšlu, ir įmeta į šiukšles.

14

– Kam tau tie laiškai? – klausia ji. – Ką tu, po teisybei, ketini su jais daryti?

Jis negali jai sakyti, kad nori juos išmesti į šiukšliadėžę. Nutaisęs liūdną balsą, ima pasakoti, kad jis jau pasiekęs tokį amžių, kai dairomasi atgal.

(Kalbėdamas jaučia, kad jo stebuklinė pasaka skamba neįtikinamai, ir susigėsta.)

Taip, jis dairosi atgal, nes šiandien pamiršo, koks buvo

jaunystėje. Jis žino, kad pralaimėjo. Todėl norėtų grįžti prie savo ištakų, kad geriau suvoktų, kur klydo. Todėl norėtų grįžti prie savo senų laiškų, nes tikisi juose rasti savo jaunystės, savo pradžios ir savo šaknų paslaptį.

Ji papurtė galvą:

– Aš niekad tau jų neatiduosiu.

Jis sumelavo:

– Aš tik norėčiau juos pasiskolinti.

Ji vėl papurtė galvą.

Jis pagalvojo, kad kažkur šiame bute guli jo laiškai, kuriuos ji bet kada gali duoti kam nors paskaityti. Mirekui atrodė nepakeliama, kad jo gyvenimo gabalėlis Zdenos rankose, ir jam užėjo noras trenkti jai į galvą didžiule stikline pelenine, stovinčia tarp jų ant žemo staliuko, ir išsinešti laiškus. Tačiau jis vėl ima jai aiškinti, kad dabar žvelgiąs atgal ir norįs sužinoti, iš kur atėjęs. Ji pakelia akis ir nutildo jį žvilgsniu:

– Aš niekada tau jų neatiduosiu. Niekada.

15

Kai juodu kartu išėjo iš Zdenos buto, prie durų vienas už kito stovėjo du automobiliai. Farai vaikštinėjo pirmyn atgal šaligatviu. Pamatę Mireką ir Zdeną, jie sustojo ir sužiuro į juos.

Jis linktelėjo į jų pusę:

– Šiedu ponai visą kelią mane sekė.

– Tikrai? – nustebo ji netikėdama, su priverstine pašaipa balse. – Tave visi persekioja, tiesa?

Kaip ji gali būti tokia ciniška ir tiesiai jam į akis rėžti, kad tiedu taip įžūliai, taip akiplėšiškai stebeilijantys į juos vyrai – tik atsitiktiniai praeiviai?

Galimas tik vienas paaiškinimas. Ji žaidžia jų žaidimą. Žaidimą, kurio esmė – apsimesti, kad slaptosios policijos nėra ir kad niekas nieko nepersekioja.

Tuo metu policininkai perėjo gatvę ir Mireko ir Zdenos akyse sėdo į savo automobilį.

– Viso gero, – pasakė Mirekas, nė nepažvelgęs į Zdeną. Jis sėdo prie vairo. Užpakalinio vaizdo veidrodėlyje matė, kaip paskui jį pajudėjo ir farų automobilis. Tačiau Zdenos jis nematė. Nenorėjo matyti. Nebenorėjo daugiau niekad jos matyti.

Todėl nežinojo, kad ji liko stovėti ant šaligatvio ir kad ilgai lydėjo jį akimis. Atrodė išsigandusi.

Ne, Zdena elgėsi visai neciniškai nenorėdama pripažinti, kad tiedu vyrai, vaikštinėjantys šaligatviu priešais jos namus, – farai. Dalykai, kurių ji nesuprato, kėlė jai panišką baimę. Ji norėjo nuslėpti tiesą ir nuo jo, ir nuo savęs.

16

Staiga tarp Mireko ir farų įsiterpė kažkokio pamišėlio vairuojamas raudonas sportinis automobilis. Mirekas nuspaudė akceleratoriaus pedalą. Jie įvažiavo į kažkokį miestą. Supratęs, kad šią akimirką persekiotojai jo nemato, Mirekas pasuko į nedidelę gatvelę. Sucypė stabdžiai, ir per gatvę einantis berniukas vos spėjo atšokti. Užpakalinio vaizdo veidrodėlyje Mirekas pastebėjo pagrindiniu keliu lekiantį

raudonąjį automobilį. Tačiau persekiotojų automobilio dar nebuvo matyti. Po valandėlės jam pavyko įsukti į kitą gatvę ir galutinai dingti jiems iš akių.

Iš miesto jis išvažiavo keliu, vedančiu visiškai į kitą pusę. Pažvelgė į veidrodėlį. Niekas jo nepersekiojo, kelias buvo tuščias.

Jis įsivaizdavo, kaip jo ieško nevykėliai policininkai ir kaip dreba iš baimės, kad juos apšauks viršininkas. Jis garsiai nusijuokė. Sumažino greitį ir nužvelgė kraštovaizdį. Tiesą sakant, anksčiau jis niekad nesidomėdavo kraštovaizdžiu. Visada važiuodavo į tikslą – tvarkyti reikalų ar aptarti kitų dalykų, – todėl pasaulio erdvė jam buvo tapusi kažkuo neigiamu, laiko gaišinimu, kliūtimi, trukdančia veikti.

Priešais jį lėtai leidžiasi du užkardai raudonais ir baltais dryžiais. Jis sustoja.

Staiga pasijunta be galo pavargęs. Ko jis važiavo pas ją? Kodėl norėjo atsiimti laiškus?

Jį prislegia šios kelionės absurdiškumas, juokingumas ir vaikiškumas. Jis vadovavosi ne protu ar kokiu nors planu, o nesutramdomu troškimu. Troškimu ištiesti ranką į savo tolimą praeitį ir sutraiškyti ją kumščiu. Troškimu supjaustyti savo jaunystės paveikslą. Aistringu troškimu, kurio jis neįstengė sutramdyti ir kuris liks nenumalšintas.

Jis jaučiasi be galo pavargęs. Dabar jam, be abejo, nepavyks išnešti iš savo buto kompromituojančių laiškų. Viskas baigsis blogai. Ant kulnų jam lipa farai, ir jie daugiau jo nebepaleis. Per vėlu. Taip, dabar viskas per vėlu.

Jis girdi tolimą traukinio pūškavimą. Priešais geležinkelio būdelę stovi moteris su raudona skarele ant galvos. Pro šalį važiuoja lėtasis traukinys, kažkoks drąsus valstietis su pypke rankoje iškiša galvą pro langą ir nusispjauna. Paskui suskamba varpelis, moteris raudona skarele prieina prie už-

kardo ir ima sukti rankenėlę. Užkardas pamažu pakyla, ir Mirekas pajuda iš vietos. Jis įvažiuoja į kaimą, kurio tik viena be galo ilga gatvė baigiasi stotimi: baltu žemu nameliūkščiu už medinės tvoros, pro kurią matyti peronas ir bėgiai.

17

Stoties langai papuošti vazonėliais su begonijomis. Mirekas sustabdo automobilį. Sėdėdamas prie vairo, jis apžiūrinėja namą, langą ir raudonas gėles. Iš seniai pamirštos praeities išplaukia kito balto namo vaizdas, kurio palangės taip pat raudonavo nuo begonijų žiedų. Nedidukas viešbutis kalnų kaimelyje. Vasaros atostogos. Lange tarp gėlių pasirodo labai didelė nosis. Mirekui dvidešimt metų; jis pakelia akis į tą nosį, ir jį užplūsta begalinė meilė.

Jis norėtų spūstelt pedalą ir pabėgti nuo šio prisiminimo. Bet šį kartą aš nesileisiu apkvailinamas: šaukiu tą prisiminimą ir valandėlę sulaikau. Tad kartoju: lange tarp begonijų – Zdenos veidas su didžiule nosimi, ir Mireko širdį užplūsta begalinė meilė.

Ar tai įmanoma?

Taip. O kodėl ne? Nejaugi silpnas vaikinas negali justi tikros meilės negražiai merginai?

Jis jai pasakoja, kaip sukilo prieš reakcionierių tėvą, o ji koneveikia inteligentus, jų užpakaliai nuėję pūslėmis, jie, susikibę už rankų, vaikšto į susirinkimus, skundžia savo tautiečius, meluoja ir mylisi. Ji apraudа Masturbovo mirtį, jis urzgia lyg šuva ant jos kūno, ir juodu negali gyventi vienas be kito.

Jis nori ją ištrinti iš savo gyvenimo nuotraukų ne todėl, kad jos nemylėjo, o todėl, kad mylėjo. Jis ją ištrynė, ją ir savo meilę jai, skuste išskuto ir pašalino jos paveikslą kaip partijos propagandos skyrius pašalino Klementį iš balkono, kuriame Gotvaldas sakė savo istorinę kalbą. Mirekas perrašė istoriją taip, kaip komunistų partija, kaip visos politinės partijos, kaip visos tautos, kaip bet kuris žmogus. Žmonės šaukia, kad jie nori sukurti geresnę ateitį, bet tai netiesa. Ateitis – tik abejinga, nieko nedominanti tuštuma, o praeitis kupina gyvybės, todėl jos veidas erzina, kelia pasibjaurėjimą, žeidžia, todėl mes norime jį sunaikinti ir nutapyti iš naujo. Mes norime būti ateities šeimininkai tik todėl, kad galėtume pakeisti praeitį. Mes grumiamės norėdami patekti į laboratoriją, kur retušuojamos nuotraukos, perrašomos biografijos ir istorija.

Ar ilgai jis stovėjo priešais šią stotį?

Ir ką reiškė šis stovėjimas?

Jis nereiškė nieko.

Mirekas akimirksniu jį išbraukė iš savo atminties ir iškart pamiršo baltą namelį su begonijomis. Dabar jis vėl greitai važiuoja laukais ir nesidairo į kraštovaizdį. Pasaulio erdvė jam tampa tik kliūtimi, trukdančia jam greičiau veikti.

18

Automobilis, nuo kurio jam buvo pavykę atsiplėšti, stovėjo priešais jo namą. Abu vyrai laikėsi atokiau.

Jis sustojo už jų automobilio ir išlipo. Vyrai beveik linksmai jam šypsojosi, tarsi jo pabėgimas būtų buvusi tik visus

labai pralinksminusi pramoga. Mirekui einant pro juos, vyras storu sprandu ir žnyplėm sugarbiniuotais plaukais ėmė juoktis ir jam linktelėjo. Mirekas pajuto nerimą: šis familiarumas reiškė, kad dabar jiedu bus dar artimiau susiję.

Nė nemirktelėjęs Mirekas įėjo į namą. Atsirakino buto duris. Pirmiausia pamatė sūnų ir tramdomo jaudulio kupiną jo veidą. Nepažįstamasis su akiniais priėjo prie Mireko ir prisistatė:

– Ar norite pamatyti prokuroro kratos orderį?

– Taip, – atsakė Mirekas.

Bute buvo dar pora nepažįstamų vyrų. Vienas stovėjo prie rašomojo stalo, ant kurio gulėjo krūva popierių, sąsiuvinių ir knygų. Jis ėmė juos vieną po kito, o antrasis vyras, sėdintis prie stalo, užrašinėjo tai, ką jam diktavo pirmasis.

Akiniuotasis vyriškis išsitraukė iš viršutinės švarko kišenėlės sulankstytą popierių ir padavė Mirekui.

– Štai prokuroro orderis, o tie vyrai, – jis linktelėjo į dviejų vyrų, stovinčių prie stalo, pusę, – daro konfiskuojamų daiktų sąrašą.

Ant grindų visur primėtyta popierių, knygų. Spintos durys atdaros, baldai atstumti nuo sienos.

Pasilenkęs prie Mireko, sūnus paaiškino:

– Jie atvažiavo po penkių minučių, kai tu išvykai.

Vyrai prie rašomojo stalo surašinėjo konfiskuojamus daiktus: Mireko draugų laiškus, pirmųjų rusų okupacijos dienų dokumentus, politinės padėties analizes, susirinkimų protokolus.

– Jūs nelabai gerbiate savo draugus, – pasakė akiniuotis ir galva parodė į konfiskuojamus daiktus.

19

Tie, kurie emigravo iš šalies (jų buvo šimtas dvidešimt tūkstančių), tie, kurie buvo nutildyti ir išvyti iš darbo (jų buvo pusė milijono), dingo kaip procesija rūke, nematomi ir užmiršti.

Tačiau kalėjimas, nors iš visų pusių aptvertas sienomis, – tai ryškiai apšviesta istorijos scena.

Mirekas tai seniai žino. Pastaraisiais metais jis neįstengė atsispirti kerinčiai kalėjimo traukai. Tikriausiai Floberą taip traukė ponios Bovari savižudybė. Ne, Mirekas negalėjo įsivaizduoti geresnės savo gyvenimo romano pabaigos.

Jis norėjo ištrinti iš atminties tūkstančius gyvenimų ir palikti joje tik vieną nesuteptą nesuteptos idilės laiką. Bet Mirekas visu savo mažu kūnu atsiguls ant šios idilės ir taps dėme. Jis liks ant jos, kaip liko Klemenčio kepurė Gotvaldui ant galvos.

Jie liepė Mirekui pasirašyti po konfiskuotų daiktų sąrašu, paskui paprašė kartu su sūnumi eiti su jais. Po metų kardomojo kalinimo įvyko teismas. Mirekas buvo nuteistas šešeriems metams, sūnus – dvejiems, dešimtys jų draugų gavo nuo vienerių iki šešerių metų kalėjimo.

ANTRA DALIS

Mama

1

Buvo metas, kai Marketa nemėgo savo anytos. Tai buvo tada, kai gyveno pas ją su Karelu (dar esant gyvam jos uošviui) ir kasdien turėdavo kęsti jos pagiežą ir įtarinėjimus. Jie negalėjo jos ilgiau pakęsti ir išsikėlė į kitą butą. *Kuo toliau nuo mamos* – toks tada buvo jų šūkis. Jie apsigyveno kitame mieste, kitame šalies pakraštyje ir pasimatydavo su Karelo tėvais vos kartą per metus.

Paskui vieną dieną Karelo tėvas mirė, ir mama liko viena. Susitiko su ja per laidotuves, susitaikiusia su gyvenimu ir nelaiminga, ir ji jiems pasirodė dar mažesnė nei anksčiau. Jųdviejų galvoje sukosi tie patys žodžiai: „Mama, tu negali gyventi viena, atvažiuok pas mus".

Žodžiai skambėjo galvoje, bet nė vienas jų neištarė garsiai. Juoba kad kitą dieną po laidotuvių, liūdno pasivaikščiojimo metu, ji, mama, tokia pat nelaiminga ir mažutė, karštai, tačiau, jų nuomone, netinkamai ėmė jiems prikaišioti dėl visų neva jai padarytų nuoskaudų. „Jos jau niekad niekas nepakeis, – pasakė Karelas Marketai, kai juodu sėdėjo traukinyje. – Liūdna, bet man amžinai teks gyventi „toli nuo mamos".

Bėgant metams, mama, žinoma, nepasikeitė, bet pasikeitė Marketa: jai staiga ėmė dingotis, kad tai, ką jiems kada nors padarė anyta, tik nekalti kvailiojimai ir kad didžiausią klaidą padarė pati Marketa, pernelyg rimtai imdama į širdį

jos barimąsi. Tada ji žiūrėjo į anytą taip, kaip vaikas žiūri į suaugusį žmogų, o juk dabar vaidmenys pasikeitė: Marketa užaugo, ir toli gyvenanti mama jai atrodė maža ir beginklė kaip vaikas. Pajutusi anytai kantrų atlaidumą, Marketa net ėmė reguliariai rašyti jai laiškus. Senoji dama labai greitai prie jų priprato, uoliai jai atsakydavo ir net reikalaudavo rašyti vis dažniau ir dažniau, nes, tvirtino ji, tik šitie laiškai padedą jai iškęsti vienatvę.

Žodžiai, pirmąkart ištarti per Karelo tėvo laidotuves, dabar vėl ėmė skambėti jų galvose. Ir vėl būtent sūnus tramdė marčios gerumo protrūkį ir, užuot mamai pasakęs: „Mama, atvažiuok gyventi pas mus", pakvietė ją paviešėti vieną savaitę.

Buvo Velykos, jų devynmetis sūnus išvažiavo atostogų. Kitą savaitgalį jie laukė Evos. Buvo pasirengę praleisti su mama visą savaitę, išskyrus sekmadienį. Mamai pasakė: „Savaitę pagyvenk pas mus. Nuo šeštadienio iki sekmadienio. Sekmadienį mes užsiėmę. Išvažiuojam". Nieko tiksliau jai neaiškino – nenorėjo pasakoti apie Evą. Karelas dusyk pakartojo telefonu: „Nuo šito sekmadienio iki kito. Sekmadienį mes užsiėmę. Išvažiuojam". Mama atsakė: „Gerai, vaikai, jūs labai mieli, juk žinot, išvažiuosiu, kada tik panorėsite. Aš noriu tik vieno dalyko – kuriam laikui pabėgti nuo vienatvės".

Bet šeštadienį vakare, kai Marketa jos paklausė, kelintą valandą rytoj rytą jie turį ją palydėti į stotį, mama tiesiai ir aiškiai pasakė išvažiuosianti pirmadienį. Marketa pažiūrėjo į ją nustebusi, bet mama laikėsi savo: „Karelas man sakė, kad pirmadienį būsite užsiėmę, kad kažkur važiuojate, todėl aš turiu išvažiuoti pirmadienio rytą".

Marketa, žinoma, galėjo atsakyti: „Mama, tu apsirikai, mudu išvažiuojam rytoj", bet neturėjo drąsos. Be to, ji iškart nesugebėjo sugalvoti, kur jie važiuoja. Suprasdama, kad jie

gerai neapgalvojo savo melo, ji nieko neatsakė ir susitaikė su tuo, kad anyta praleis su jais ir visą sekmadienį. Ji nusiramino prisiminusi, kad berniuko kambarys, kuriame jie apgyvendino mamą, kitame buto gale ir kad ji jiems netrukdys. O Karelui priekaištaujamu tonu pasakė:

– Prašau tavęs, nepyk ant jos. Pažvelk į vargšelę. Vien žiūrint į ją man plyšta širdis.

2

Karelas nuolankiai gūžtelėjo pečiais. Marketa teisi: mama iš tikrųjų pasikeitė. Viskuo patenkinta, už viską dėkinga. Karelas veltui laukė akimirkos, kai ji vėl ims ginčytis dėl niekų.

Aną dieną jiems vaikštinėjant, mama įsmeigė akis į tolį ir pasakė: „Kaip vadinasi tasai gražutis baltas kaimelis tolumoje?" Tačiau ten buvo ne kaimelis, o ežios akmenys. Karelui pagailo motinos – jis suprato, kad jai silpsta akys.

Tačiau ši regėjimo yda bylojo kai ką esmingesnio: dalykai, kurie jiems atrodė dideli, jai atrodė maži, jie matė tik ežios akmenis, o ji – namus.

Tiesą sakant, šią ydą ji turėjo seniai. Kadaise tai juos erzindavo. Pavyzdžiui, vieną naktį jų šalį užėmė didžiulės kaimyninės valstybės tankai. Buvo toks šokas, toks siaubas, kad visi tik apie tai galvojo. Buvo rugpjūtis, jų sode sunoko kriaušės. Prieš savaitę mama buvo pasikvietusi vaistininką jų skinti. Bet vaistininkas neatėjo ir net neatsiprašė. Mama negalėjo vaistininkui atleisti, ir jos nuoskauda siutino Karelą ir Marketą. Jie priekaištavo jai: visi galvoja apie tankus, o tu – apie

savo kriaušes. Paskui jie persikraustė į savo butą, kartu išsiveždami ir prisiminimą apie jos smulkmeniškumą.

Bet ar tikrai tankai svarbesni už kriaušes? Ilgainiui Karelas ėmė suprasti, kad atsakymas į šį klausimą ne toks akivaizdus, kaip jis visada manė, ir slapčia širdyje ėmė pritarti mamos vaizdiniui: didžiulė kriaušė pirmame plane ir kažkur toli toli – tankas, ne ką didesnis už boružėlę, pasirengusią bet kurią akimirką pakilti į orą ir dingti iš akių. Na taip, mama iš tikrųjų teisi: tankas mirtingas, o kriaušė amžina.

Kažkada mama norėdavo viską žinoti apie sūnų ir pykdavo, kai jis nuslėpdavo dalelę savo gyvenimo. Tad šį kartą, norėdami suteikti jai malonumą, jie papasakojo jai viską, ką veikia, kas jiems atsitinka, kokie jų planai. Tačiau greitai pastebėjo, kad mama jų klausosi veikiau iš mandagumo, nutraukia jų pasakojimą ir ima kalbėti apie savo pudelį, kurį ji, kol nebus namie, paliko prižiūrėti kaimynei.

Anksčiau Karelas tai būtų palaikęs egocentrizmu ar miesčioniškumu; dabar jis manė kitaip. Prabėgo daugiau laiko, nei jie įsivaizdavo. Mama atsisakė motinystės maršalo lazdos ir pasišalino į kitą pasaulį. Kartą vaikštinėjančius juos užklupo audra. Jie laikė mamą už parankių ir beveik nešte nešė, kad vėjas jos nenupūstų kaip plunksnelės. Susijaudinęs Karelas rankomis jautė, kokia ji juokingai lengva, ir suprato, kad motina priklauso kitokių būtybių karalystei: mažesnių, menkesnių, kurias lengvai nuneša vėjas.

3

Eva atvažiavo po pietų. Jos pasitikti į stotį nuvyko Marketa, nes laikė ją savo drauge. Ji nemėgo Karelo draugių. Eva – kas kita. Ir susipažino su ja anksčiau nei su Karelu.

Tai atsitiko maždaug prieš šešerius metus. Ji ilsėjosi su Karelu kurorte. Kas antrą dieną eidavo į sauną. Kartą, kai ji, apsipylusi prakaitu, su kitomis damomis sėdėjo ant medinio suolo, į sauną įėjo aukšta nuoga mergina. Nors buvo nepažįstamos, jiedvi nusišypsojo viena kitai, ir mergina iškart Marketą užkalbino. Mergina buvo tiesaus būdo, o Marketa – dėkinga jai už parodytą draugiškumą, todėl jiedvi greitai susidraugavo.

Pirmiausia Marketą patraukė žavus Evos savitumas: kaip ji užmezgė su ja pokalbį! Tarsi būtų iš anksto susitarusios susitikti! Ji negaišo laiko kleisdama visuotinai priimtų banalybių, nevogravo, kad sauna labai naudinga sveikatai, kad po jos norisi valgyti, o iškart ėmė kalbėti apie save, kaip paprastai elgiasi žmonės, užmezgantys pažintis pagal skelbimus ir besistengiantys jau pirmame laiške išaiškinti būsimajam partneriui, kas jie tokie ir ką veikia.

Tad kas gi ta Eva, pačios Evos žodžiais tariant? Ji – linksmoji vyrų medžiotoja. Bet juos medžiojanti ne dėl vedybų. Ji medžiojanti juos taip, kaip vyrai medžioja moteris. Meilė jai neegzistuoja, yra tik draugystė ir kūno geiduliai. Todėl ji turinti daug draugų: vyrai nebijo, kad ji užsigeis už jų ištekėti, o moterys – kad atmuš jų vyrus. Beje, jei kada nors ištekėsianti, vyras būsiąs jai draugas, leisiantis jai viską, o ji iš jo nieko nereikalausianti.

Visa tai paaiškinusi Marketai, pareiškė, kad Marketa gražiai *sudėta*, ir tai retas dalykas, nes mažai moterų turinčios iš

tikrųjų gražų kūną. Šį komplimentą ji pasakė taip natūraliai, kad Marketa pajuto didesnį malonumą, nei jį būtų ištaręs vyras. Ta mergina jai susuko galvą. Ji pasijuto tarsi įžengusi į nuoširdumo karalystę, ir jiedvi susitarė po dienos susitikti saunoje tuo pačiu metu. Paskui supažindino Evą su Karelu, bet toje draugijoje jis visada buvo tik trečias.

– Pas mus vieši mano anyta, – kaltai pasakė Marketa, važiuodama iš stoties. – Pristatysiu tave kaip savo pusseserę. Manau, tavęs tai netrikdys.

– Atvirkščiai, – atsakė Eva ir paprašė Marketą glaustai papasakoti apie savo šeimą.

4

Mama niekad per daug nesidomėjo marčios giminaičiais, bet žodžiai „pusseserė", „giminaitė", „teta" ir „dukraitė" jai maloniai glostė širdį: tai buvo artima mielų sąvokų karalystė.

Ir vėl pasitvirtino tai, ką ji seniai žinojo: jos sūnus – nepataisomas keistuolis. Tarsi jos viešnagė būtų kliuvinys jiems susitikti su savo giminaite. Ji supranta, kad jie nori paplepėti vieni, niekieno netrukdomi. Tačiau tai ne priežastis išvaryti ją diena anksčiau. Laimė, ji žino, kaip su jais elgtis. Ji tiesiog nusprendė apsimesti, kad supainiojo dienas, o paskui vos nepratrūko juoktis stebėdama, kaip šaunioji Marketa nedrįsta jai pasakyti, kad ji išvažiuotų sekmadienio rytą.

Taip, reikia pripažinti – dabar jie mielesni nei anksčiau. Dar prieš kelerius metus Karelas būtų negailestingai liepęs jai išvažiuoti. Iš tikrųjų vakar savo mažyte klasta ji padarė

jiems didžiulę paslaugą. Bent jau jiems nereikės sau prikaišioti, kad be reikalo diena anksčiau išsiuntė motiną į vienatvę.

Beje, ji labai laiminga susipažinusi su naująja giminaite. Nepaprastai miela mergina. Siaubingai jai kai ką primena. Bet ką? Ištisas dvi valandas ji turėjo atsakinėti į jos klausimus. Kaip mama šukuodavosi būdama mergina? Ji nešiojo kasą. Žinoma, tai buvo dar senosios Austrijos-Vengrijos laikais. Viena buvo sostinė. Mamos gimnazija buvo čekiška, o mama – patriotė. Staiga ji užsigeidė padainuoti keletą tų laikų patriotinių dainų. Arba padeklamuoti jiems eilių! Žinoma, ji dar daug jų moka atmintinai. Iškart po karo (na, žinoma, po keturioliktųjų metų karo, 1918-aisiais, kai buvo įkurta Čekoslovakijos Respublika. Dieve tu šventas, pusseserė nežino, kada buvo paskelbta Respublika!) mama deklamavusi vieną eilėraštį iškilmingame gimnazijos mokinių susirinkime. Buvo švenčiamas Austrijos imperijos žlugimas. Švenčiama nepriklausomybė! Ir, įsivaizduojat, staiga ji pamiršusi ir neįstengusi prisiminti likusio vos vieno posmelio. Nutilusi, per kaktą ėmę ristis prakaito lašai, ir jai atrodę, kad mirsianti iš gėdos. Bet staiga, visiškai nelauktai, pasigirdę plojimai! Visi pamanė, kad eilėraštis baigėsi, niekas nepastebėjo, jog trūksta paskutinio posmelio! Bet mama vis tiek labai nusiminusi ir iš gėdos pasislėpusi tualete. Pats mokyklos direktorius atbėgęs jos ieškoti ir ilgai beldęsis į duris, maldaudamas ją neverkti ir išeiti iš tualeto: juk ji turėjo tokį pasisekimą!

Pusseserė juokėsi, o mama ilgai nenuleido nuo jos akių:

– Dieve šventas, jūs man kai ką primenate, bet ką gi jūs man primenate...

– Tačiau po karo tu jau nelankei mokyklos, – pasakė Karelas.

– Man regis, aš geriau žinau, kada lankiau mokyklą! – atsikirto mama.

– Brandos atestatą tu gavai paskutiniais karo metais. Tada mus dar valdė Austrija-Vengrija.

– Aš puikiai žinau, kada gavau atestatą! – ji atsakinėjo susierzinusi. Bet jau atsakinėdama žinojo, kad Karelas teisus. Tad iš kur atsirado šis prisiminimas apie iškilmingą mokyklos vakarą po karo? Mama staiga sutriko ir nutilo.

Tą trumpą tylą sutrikdė Marketos balsas. Ji kreipėsi į Evą, ir jos žodžiai neturėjo nieko bendra nei su mamos deklamavimu, nei su 1918 metais.

Mama pasijuto apleista, palikta viena su savo prisiminimais, išduota netikėto abejingumo ir susilpnėjusios atminties.

– Linksminkitės, vaikai, jūs jauni, jūs turite apie daug ką pasikalbėti, – pasakė ji ir apimta staiga užplūdusio nepasitenkinimo nuėjo į vaikaičio kambarį.

5

Kol Eva kankino mamą klausimais, nuoširdžiai susijaudinęs Karelas nenuleido nuo jos akių. Jis pažinojo ją jau dešimt metų, ir ji visada buvo tokia. Nuoširdi ir drąsi. Susipažino su ja (tada jis dar gyveno su Marketa pas jos tėvus) taip pat greitai, kaip ir prieš kelerius metus jo žmona. Vieną dieną jam į biurą atėjo nepažįstamosios laiškas. Ji rašė jį pažįstanti iš matymo ir nusprendusi jam parašyti, nes kai jai patinkąs koks nors vyras, jokios elgesio normos negaliojančios. Karelas jai patinkąs, nes ji – moteris medžiotoja. Nepamirštamų pojūčių medžiotoja. Ji nepripažįstanti meilės, vertinanti tik draugystę ir kūno geidulius. Į voką buvo įdėta nuogos merginos įžūlia poza nuotrauka.

Karelas iš pradžių dvejojo, atsakyti ar ne, nes manė, jog tai pokštas. Bet galop neatsispyrė pagundai. Parašė jaunajai moteriai nurodytu adresu ir pakvietė ją į draugo studiją. Ji atėjo: aukšta, liesa, prastai apsirengusi. Panaši į pernelyg ištįsusį paauglį, vilkintį senelės drabužiais. Atsisėdusi priešais Karelą, paaiškino, kad kai vyras jai patinkąs, jokios taisyklės negaliojančios. Ji pripažįstanti tik draugystę ir kūno geidulius. Jos veidas buvo sutrikęs ir įsitempęs, ir Karelas jai pajuto veikiau brolišką užuojautą nei geismą. Bet paskui pamanė, kad būtų nuodėmė praleisti tokią progą.

– Puiku, – padrąsino ją, – kai susitinka du medžiotojai.

Tai buvo pirmieji žodžiai, kuriais jis nutraukė greitakalbę merginos išpažintį, ir Eva iškart įsidrąsino išsivadavusi iš keblios padėties, kurios naštą viena didvyriškai nešė jau maždaug ketvirtį valandos.

Jis pagyrė, kad ji gražiai atrodanti atsiųstoje nuotraukoje, ir paklausė (gundančiu medžiotojo balsu), ar ji susijaudina rodydama savo nuogumą.

– Aš ekshibicionistė, – atsakė ji visiškai nekaltai, tarsi būtų prisipažinusi esanti anabaptistė.

Jis pasakė, kad norėtų pamatyti ją nuogą.

Ji lengviau atsikvėpė ir paklausė, ar studijoje yra grotuvas.

Taip, grotuvas buvo, bet Karelo draugas mėgo tik klasikinę muziką – Bachą, Vivaldį ir Vagnerio operas. Karelui atrodytų keista, jei mergina imtų nusirenginėti skambant Izoldos arijai. Eva taip pat buvo nepatenkinta plokštelėmis. „Ar čia nėra popso?" Ne, popso nebuvo. Neturėdamas kitos išeities, galų gale jis turėjo uždėti Bacho siuitą fortepijonui. Kad geriau ją matytų, atsisėdo kambario kampe.

Eva pabandė judėti pagal melodijos ritmą, paskui pareiškė, kad su šia muzika jai nieko neišeina.

– Renkis ir neplepėk! – griežtai riktelėjo Karelas.

Kambarį pripildė dangiška Bacho muzika, ir Eva klusniai pradėjo judėti. Pagal šią muziką, visai nepanašią į šokių, ji staipėsi siaubingai įsitempusi, ir Karelas pagalvojo, kad nuo tos akimirkos, kai nusitrauks megztinį, iki to momento, kai nusimaus kelnaites, ji turės nueiti be galo ilgą kelią. Kambaryje skambėjo fortepijono muzika, Eva rangėsi sinkopiškai šokdama savo šokį ir vieną po kito mėtydama ant grindų drabužius. Į Karelą ji nežiūrėjo. Buvo sukaupusi visą dėmesį į save ir į savo judesius kaip smuikininkas, iš atminties griežiantis sudėtingą pjesę ir bijantis pakelti akis į publiką, kad neišsiblaškytų. Nusirengusi visiškai nuoga, nusigręžė į sieną ir įkišo delną tarp šlaunų. Akimirksniu Karelas taip pat nusirengė ir susijaudinęs stebėjo besimasturbuojančios merginos nugarą. Tai buvo nuostabu ir visiškai suprantama, kad nuo tos dienos jis visada palaikydavo Evą.

Beje, ji buvo vienintelė moteris, kurios neerzino Karelo meilė Marketai. „Tavo žmona turėtų suprasti, kad tu ją myli, bet esi medžiotojas ir tavo medžioklė jai nekelia grėsmės. Šiaip ar taip, to nesupranta nė viena moteris. Ne, jokia moteris nesupranta jokio vyro", – pridūrė ji, tarsi pati būtų buvusi tasai vyras, kurio niekas nesupranta.

Paskui pasisiūlė visomis išgalėmis jam padėti.

6

Vaiko kambarys, į kurį nuėjo mama, buvo vos per šešis metrus nuo svetainės ir atskirtas nuo jų tik dviem plonomis pertvaromis. Mamos šešėlis visą laiką buvo su jais, ir Marketa jautėsi suvaržyta.

Laimė, Eva buvo plepi. Jie taip seniai buvo susitikę, o įvyko tiek daug dalykų: ji persikėlė į kitą miestą, bet, svarbiausia, ištekėjo už pagyvenusio vyro, kuriam ji tapo nepakeičiama drauge, nes mes jau žinome, kad Eva turėjo talentą bičiuliautis ir nepripažino meilės ir jos egoizmo bei isterijų. Ji taip pat turėjo naują darbą. Užsidirbdavo padoriai, bet plušėjo taip, kad nebūdavo kada nė atsipūsti. Rytoj rytą jai reikėjo būti darbe.

Marketa buvo priblokšta:

– Kaip! Bet kada gi tu ketini išvažiuoti?

– Penktą valandą važiuoja greitasis traukinys.

– Dieve šventas, Eva! Tau reikės keltis ketvirtą valandą! Juk tai siaubinga! – ir tą akimirką ji pajuto gal ir ne pyktį, bet kažkokį kartėlį, kad Karelo mama pasiliko pas juos. Juk Eva gyvena toli, turi mažai laiko ir vis dėlto paskyrė šį sekmadienį Marketai, o ji net negali su ja pabendrauti kaip norėtų, ir vis dėl anytos, dėl visą laiką juos persekiojančios šmėklos.

Puiki Marketos nuotaika sugedo, o čia kaip tyčia dar ėmė skambėti telefonas. Karelas pakėlė ragelį. Jis kalbėjo dvejodamas, atsakinėjo lakoniškai ir dviprasmiškai, ir Marketai susidarė įspūdis, kad jis atsargiai renkasi žodžius, norėdamas nuslėpti savo sakinių prasmę. Ji buvo tikra, kad jis skiria pasimatymą moteriai.

– Kas skambino? – paklausė ji.

Karelas atsakė, kad kitą savaitę iš gretimo miesto turinti atvažiuoti kolegė aptarti su juo kai kurių reikalų. Nuo tos akimirkos Marketa daugiau nepratarė nė žodžio.

Ar ji buvo tokia pavydi?

Prieš kelerius metus, pirmuoju jų meilės laikotarpiu, ji, žinoma, buvo pavydi. Tačiau bėgo metai, ir tai, ką ji šiandien supranta kaip pavydą, be abejo, yra tik įprotis.

Pasakykim kitaip: visi meilės ryšiai remiasi nerašytomis sutartimis, kurias įsimylėjėliai neapgalvotai pasirašo pirmomis meilės savaitėmis. Jie dar tebegyvena tarsi sapne, bet sykiu, patys nesuvokdami, sakytum kokie nepalenkiami teisininkai jau kruopščiausiai kuria sutarties sąlygas. Ak, jūs, įsimylėjėliai! Būkite atsargūs šiomis pirmomis pavojingomis dienomis! Jeigu imsite nešioti savo partneriui į lovą pusryčius, turėsite tai daryti visada, jei nenorėsite būti apkaltinti nemeile ir išdavyste.

Jau pirmomis jų meilės savaitėmis Karelas ir Marketa sutarė, kad Karelas būsiąs neištikimas ir Marketa su tuo susitaikysianti, bet turėsianti teisę jaustis už jį geresnė, todėl Karelas jausiąsis jai nusikaltęs. Niekas geriau už Marketą nežinojo, kaip liūdna būti geresnei. Ji buvo geresnė, nors nieko geresnio neturėjo.

Žinoma, širdies gilumoje Marketa puikiai suprato, kad pokalbis telefonu pats savaime nieko nereiškia. Svarbiausia ne tai, *koks* šis pokalbis, o tai, ką jis *simbolizuoja*. Iškalbingai ir glaustai jis išreiškė visą jos gyvenimo situaciją: viskas, ką Marketa daro, ji daro tik Karelui ir dėl Karelo. Ji rūpinasi jo motina. Ji supažindina jį su geriausia savo drauge. Ji padovanoja ją tarsi dovaną. Vien tik jam ir tik jo malonumui. Bet kodėl ji taip elgiasi? Kodėl ji tarsi Sisifas ritina į kalną savo akmenį? Kad ir ką ji darytų, mintyse Karelas ne su ja. Jis skiria pasimatymus kitai moteriai ir nuolat nuo jos pabėga.

Mokydamasi licėjuje, ji buvo nesutramdoma, užsispyrusi, net, sakyčiau, pernelyg gyvybinga. Senasis matematikos mokytojas mėgdavo ją paerzinti: „Jums, Marketa, niekas neužmaus apynasrio! Iš anksto užjaučiu jūsų vyrą!" Ji išdidžiai juokdavosi, mokytojo žodžiai jai atrodydavo tarsi laiminga pranašystė. Ir staiga, nežinia kaip, prieš savo valią ir

norą ji turi vaidinti visiškai kitą vaidmenį. Ir tik todėl, kad nebuvo pakankamai atsargi, kai tą savaitę taip nesąmoningai suredagavo sutartį.

Jai jau buvo nebeįdomu visą laiką būti geresnei. Staiga visi vedybinio gyvenimo metai prislėgė jai pečius kaip per sunkus maišas.

7

Marketa vis labiau niaukėsi, o Karelo veide vis labiau ryškėjo pyktis. Evą suėmė panika. Ji jautėsi atsakinga už jų vedybinę laimę ir be perstojo plepėdama stengėsi išsklaidyti kambaryje susitvenkusius debesis.

Tačiau ši užduotis jai buvo ne pagal jėgas. Karelas, šįkart maištaujantis dėl pernelyg akivaizdžios neteisybės, atkakliai tylėjo. Marketa, neįstengdama nei sutramdyti savo kartėlio, nei pakęsti vyro pykčio, atsistojo ir nuėjo į virtuvę.

Eva pamėgino įtikinti Karelą negadinti visų taip ilgai laukto vakaro. Tačiau Karelas buvo nepermaldaujamas: „Ateina laikas, kai toliau taip gyventi nebeįmanoma. Aš jau pradedu jaustis pavargęs. Esu nuolat kuo nors kaltinamas. Man nusibodo visą laiką jaustis kaltam! Ir dėl tokių niekų! Tokių niekų! Ne, ne. Daugiau nebegaliu jos matyti. Nebegaliu!" Jis suko ir suko ratus, kartojo tuos pačius žodžius ir nenorėjo klausytis maldaujamų Evos įkalbinėjimų.

Galiausiai paliko jį vieną ir nuėjo pas Marketą, kuri, užsidariusi virtuvėje, žinojo, kad ką tik įvyko tai, kas neturėjo įvykti. Eva pamėgino jai įrodyti, kad šis telefono skambutis visiškai neduoda pagrindo jai įtarinėti. Marketa, širdies gi-

lumoje suprasdama, kad šį kartą neteisi, atsakė: „Bet aš taip daugiau nebegaliu. Visąlaik tas pats. Metai po metų, mėnuo po mėnesio tos pačios moterys ir tie patys melai. Aš jau pavargau. Pavargau. Man jau gana!"

Eva suprato, kad nė vienas sutuoktinių nenusileis. Ir nusprendė, kad neaiški mintis, su kuria ji čia atvažiavo ir kurios garbingumas iš pradžių jai kėlė abejonių, buvo gera mintis. Jeigu ji nori jiems padėti, neturi bijoti veikti savo nuožiūra. Juodu myli vienas kitą, bet reikia žmogaus, kuris jiems palengvintų meilės naštą. Reikia, kad kas nors juos išvaduotų. Todėl planas, su kuriuo ji čia atvažiavo, svarbus ne tik jai (taip, šito nenuginčysi, visų pirma jis svarbus jai, ir tai truputį erzino, nes su draugais ji nenorėjo elgtis kaip egoistė), bet taip pat ir Marketai su Karelu.

– Ką man daryti? – paklausė Marketa.

– Eik pas jį ir pasakyk, kad nepyksti.

– Bet aš jau nebegaliu jo pakęsti. Aš jau nebegaliu daugiau į jį žiūrėti!

– Tada nuleisk akis. Tai jį dar labiau sujaudins.

8

Vakaras išgelbėtas. Marketa iškilmingai ima butelį, paduoda Karelui, ir jis atkemša jį taip pat iškilmingai, kaip per Olimpinių žaidynių atidarymą paskutinį ratą pradeda bėgikas. Jis pripila tris taures vyno, ir Eva, linguodama šlaunimis, eina prie gramofono, suranda plokštelę, paskui, skambant muzikai (šį kartą ne Bacho, o Diuko Elingtono), toliau sukasi po kambarį.

– Kaip manai, ar mama jau miega? – klausia Marketa.

– Gal būtų protingiausia palinkėti jai labos nakties, – pataria Karelas.

– Jeigu tu nueisi palinkėti jai labos nakties, ji vėl įsileis į kalbas, ir mes vėl prarasime dar vieną valandą. Tu žinai, kad Evai reikia anksti keltis.

Marketai atrodo, kad šiandien jie ir taip prarado pernelyg daug laiko. Ji ima draugei už rankos ir, užuot ėjusi palinkėti mamai labos nakties, pasuka su ja į vonios kambarį.

Karelas lieka vienas su Elingtono muzika. Jis laimingas, kad ginčo debesys išsisklaidė, bet iš šio vakaro jau nieko nesitiki. Tas atsitikimas su telefono skambučiu jam staiga atskleidė tai, ko jis nenorėjo pripažinti. Jis pavargęs ir jau nieko nebenori.

Prieš keletą metų Marketa paskatino jį mylėtis trise – su ja ir meiluže, kuriai pavydėjo. Tada tas pasiūlymas jį svaiginamai sujaudino! Tačiau vakaras džiaugsmo nesuteikė. Atvirkščiai, pareikalavo iš jo baisiai daug pastangų! Priešais jį abi moterys bučiavosi ir glamonėjosi, nė akimirką nepamiršdamos, kad jos varžovės, ir akylai stebėjo, katrai jis atidesnis ir švelnesnis. Jis atsargiai apgalvodavo kiekvieną savo žodį, įvertindavo kiekvieną glamonę ir elgėsi ne tiek kaip meilužis, o veikiau kaip skrupulingai atidus, rūpestingas, mandagus ir teisingas diplomatas. Ir vis dėlto pralaimėjo. Pačiame meilės įkarštyje ašarom paplūdo meilužė, paskui ilgam nutilo Marketa.

Jeigu jis būtų galėjęs patikėti, kad Marketa tų mažučių orgijų trokšta tik iš geismo, – nes ji blogesnė, – jos tikriausiai būtų suteikusios jam malonumą. Bet kadangi iš pat pradžių buvo sutarta, jog blogesnis būsiąs jis, Marketos pasileidimą jis vertino tik kaip skausmingą auką, kaip kilnias pastangas prisiderinti prie jo poligaminių polinkių ir paversti

juos laimingo vedybinio gyvenimo varomąja jėga. Jį amžiams paženklino Marketos pavydas ir toji žaizda, kurią jis atvėrė pirmaisiais jų meilės metais. Kai matydavo Marketą kitos moters glėbyje, jis norėdavo pulti ant kelių ir prašyti jam atleisti. Bet argi ištvirkavimo žaidimai – atgailos pratybos?

Ir vieną kartą jam dingtelėjo mintis: jeigu meilė trise – linksmas žaidimas, vadinasi, Marketa neturi jaustis susitinkanti su varžove. Ji turėtų atsivesti į namus draugę, kuri nepažįsta Karelo ir juo nesidomi. Todėl jis klastingai surengė Marketos ir Evos susitikimą saunoje. Planas pavyko: moterys tapo draugėmis, sąjungininkėmis ir sąmokslininkėmis, kurios jį prievartavo, žaidė su juo, linksminosi jo sąskaita ir abi jo geidė. Karelas tikėjosi, kad Evai pavyks Marketai išmušti iš galvos meilės nerimą, kad jis pagaliau išsivaduos ir pasijus išteisintas.

Bet dabar įsitikino, kad nebeįmanoma pakeisti to, kas buvo nuspręsta prieš keletą metų. Marketa nepasikeitė, o jis vis dar tebėra kaltinamasis.

Tačiau kodėl jis supažindino Evą su Marketa? Kodėl jis mylėjosi su abiem moterimis? Kodėl jis taip pasielgė? Bet kuris kitas jau seniai būtų pavertęs Marketą linksma, goslia ir laiminga mergina. Bet kuris kitas, tik ne Karelas. Jis įsivaizdavo esąs Sisifas.

Bet ar tikrai Sisifas? Argi Marketa ką tik nepalygino savęs su Sisifu?

Taip, metams bėgant abu sutuoktiniai tampa dvyniais su tuo pačiu žodynu, tomis pačiomis mintimis ir tokiu pat likimu. Juodu abu sau padovanojo Evą, kad tik kitas būtų laimingas. Ir abiem rodėsi, kad abu ritina į kalną savo akmenį. Ir abu buvo pavargę.

Karelas girdėjo iš vonios sklindantį teškesį ir moterų juoką. Ir mąstė, kad jis niekad negyveno taip, kaip nori, niekad

neturėjo tokių moterų, kokių norėjo, ir neturėjo jų taip, kaip norėjo turėti. Jis troško kur nors pabėgti ir austi savo gyvenimo istoriją vienas, taip, kaip nori, ir toli nuo mylinčių akių. Širdyje jam netgi nerūpėjo jokia istorija, jis tiesiog norėjo būti vienas.

9

Marketa pasielgė neprotingai ir dėl savo nekantrumo nelabai įžvalgiai, kad nenuėjo palinkėti mamai labos nakties, manydama, jog ji miega. Per šią viešnagę sūnaus namuose mintys mamos galvoje buvo pradėjusios suktis kur kas greičiau, o tą vakarą jos išvis buvo labai neramios. Jų priežastis – simpatiškoji giminaitė, atkakliai kažką primenanti iš jos jaunystės. Bet ką?

Pagaliau ji vis dėlto prisiminė: ogi Norą! Taip, ta pati figūra, tokia pat laikysena ir tokios pat per pasaulį žingsniuojančios ilgos gražios kojos.

Norai trūko švelnumo ir kuklumo, ir mamą ne sykį įžeisdavo jos elgesys. Bet dabar ji apie tai negalvojo. Svarbiau jai buvo tai, kad ji čia staiga surado trupučiuką savo jaunystės, ženklą, pasiekusį ją iš pusės amžiaus tolumos. Ji džiaugėsi, kad tai, ką kadaise išgyveno, visada su ja, supa ją vienatvėje ir kalbasi su ja. Nors niekada nemylėjo Noros, ji laiminga sutikusi ją čia, juolab tokią prijaukintą, įsikūnijusią į tą, kuri rodo mamai nepaprastą pagarbą.

Vos tik jai dingtelėjo ši mintis, ji užsimanė bėgti pas juos. Bet susitvardė. Mama labai gerai žinojo, jog šiandien ji čia tik todėl, kad juos pergudravo ir kad tiedu pamišėliai nori

pabūti vieni su savo pussesere. Ką gi, tegu išsipasakoja savo paslaptis! Jai visai nenuobodu vaikaičio kambaryje. Čia ji turi savo mezginį, knygą, o svarbiausia – apie ką pagalvoti. Karelas jai supainiojo mintis. Taip, jis visiškai teisus – vidurinę mokyklą ji baigė per karą. Tas epizodas su deklamavimu ir pamirštu posmeliu atsitiko bent penkeriais metais anksčiau. Tačiau direktorius iš tikrųjų beldėsi į tualeto duris, kur ji buvo užsidariusi išsiverkti. Tik tada jai buvo vos trylika metų ir viskas vyko per iškilmingą mokyklos šventę prieš Kalėdų atostogas. Scenoje stovėjo papuošta eglutė, eidami ratelio mažyliai šoko ir giedojo Kalėdų giesmes, paskui ji padeklamavo eilėraštuką. Prieš paskutinį posmelį jos galva staiga pasidarė visiškai tuščia ir ji negalėjo baigti deklamuoti.

Mamai gėda dėl savo atminties. Ką pasakyti Karelui? Prisipažinti, kad ji apsiriko? Šiaip ar taip, jie laiko ją sene. Tiesa, jie labai malonūs, bet pro akis jai neprasprūsta, kad elgiasi su ja kaip su vaiku, savotiškai pataikauja, o tai jai nepatinka. Jeigu dabar Karelui prisipažins, kad kalėdinį vaikų rytmetį supainiojo su politiniu susirinkimu, jie dar labiau išpuiks, o ji pasijus dar mažesnė. Ne, ji nesuteiks jiems tokio malonumo.

Ji pasakys, kad tai buvo tiesa, kad po karo ji deklamavo tą eilėraštį iškilmingame mokyklos vakare. Nors tuo metu ji iš tikrųjų jau buvo baigusi mokyklą, tačiau mokyklos direktorius prisiminęs savo geriausią deklamuotoją ir pakvietęs buvusią mokinę padeklamuoti eilėraštį. Jai buvusi didžiulė garbė! Tačiau mama jos nusipelnė! Juk ji patriotė! Jie neturi nė menkiausio supratimo, kaip viskas atrodė po karo, kai žlugo Austrijos-Vengrijos imperija! Kiek tada buvo džiaugsmo! Kiek vėliavų ir dainų! Ir mama vėl nepaprastai užsimanė bėgti pas sūnų ir marčią ir papasakoti jiems apie savo jaunystės pasaulį.

Beje, dabar ji jautė kone pareigą nueiti pas juos. Tiesa, buvo pažadėjusi jiems netrukdyti, bet juk tai tik pusė tiesos. Antra pusė tokia, kad Karelas nesuprato, kaip ji galėjusi po karo dalyvauti iškilmingoje mokyklos šventėje. Mama – sena moteris, kartais jai užstringa atmintis, todėl ji negalėjo iškart to paaiškinti sūnui, bet dabar prisiminė, kaip viskas buvo iš tikrųjų, ir negali apsimesti pamiršusi jo klausimą. Tai būtų negerai. Ji nueis pas juos (šiaip ar taip, apie ką tokio svarbaus jie galėtų kalbėtis?) ir atsiprašys: ji nenorėjusi jų trukdyti ir, žinoma, nebūtų čia atėjusi, jei Karelas nebūtų jos paklausęs, kaip ji galėjusi iškilmingame mokyklos vakare deklamuoti eilėraštį, jeigu jau tada buvo tą mokyklą baigusi?

Tada ji išgirdo, kaip kažkas atidarė ir vėl uždarė duris. Išgirdo du moteriškus balsus, paskui durys vėl atsidarė. Paskui pasigirdo juokas ir bėgančio vandens teškesys. Ji pamanė, kad jaunosios moterys tikriausiai prausiasi prieš miegą. Vadinasi, pats laikas nueiti pas juos, jei ji dar nori paplepėti su visais trimis.

10

Mamos grįžimas buvo tarsi ranka, kurią linksmai šypsodamasis Karelui ištiesė Dievas. Juo netinkamesnį laiką ji pasirinko, juo geriau. Jai nė nereikėjo atsiprašinėti. Karelas ją iškart nuoširdžiai apibėrė klausimais: ką ji veikusi visą popietę, ar jai nebuvę truputį liūdna, kodėl neatėjusi pas juos anksčiau?

Mama jam paaiškino, kad jaunimas visada turi apie ką

pasišnekėti ir kad pagyvenę žmonės turėtų tai suprasti ir jiems netrukdyti.

Šią akimirką pasigirdo, kaip garsiai spygaudamos pro duris veržiasi abi moterys. Pirmoji įėjo Eva, vilkinti tamsiai mėlynais marškinėliais, siekiančiais kaip tik iki tos vietos, kur baigiasi juodų plaukų kuokštelis. Pamačiusi mamą, ji išsigando, bet jau negalėjo grįžti atgal, todėl nusišypsojo, nužingsniavo per kambarį iki krėslo ir griuvusi į jį kuo greičiau paslėpė blogai pridengtą savo nuogybę.

Karelas žinojo, kad Marketa eina jai įkandin, ir tikėjosi ją išvysti su vakarine suknele, o tai jųdviejų kalba reiškė, jog ji bus tik su karoliais ant kaklo ir ryškiai raudona aksomine juosta aplink liemenį. Jis žinojo turįs įsikišti, neleisti jos į kambarį ir apsaugoti mamą nuo šoko. Bet ką jis galėjo padaryti? Gal sušukti: „Neik čia!" arba: „Greitai apsirenk, čia mama"? Gal ir buvo koks gudresnis būdas sulaikyti Marketą, bet apmąstymams Karelas turėjo vieną ar dvi sekundes, per kurias jokia mintis jam neatėjo į galvą. Atvirkščiai, kažkokia euforija jam buvo sustingdžiusi blaivų protą. Todėl jis nieko nedarė, ir Marketa, iš tikrųjų nuoga, tik su karoliais ant kaklo ir juosta apie liemenį, jau žengė pro duris.

Ir kaip tik tą akimirką mama pasigręžė į Evą ir mandagiai šypsodamasi pasakė: „Jūs tikriausiai rengiatės miegoti, ir aš nenorėčiau jūsų gaišinti". Eva, akies krašteliu pamačiusi Marketą, atsakė „ne", ir tąjį „ne" beveik rėkte išrėkė, tarsi savo balsu norėdama pridengti draugės kūną, bet ši, pagaliau suvokusi, kokia situacija, atsitraukė į koridorių.

Kai po valandėlės grįžo susisupusi į ilgą chalatą, mama pakartojo tą patį, ką buvo sakiusi Evai: „Marketa, aš nenorėčiau jūsų gaišinti. Jūs tikriausiai norite eiti miegoti".

Marketa jau ketino sutikti, bet Karelas linksmai papurtė galvą: „Ką tu, mama, mes džiaugiamės, kad tu su mumis".

Ir mama pagaliau jiems galėjo papasakoti, kaip iš tikrųjų buvo su tuo eilėraščio sakymu iškilmingame mokyklos susirinkime po Pirmojo pasaulinio karo, kai žlugo Austrijos-Vengrijos imperija ir kai direktorius pakvietė savo buvusią mokinę deklamuoti patriotinio eilėraščio.

Abi jaunosios moterys nesuprato, ką pasakoja mama, bet Karelas klausėsi susidomėjęs. Šį teiginį aš dar noriu patikslinti: pamiršto posmelio istorija jo beveik nedomino. Buvo daug kartų ją girdėjęs ir daug kartų pamiršęs. Jį domino ne mamos pasakojama istorija, o istoriją pasakojanti mama. Mama ir jos pasaulis, panašus į didelę kriaušę, ant kurios it Dievo karvytė nutūpė rusų tankas. Pirmame plane buvo tualeto durys, kurias kumščiu daužė mokyklos direktorius, o už tų durų galėjai įžvelgti dvi labai nekantraujančias moteris.

Karelui tai nepaprastai patiko. Jis mėgaudamasis žiūrėjo į Evą ir Marketą. Jų nuogumas nekantriai virpėjo po marškinėliais ir chalatu. Vis labiau domėdamasis, jis pateikdavo mamai vis naujų klausimų apie direktorių ir mokyklą, apie keturiolik-tųjų metų karą, galiausiai paprašė mamą padeklamuoti tą patriotinį eilėraštį, kurio paskutinį posmelį ji tada pamiršo.

Mama pagalvojo, paskui nepaprastai susikaupusi pradėjo deklamuoti eilėraštį, kaip būdama trylikos tai darė per mokyklos šventę. Tačiau eilėraštis nebuvo patriotinis, skambėjo eilutės apie Kalėdų eglutę ir Betliejaus žvaigždę, bet šios smulkmenos niekas nepastebėjo, net pati mama. Jai galvoje sukosi viena mintis: ar ji prisimins paskutinį posmelį? Ir prisiminė. Spindi Betliejaus žvaigždė, prie prakartėlės ateina trys karaliai... Ši sėkmė ją labai sujaudino, ji juokėsi ir lingavo galvą.

Eva paplojo. Žiūrėdama į ją, mama prisiminė svarbiausią dalyką, kurį jiems norėjo pasakyti:

– Karelai, ar tu žinai, ką man primena jūsų pusseserė? Norą!

11

Karelas žiūrėjo į Evą netikėdamas savo ausimis:

– Norą? Ponią Norą?

Tą mamos draugę jis puikiai prisiminė iš savo vaikystės. Ji buvo stulbinamai graži aukšta moteris nuostabiu valdovės veidu. Karelas jos nemėgo, nes ji buvo išdidi ir nepasiekiama, ir vis dėlto niekada neįstengdavo atplėšti nuo jos akių. Po paraliais, koks čia panašumas tarp jos ir nuoširdžiosios Evos?

– Taip, – atsakė mama. – Norą. Tu tik pažiūrėk į ją. Ta pati figūra. Ta pati eisena. Ir veidas!

– Stokis, Eva! – liepė Karelas.

Eva bijojo atsistoti, nes nebuvo tikra, ar trumpi marškinėliai gerai uždengia jai gaktą. Bet Karelas taip primygtinai reikalavo, kad ji turėjo paklusti. Ji atsistojo ir prispaudusi rankas prie šlaunų nepastebimai timptelėjo marškinėlius žemyn. Karelas ėmė ją atidžiai apžiūrinėti ir jam staiga pasirodė, kad ji iš tikrųjų panaši į Norą. Panašumas nedidelis, vos pastebimas, jis blykstelėdavo tarsi žiburėlis ir iškart užgesdavo, bet Karelas norėjo jį sugauti ir sulaikyti, nes žiūrėdamas į Evą troško kuo ilgiau matyti gražiąją ponią Norą.

– Pasigręžk nugara, – liepė jis.

Eva dvejojo, nenorėjo nusigręžti, nes visą laiką jos nepaleido mintis, kad ji visiškai nuoga, tik su marškinėliais. Bet Karelas neatlyžo, nors dabar ėmė protestuoti ir mama:

– Nagi nemuštruok panelės! Juk ji ne kareivis!

Karelas užsispyrė:

– Ne, ne, aš noriu, kad ji pasigręžtų nugara!

Ir Eva pakluso.

Nepamirškim, kad mamos regėjimas buvo prastas. Ežios akmenys jai atrodė panašūs į kaimą, o Evą ji painiojo su

ponia Nora. Tačiau jei Karelas prisimerktų, jis irgi supainiotų ežios akmenis su namais. Argi visą šią savaitę jis nepavydėjo mamai tokio regėjimo? Jis prisimerkė ir prieš akis išvydo buvusią gražuolę.

Apie ją jis išsaugojo vieną slaptą nepamirštamą prisiminimą. Jam tikriausiai ketveri, jis su mama ir ponia Nora kažkokiame kurorte (bet kur tai buvo, jis neturi nė menkiausio supratimo) ir laukia jų tuščiame persirengimo kambaryje. Kantriai laukia vienas tarp kabančių moteriškų drabužių. Paskui į persirengimo kambarį įeina aukšta nuostabi nuoga moteris, ji atsuka vaikui nugarą, pasistiebia prie sienoje pritaisyto kablio, ant kurio kabo jos maudymosi chalatas. Tai Nora.

To nuogo, įsitempusio, nugara į jį stovinčio kūno vaizdas niekada neišsitrynė jam iš atminties. Karelas buvo visai mažas ir žiūrėjo į tą kūną iš apačios, tarsi būtų buvęs skruzdėlė, taip šiandien žiūrėtų į penkių metrų aukščio statulą. Buvo prie jos visai arti, bet kartu be galo toli. Nutolęs dvigubai. Erdvėj ir laike. Tas kūnas virš jo buvo iškilęs labai aukštai, atskirtas nuo jo nesuskaičiuojamų metų. Nuo to dvigubo atstumo keturmečiam vaikui svaigo galva. Dabar jis vėl jautė tą patį svaigulį – labai stiprų ir neaprėpiamą.

Jis žiūrėjo į Evą (ji visą laiką stovėjo atgręžusi jam nugarą), o matė ponią Norą. Nuo jos jį skyrė du metrai ir viena ar dvi minutės.

– Mama, – pasakė jis, – tu labai miela, kad atėjai paplepėti su mumis. Bet damos jau nori miego.

Mama kukliai ir nuolankiai išėjo, ir jis nieko nelaukdamas ėmė pasakoti moterims ką prisiminęs apie ponią Norą. Jis atsitūpė priešais Evą ir vėl ją apgręžė, kad pažvelgtų iš nugaros, akimis perbėgtų lyg vaiko žvilgsniu.

Nuovargis akimirksniu dingo. Jis pargriovė ją ant grindų. Ji gulėjo ant pilvo, jis atsitūpė jai prie kojų, žvilgsniu

perbėgo kojomis iki pat sėdynės, paskui užgulė ją ir paėmė.

Jam buvo toks įspūdis, kad tas šuolis ant jos kūno – tai šuolis per neaprėpiamą laiką, mažo berniuko šuolis per vaikišką amžių į suaugusio vyro metus. O paskui, kai jis judėjo ant jos pirmyn ir atgal, jam atrodė, kad be perstojo daro tą patį judesį iš vaikystės į brandą ir atvirkščiai, ir dar sykį nuo mažo berniuko, bejėgiškai žiūrinčio į milžinišką moters kūną, prie vyro, šį kūną apkabinusio ir tramdančio. Šis judesys, kurio amplitudė yra vos penkiolika centimetrų, truko ilgai, lyg tris dešimtmečius.

Abi moterys pasidavė jo įtūžiui ir jis perėjo nuo ponios Noros prie Marketos, paskui vėl grįžo prie ponios Noros ir taip toliau. Tai truko labai ilgai, jam reikėjo padaryti pertrauką. Jis jautėsi nepaprastai puikiai, jis jautėsi stiprus kaip niekada. Įsitaisęs krėsle, jis stebėjo abi moteris, gulinčias priešais ant plačios sofos. Šią trumpą poilsio akimirką jis matė ne ponią Norą, bet savo senas draugužes, savo gyvenimo liudytojas, Marketą ir Evą, ir įsivaizdavo, kad jis – didysis šachmatininkas, įveikęs savo priešininkus prie dviejų šachmatų lentų. Šis palyginimas jam labai patiko ir jis nesusilaikė jo neišrėkęs garsiai: „Aš Bobis Fišeris! Aš esu Bobis Fišeris!" – šaukė springdamas iš juoko.

12

Kol Karelas tebešaukė, kad jis Bobis Fišeris (šis maždaug tais metais ką tik buvo laimėjęs pasaulio čempionatą Islandijoje), Eva ir Marketa, prisispaudusios viena prie kitos, gulėjo ant sofos. Eva šnibžtelėjo draugei į ausį:

– Sutarėm?

Marketa atsakė:

– Sutarėm, – ir stipriai prigludo lūpomis prie Evos lūpų.

Kai prieš valandą jos buvo vonios kambaryje, Eva paprašė (tai buvo ta mintis, su kuria ji atvažiavo čia ir kurios garbingumas jai atrodė abejotinas), kad vieną dieną Marketa ją aplankytų. Ji būtų mielai pakvietusi ją su Karelu, bet Karelas ir Evos vyras buvo pavydūs ir tiesiog būtų neištvėrę vienas kito.

Marketai pirmiausia toptelėjo mintis, kad priimti šio pasiūlymo neįmanoma, ir ji tik nusijuokė. Tačiau vėliau kambaryje, kuriame jos ausis vos pasiekdavo Karelo mamos plepėjimas, Evos pasiūlymas, jau vien todėl, kad iš pradžių atrodė toks nepriimtinas, tapo dar labiau viliojantis. Čia jas visą laiką persekiojo Evos vyro šmėkla.

Ir kai Karelas ėmė šaukti, kad jis – keturmetis berniukas, kai atsitūpė priešais Evą, kad galėtų pažiūrėti į ją iš apačios, ji tarė sau, kad jis iš tikrųjų elgiasi kaip keturmetis, bėgantis pro jas į savo vaikystę ir paliekantis abi moteris vienas tik su savo neįsivaizduojamai pajėgiu kūnu, tokiu mechaniškai galingu, kad jis atrodo beasmenis, tuščias, įsivaizduojamas su bet kokio žmogaus siela. Net su Evos vyro, to visiško nepažįstamojo, neturinčio nei veido, nei pavidalo.

Marketa leidosi šio mechaninio patino kūno pamylima, paskui žiūrėjo, kaip šis kūnas puola tarp Evos kojų, bet stengėsi nematyti veido ir įsivaizduoti, kad tasai kūnas nepažįstamo žmogaus. Tai buvo kaukių balius. Karelas uždėjo Evai Noros kaukę, pats užsidėjo vaiko, o Marketa jam nuėmė galvą nuo kūno. Jis buvo vyro kūnas be galvos. Karelas dingo, ir Marketa pasijuto laisva ir linksma!

Tai gal aš taip bandau patvirtinti Karelo įtarimą, jo įsitikinimą, kad jų mažytės šeimyninės orgijos Marketai buvo tik auka ir kančia?

Ne, taip teigdamas viską pernelyg supaprastinčiau. Marketa iš tikrųjų savo kūnu ir jausmais geidė moterų, kurias laikė Karelo meilužėmis. Ji taip pat jų geidė protu: vykdydama senojo matematikos mokytojo pranašystę, ji norėjo – bent tiek, kiek jai leido pražūtinga sutartis – pasirodyti sumani ir žaisminga ir nustebinti Karelą.

Bet kai ji nuoga atsidurdavo su jomis ant plačios sofos, jai iš galvos tučtuojau išgaruodavo geidulingos fantazijos, nes vos tik pamačiusi savo vyrą ji vėl imdavo vaidinti geresnės ir skaudinamos moters vaidmenį. Net būdama su Eva, kurią labai mylėjo ir kurios nepavyduliavo, matydama pernelyg mylimą vyrą šalia, ji jausdavosi prislėgta ir neįstengdavo mėgautis jausmų teikiama palaima.

Tačiau kai tik nukėlė jam galvą nuo kūno, pajuto nepažįstamą ir svaiginamą laisvės prisilietimą. Kūnų anonimiškumas staiga tapo atrastuoju rojumi. Su keistu malonumu ji išvarė iš savęs savo iškankintą ir pernelyg akylą sielą ir tapo tiesiog kūnu be praeities ir ateities, tačiau jautresniu ir godesniu. Ant jos energingai judėjo begalvis kūnas, o ji švelniai glostė Evai galvą.

Bet štai begalvis kūnas staiga liovėsi judėjęs ir balsu, nemaloniai primenančiu Karelo, ištarė neįtikėtinai kvailus žodžius: „Aš Bobis Fišeris! Aš esu Bobis Fišeris!"

Ji pasijuto taip, tarsi jos sapną būtų nutraukęs žadintuvo garsas. Ir tą akimirką, kai ji spaudėsi prie Evos (taip pabudęs miegalius spaudžiasi prie pagalvės, mėgindamas pasislėpti nuo blausios dienos šviesos), Eva paklausė: „Sutarėm?", ir Marketa, pritariamai linktelėjusi, lūpomis prigludo prie Evos lūpų. Marketa visada mylėjo Evą, bet šiandien pirmą kartą ją mylėjo visais jausmais, mylėjo dėl jos pačios, dėl jos kūno, ir svaiginosi kūniška meile tarsi netikėtu atradimu.

Paskui jos gulėjo šalia viena kitos kniūbsčios, vos pakėlusios užpakalius, ir Marketa oda pajuto, kad tas be galo galingas kūnas vėl siurbiasi į jas akimis ir kad netrukus vėl ims jas mylėti. Ji stengėsi negirdėti to balso, tvirtinančio, kad jis mato gražiąją ponią Norą, ji stengėsi būti tik nieko negirdinčiu kūnu, besispaudžiančiu prie nepaprastai švelnios draugės ir prie kažkokio begalvio vyro.

Kai viskas baigėsi, jos draugė akimirksniu užmigo. Marketa jai pavydėjo gyvuliško miego, ji norėjo sugerti jį iš jos lūpų, užmigti pagal jo ritmą. Ji prisispaudė prie jos ir užsimerkė mėgindama pergudrauti Karelą: pamanęs, kad abi moterys užmigo, jis nuėjo į gretimą kambarį ir atsigulė.

Pusę penkių ji atidarė jo kambario duris. Jis pažvelgė į ją užsimiegojęs.

– Miegok, aš pasirūpinsiu Eva, – tarė ji ir švelniai jį pabučiavo.

Jis apsivertė ant kito šono ir iš karto užmigo.

Automobilyje Eva paklausė dar kartą:

– Sutarėme?

Marketa jau nebuvo tokia ryžtinga kaip vakar. Taip, ji norėtų peržengti senus nerašytus susitarimus. Bet kaip juos peržengti nesunaikinus meilės? Kaip tai padaryti, jeigu ji vis dar labai tebemyli Karelą?

– Nebijok, – nuramino ją Eva. – Jis nieko nepastebės. Tarp jūsų jau seniai galioja taisyklė, kad įtarinėji tu, o ne jis. Tau iš tikrųjų nėra ko būgštauti, kad jis ką nors įtars.

13

Eva snūduriuoja tvankioje kupė, o grįžusi iš stoties Marketa vėl užmigo (po valandos turi keltis ir eiti į darbą), ir dabar Karelo eilė nuvežti mamą į stotį. Šiandien traukinių diena. Po kelių valandų (tada sutuoktiniai jau bus darbe) į peroną išlips jų sūnus ir galutinai užbaigs šią istoriją.

Karelas dar kupinas nakties grožio. Jis gerai žino, kad iš dviejų ar trijų tūkstančių meilės aktų (kiek kartų jis mylėjosi savo gyvenime?) iš tikrųjų svarbiausi ir nepamirštami būna tik du ar trys, o kiti – tik periodiški sugrįžimai, mėgdžiojimai, repeticijos ar prisiminimai. Ir Karelas žino, kad vakarykštė meilė – vienas iš tų dviejų ar trijų didžiųjų meilės aktų, ir jis jaučia begalinį dėkingumą.

Jis veža mamą į stotį ir klausosi jos nepaliaujamų kalbų.

Apie ką ji kalba?

Pirmiausia dėkoja: jai buvę labai gera pas sūnų ir marčią.

Paskui priekaištauja: jie labai jai nusikaltę. Kai juodu su Marketa dar gyvenę pas ją, jis buvęs nepakantus mamai, kartais net šiurkštus ir abejingas, ir ji labai kentėjusi. Taip, ji pripažįstanti, jog šį kartą jie buvo labai malonūs, ne tokie kaip anksčiau. Taip, jie pasikeitė. Bet kodėl to reikėjo taip ilgai laukti?

Karelas klausosi šios ilgos priekaištų litanijos (jis moka ją atmintinai), bet nė kiek nepyksta. Jis stebi mamą akies krašteliu ir vėl stebisi, kad ji tokia maža. Tarsi visas jos gyvenimas būtų buvęs lėtas traukimosi procesas.

O ką tas traukimasis reiškia iš tikrųjų?

Ar žmogus iš tikrųjų ima mažėti, kai atsisako suaugusio žmogaus matmenų ir pradeda kelionę per senatvę ir mirtį į tolius, kur viešpatauja nebūtis, neturinti jokių matmenų?

O gal šis mažėjimas – tik optinė apgaulė, atsiradusi dėl to, kad mama tolsta, kad ji kitur, kad jis mato ją iš labai toli, o iš tolo ji jam atrodo kaip ėriukas, zylutė ar drugelis?

Kai mama valandėlę nutraukia savo priekaištų litaniją, Karelas klausia:

– Kaip dabar sekasi poniai Norai?

– Tu juk žinai, kad dabar ji jau sena moteris. Ir beveik akla.

– Ar tu kartais su ja susitinki?

– Argi nežinai? – įsižeidžia mama. Moterys jau seniai nesusitikinėjančios ir niekada nesusitaikysiančios, nes išsiskyrė labai susipykusios. Karelas tai turėtų prisiminti.

– O ar tu nežinai, kur mudu leidome su ja atostogas, kai aš buvau mažas?

– Aišku, žinau! – įsižeidė mama ir pasakė vieno Bohemijos kurorto pavadinimą.

Karelas jį gerai žinojo, bet jis niekad neįsivaizdavo, kad kaip tik ten, persirengimo kambaryje, jis matė ponią Norą visiškai nuogą.

Ir dabar jam prieš akis iškilo kalvoto kurorto vaizdas, medinis peristilis su raižytinėmis kolonomis, kalnų pievos, kuriose ganėsi avys su pakaklėje skambančiais varpeliais. Tame gamtovaizdyje jis dažnai mintyse įsivaizduodavo (kaip koliažų autorius išpjauna vieną graviūrą ir užklijuoja ant kitos) nuogą ponios Noros kūną ir jam toptelėjo, kad grožis – kibirkštis, blykstelinti tada, kai staiga per metų atstumą susitinka du skirtingi amžiai. Kad grožis – tai chronologijos panaikinimas ir maištas prieš laiką.

Ir jis buvo kupinas šio grožio ir dėkingumo jai. Paskui netikėtai pasakė:

– Mama, mudu su Marketa pamanėme, kad tu galbūt norėtum gyventi su mumis. Juk visai nesunku pakeisti mūsų butą į kitą, truputį didesnį.

Mama paglostė jam ranką:

– Tu labai mielas, Karelai. Labai mielas. Aš laiminga, kad tu taip kalbi. Bet, žinai, mano pudelis jau priprato prie tų namų. Ir aš jau susidraugavau su savo kaimynais.

Paskui jie įlipa į traukinį, ir Karelas ima ieškoti mamos kupė. Visos kupė jam atrodo pernelyg pilnos žmonių ir nepatogios. Galop pasodina ją į pirmos klasės kupė ir lekia ieškoti kontrolieriaus, kad sumokėtų skirtumą. Kadangi rankoje laiko piniginę, išima iš jos šimto kronų banknotą ir įdeda mamai į delną, tarsi mama būtų maža mergytė, siunčiama į labai tolimą platų pasaulį, ir mama paima banknotą nesistebėdama, visiškai paprastai, tarsi mokinė, įpratusi, kad suaugusieji jai retkarčiais duoda pinigų.

Ir tada traukinys pajuda, mama sėdi prie lango, Karelas stovi perone ir mojuoja jai ilgai ilgai, iki paskutinės minutės.

TREČIA DALIS

Angelai

1

„Raganosis“ – Eženo Jonesko pjesė, kurioje personažai, valdomi troškimo būti panašūs vienas į kitą, tampa raganosiais. Gabrielė ir Mišelė, dvi jaunos amerikietės, nagrinėja šią pjesę vasaros kursuose mažame Viduržemio jūros pakrantės miestelyje. Jos – ponios Rafaelės, grupės dėstytojos, numylėtinės, nes nenuleidžia nuo jos akių ir kruopščiai užsirašo kiekvieną pastabą. Šiandien ji paprašė jas kitai paskaitai parengti bendrą pranešimą apie pjesę.

– Aš nelabai suprantu, kaip paaiškinti, kodėl žmonės pavirsta raganosiais, – pasakė Gabrielė.

– Tai reikia suprasti kaip simbolį, – paaiškino Mišelė.

– Tu teisi, – sutiko Gabrielė. – Literatūra susideda iš ženklų.

– Raganosis – tai visų pirma ženklas, – pasakė Mišelė.

– Taip, tačiau jeigu mes pripažinsime, kad jie pavirto ne tikrais raganosiais, o ženklais, kodėl pavirto kaip tik tokiu ženklu, o ne kitokiu?

– Tai, žinoma, problema, – liūdnai pasakė Mišelė, ir abi merginos, skubančios į studentų bendrabutį, ilgam nutilo. Tylą nutraukė Gabrielė:

– Ar tau neatrodo, jog tai falo simbolis?

– Kas? – paklausė Mišelė.

– Ragas, – atsakė Gabrielė.

– Tikrai! – nušvito Mišelė, bet paskui suabejojo. – Kodėl tada falo simboliu virsta visi? Ir vyrai, ir moterys?

Abi merginos, greitu žingsniu skubančios į bendrabutį, vėl nutilo.

– Man kilo viena mintis, – staiga pasakė Mišelė.

– Kokia? – susidomėjusi paklausė Gabrielė.

– Beje, apie tai subtiliai užsiminė ir ponia Rafaelė, – pasakė Mišelė, dar labiau pakurstydama Gabrielės smalsumą.

– Greičiau sakyk! Kokia! – nekantravo Gabrielė.

– Autorius norėjo sukurti komiškumo įspūdį.

Draugės išsakyta mintis taip sudomino Gabrielę, kad ji, visiškai sukaupusi dėmesį į tai, kas dedasi jos galvoje, pamiršo kojas ir sulėtino žingsnį. Merginos beveik sustojo.

– Tu manai, kad raganosio simbolis mums turi sukelti komiškumo įspūdį? – paklausė ji.

Mišelė nusišypsojo išdidžia šypsena žmogaus, suradusio tiesą.

– Taip.

– Tu teisi, – pritarė jai Gabrielė.

Merginos žiūrėjo viena į kitą, susižavėjusios savo drąsa, ir jų lūpų kampučiai išdidžiai trūkčiojo. Staiga jos ėmė spygauti aukštais šaižiais trūkčiojamais balsais, kuriuos labai sunku aprašyti žodžiais.

2

Juokas? Argi žmonėms kada nors rūpi juokas? Turiu omenyje tikrą juoką, neturintį nieko bendra su pokštu, pašaipa ir patyčia. Juoką kaip begalinį ir nuostabų malonumą, vien juslinį malonumą.

Aš pasakiau savo seseriai, ar ji pasakė man, nagi eikšen, ar

nenori pažaisti juoko? Mudvi atsiguldavome viena šalia kitos lovoje ir pradėdavome. Iš pradžių, žinoma, tik apsimesdavome. Juokdavomės prisiverstinai. Juokingu juoku. Tokiu juokingu, kad jis sukeldavo mums juoką. Ir štai tada prasidėdavo tikras juokas, viską apimantis juokas, jis mus nusinešdavo tarsi galingas potvynis. Pratrūkstantis, daugkartinis, netvarkingas, nesulaikomas juokas, nuostabūs, prašmatnūs, beprotiški juoko protrūkiai... Mudvi juokdavomės ir juokdavomės iš mūsų juoko juoko... Ak, juokas! Malonumo juokas, juoko malonumas; juoktis, vadinasi, gyventi prasmingai.

Šią citatą aš paėmiau iš knygos „Moters žodis". Ją 1974 metais parašė viena aistringa feministė, palikusi išskirtinį pėdsaką mūsų epochos klimate. Tai mistinis džiaugsmo manifestas. Kaip priešpriešą lytiniam vyro potraukiui, priklausančiam nuo staigių erekcijos protrūkių, taigi fatališkai neatsiejamų nuo prievartos, susinaikinimo ir išnykimo, autorė egzaltuotai išaukština moters lytinį pasitenkinimą – švelnų, visuotinį ir nepertraukiamą. Moteriai, kol ji ištikima savo prigimčiai, viskas yra pasitenkinimas: *valgymas, gėrimas, šlapinimasis, tuštinimasis, lietimas, klausymasis ar net buvimas čia.* Šis malonumų vardijimas eina per visą knygą kaip litanija. *Gyventi – laimė: matyti, girdėti, liesti, gerti, valgyti, šlapintis, tuštintis, pasinerti į vandenį, žiūrėti į dangų, juoktis ir verkti.* Sueitis nuostabi todėl, kad ji – *visų įmanomų moters malonumų suma: lytėjimo, regėjimo, klausos, kalbėjimo, apkabinimo, taip pat gėrimo, valgymo, tuštinimosi, pažinimo ir šokio.* Maitinimas krūtimi – taip pat džiaugsmas, net gimdymas yra malonumas, o mėnesinės – palaima: *tos drungnos seilės, tas tamsus pienas, tas šiltas, tarytum pasaldintas kraujas, tas skausmas, turintis deginamą laimės prieskonį.*

Tik kvailys galėtų pasijuokti iš šito džiaugsmo manifesto. Bet kokia mistika – perdėjimas. Mistikas neturi bijoti būti

juokingas, jeigu nori eiti iki galo, iki susitaikymo ir palaimos galo. Kaip šventoji Teresė šypsojosi mirdama, taip šventoji Ani Lekler (ji knygos, iš kurios paėmiau citatą, autorė) tvirtina, kad mirtis – džiaugsmo dalelė ir kad tik vyras jos bijo, nes apgailėtinai prisirišęs prie *savo mažojo „aš" ir prie savo menkutės galios.*

Aukštai, tarsi po malonumo skliautu, skamba juokas, *tas saldus laimės transas, aukščiausia malonumo viršūnė. Malonumo juokas, juoko malonumas.* Be jokios abejonės, tas juokas neturi *nieko bendra su pokštu, pajuoka ar komiškumu.* Dvi seserys savo lovoje juokiasi ne iš kažko konkretaus, jų juokas bedaiktis, jis – būties džiaugsmo išraiška. Kaip negaluojantis žmogus savo dejonėmis prisiriša prie dabartinės savo kenčiančio kūno sekundės (ir jis tada visiškai atsiduria už praeities ir ateities ribų), taip ir ekstaziškai juokdamasis žmogus išsivaduoja iš prisiminimų ir iš bet kokių geismų, nes kreipia savo šauksmą į dabarties pasaulio akimirką ir be jos nieko daugiau nenori žinoti.

Jūs, be abejo, prisimenate sceną, matytą ne viename filme: laikydamiesi už rankų, vaikinas ir mergina bėga pavasario (gal vasaros) gamtos fone. Jie bėga, bėga, bėga ir juokiasi. Jų juokas turi skelbti visam pasauliui ir visiems kino filmų žiūrovams: mes laimingi, nes džiaugiamės, kad gyvename pasaulyje, mes priimame tokią būtį, kokia ji yra! Scena kvaila, tikras kičas, bet išreiškia vieną iš esminių žmogaus požiūrių: tai rimtas juokas, juokas, *neturintis nieko bendra su pokštu.*

Visos bažnyčios, visi baltinių gamintojai, visi generolai, visos politinės partijos sutaria dėl šio juoko ir vaizduoja šiuos du bėgikus savo plakatuose, reklamuojančiuose jų religiją, jų produkciją, jų ideologiją, jų liaudį, jų lytį ir jų skalbimo miltelius.

Kaip tik tokiu juoku juokiasi Mišelė ir Gabrielė. Jos eina iš raštinės reikmenų parduotuvės susikibusios už parankių, o laisvoje rankoje nešasi nedidelį paketėlį su spalvotu popieriumi, klijais ir trintukais.

– Ponia Rafaelė susižavės! – sako Gabrielė, suspigdama aukštu šaižiu balsu. Mišelė jai pritaria ir atsako tokiu pat spygavimu.

3

Netrukus po to, kai 1968-aisiais šalį okupavo rusai, mane (kaip šimtus tūkstančių kitų čekų) išmetė iš darbo, ir niekas neturėjo teisės man duoti jokios kitos tarnybos. Tada mane ėmė lankyti jauni draugai: pernelyg jauni, todėl jų nebuvo rusų sąrašuose, jie dar galėjo dirbti redakcijose, mokyklose ir kino studijose. Tie puikūs jaunuoliai, kurių aš niekad neišduosiu, siūlė man jų vardu rašyti inscenizacijas radijui ir televizijai, pjeses teatrui, reportažus, kino scenarijus ir taip pelnyti duonos kąsnį. Keletą kartų aš pasinaudojau tokiomis paslaugomis, bet dažniausiai jų atsisakydavau: pirma, nesuspėdavau padaryti visko, ką man siūlydavo, antra, tai nebuvo saugu. Ne man, o jiems. Slaptoji policija norėjo mus numarinti badu, įvaryti į kampą, priversti kapituliuoti ir viešai atgailauti. Todėl ji atidžiai sekdavo atsarginius išėjimus, kuriais mes būtume galėję paspruktu iš apgulties, ir griežtai baudė tuos, kurie dovanodavo savo pavardę.

Tarp gerųjų dovanotojų buvo mergina R. (viskas išaiškėjo, todėl šiuo atveju man nėra ko slėpti). Ta nedrąsi, subtili ir

protinga mergina buvo vieno savaitinio jaunimo žurnalo, ėjusio didžiuliu tiražu, redaktorė. Tuo metu žurnalui tekdavo spausdinti daugybę tiesiog nevirškinamų politinių straipsnių, liaupsinančių broliškąją rusų liaudį, todėl redakcija, ieškodama visokiausių būdų patraukti minios dėmesį, nusprendė truputį nukrypti nuo nepriekaištingai švarios marksistinės ideologijos ir pradėti spausdinti astrologijos skiltį.

Tais nušalinimo nuo darbo metais aš sukūriau keletą tūkstančių horoskopų. Jeigu didysis Jaroslavas Hašekas prekiavo šunimis (jis pardavė daug vogtų šunų, o daugelį mišrūnų iškišo kaip veislinius), kodėl aš negalėjau tapti astrologu? Kažkada iš savo draugų paryžiečių buvau gavęs visus Andrė Barbo, prie kurio pavardės išdidžiai puikavosi Tarptautinio astrologijos centro prezidento titulas, veikalus; pakeitęs braižą, pirmame puslapyje plunksna parašiau: *A Milan Kundera avec admiration, André Barbault**. Knygas su autografu nepastebimai palikdavau ant stalo, o suglumusiems prahiškiams klientams aiškindavau, kad Paryžiuje keletą mėnesių man yra tekę dirbti garsiojo Barbo asistentu.

Kai R. man pasiūlė slapta vadovauti savaitraščio astrologijos skilčiai, aš, žinoma, reagavau labai entuziastingai ir jai patariau redakcijoje paskelbti, jog tekstų autorius būsiąs garsus fizikas atomininkas, nenorintis atskleisti savo pavardės, kad nesišaipytų kolegos. Tad mūsų sumanymas man pasirodė dvigubai apsaugotas: ir nesančio mokslininko titulu, ir jo slapyvardžiu.

Tad išgalvota pavarde aš parašiau ilgą puikų straipsnį apie astrologiją, o paskui kas mėnesį įdėdavau trumpą ir ganėtinai kvailą tekstą apie konkrečius ženklus, kuriems pats piešdavau Jaučio, Avino, Mergelės ar Žuvies vinjetes. Alga bu-

* Milanui Kunderai – susižavėjęs André Barbault *(pranc.)*.

vo juokinga, o ir pats darbas nei linksmas, nei įdomus. Linksmas buvo tik mano egzistavimas, egzistavimas žmogaus, išplėšto iš istorijos, iš literatūros vadovėlių ir telefonų knygos, mirusio žmogaus, kuris dabar, keistai persikūnijęs, tūkstančiams socialistinės šalies jaunuolių skelbia didžiąją astrologijos tiesą.

Vieną dieną R. man pranešė, kad vyriausiasis redaktorius susidomėjęs astrologu ir pageidauja gauti iš jo savo horoskopą. Aš buvau sužavėtas! Vyriausiasis redaktorius, kurį vadovauti žurnalui paskyrė rusai, pusę gyvenimo buvo praleidęs studijuodamas marksizmą-leninizmą Prahoje ir Maskvoje!

– Šios paslaugos jis prašė truputį gėdydamasis, – juokėsi R. – Nenorėjo, kad pasklistų gandai, jog jis tiki tokiais viduramžių prietarais. Tačiau tai jį nepaprastai domina.

– Puiku, – sutikau. Aš buvau patenkintas. Vyriausiąjį redaktorių pažinojau. Be to, jis buvo ne tik R. viršininkas, bet ir aukščiausios partinės komisijos, kuri rūpinosi kadrais, narys ir sugadino gyvenimą daugeliui mano draugų.

– Jis nori išsaugoti visišką anonimiškumą. Aš turiu jums pateikti jo gimimo datą, bet jūs neturite žinoti, kad tai jo duomenys.

– Juo geriau, – apsidžiaugiau.

– Už horoskopą jis jums sumokės šimtą kronų.

– Šimtą? – nusijuokiau. – Ką tas šykštuolis sau mano?

Galiausiai jis man atsiuntė tūkstantį kronų. Dešimtyje puslapių aprašiau jo charakterį, praeitį (apie ją buvau neblogai informuotas) ir ateitį. Prie savo kūrinio triūsiau visą savaitę, aptarinėdamas su R. visas smulkmenas. Juk horoskopu iš tikrųjų galima puikiai paveikti, tai yra valdyti, žmonių elgesį. Jiems galima patarti atlikti tam tikrus dalykus ir įspėti nedaryti kitų, o supažindinus su ateityje jų laukiančiomis katastrofomis paskatinti pasijusti truputį mažesnius.

Kai kitą kartą susitikau su R., mudu skaniai pasijuokėme. Ji tvirtino, kad perskaitęs horoskopą vyriausiasis redaktorius pasidaręs geresnis. Mažiau šaukiąs ant valdinių. Horoskopas jį paskatinęs atsisakyti griežto tono, ir jis ėmęsis labai džiaugtis ta kruopelyte gerumo, kurio dar turėjo, o jo žvilgsnyje, dažnai įdurtame į tuštumą, vis prasišviečiantis liūdesys, būdingas žmonėms, žinantiems, kad ateityje žvaigždės jiems žada tik kančias.

4 *(Apie dvi juoko rūšis)*

Suvokti velnią kaip Blogio šalininką ir angelą kaip kovotoją už Gėrį, vadinasi, priimti angelų demagogiją. Žinoma, viskas kur kas sudėtingiau.

Angelai – ne Gėrio, o Dievo kūrinijos šalininkai. O velnias, atvirkščiai, – tas, kuris atsisako pripažinti Dievo sukurtam pasauliui racionalią prasmę.

Kaip žinome, pasaulį valdo velniai ir angelai. Vis dėlto pasaulio gėris nereikalauja, kad angelai turėtų pranašumą prieš velnius (kaip maniau būdamas vaikas), o kad vienų ir kitų valdžia būtų padalyta maždaug po lygiai. Jeigu pasaulyje per daug neginčijamos prasmės (angelų galios), žmogus sukluptų po jos svoriu. Tačiau jeigu pasaulis prarastų visą prasmę (velnių valdžią), gyventi taip pat būtų neįmanoma.

Dalykai, staiga praradę tariamą prasmę ir savo vietą tariamoje daiktų eilėje (Maskvoje išugdytas marksistas tiki horoskopais), kelia mums juoką. Iš pat pradžių juokas priklauso velniui. Jis kiek piktdžiugiškas (ūmai dalykai pasirodo

visai kitokie, nei mes įsivaizdavome), bet kartu suteikiantis ir maloningos paguodos (dalykai ne tokie sudėtingi, negu atrodė, leidžiantys mums gyventi laisviau, jie mūsų neslegia savo rūsčiu rimtumu).

Pirmą kartą išgirdęs velnio juoką, angelas apstulbo. Tai atsitiko kažkokioje puotoje, salėje buvo daug žmonių, ir jie visi vienas po kito ėmė pritarti velnio juokui, nes jis – siaubingai užkrečiamas. Angelas puikiai suvokė, kad tas juokas nukreiptas prieš Dievą ir prieš Jo kūrinijos orumą. Jis žinojo, kad turi greitai atsiliepti, bet jautėsi beginklis ir silpnas. Neįstengęs nieko sugalvoti pats, ėmė pamėgdžioti priešininką. Išsižiojo ir aukščiausia savo vokalinio registro nata pradėjo leisti trūkinėjančius, nelygius garsus (primenančius tuos, kuriuos pajūrio miestelio gatvėje leido Mišelė ir Gabrielė), bet suteikė jiems visai priešingą prasmę: velnias norėjo pasijuokti iš absurdiškų dalykų, o angelas atvirkščiai – norėjo pasidžiaugti, kad čia, žemėje, viskas taip aiškiai sutvarkyta, protingai sugalvota, gera ir kupina prasmės.

Tad angelas ir velnias stovėjo vienas priešais kitą ir išsižioję leido maždaug tuos pačius garsus, kiekvienas jų išreikšdamas visiškai priešingus dalykus. Ir velnias, žiūrėdamas į besijuokiantį angelą, juokėsi vis garsiau ir garsiau, stipriau ir nuoširdžiau, nes besijuokiantis angelas buvo be galo juokingas.

Juokingas juokas – tai katastrofa! Ir vis dėlto angelams kai kas pavyko. Jie apmovė mus visus, pasinaudodami semantine apgaule. Jų mėgdžiojančiam juokui ir tikrajam (velnio) juokui pavadinti yra tik vienas žodis. Šiandien mes net nesuvokiame, kad ta pati išorinė raiška slepia dvi visiškai priešingas vidines pozicijas. Yra dvi juoko rūšys, ir mes neturime žodžio, kuriuo galėtume jas atskirti.

5

Nuotrauka žurnale: rikiuotė uniformuotų vyrų su šautuvais per petį, su šalmais plastikiniu antveidžiu stebi grupę jaunuolių su džinsais ir marškinėliais, kurie, susikibę už rankų, šoka priešais juos ratelį.

Tai tikriausiai interliudija prieš susidūrimą su policija, saugančia atominę elektrinę, karinių pratybų stovyklą, politinės partijos sekretoriatą arba kokios nors ambasados langus. Jaunuoliai pasinaudojo pertrauka, susibūrė į ratelį ir pagal paprastą liaudies dainelės melodiją ėmė šokti, žengdami du žingsnius vietoje, vieną – į priekį, paskui pirma pakeldami kairę koją, tada dešinę.

Manau, kad aš juos suprantu: jiems atrodo, kad, sukdamiesi rateliu, ant žemės jie sudaro magiškąjį ratą, sujungiantį juos tarsi žiedas. Ir jų krūtinės išsipučia nuo stipraus nekaltumo jausmo. Juos jungia ne *maršas* kaip kareivius, o *šokis* – kaip vaikus. Jie nori spjauti į veidą farams savo nekaltumą.

Juos pamatęs fotografas kaip tik ir pabrėžė šį išraiškingą kontrastą: vienoje pusėje – *netikra* (primesta, įsakyta) policijos rikiuotės vienybė, kitoje – *tikroji* (nuoširdi ir natūrali) jaunuolių ratelio vienybė; vienoje pusėje – tykanti, savo niūrų darbą atliekanti policija, kitoje – jie, *džiaugsmingai* žaidžiantys savo žaidimą.

Šokti ratelį – magiškas dalykas; ratelis mums byloja iš tūkstantmetės atminties gelmių. Dėstytoja ponia Rafaelė išsikirpo šią nuotrauką iš žurnalo ir dabar žiūri į ją užsisvajojusi. Ji taip pat norėtų šokti ratelį. Visą gyvenimą ji ieško būrelio vyrų ir moterų, su kuriais galėtų susikibti už rankų ir šokti ratelį – iš pradžių jų ieškojo metodistų bažnyčioje (jos tėvas buvo religinis fanatikas), paskui – komunistų partijoje, pas-

kui – trockininkų partijoje, paskui – judėjime prieš abortus (vaikas turi teisę gyventi!), paskui judėjime už abortų legalizavimą (moteris turi teisę į savo kūną!), ieškojo jų tarp marksistų, psichoanalitikų, vėliau – tarp struktūralistų, ieškojo leninizme, dzenbudizme, modernizme, tarp jogos sekėjų, naujojo romano mokykloje, galiausiai norėjo bent jau darniai sutarti su savo mokiniais, sudaryti su jais vieningą visybę, o tai reiškia, kad ji vertė juos galvoti taip, kaip galvoja ir kalba ji, tai yra tapti su ja vienu kūnu ir siela tame pačiame ratelyje ir tame pačiame šokyje.

Dabar dvi jos mokinės, Gabrielė ir Mišelė, – savo kambaryje studentų bendrabutyje. Jos palinkusios prie Jonesko teksto. Mišelė garsiai skaito:

Logikas – senam ponui: Paimkite popieriaus lapą ir skaičiuokite. Jeigu mes atimsime dvi letenėles iš dviejų kačių, kiek letenėlių tada liks kiekvienai katei?

Senasis ponas – logikui: Yra daug galimų sprendimo būdų. Viena katė gali turėti keturias letenėles, kita – vieną. Viena katė gali būti su penkiomis letenėlėmis, kita – tik su viena. Jeigu iš aštuonių letenėlių atimsime dvi, vienai katei liks šešios letenėlės, o kitai – nė vienos.

Mišelė pertraukia skaitymą:

– Aš nesuprantu, kaip galima atimti letenėles iš katės. Ar jis jas nukapotų?

– Mišele! – sušuko Gabrielė.

– Ir aš dar nesuprantu, kaip katė gali turėti šešias letenėles.

– Mišele! – vėl sušuko Gabrielė.

– Ką? – paklausė Mišelė.

– Argi užmiršai! Juk pati sakei!

– Ką? – vėl paklausė Mišelė.

– Šis dialogas turi sukurti komiškumo įspūdį!

– Tu teisi, – pasakė Mišelė, linksmai žiūrėdama į Gabrielę.

Kurį laiką abi mergaitės žiūrėjo viena kitai į akis, paskui išdidžiai suvirpčiojo jų lūpų kampučiai, ir galop aukščiausio diapazono tonais joms iš burnų išsiveržė trumpi trūkčiojantys garsai. Paskui – dar tokie pat garsai ir dar tokie pat garsai. *Priverstinis juokas. Juokingas juokas... Griausmingo, pasikartojančio, padriko, gaivališko, nuostabaus, prašmatnaus, beprotiško juoko protrūkiai... Ak, juokas! Ak, tas malonumo juokas, tas juoko malonumas...*

O kažkur Viduržemio jūros pakrantės mažo miesto gatvėmis vieniša klajojo ponia Rafaelė. Staiga ji pakėlė galvą, tarsi iš tolo ją būtų pasiekusi lengvame ore plevenanti melodijos nuotrupa arba tarsi šnerves jai būtų pakutenęs tolimas kvapas. Ji sustojo ir išgirdo, kaip jos galvoje šaukia ir maištauja pilnatvės trokštanti tuštuma. Jai pasirodė, kad kažkur netoliese virpčioja didžiojo juoko liepsna, kad galbūt visiškai arti, laikydamiesi už rankų, žmonės šoka ratelį...

Ji kurį laiką pastovėjo nervingai dairydamasi, paskui staiga toji paslaptinga muzika nutilo (Mišelė ir Gabrielė liovėsi juoktis; prisiminus tuščią naktį be meilės, jų veidus apniaukė nuovargis), ir ponia Rafaelė, keistai susijaudinusi ir nepatenkinta, šiltomis mažo miesto gatvėmis grįžo namo.

6

Aš taip pat šokau ratelį. Tai buvo 1948-aisiais, mano šalyje ką tik laimėjo komunistai, ministrai – socialistai ir krikščionys demokratai – pabėgo į užsienį, o aš laikiau už rankos ar už pečių kitus studentus komunistus ir šokau su jais: mes žengdavome du žingsnius vietoje, vieną – į priekį,

paskui išmesdavome kairę koją į vieną pusę, dešinę – į kitą ir taip šokdavome beveik kas mėnesį, nes visada turėdavome ką švęsti – tai metines, tai kokį nors įvykį, buvo atitaisomos senos neteisybės, naujos neteisybės nuolat daromos, gamyklos nacionalizuojamos, tūkstančiai žmonių grūdami į kalėjimus, medicininis aptarnavimas nemokamas, tabako pardavėjų kioskai konfiskuojami, seni darbininkai pirmą kartą važiavo atostogauti į nusavintas vilas, o mūsų veiduose švietė laimės šypsena. Paskui vieną dieną aš kai ką pasakiau, ko nederėjo sakyti, buvau išmestas iš partijos ir turėjau išeiti iš ratelio.

Tada pirmą kartą suvokiau magišką rato prasmę. Jeigu tu išeini iš eilės, vis dar gali į ją grįžti. Eilė – atviras darinys. O ratas užsidaro ir tu jį palieki negrįžtamai. Neatsitiktinai planetos juda ratu, ir jeigu nuo jų atsiplėšia akmuo, išcentrinė jėga jo neleidžia sugrąžinti atgal. Tarsi atskilęs meteoritas, iš rato išlėkiau ir aš ir dar šiandien tebekrintu. Yra žmonių, kuriems lemta numirti sukantis ratu, ir yra žmonių, kurie kritimo pabaigoje subyra. Ir tie antrieji (aš vienas iš jų) visada truputį ilgisi prarastos galimybės suktis ratelyje, nes mes visi – visatos gyventojai, kur viskas sukasi ratu.

Vėl buvo švenčiamos dar kaži kokios metinės ir vėl Prahos gatvės buvo pilnos rateliais šokančio jaunimo. Aš klajojau tarp jų, buvau visai arti, bet man buvo uždrausta prie jų prisidėti. Buvo 1950-ųjų birželis, ką tik jie buvo pakorę Miladą Horakovą. Ji buvo socialistų partijos deputatė, ir komunistų tribunolas ją apkaltino antivalstybiniu sąmokslu. Kartu buvo pakartas ir Zavišas Kalandra, čekų siurrealistas, Andrė Bretono ir Polio Eliuaro draugas. O jauni čekai tebešoko žinodami, kad vakar šiame mieste kartuvėse sūpavosi moteris ir siurrealistas, ir jie šoko su dar didesniu įniršiu, nes šokiu bylojo savo nekaltumą, taip akinamai kontrastin-

gai išsiskiriantį juodame dviejų pakartųjų, liaudies ir jos vilčių išdavikų, fone.

Andrė Bretonas netikėjo, kad Kalandra išdavė liaudį ir jos viltis, todėl Paryžiuje pakvietė Eliuarą (1950 metų birželio 13 dienos laišku) protestuoti prieš absurdišką kaltinimą ir pamėginti išgelbėti savo senąjį draugą. Tačiau tuo metu Eliuaras kaip tik buvo labai užsiėmęs, nes šoko didžiuliame ratelyje tarp Paryžiaus, Maskvos, Prahos, Varšuvos, Sofijos ir Graikijos, tarp visų socialistinių šalių ir visų pasaulio komunistų partijų, ir visur deklamavo savo gražias eiles apie džiaugsmą ir brolybę. Perskaitęs Bretono laišką, jis žengė du žingsnius vietoje, vieną – į priekį, papurtė galvą, atsisakė ginti liaudies išdavikus (savaitraščio *Action* 1950 m. birželio 19 d. numeryje) ir metaliniu balsu ėmė deklamuoti:

Nekaltybę mes pripildysim
Jėgos kurios taip ilgai
mums trūko
Ir jau niekad nebūsim vieni.

O aš klajojau Prahos gatvėmis, aplink mane juokėsi ir ratelius šoko čekai, ir aš žinojau, kad aš ne jų, o Kalandros pusėje, nes jis taip pat išsimušė iš žiedinės trajektorijos ir krito, krito, kol baigė savo kritimą pasmerktojo karste, tačiau nors palaikiau ne jų pusę, aš vis dėlto su pavydu ir liūdesiu žiūrėjau, kaip jie šoka, ir neįstengiau atplėšti nuo jų akių. Ir kaip tik tą akimirką priešais save pamačiau jį!

Apkabinęs juos per pečius ir dainuodamas kartu su jais paprastutes melodijas, jis pirma išmesdavo į šoną kairę koją, paskui dešinę – į kitą. Taip, tai buvo jis, Prahos numylėtinis Eliuaras. Staiga tie, su kuriais jis šoko, nutilo, toliau

judėdami visiškoje tyloje, o jis skandavo pagal kojų trypsėjimą:

Mes pabėgsim nuo poilsio, pabėgsim nuo miego,
Mes aplenksim aušrą ir pavasarį
Ir priderinsim dienas ir metų laikus
Prie savo svajonių.

Paskui staiga visi ėmė dainuoti šią paprastą dainelę ir ėmė šokti greičiau. Jie bėgo nuo poilsio ir miego, aplenkė laiką ir pasotino savo nekaltumą. Visi šypsojosi. O Eliuaras pasilenkė prie merginos, kurią buvo apkabinęs per pečius, ir pasakė: *Taikai atsidavęs žmogus visada šypsosi.*

Mergina ėmė juoktis ir taip stipriai treptelėjo koja, kad pakilo keletą centimetrų virš grindinio, patraukdama aukštyn ir kitus, ir po akimirkos jau nė vienas iš jų nelietė žemės, ir ore jie žengdavo du žingsnius vietoje ir vieną – į priekį, taip, jie skrido virš Šventojo Vaclovo aikštės, jų šokamas ratelis panėšėjo į didelį skrendantį vainiką, o aš bėgau žemai žeme užvertęs galvą, kad juos matyčiau, o jie tolo ir tolo, jie skrido pirma išmesdami kairę koją į vieną šoną, tada dešinę – į kitą, o apačioje plytėjo Praha su savo kavinėmis, pilnomis poetų, ir su kalėjimais, pilnais liaudies išdavikų, o iš krematoriumo, kur tuo metu buvo deginama socialistų partijos deputatė ir poetas siurrealistas, dūmai kilo į dangų tarsi geras ženklas, ir aš girdėjau metalinį Eliuaro balsą:
Meilė, paskirta darbui, niekada nepavargsta.

Ir aš bėgau gatvėmis paskui šį balsą, kad nepamesčiau iš akių virš miesto sklendžiančio nuostabaus kūnų vainiko, ir su nerimu širdyje suvokiau, kad jie skrenda kaip paukščiai, o aš krintu kaip akmuo, kad jie turi sparnus ir kad aš niekada jų neturėsiu.

7

Praėjus aštuoniolikai metų po mirties bausmės įvykdymo, Kalandra buvo visiškai reabilituotas, bet po keleto mėnesių į Bohemiją įsiveržė rusų tankai ir netrukus jau dešimtys tūkstančių žmonių buvo apkaltinti liaudies ir jos vilčių išdavimu, kai kurie buvo įmesti į kalėjimą, daugelis išvyti iš darbo, o po dvejų metų (taigi praėjus dvidešimčiai metų po Eliuaro skrydžio virš Šventojo Vaclovo aikštės) vienas iš naujų kaltinamųjų (aš) dvylika mėnesių vadovavo vieno jaunimui skirto iliustruoto žurnalo astrologijos skyreliui. Praėjus metams po mano paskutinio straipsnio apie Šaulio ženklą (tai įvyko 1971-ųjų gruodį), mane aplankė nepažįstamas jaunuolis. Nieko nesakydamas, padavė voką. Atplėšiau jį, perskaičiau laišką, bet man prireikė kiek laiko, kad suprasčiau, jog jis nuo R. Jos braižas buvo visiškai neįskaitomas. Rašydama šį laišką, ji turbūt labai nervinosi. Sakinius stengėsi formuluoti taip, kad niekas, be manęs, nesuprastų jų prasmės, bet ir aš supratau ją tik iš dalies. Suvokiau vienintelį dalyką – kad pavėluotai, praėjus vieniems metams, mano autorystė buvo atskleista.

Tuo metu Prahoje aš turėjau vieno kambario butą Bartolomeiskos gatvėje. Tai maža, bet žinoma gatvelė. Visi jos pastatai, išskyrus vieną (tą, kuriame gyvenau aš), priklausė policijai. Kai žiūrėdavau pro didelį langą penktame aukšte, matydavau iškilusius virš stogų Hradčanų bokštus, o žemai – policijos kiemus. Viršuje iškilmingai žygiavo šlovinga Bohemijos karalių istorija, o žemai – garsių kalinių istorija. Tais kiemais perėjo visi – Kalandra ir Horakova, Slanskis ir Klementis, mano draugai Sabata ir Hiūblas.

Jaunuolis (gal R. sužadėtinis) dairėsi su didžiuliu nepasi-

tikėjimu. Tikriausiai manė, kad slaptieji mikrofonai įtaisyti ir mano kambaryje. Tyliai linktelėję, mudu išėjome į gatvę. Valandėlę žingsniavome netardami nė žodžio, ir tik išėjus į triukšmingą Nacionalinį prospektą jis man pasakė, kad R. norėtų su manimi susitikti ir kad jo draugas, kurio aš nepažinojau, pasisiūlęs užleisti mūsų slaptajam pasimatymui savo kambarį Prahos priemiestyje. Tad rytojaus dieną ilgai važiavau tramvajumi iki Prahos užmiesčio; buvo gruodis, man šalo rankos, ir miesto „miegamieji rajonai" šią ryto valandą buvo visiškai tušti. Pagal jaunuolio aprašymą susiradau reikiamą namą ir perskaitęs kortelę ant durų paskambinau. Butas buvo tuščias. Paskambinau dar sykį, bet niekas neatidarė. Vėl išėjau į gatvę. Pusvalandį pasivaikščiojau lediniame šaltyje, tardamas sau, kad R. tikriausiai vėluoja ir kad aš ją susitiksiu tuščiame šaligatvyje einančią iš tramvajaus stotelės. Bet niekas nėjo. Vėl pakilau liftu į ketvirtą aukštą. Ir vėl paskambinau. Po keleto sekundžių buto viduje išgirdau nuleidžiamo vandens šniokštimą. Tą akimirką atrodė, kad kažkas man ant širdies uždėjo ledinį nerimo kubelį. Savo kūno viduje jutau baimę merginos, negalinčios man atidaryti durų todėl, kad vidurius jai drasko baimė.

Kai ji atidarė duris, buvo išblyškusi, bet šypsojosi ir stengėsi kaip visada būti maloni. Net nevykusiai pajuokavo sakydama, kad pagaliau mudu galime pabūti vieni tuščiame kambaryje. Atsisėdome, ir ji papasakojo neseniai buvusi iškviesta į policiją. Jie ją klausinėję visą dieną. Pirmąsias dvi valandas teiravęsi daugybės nereikšmingų dalykų, ji net pasijutusi padėties šeimininkė, juokavusi su jais ir įžūliai paklaususi, ar jie nemaną, kad dėl tokių kvailysčių ji turinti praleisti pietus. Tada jie paklausę: mieloji panele R., pasakykite mums, kas gi vis dėlto rašinėjo tuos astrologinius straipsnius jūsų žurnalui? Ji paraudusi ir ėmusi kalbėti apie

garsų fiziką, kurio pavardės negalinti atskleisti. Tada jie paklausę: jūs pažįstate poną Kunderą? Ji atsakiusi, kad pažįstanti. Argi tai blogai? Jie atsakę: nieko baisaus, bet ar jums žinoma, kad ponas Kundera domisi astrologija? Šito aš nežinau, atsakiusi ji. Jūs šito nežinote? – paklausę jie juokdamiesi. Apie tai kalba visa Praha, o jūs nieko nežinote? Ji dar kurį laiką tvirtino pažįstanti atominės energijos specialistą, ir tada vienas faras sušuko: nagi pagaliau liaukitės melavusi!

Tada ji išklojo visą tiesą. Žurnalo redakcija norėjusi įsteigti įdomų astrologijos skyrelį, bet nežinojusi, į ką kreiptis, o R. pažinojusi mane ir paprašiusi padėti. Ji įsitikinusi, kad nepažeidė jokio įstatymo. Jie jai pritarė. Ne, ji nepažeidusi jokio įstatymo. Tik nusižengusi vidaus darbo taisyklėms, draudžiančioms bendradarbiauti su kai kuriais žmonėmis, apvylusiais partijos ir vyriausybės pasitikėjimą.

Ji paprieštaravusi sakydama, kad nenutikę nieko rimta: ponas Kundera pasirašinėjęs slapyvardžiu, todėl negalįs nieko įžeisti. O apie pono Kunderos gaunamus honorarus neverta nė kalbėti. Jie ir vėl jai pritarė: iš tikrųjų nieko rimta neatsitiko, jie tik surašysią šio įvykio protokolą, ji pasirašysianti ir galėsianti nieko nebijoti.

R. pasirašė protokolą, o po dviejų dienų ją išsikvietė vyriausiasis redaktorius ir pranešė, kad ji atleidžiama iš darbo. Dar tą pačią dieną ji nuėjo į radiją, kur turėjo draugų, seniai siūlančių jai darbą. Jie ją sutiko džiaugsmingai, bet kai kitą dieną nuėjusi pildyti anketos, personalo viršininkas, kuris jai buvo labai palankus, sutiko ją nusiminęs: „Brangute, kokią kvailystę jūs padarėte! Susigadinote gyvenimą. Aš niekuo negaliu jums padėti".

Iš pradžių ji bijojusi kalbėti su manimi, nes policininkams pažadėjusi apie tardymą niekam neprasitarti. Tačiau gavusi dar vieną kvietimą į policiją (turėjo tenai eiti kitą dieną),

nusprendė slapčia susitikti su manimi ir viską aptarti, kad išvengtume prieštaringų parodymų, jeigu aš irgi būčiau iškviestas.

Dėl didesnio aiškumo pasakysiu, jog R. – ne bailė, tiesiog ji buvo jauna ir naivi. Ji ką tik gavo pirmąjį jai nesuprantamą ir nelauktą smūgį ir niekada jo nepamirš. Aš suvokiau, kad buvau pasirinktas kaip laiškininkas, dalijantis žmonėms įspėjimus ir bausmes, ir ėmiau bijoti pats savęs.

– Ar jūs manote, – paklausė ji su gumulu gerklėje, – kad jie žino apie tūkstantį kronų, kurias gavote už horoskopą?

– Nesijaudinkit. Tas, kuris trejus metus studijavo marksizmą-leninizmą, niekada neprisipažins užsisakęs horoskopus.

Ji nusijuokė, ir nors šis juokas truko vos pusę sekundės, jis skambėjo mano ausyse tarsi nedrąsus išsigelbėjimo pažadas. Kaip tik tokį juoką aš troškau išgirsti rašydamas tuos kvailus straipsnelius apie Žuvis, Mergeles ir Avinus, būtent tokį juoką įsivaizdavau kaip atlyginimą, bet niekur jo negirdėjau, nes tuo metu visur pasaulyje angelai buvo užėmę visas svarbiausias pozicijas, visus štabus, jie buvo įveikę kairę ir dešinę, arabus ir žydus, rusų generolus ir rusų disidentus. Jie žvelgė į mus iš visų pusių lediniu žvilgsniu, ir šis žvilgsnis plėšė nuo mūsų simpatišką linksmųjų mistifikatorių apdarą ir demaskavo mus kaip apgailėtinus apgavikus, dirbančius socialistinio jaunimo žurnale, nors mes netikėjome nei jaunimu, nei socializmu, kurpiančius horoskopus vyriausiajam redaktoriui, nors mums buvo nusišvilpt ir į vyriausiąjį redaktorių, ir į horoskopus, užsiimančius juokingais dalykais, kai aplink visi (kairė ir dešinė, arabai ir žydai, generolai ir disidentai) kovoja dėl žmonių rasės ateities. Mes jautėme, kaip mus slegia jų žvilgsnis, paverčiantis nieko vertais vabzdžiais, kuriuos reikia traiškyti kojomis.

Įveikęs nerimą, pamėginau sugalvoti R. visų protingiau-

sią planą, kaip kitą dieną ji turėtų atsakinėti policijai. Mudviem kalbantis, ji keletą kartų atsistojo ir nuėjo į tualetą. Kaskart grįždavo lydima nuleidžiamo vandens šniokštimo, susigėdusi ir sutrikusi. Toji drąsi mergina gėdijosi savo baimės. Toji elegantiška moteris gėdijosi savo vidurių, siautėjančių svetimo žmogaus akivaizdoje.

8

Maždaug dvidešimt įvairių tautybių vaikinų ir merginų sėdėjo savo suoluose ir išsiblaškę žiūrėjo į Mišelę ir Gabrielę, nervingai mindžiukuojančias priešais katedrą, kurioje sėdėjo ponia Rafaelė. Jos laikė keletą popieriaus lapų su pranešimo tekstu, be to, keistą kartoninį daiktą, perjuostą gumele.

– Mes kalbėsime apie Jonesko pjesę „Raganosis", – pasakė Mišelė ir palenkė galvą, kad galėtų užsidėti ant nosies kartoninę margaspalviais popierėliais aplipdytą tūtelę ir pririšti ją ant pakaušio gumele.

Gabrielė padarė tą patį. Tada jiedvi susižvelgė ir išleido trumpą, spigų, mėšlungišką garsą.

Klasė suprato, beje, gana lengvai, kad mergaitės nori parodyti, pirma, jog raganosis vietoj nosies turi ragą, antra, kad Jonesko pjesė komiška. Jos nusprendė vaizdžiai pailiustruoti šias dvi mintis ne tik žodžiais, bet ir kūno judesiais.

Ant jų nosių suposi ilgos tūtelės, ir klasė žvelgė į jas su kaži kokia drovia užuojauta, tarsi į invalidą, stovintį priešais jų suolus ir rodantį savo amputuotą ranką.

Tik viena ponia Rafaelė susižavėjo savo jaunųjų numylė-

tinių išmone ir į aukštą trūkčiojantį jų spygavimą atsakė tokiu pat spygtelėjimu.

Mergaitės patenkintos palinksėjo ilgomis nosimis, ir Mišelė ėmė skaityti savo pranešimo dalį.

Tarp mokinių buvo žydukė, vardu Sara. Prieš keletą dienų ji paprašė abiejų amerikiečių leisti jai užmesti akį į jų užrašus (visi žinojo, kad jos nepraleidžia nė vieno ponios Rafaelės žodžio), bet tos jai atsikirto: „Dabar žinosi, kaip praleidinėti paskaitas ir vaikščioti į paplūdimį". Nuo tos dienos Sara ėmė nuoširdžiai jų nekęsti, ir dabar ji mėgavosi žiūrėdama, kaip jos vaidina kvailes.

Mišelė ir Gabrielė paeiliui skaitė savo „Raganosio" analizę, o atsikišusios tūtelės ant jų nosių lyg tuščiai prašė išmaldos. Sara suprato, kad būtų gaila praleisti tokią progą. Kai Mišelė valandėlę nutilo ir atsigręžė į Gabrielę, leisdama šiai suprasti, kad dabar jos eilė, Sara atsistojo iš suolo ir nužingsniavo prie merginų. Užuot pradėjusi skaityti savo pranešimo dalį, Gabrielė nutaikė savo netikros nustebusios nosies skylutę į Sarą ir liko stovėti išsižiojusi. Priėjusi prie merginų, Sara užėjo už nugarų (tarsi pridurtosios nosys būtų buvusios joms per sunkios, amerikietės nė neatsigręžė pažiūrėti, kas ten dedasi) ir smagiai spyrė Mišelei į užpakalį, tada spyrė dar kartą, tik šįsyk į subinę Gabrielei. Paskui ramiai ir oriai grįžo į savo suolą.

Valandėlę viešpatavo visiška tyla.

Paskui Mišelei iš akių ištryško ašaros, o visai netrukus – ir Gabrielei. Paskui visa klasė ėmė nesutramdomai juoktis.

Paskui Sara atsisėdo į savo suolą.

Paskui ponia Rafaelė, netikėtai užklupta ir priblokšta, suprato, kad Saros įsikišimas iš anksto suderintas ir kruopščiai parengtas studentiškas pokštas, turintis vienintelį tikslą – geriau suprasti analizuojamą temą (tai yra aiškinti meno kūrinį ne tik tradiciniu požiūriu, bet pažvelgti į jį šiuolaikiškai,

perskaityti pasitelkus praktiškus pavyzdžius, veiksmą, hepeningą), ir ji, nematydama savo mylimiausių mokinių ašarų (jos stovėjo atsigręžusios į klasę, vadinasi, atsukusios jai nugarą), atlošė galvą ir pratrūko nuolankiu juoku.

Mišelė ir Gabrielė, išgirdusios už nugaros savo dievinamos dėstytojos juoką, pasijuto išduotos. Dabar ašaros liejosi joms iš akių kaip iš čiaupo. Pažeminimas taip jas skaudino, kad jos ėmė visaip raitytis tarsi skrandžio dieglių varstomos.

Savo mylimiausių mokinių traukulius ponia Rafaelė palaikė šokio judesiais, ir tą akimirką kažkokia jėga, galingesnė už dėstytojos orumą, ją bloškė nuo kėdės. Ji juokėsi iki ašarų, skėtojo rankas, o kūnas taip krutėjo ir nenustygo vietoje, kad galva ant jos kaklo pradėjo linguoti pirmyn atgal tarsi zakristijono delne apverstas ir įnirtingai tilindžiuojantis varpelis. Ji priėjo prie mėšlungiškai besirangančių merginų ir paėmė Mišelei už rankos. Ir štai dabar jau visos trys stovi priešais suolus, visos raitosi ir juokiasi taip, kad iš akių joms trykšta ašaros. Ponia Rafaelė žengia du žingsnius vietoje, tada į vieną pusę išmeta kairę koją, į kitą – dešinę, ir abi verkiančios merginos pradeda ją mėgdžioti. Popierinėmis nosimis ritasi ašaros, o merginos raitosi ir šokčioja vietoje. Paskui ponia dėstytoja paima Gabrielei už rankos; dabar priešais suolus jos sudaro ratelį, nes visos trys laikosi už rankų, ir žingsniuoja vietoje ir į šonus, ir sukasi ratu ant klasės grindų. Jos išmeta į priekį čia dešinę, čia kairę koją, ir Gabrielės bei Mišelės veide raudos grimasas nepastebimai keičia juoko grimasos.

Trys moterys šoka ir juokiasi, kartoninės nosys kraiposi į šonus, o visą šį spektaklį tyliai baisėdamasi stebi klasė. Bet trys šokančios moterys jau nieko nemato, visą dėmesį jos sutelkusios į save ir į patiriamą malonumą. Staiga ponia Rafaelė smarkiau trepteli koja, pakyla kelis centimetrus nuo grindų, o sulig kitu žingsniu jau išvis atitrūksta nuo žemės. Ji patrau-

kia paskui save abi merginas, ir po akimirkos jos jau sukasi virš grindų ir lėtai spirale kyla aukštyn. Kai jų plaukai paliečia lubas, šios palengva ima vertis. Pro šią angą jos kyla vis aukščiau ir aukščiau, jau nematyti nė jų kartoninių nosių, tik žiojinčioje lubų angoje sugumšo trys poros batelių, bet greitai dingsta ir jie, ir apstulbusių studentų ausis iš aukštai pasiekia laimingas, pamažu slopstantis trijų arkangelų juokas.

9

Susitikimas su R. svetimame bute man buvo lemiamas. Tik tada galutinai supratau, kad tapau nelaimės pasiuntiniu, kad daugiau nebegaliu gyventi tarp žmonių, kuriuos myliu, kad man liko vienintelis dalykas – palikti savo šalį.

Bet aš turiu dar ir kitą priežastį prisiminti tą paskutinį susitikimą su R. Visada labai mylėjau tą jauną moterį – nekaltų nekalčiausiai, visiškai neseksualiai. Tarsi jos kūną visada būtų tobulai slėpusi jos šviesi išmintis, kuklus elgesys ir skoningi drabužiai. Toji mergina man neparodė nė menkiausio plyšelio, pro kurį būčiau galėjęs pamatyti jos nuogumo skleidžiamą šviesą. Ir staiga baimė ją atvėrė tarsi mėsininko peilis. Buvo toks įspūdis, kad dabar matau priešais save išilgai perpjautą telyčaitės skerdieną, kabančią ant kablio krautuvėje. Mudu sėdėjome šalia ant sofos skolintame bute, iš tualeto girdėjosi į klozetą tekančio vandens gurgesys, ir staiga man užėjo beprotiškas noras ją pamylėti. Tiksliau: beprotiškas noras ją išprievartauti. Pulti ant jos ir paimti ją vienu apkabinimu kartu su visais nepakeliamai jaudinamais

jos prieštaravimais, su jos tobulais drabužiais ir maištingais viduriais, su jos protu ir baime, jos išdidumu ir gėda. Ir man atrodė, kad šiuose prieštaravimuose slypi jos esmė, šis lobis, šis aukso grynuolis, šis deimantas, paslėptas jos gelmėse. Aš norėjau šokti ant jos ir visa tai išplėšti. Norėjau turėti ją visą: su jos mėšlu ir nenusakoma siela.

Bet mačiau į save įsmeigtas dvi nerimo kupinas akis (dvi nerimo kupinas akis protingame veide) ir kuo nerimastingesnės darėsi šios akys, tuo didesnis – ir sykiu absurdiškesnis, kvailesnis, skandalingesnis, nesuprantamas ir neįgyvendinamas – buvo mano noras ją išprievartauti.

Kai tą dieną išėjau iš svetimo buto ir vėl atsidūriau tuščioje Prahos priemiesčio gatvėje (R. kurį laiką palaukė viduje, bijojo išeiti su manimi, kad kas nors mudviejų nepamatytų), aš dar ilgai neįstengiau galvoti apie nieką kita, kaip tik apie tą begalinį geismą išprievartauti savo simpatiškąją draugę. Šis geismas liko įkalintas manyje kaip paukštis narvelyje. Paukštis, kuris retkarčiais pabunda ir ima plakti sparnais.

Gali būti, kad šis nesveikas geismas išprievartauti R. buvo tik beviltiška pastanga už ko nors užsikabinti. Nuo tos dienos, kai jie mane išmetė iš ratelio, aš niekad nesilioviau kritęs, aš tebekrintu ir šiandien, o tądien jie dar sykį mane stumtelėjo, kad krisčiau dar toliau, dar giliau ir vis toliau nuo savo šalies į tuščią pasaulio erdvę, kur skamba bauginantis angelų juokas, savo aidesiu užgožiantis visus mano žodžius.

Aš žinau, kažkur gyvena Sara, žydų mergaitė Sara, mano sesuo Sara, bet kur aš ją rasiu?

Citatos (kursyvu) paimtos iš šių kūrinių:

Annie Leclerc, *Moters žodis* (*Parole de femme*, 1976).

Paul Éluard, *Taikos veidas* (*Le visage de la paix*, 1951).

Eugène Ionesco, *Raganosis* (*Rhinocéros*, 1959).

KETVIRTA DALIS

Dingę laiškai

1

Suskaičiavau, kad kas sekundę čia, žemėje, pakrikštijami du ar trys išgalvoti personažai. Todėl aš visada dvejoju, kai ir man reikia prisidėti prie šios nesuskaičiuojamos Jonų Krikštytojų minios. Bet ką daryti? Juk turiu kaip nors pavadinti savo personažus. Norėdamas aiškiai parodyti, kad mano herojė priklauso man ir tiktai man (prie jos aš esu prisirišęs labiau nei prie ko nors kito), šį kartą ją pavadinsiu vardu, kuriuo dar nebuvo vadinama nė viena moteris: Tamina. Įsivaizduoju, kad ji graži, aukšta, jai trisdešimt treji metai ir ji kilusi iš Prahos.

Aš regiu, kaip ji eina Vakarų Europos provincijos miesto gatve. Taip, teisingai pastebėjote: tolimąją Prahą aš vadinu vardu, o miesto, kuriame vyksta mano pasakojimo veiksmas, neįvardiju. Tai laužo visas perspektyvos taisykles, tačiau jums teks su tuo susitaikyti.

Tamina dirba vienoje kavinukėje, priklausančioje sutuoktinių porai. Jų pajamos tokios menkos, kad vyrui teko įsidarbinti pirmoje pasitaikiusioje vietoje, o į jo vietą buvo pasamdyta Tamina. Skirtumas tarp apgailėtino uždarbio, kurį šeimininkas gauna naujame darbe, ir dar apgailėtinesnės algos, kurią sutuoktiniai moka Taminai, sudaro jų nedideles pajamas.

Tamina išnešioja kavą ir kalvadosą klientams (jų ne tiek daug, kavinė visada pustuštė), paskui vėl grįžta prie baro.

Kitapus prekystalio ant taburetės visada sėdi koks nors klientas, norintis su ja paplepėti. Taminą visi labai mėgsta. Mat ji žino, kaip reikia klausytis žmonių.

Bet ar ji klausosi iš tikrųjų? Gal tylėdama ji tiesiog labai įdėmiai žiūri į juos? Aš nežinau, ir tai nelabai svarbu. Jūs žinote, kaip plepa du žmonės. Vienas kalba, o kitas nuolat jį pertarinėja: „Visai kaip man, man irgi taip...", ir ima pasakoti apie save, kol pirmajam pavyksta įkišti ir savo trigrašį: „Visai kaip man, man irgi taip..."

Šitas sakinys „Visai kaip man, man irgi taip..." atrodo tarsi pritarimo aidas, skatinantis pratęsti kito žmogaus apmąstymus, bet tai iliuzija: iš tikrųjų jis yra tik žiaurus maištas prieš žiaurų smurtą, pastanga išlaisvinti savo ausį iš vergijos ir jėga užvaldyti priešininko ausį. Mat visas žmogaus gyvenimas tarp panašių į jį padarų yra kova už kito žmogaus ausį. Visa Taminos populiarumo paslaptis ta, kad ji nenori kalbėti apie save. Ji nesipriešindama pasiduoda savo ausų grobikams ir niekada nesako: „Visai kaip man, man irgi taip..."

2

Bibi dešimčia metų jaunesnė už Taminą. Ir šit beveik metai, kai ji kiekvieną mielą dienelę tarškia ir tarškia Taminai apie save. Neseniai (iš tikrųjų nuo to viskas ir prasidėjo) prisipažino per vasaros atostogas ketinanti su vyru aplankyti Prahą.

Šie žodžiai tarsi pažadina Taminą iš ilgamečio miego. Bibi kalba toliau, ir Tamina (nors tai jai nebūdinga) ją pertaria:

– Bibi, jeigu jūs važiuosite į Prahą, ar galėsite užsukti pas mano tėvą kai ko man parvežti? Tas daiktas nedidelis, tiesiog mažas paketėlis, jis lengvai tilps į jūsų lagaminą.

– Dėl tavęs padarysiu viską! – labai karštai pažada Bibi.

– Būsiu tau amžinai dėkinga, – sako Tamina.

– Pasikliauk manim, – prisiekia Bibi.

Abi moterys dar truputį pakalba apie Prahą, ir Taminai ima degti skruostai.

– Aš noriu parašyti knygą, – dar priduria Bibi.

Tamina galvoja apie savo paketėlį Prahoje ir žino, kad turi užsitikrinti Bibi draugystę. Todėl iš karto jai pasiūlo savo ausį:

– Knygą? Apie ką?

Metukų Bibi dukrytė šliaužioja po baro taburete, ant kurios sėdi jos mama. Ji labai triukšmauja.

– Tyliau! – šūkteli Bibi, žiūrėdama į grindis, paskui susimąsčiusi užsitraukia cigaretę ir sako: – Apie tokį pasaulį, koks jis atrodo man.

Mažylė spygauja vis garsiau, ir Tamina klausia:

– O tu mokėtum parašyti knygą?

– Kodėl ne? – klausimu atsako Bibi ir vėl susimąsto. – Žinoma, aš turėčiau gauti šiokios tokios informacijos apie tai, kaip rašomos knygos. Gal tu kartais pažįsti Banaką?

– O kas jis toks? – klausia Tamina.

– Rašytojas, – atsako Bibi. – Jis gyvena čia. Turiu su juo susipažinti.

– O ką jis parašė?

– Nežinau, – atsako Bibi ir susimąsčiusi priduria: – Gal reikėtų bent vieną jo knygelę perskaityti?

3

Vietoj džiaugsmingo nuostabos šūksnio ragelyje pasigirdo ledinis balsas:

– Tik pamanyk! Pagaliau prisiminei ir mane?

– Tu žinai, kad aš nesimaudau piniguose. Skambinti labai brangu, – atsiprašė Tamina.

– Galėjai parašyti. Kiek žinau, ženkliukai nėra labai brangūs. Jau nebeprisimenu, kada gavau tavo paskutinį laišką.

Suprasdama, kad pokalbis su anyta prasidėjo prastai, Tamina pirmiausia ilgai klausinėjo ją apie sveikatą, apie tai, ką ji veikia, ir tik galop išdrįso prasitarti:

– Noriu tavęs prašyti vienos paslaugos. Prieš išvažiuodami tavo namuose mes palikome paketą.

– Paketą?

– Taip. Tau matant Pavelas jį padėjo į tėvo stalčių, o paskui užrakino. Juk prisimeni, jis visada turėjo savo asmeninį stalčių. Raktą atidavė tau.

– Aš neturiu jokio rakto.

– Bet, mama, turi tą raktą! Esu tikra, kad Pavelas tau jį davė. Aš mačiau.

– Jūs man nieko nedavėte.

– Praėjo daug metų. Gal tu pamiršai. Prašau tavęs tik vieno dalyko – paieškok to rakto. Tu tikrai jį rasi.

– O ką man su juo daryti?

– Tik pažiūrėk, ar stalčiuje yra paketas.

– O kodėl jo ten turėtų nebūti? Juk jūs jį ten padėjot, ar ne?

– Taip.

– Tada kodėl aš turiu atidaryti stalčių? Manot, kad ką nors padariau jūsų užrašų knygelėms?

Tamina nustebo: iš kur anyta žino, kad stalčiuje guli kny-

gelės? Jos buvo suvyniotos į popierių, o paketas kruopščiai užklijuotas net keliomis lipniomis juostelėmis. Bet ji neišsidavė nustebusi.

– Aš juk nieko baisaus nepasakiau. Tiesiog norėčiau, kad pažiūrėtum, ar viskas dar tenai. Kitą kartą papasakosiu daugiau.

– Ir tu negali man paaiškinti, kas atsitiko?

– Mama, aš negaliu ilgiau kalbėti, labai brangu!

Anyta ėmė kūkčioti:

– Tada man neskambink, jei tau taip brangu!

– Neverk, mama, – ėmė ją raminti Tamina. Ji labai gerai žinojo, ką reiškia šie šniurkščiojimai. Anyta visada apsipildavo ašaromis, kai tik norėdavo ko nors iš jų gauti. Savo sriūbavimu ji juos kaltindavo, ir pasaulyje turbūt nebuvo baisesnio ginklo už jos ašaras.

Ragelis, regis, drebėjo nuo jos kūkčiojimo, ir Tamina atsisveikino:

– Iki, mama, aš tau paskambinsiu.

Anyta raudojo, ir Tamina nedrįso padėti ragelio neišgirdusi jos atsisveikinimo. Tačiau rauda nesiliovė, o kiekviena anytos ašara labai brangiai kainavo.

Tamina padėjo ragelį.

– Ponia Tamina, – nepatenkintu balsu kreipėsi į ją kavinės šeimininkė ir parodė į skaitiklį. – Labai jau ilgai kalbėjote.

Paskui paskaičiavo, kiek kainavo pokalbis su Bohemija, ir Taminą išgąsdino sąskaitos dydis. Juk jai reikės skaičiuoti kiekvieną santimą, kad šiaip taip prasistumtų iki algos. Bet ji susimokėjo nė nemirktelėdama.

4

Tamina su vyru Bohemiją paliko nelegaliai. Oficialioje kelionių agentūroje jie užsirašė į turistinę grupę, vykstančią į Jugoslavijos pajūrį. Atvažiavę į vietą, atsiliko nuo grupės ir perėję Austrijos sieną pasuko į vakarus.

Bijodami atkreipti kitų grupės keleivių dėmesį, juodu pasiėmė tik po vieną didelį lagaminą. Paskutinę minutę nedrįso pasiimti ir didžiulio paketo su jųdviejų laiškais ir Taminos užrašų knygelėmis. Jeigu muitinėje okupuotosios Bohemijos policininkas lieptų jiems atidaryti lagaminus, jam iškart kiltų įtarimas, kad į dviejų savaičių kelionę pajūrin jie vežasi visus savo asmeninio gyvenimo archyvus. Žinodami, kad išvykus jų butą konfiskuos valstybė, jie nenorėjo jame palikti paketo, todėl padėjo jį Taminos anytos namuose į rašomojo stalo stalčių – kažkada stalas priklausė amžinąjį atilsį uošviui, bet dabar buvo pamirštas ir niekam nereikalingas.

Užsienyje Taminos vyras susirgo, ir ji tik galėjo bejėgiškai žiūrėti, kaip jį lėtai pasiima mirtis. Kai jis mirė, jie paklausė, ar ji pageidaujanti jį laidoti ar kremuoti. Ji liepė kremuoti. Tada jie paklausė, ar pelenus pageidaujanti saugoti urnoje ar išbarstyti. Ji niekur nesijautė namie, todėl bijojo, kad visą gyvenimą jai reikės nešiotis savo vyrą kaip rankinį bagažą. Ir liepė išbarstyti jo pelenus.

Įsivaizduoju, kaip pasaulis apie Taminą kyla vis aukštyn ir aukštyn žiedine siena, o Tamina yra tik maža pievelė jos apačioje. Šioje pievelėje auga tik viena rožė – jos vyro prisiminimas.

Arba dar įsivaizduoju Taminos dabartį (jos esmė – nešioti kavą ir atkišti savo ausį) tarsi plūduriuojantį plaustą ir ją, sėdinčią ant šio plausto ir žiūrinčią atgal, tiktai atgal.

Tačiau jau kuris laikas ją apima neviltis, kad praeitis vis labiau blanksta. Po vyro mirties ji turi tik vyro paso nuotrauką – visos kitos liko Prahoje, konfiskuotame bute. Ji žiūri į šią apgailėtiną antspauduotą nuotrauką apkramsnotu kampu, savo vyro nuotrauką, kurioje jis nufotografuotas iš priekio (tarsi nusikaltėlis) ir vos panašus į save. Kasdien ji žiūri į šią nuotrauką ir atlieka tam tikrą dvasinę mankštą: stengiasi įsivaizduoti savo vyrą iš profilio, paskui iš pusės ir galop iš trijų ketvirtadalių profilio. Kai mintyse pabando įsivaizduoti jo nosies ar smakro liniją, kasdien ją suima siaubas, kad šiame įsivaizduojamame eskize atsiranda naujų ginčytinų bruožų ir kad atmintis jį piešia dvejodama.

Tų pratybų metu ji stengiasi prisiminti jo odą, jos spalvą ir mažiausias jos ydas: karpas, išaugėles, strazdanas, gysleles. Tai padaryti nelengva, beveik neįmanoma. Spalvos, kurias iškelia jos atmintis, netikros ir apskritai netinka žmogaus odai vaizduoti. Tad ji pasitelkia ypatingą atpažinimo techniką. Sėdėdama priešais vieną ar kitą vyriškį, jo galvą įsivaizduoja kaip skulptūrinę medžiagą: atidžiai žiūrėdama į ją, atkuria veido modelį, suteikia jam tamsesnį atspalvį, išmėto po jį strazdanas ir karpas, sumažina ausis, mėlynai nudažo akis.

Bet visos šios pastangos tik įrodydavo, kad vyro paveikslas negrįžtamai sprūsta jai iš atminties. Jųdviejų meilės pradžioje jis paprašė ją (mat buvo dešimčia metų vyresnis ir jau turėjo tam tikrą požiūrį į žmogaus atminties skurdumą) rašyti dienoraštį ir žymėti jame visus jų gyvenimo įvykius. Ji nesutiko pareikšdama, kad tai būtų pasityčiojimas iš jų meilės. Ji per karštai jį mylėjo, kad pripažintų, jog tai, ką ji laikė neužmirštama, gali būti pamiršta. Galop, žinoma, pakluso, bet be didelio džiaugsmo. Tai buvo matyti ir iš jos dienoraščių: daug puslapių buvo tuščių, o įrašai fragmentiški.

5

Su savo vyru Bohemijoje ji išgyveno vienuolika metų, ir pas anytą paliktų užrašų knygelių taip pat buvo vienuolika. Netrukus po vyro mirties ji nusipirko sąsiuvinį ir padalijo į vienuolika dalių. Jai, žinoma, pavyko prisiminti ganėtinai daug įvykių ir pusiau užmirštų situacijų, bet ji visiškai nežinojo, į kurią sąsiuvinio dalį jas įrašyti. Chronologinė tvarka buvo beviltiškai prarasta.

Pirmiausia ji pamėgino atgaivinti prisiminimus, kurie būtų kaip orientyras laiko tėkmėje ir sudarytų pagrindinius atkuriamos praeities griaučius. Pavyzdžiui, atostogas. Jų turėjo būti vienuolika, bet ji įstengė prisiminti tik devynerias. Dvejos amžinai dingo iš atminties.

Tada ji pabandė tas devynerias atostogas surašyti į vienuolika sąsiuvinio skyrių. Tai jai pavyko užtikrintai padaryti tik tada, kai vieni ar kiti metai buvo kuo nors reikšmingi. 1964-aisiais mirė Taminos motina, ir juodu išvyko mėnesiu vėliau atostogauti į Tatrus, kur praleido liūdnas atostogas. Ji gerai prisiminė, kad dar po metų buvo nuvažiavę į Bulgarijos pajūrį. Prisiminė ir 1968-ųjų atostogas, ir dar kitų metų, nes tai buvo paskutinės jų atostogos, praleistos Bohemijoje.

Ji šiaip taip atkūrė atmintyje daugumą savo atostogų (nors ir be tikslių metų), tačiau jai visiškai nesisekė prisiminti Kalėdų ir Naujųjų metų švenčių. Iš vienuolikos Kalėdų savo atminties kamputyje ji rado tik dvejas, o iš dvylikos Naujųjų metų prisiminė vos penkerius.

Taip pat norėjo prisiminti visus vardus, kuriais jis ją vadindavo. Tikruoju vardu jis ją vadino tik pirmąsias dvi savaites. Jo švelnumas buvo tarsi mažybinius vardus be per-

stojo kurianti mašina. Ji turėjo daug vardų, bet jie greitai pabosdavo, ir jis vis sugalvodavo naujų. Per dvylika metų, praleistų kartu, ji turėjo apie dvidešimt trisdešimt vardų, ir kiekvienas buvo skirtas tam tikram jų gyvenimo laikotarpiui.

Tačiau kaip atkurti prarastą ryšį tarp pravardės ir laiko ritmo? Taminai pavykdavo jį sumegzti tik retais atvejais. Pavyzdžiui, ji prisiminė dienas po motinos mirties. Vyras nuolat šnabždėdavo jai į ausį jos vardą (to laiko, tos akimirkos vardą), tarsi stengdamasis ją pažadinti. Tą mažybinį vardą ji prisiminė ir galėjo nedvejodama įrašyti į skyrių, pavadintą „1964-ieji". Bet visi kiti vardai sklandė virš laiko ribų, laisvi ir pakvaišę, tarsi iš voljero ištrūkę paukščiai.

Todėl ji taip beviltiškai nori gauti tą paketą su užrašų knygelėmis ir laiškais.

Aišku savaime, ji žino, kad tose knygelėse yra nemažai nemalonių dalykų, nepasitenkinimo dienų, ginčų ir net nuobodulio, bet ne tai svarbiausia. Ji nenori grąžinti praeičiai jos poezijos. Ji tik nori jai grąžinti prarastą kūną. Taip elgtis ją skatina ne grožio, o gyvenimo troškimas.

Todėl, kad Tamina plūduriuoja ant plausto ir žiūri atgalios, tik atgalios. Visą jos esybę sudaro tik tai, ką ji mato tenai, toli už jos. Kaip traukiasi, yra ir skaidosi Taminos praeitis, taip traukiasi ir ji pati, prarasdama savo apybraižas.

Ji nori turėti šias knygeles, kad trapūs įvykių griaučiai, tokie, kokius ji surentė savo sąsiuvinyje, įgautų sienas ir taptų namais, kuriuose ji galėtų gyventi. Jeigu svyruojantis prisiminimų statinys sugrius kaip netvirtai pastatyta palapinė, Taminai liks tik dabartis, šis nematomas taškas, ši nebūtis, lėtai žengianti mirties link.

6

Tad kodėl ji anksčiau neprašė anytos atsiųsti tų senų užrašų knygelių?

Jos gimtojoje šalyje laiškai į užsienį eina per slaptosios policijos rankas, ir Tamina negalėjo susitaikyti su mintimi, kad policijos valdininkai knaisiotųsi po jos asmeninį gyvenimą. Be to, vyro pavardė (taip pat ir jos) tikriausiai tebėra įrašyta į juoduosius sąrašus, o policiją tebedomina bet koks dokumentas, turintis sąsajų su jos priešų, net mirusių, gyvenimu. (Čia Tamina nė kiek neklysta: mūsų nemirtingumą saugo tik policijos archyvai.)

Todėl Bibi – vienintelė jos viltis, ir Tamina padarys viską, kad pelnytų jos pasitikėjimą. Bibi nori būti supažindinta su Banaka, tačiau, Taminos nuomone, jos draugė pirma turėtų susipažinti bent su vienos jo knygos turiniu. Būtinai reikia, kad kalbėdamasi su rašytoju Bibi mestelėtų kokią nors pastabą, pavyzdžiui: „Taip, kaip tik tai jūs teigiate savo knygoje" arba: „Jūs toks panašus į savo personažus, pone Banaka!" Tamina žino, kad Bibi neturi nė vienos jo knygos ir kad skaitymas jai varo nuobodulį. Todėl Tamina norėtų sužinoti, apie ką rašo tasai Banaka, kad paskui galėtų parengti savo draugę prieš susitikimą su rašytoju.

Kavinėje sėdėjo Hugo, tad Tamina pastatė priešais jį puodelį kavos ir paklausė:

– Hugo, ar jūs pažįstate Banaką?

Hugo dvokė iš burnos, bet apskritai Taminai jis atrodė simpatiškas: penkeriais metais už ją jaunesnis ramus ir nedrąsus vaikinas. Užsukdavo į kavinę kartą per savaitę, atsisėsdavo ir įknibdavo į knygas, kurių visados nešiodavosi, arba žiūrėdavo į Taminą, stovinčią už prekystalio.

– Taip, – atsakė jis.

– Norėčiau žinoti nors vienos jo knygos turinį.

– Nepamirškite, Tamina, – paaiškino Hugo, – kad niekas dar nėra to Banako skaitęs. Tas, kas skaito Banakos knygas, laikomas idiotu. Visi žino, kad Banaka – antros, trečios ar net dešimtos rūšies rašytojas. Prisiekiu, kad Banaka pats tapo savo reputacijos auka ir pats niekina žmones, skaitančius jo knygas.

Tad ji liovėsi ieškojusi Banakos knygų, tačiau vis tiek buvo pasiryžusi surengti susitikimą su rašytoju. Kartais ji užleisdavo savo kambarį, kuris dieną būdavo tuščias, mažuliukei ištekėjusiai japonei, pravardžiuojamai Žužu, slapčia susitikinėjančiai su filosofijos dėstytoju, taip pat vedusiu. Dėstytojas pažinojo Banaką, ir Tamina įpareigojo meilužius atsiųsti jį tą dieną, kai pas ją lankysis Bibi.

Sužinojusi naujieną, Bibi pasakė:

– Galbūt Banaka gražus vaikinas, ir tavo lytinis gyvenimas pagaliau pasikeis.

7

Tikra teisybė, kad po vyro mirties Tamina dar nebuvo mylėjusis. Ir ne dėl kokio nors principo. Atvirkščiai, toji ištikimybė net už mirties slenksčio jai atrodė beveik juokinga, ir ji niekad ja nesigyrė. Bet kaskart, kai įsivaizduodavo (o įsivaizduodavo dažnai), kad nusirenginėja kito vyro akivaizdoje, visada priešais save išvysdavo vyro paveikslą. Ji žinojo, kad būtent tada jį pamatys. Žinojo, kad pamatys jo veidą ir ją stebinčias akis.

Žinoma, visa tai nesąmonė, tikras absurdas, ir ji tai suvokė. Ji netikėjo pomirtiniu vyro sielos gyvenimu ir nemanė, kad įsitaisydama meilužį įžeistų jo atminimą. Bet nieko negalėjo padaryti.

Į galvą net ateidavo mintis: jai būtų buvę lengviau apgaudinėti savo vyrą tada, kai jis dar buvo gyvas. Buvo linksmas, talentingas, stiprus, ji jautėsi daug silpnesnė už jį ir jai atrodė, kad nors ir kaip norėtų, negalėtų jo įžeisti.

Bet dabar viskas kitaip. Dabar ji įžeistų žmogų, kuris negali apsiginti, kuris priklauso nuo jos malonės tarsi kūdikis. Dabar jos vyras miręs ir pasaulyje turi tik ją, tik ją vienintelę!

Todėl vos pagalvodavo apie fizinį artumą su kitu vyru, prieš akis iškildavo vyro paveikslas, ir tada ją imdavo kankinti liūdesys, o kartu su liūdesiu – begalinis noras verkti.

8

Banaka buvo negražus ir vargu bau galėjo pažadinti moteriai snaudžiančius geidulius. Tamina jam įpylė į puodelį kavos, ir jis labai pagarbiai jai padėkojo. Visi pas Taminą jautėsi laisvai, ir pats Banaka gana greitai pertraukė padriką pokalbį ir šypsodamasis kreipėsi į Bibi:

– Girdėjau, jūs norite rašyti knygą? Apie ką?

– Nieko ypatinga, – atsakė Bibi. – Romaną. Apie tokį pasaulį, kokį jį įsivaizduoju aš.

– Romaną? – paklausė Banaka balsu, išduodančiu nepritarimą.

Bibi pasitaisė:

– Nebūtinai romaną.

– Tik pamąstykite, kas gi yra tas romanas, – pasakė Banaka. – Daugybė įvairių personažų. Jūs norite mus įtikinti, kad viską apie juos žinote? Kad žinote, kaip jie atrodo, ką galvoja, kaip rengiasi, iš kokios šeimos kilę? Sutikite, kad tai jūsų nėmaž nedomina!

– Tiesa, – pripažino Bibi. – Tai manęs nedomina.

– Žinote, – paaiškino Banaka, – romanas tėra žmogaus iliuzijų vaisius. Iliuzijų, kad jis gali suprasti kitą žmogų. Bet ką gi mes žinome vieni apie kitus?

– Nieko, – atsakė Bibi.

– Gryna teisybė, – pritarė jai Žužu.

Filosofijos dėstytojas pritariamai linktelėjo.

– Vienintelis dalykas, ką mes galime padaryti, tai aprašyti save. Kiekvienas gali aprašyti tik save. Visa kita – piktnaudžiavimas valdžia. Visa kita – melas.

Bibi jam entuziastingai pritarė:

– Jūs teisus! Jūs visiškai teisus! Aš irgi negaliu parašyti romano. Aš tiesiog neaiškiai pasakiau. Aš noriu rašyti taip, kaip jūs pasakėte: apie save. Pateikti ataskaitą apie savo gyvenimą. Tačiau tuo pat metu nenoriu slėpti, kad mano gyvenimas visiškai eilinis, paprastas ir kad aš niekada nieko ypatingo nesu patyrusi.

Banaka šypsojosi:

– Tai neturi jokios reikšmės! Žiūrint iš šono, aš irgi nieko ypatingo nesu patyręs.

– Taip! – sušuko Bibi. – Gerai pasakyta! *Žiūrint iš šono*, aš nieko nesu patyrusi. Žiūrint iš šono! Tačiau aš jaučiu, kad mano *vidinė* patirtis verta to, kad būtų aprašyta, ji galėtų būti įdomi visiems.

Tamina, pilstydama arbatą į puodelius, džiaugėsi, kad abu vyrai, nusileidę į jos butą nuo dvasios Olimpo, tokie malonūs jos draugei.

Filosofijos dėstytojas papsėjo pypkę ir tarsi gėdydamasis slėpėsi už dūmų uždangos.

– Jau nuo Džeimso Džoiso laikų, – pasakė jis, – mes žinome, kad didžiausias mūsų gyvenimo nuotykis – nuotykio nebuvimas. Ulisas, kuris kovojo Trojoje, grįžo namo skersai išilgai išmaišęs jūras, jis pats vedė savo laivą, kiekvienoje saloje turėjo po meilužę, – ne, ne, mes gyvename ne taip. Homero odisėja persikėlė į žmogaus vidų. Ji tapo jo sielos turiniu. Salos, vandenynai, mus gundančios sirenos, mus šaukianti Itakė – šiandien tai tik mūsų sielos balsai.

– Taip! Būtent tai aš ir jaučiu! – sušuko Bibi ir vėl kreipėsi į Banaką: – Todėl aš ir norėčiau jūsų paklausti, kaip to imtis. Kartais man toks įspūdis, kad visas mano kūnas kupinas noro išreikšti save. Kalbėti. Būti išgirstas. Kartais man atrodo, kad išprotėsiu, nes jaučiuosi tokia sklidina, jog, regis, sprogsiu, ir tada man norisi rėkti. Šis jausmas jums tikriausiai pažįstamas, pone Banaka. Aš norėčiau aprašyti savo gyvenimą, jausmus, kurie, žinau, visiškai saviti, bet kai atsisėdu priešais popieriaus lapą, staiga nebežinau ką rašyti. Todėl pamaniau, kad galbūt tai dėl technikos. Tikriausiai jūs žinote tai, ko aš nežinau. Juk parašėte tokių gražių knygų...

9

Pasigailėsiu jūsų ir nevarginsiu paskaita apie rašymo meną, kurią abu Sokratai išdėstė jaunajai moteriai. Aš noriu papasakoti apie kitką. Prieš kurį laiką pervažiavau visą Paryžių taksi su plepiu vairuotoju. Jis negalėjo miegoti naktį. Sirgo chroniška nemiga. Įsitaisė ją dar per karą. Buvo

jūreivis. Jo laivas nuskendo. Jis plūduriavo jūroje tris dienas ir tris naktis. Paskui buvo išgelbėtas. Praleido keletą mėnesių tarp gyvenimo ir mirties. Pasveiko, bet prarado gebėjimą miegoti.

– Mano gyvenimas trečdaliu ilgesnis už jūsiškį, – pasakė jis šypsodamasis.

– O ką jūs veikiate su tuo papildomu trečdaliu? – paklausiau.

– Rašau, – atsakė jis.

Paklausiau, ką jis rašo.

Jis rašė savo gyvenimo istoriją. Istoriją žmogaus, kuris plūduriavo tris dienas jūroje, grūmėsi su mirtimi, pasveiko, bet prarado gebėjimą miegoti.

– Jūs rašote savo vaikams? Kaip šeimos kroniką?

Jis karčiai nusišypsojo:

– Savo vaikams? Jų tai nedomina. Aš tiesiog rašau knygą. Manau, ji gali padėti daugeliui žmonių.

Šis pokalbis su taksi vairuotoju man staiga atskleidė rašytojo veiklos esmę. Mes rašome knygas todėl, kad mūsų vaikai mumis nesidomi. Mes kreipiamės į anoniminį pasaulį, nes mūsų žmonos užsikemša ausis, kai mes kalbamės su jomis.

Jūs galite pasakyti, kad taksistas grafomanas, o ne rašytojas. Todėl visų pirma mums reikia patikslinti sąvokas. Moteris, kuri per dieną parašo keturis laiškus savo meilužiui – ne grafomanė, o įsimylėjusi moteris. Bet mano bičiulis, darantis savo meilės laiškų fotokopijas, kad kada nors galėtų juos išleisti, – jau grafomanas. Grafomanija – noras rašyti ne laiškus, intymius dienoraščius, šeimos kronikas (tai yra rašyti sau ar savo artimiesiems), o knygas (tai yra užkariauti nepažįstamų skaitytojų auditoriją). Šiuo požiūriu taksisto aistra ir Gėtės aistra – ta pati. Gėtę nuo taksisto skiria ne kitokia aistra, o kitoks aistros rezultatas.

Grafomanija (manija rašyti knygas) neišvengiamai tampa masine epidemija, kai visuomenės raida sukuria tris pagrindines sąlygas:

1) aukštą visuotinės gerovės lygį, leidžiantį žmonėms atsidėti bergždžiai veiklai;

2) didelį socialinio gyvenimo susiskaidymą ir iš to išplaukiantį visuotinį individų uždarumą;

3) radikalių didžiųjų visuomeninių permainų nebuvimą tautos vidiniame gyvenime (šiuo požiūriu man atrodo tipiška, kad Prancūzijoje, kur iš esmės nieko nevyksta, rašytojų skaičius dvidešimt kartų didesnis nei Izraelyje. Beje, Bibi teisi sakydama, kad *žvelgiant iš šono* ji nieko gyvenime nepatyrė. Kaip tik tas gyvenimiškojo turinio nebuvimas, toji tuštuma – pagrindinis akstinas, skatinantis ją rašyti).

Tačiau rezultatas savo ruožtu veikia priežastį. Visuotinis uždarumas sukelia grafomaniją, o masinė grafomanija sukelia dar didesnį uždarumą ir padėtį daro dar sudėtingesnę. Kažkada spaudos išradimas suteikė žmonėms galimybę suprasti vienas kitą. Visuotinės grafomanijos eroje knygų rašymas įgauna priešingą prasmę: kiekvienas apsitveria savo žodžiais kaip veidrodžių siena, neleidžiančia prasiskverbti nė vienam balsui.

10

– Tamina, – pasakė Hugo, vieną dieną plepėdamas su ja tuščioje kavinėje, – aš žinau, kad neturiu jokių šansų laimėti jūsų širdį. Todėl nė nebandysiu to daryti. Bet vis dėlto: ar galiu jus sekmadienį pakviesti pietų?

Paketas guli Taminos anytos namuose provincijos mieste, ir Tamina nori, kad jis būtų išsiųstas jos tėvui į Prahą, kur Bibi galėtų jį paimti. Regis, nieko nėra paprasčiau, bet jai reikės daug laiko ir pinigų, kad įtikintų tuos senus žmones padaryti savo darbą. Skambinti brangu, o Taminos algos vos užtenka susimokėti už kambarį ir maistą.

– Taip, – pasakė Tamina, prisiminusi, kad Hugo turi telefoną.

Jis atvažiavo jos paimti automobiliu, ir juodu nuvyko į kaimo restoraną.

Varginga Taminos padėtis būtų galėjusi palengvinti Hugo visagalio širdžių užkariautojo vaidmenį, bet jis jautė, kad tasai menkai apmokamos padavėjos personažas slepia paslaptingą svetimšalės ir našlės patirtį. Jis jautėsi neužtikrintai. Jos draugiškumas buvo tarsi kulkų nepramušami šarvai. Jis norėtų patraukti jos dėmesį, sužavėti ją, prasiskverbti į jos mintis!

Jis stengėsi dėl jos sugalvoti ką nors įdomaus. Pakeliui sustojo norėdamas kartu su ja pasivaikščioti po zoologijos sodą, įrengtą gražiame provincijos parke. Juodu vaikštinėjo tarp beždžionių ir papūgų, iš visų pusių apsupti gotikinių bokštų. Buvo visiškai vieni, tik kaimietiškos išvaizdos sodininkas šlavė nukritusius lapus nuo plačių alėjų. Praėję vilką, bebrą ir tigrą, jie pateko į didelę pievą, aptvertą vielų užtvaru, už kurio buvo laikomi stručiai.

Jų buvo šeši. Pamatę Taminą ir Hugo, paukščiai pribėgo prie jų. Susibūrę į pulkelį prie užtvaros, jie tiesė ilgus kaklus, spoksojo į juos nuolat pražiodami savo plačius plokščius snapus. Jie pražiodavo ir sučiaupdavo juos neįtikėtinai greitai ir karštligiškai, tarsi norėdami kits kitą perrėkti. Bet jų snapai buvo beviltiškai nebylūs, iš jų neišeidavo nė menkiausias garsas.

Stručiai panėšėjo į pasiuntinius, kurie atmintinai išmoko kažkokią svarbią žinią ir kuriems pakeliui priešas perpjovė balso stygas, o dabar, pasiekę tikslą, jie įstengia tik be garso krutinti lūpas.

Tamina žiūrėjo į juos kaip pakerėta, o stručiai kažką tebekalbėjo – vis atkakliau ir atkakliau. Paskui, kai ji su Hugo nuėjo toliau, jie leidosi jiems įkandin palei užtvarą ir tebeklapsėdami snapais stengėsi juos perspėti, tik Tamina nežinojo dėl ko.

11

– Tai buvo tarsi scena iš baisios pasakos, – pasakė Tamina, pjaudamasi pašteto gabalėlį. – Tarsi jie būtų norėję man pasakyti kai ką labai svarbaus. Bet ką? Ką jie norėjo man pasakyti?

Hugo paaiškino, kad jie – jauni stručiai ir taip elgiasi visada. Paskutinį kartą, kai jis buvo šiame zoologijos sode, visi šeši stručiai taip pat atbėgo prie užtvaro ir taip pat žiodė savo nebylius snapus.

Bet Tamina tebebuvo sutrikusi:

– Žinote, Bohemijoje aš kai ką palikau. Paketą su popieriais. Siunčiant juos paštu, policija gali konfiskuoti. Šią vasarą Bibi ketina vykti į Prahą. Pažadėjo juos man atvežti. O dabar aš bijau. Man regis, galbūt stručiai buvo atėję manęs įspėti, jog šiam paketui gali kažkas atsitikti.

Hugo žinojo, kad Tamina našlė ir kad jos vyras turėjo palikti šalį dėl politinių priežasčių.

– Ar tai politiniai dokumentai?

Tamina buvo seniai įsitikinusi: jei nori, kad čionykščiai žmonės suprastų ką nors apie tavo gyvenimą, turi jį supaprastinti. Jai būtų nepaprastai sunku paaiškinti, kodėl tuos asmeninius laiškus ir tuos intymius dienoraščius policija turėtų iš jos atimti ir kodėl jie jai taip rūpi. Ir ji atsakė:

– Taip, tai politiniai dokumentai.

Ir tada ji išsigando: o jei Hugo norės smulkiau sužinoti apie tuos dokumentus? Bet jos baimė buvo nepagrįsta. Argi čia kas nors ją apie tai klausinėjo? Kartais žmonės jai pasakydavo savo nuomonę apie jos šalį, bet Taminos patirtis jų nedomino.

Hugo paklausė:

– O ar Bibi žino, jog tai politiniai dokumentai?

– Ne, – atsakė Tamina.

– Taip geriau, – nuramino ją Hugo. – Nesakykit jai, kad tai susiję su politika. Paskutinę akimirką ji gali išsigąsti ir nenueiti paimti jūsų paketo. Jūs nė neįsivaizduojate, Tamina, kaip žmonės bijo. Tegu Bibi mano, kad tai kas nors nereikšminga ir paprasta. Pavyzdžiui, jūsų meilės laiškai. Taip, pasakykite jai, kad jūsų pakete – meilės laiškai!

Ši mintis Hugo prajuokino:

– Meilės laiškai! Taip! Tai jos lygio. Bibi tai įstengs suprasti.

Tamina susimąstė: vadinasi, Hugo atrodo, kad meilės laiškai – tai kažkas nereikšminga ir banalu. Niekam nė į galvą, kad ji galėjo ką nors mylėti ir kad tai buvo svarbu.

Hugo pridūrė:

– Jeigu galiausiai ji neišvažiuos į šią kelionę, galite pasikliauti manimi. Aš pats nuvažiuosiu jūsų paketo.

– Ačiū, – nuoširdžiai padėkojo Tamina.

– Nuvažiuosiu ir surasiu jį, – pakartojo Hugo. – Net jeigu ir būsiu suimtas.

– Ną, ką jūs! – užginčijo Tamina. – Nieko jums neatsitiks!

Ir pabandė jam paaiškinti, kad jos šalyje užsienio turistams negresia joks pavojus. Ten gyvenimas pavojingas tik čekams, bet jie jau seniai to nepastebi. Staiga Tamina įsišneko: kalbėjo ilgai ir susijaudinusi, pažinojo savo šalį kaip penkis pirštus, ir aš galiu patvirtinti, kad ji kalbėjo gryną tiesą.

Po valandėlės ji jau laikė prisidėjusi prie ausies Hugo telefono ragelį. Jos pokalbis su anyta pasibaigė ne ką geriau nei pirmą kartą.

– Jūs man nedavėte jokio rakto! Jūs visada viską nuo manęs slėpėte! Kodėl dabar mane verti prisiminti, kaip jūs visada elgėtės su manimi?

12

Jeigu Taminai tokie svarbūs jos prisiminimai, kodėl ji negrįžta į Bohemiją? Emigrantai, nelegaliai palikę šalį iki 1968-ųjų, dabar amnestuoti ir kviečiami grįžti. Ko gi bijo Tamina? Ji pernelyg nereikšmingas žmogus, kad tėvynėje jai grėstų pavojus!

Taip, ji galėtų grįžti be baimės. Ir vis dėlto negali.

Toje šalyje jos vyrą išdavė visi. Tamina mano, kad jei grįš gyventi tarp jų, ji irgi jį išduos.

Kai jis buvo nuolat keliamas į vis žemesnes ir žemesnes pareigas, o galop išvarytas iš darbo, niekas jo negynė. Net draugai. Tamina, aišku, žinojo, kad širdyje žmonės jį palaiko. Jie tylėjo iš baimės. Bet kaip tik todėl, kad jį palaikė, jie dar labiau gėdijosi savo baimės, ir kai susitikdavo jį gatvėje, apsimesdavo, kad jo nemato. Iš taktiškumo ir patys sutuoktiniai pradėjo vengti žmonių, kad nesukeltų jų gėdos jaus-

mo. Ir greitai ėmė jaustis tarsi raupsuotieji. Kai jie paliko Bohemiją, buvę vyro kolegos pasirašė viešą pareiškimą, kuriuo šmeižė jį ir smerkė. Jie, žinoma, taip elgėsi tik todėl, kad neprarastų darbo, kaip seniai jį buvo praradęs Taminos vyras. Tačiau jie tai padarė. Jie išrausė tarp savęs ir dviejų tremtinių bedugnę, kurios Tamina niekad nesutiks peršokti ir grįžti atgal.

Kai pirmąją dieną po pabėgimo jie pabudo mažame Alpių miestelio viešbutyje ir suvokė esą vieni, atskirti nuo pasaulio, kuriame prabėgo visas jų ligšiolinis gyvenimas, ji pajuto išsilaisvinimą ir palengvėjimą. Jie buvo kalnuose, nuostabiai vieni. Aplink viešpatavo nenusakoma ramybė. Tamina suvokė šią tylą kaip netikėtą dovaną ir jai toptelėjo, kad vyras paliko tėvynę norėdamas pabėgti nuo persekiojimų, o ji – kad rastų ramybę; ramybę sau ir savo vyrui; ramybę meilei.

Mirus vyrui, ji staiga ėmė ilgėtis savo gimtosios šalies, kur vienuolika jų gyvenimo metų visur paliko pėdsakų. Užėjus jausmų protrūkiui, ji išsiuntė žinią apie vyro mirtį dešimčiai draugų. Tačiau negavo nė vieno atsakymo.

Po mėnesio už sutaupytų pinigų likučius ji nuvažiavo prie jūros. Apsivilkusi maudymosi kostiumėliu, nurijo pilną tūbelę raminamųjų ir nuplaukė toli į jūrą. Manė, kad tabletės jai sukels didžiulį nuovargį ir ji nuskęs. Bet šaltas vanduo ir energingi sportininkės mostai (ji visada buvo puiki plaukikė) neleido jai užmigti, o tabletės tikriausiai buvo silpnesnės, nei ji įsivaizdavo.

Grįžo į krantą, nuėjo į savo kambarį ir išmiegojo dvidešimt valandų. Pabudo visiškai nusiraminusi. Pasiryžusi gyventi tyloje ir dėl tylos.

13

Bibi televizorius sidabriškai mėlyna spalva apšvietė kambaryje sėdinčius žmones: Taminą, Žužu, Bibi ir jos vyrą Dėdė, komivojažierių, vakar grįžusį iš keturių dienų kelionės. Kambaryje sklandė vos juntamas šlapimo kvapas, o televizoriaus ekrane didžiulei apskritai senai ir plikai galvai nematomas žurnalistas ką tik buvo uždavęs provokuojantį klausimą.

– Jūsų memuaruose mes perskaitėme keletą šokiruojančių erotinių prisipažinimų.

Tai buvo savaitinė laida, kurioje populiarus žurnalistas kalbėjosi su praėjusią savaitę išėjusių knygų autoriais.

Didžiulė plika galva nuolankiai šypsojosi.

– O ne! Ten nėra nieko šokiruojančio! Vien tik aritmetika, labai tiksli aritmetika. Paskaičiuokime kartu. Savo lytinį gyvenimą pradėjau būdamas penkiolikos metų, – sena apskrita galva išdidžiai apsidairė: – Taip, penkiolikos. Šiandien man šešiasdešimt penkeri. Tad mano lytinis gyvenimas jau trunka penkiasdešimt metų. Todėl manau, – ir tai labai kuklus vertinimas, – kad mylėdavausi vidutiniškai du kartus per savaitę. Vadinasi, šimtą kartų per metus arba penkis tūkstančius kartų per visą gyvenimą. Skaičiuokime toliau. Jeigu orgazmas trunka penkias sekundes, tada aš patyriau dvidešimt penkis tūkstančius sekundžių orgazmo. Iš viso šešias valandas penkiasdešimt šešias minutes orgazmo. Neblogai, ar ne?

Kambaryje visi rimtai linksėjo galvomis, o Tamina įsivaizdavo plikagalvį senį, patiriantį nepertraukiamą orgazmą: kaip jis rangosi, kaip graibstosi už širdies, kaip po penkiolikos minučių iš burnos jam iškrinta protezas, o dar po penkių ištinka mirtis. Ji garsiai nusikvatojo.

Bibi ją sudraudė:

– Ko tu juokiesi? Šešios valandos penkiasdešimt šešios minutės – ne toks jau blogas rezultatas!

Žužu pridūrė:

– Daugelį metų aš išvis nežinojau, ką reiškia patirti orgazmą. Bet per pastaruosius kelerius metus patiriu jį labai reguliariai.

Visi ėmė kalbėti apie Žužu orgazmus, o ekrane piktinosi jau kitas veidas.

– Kodėl jis toks piktas? – paklausė Dėdė.

Ekrane rašytojas pasakė:

– Tai labai svarbu. Labai svarbu. Aš tai aiškinu savo knygoje.

– Kas „labai svarbu"? – paklausė Bibi.

– Kad jis praleido vaikystę Ruru kaime, – paaiškino Tamina.

Tipas, kuris praleido vaikystę Ruru kaime, turėjo ilgą nosį, taip traukiančią prie žemės, kad jo galva linko vis žemyn ir žemyn, ir kartais atrodydavo, jog nukris iš ekrano tiesiai į kambarį. Ilgos nosies žemyn nunarintas veidas buvo labai susijaudinęs, tipas pasakė:

– Aš tai aiškinu savo knygoje. Visa mano kūryba susijusi su Ruru kaimeliu, ir tie, kurie to nesupranta, nesupras ir mano kūrybos. Ten juk parašiau ir pirmąsias savo eiles. Taip. Mano nuomone, tai labai svarbu.

– Su kai kuriais vyrais, – pasakė Žužu, – aš niekada nepatiriu orgazmo.

– Nepamirškite, – kalbėjo rašytojas, ir jo veidas atrodė vis labiau susijaudinęs, – kad būtent Ruru pirmą kartą važiavau dviračiu. Taip, apie tai aš smulkiai pasakoju savo knygoje. O juk jūs visi žinote, ką reiškia dviratis mano kūryboje. Tai simbolis. Man dviratis – tai pirmasis žmonijos žings-

nis iš patriarchalinio pasaulio į civilizacijos pasaulį. Pirmasis flirtas su civilizacija. Skaisčios mergelės flirtas prieš pirmą bučinį. Dar nekaltybė, bet jau nuodėmė.

– Teisybė, – pasakė Žužu. – Tanaka, su kuria kartu dirbau, pirmąjį orgazmą patyrė važiuodama dviračiu, kai dar buvo nekalta.

Visi ėmė aptarinėti Tanakos orgazmą, ir Tamina paklausė Bibi:

– Ar aš galiu paskambinti?

14

Gretimame kambaryje dar labiau dvokė šlapimu. Jame miegojo Bibi dukrelė.

– Aš žinau, kad judu nesikalbate, – šnabždėjo Tamina, – bet jeigu nesikalbėsite ir toliau, aš niekad negausiu iš jos paketo. Vienintelė išeitis – tu važiuoji pas ją ir paimi jį. Jeigu ji neras rakto, priversk ją išlaužti spyną. Stalčiuje mano daiktai. Laiškai ir visa kita. Aš turiu į juos teisę.

– Tamina, neversk manęs kalbėtis su ja!

– Tėti, susiimk ir padaryk tai dėl manęs. Ji tavęs bijo ir nedrįs tau atsakyti.

– Klausyk, jei tavo draugai atvažiuos į Prahą, aš jiems įduosiu tau kailinius. Tai svarbiau nei seni laiškai.

– Bet aš nenoriu kailinių. Aš noriu savo paketo!

– Kalbėk garsiau! Aš tavęs negirdžiu! – paprašė tėvas, bet duktė tyčia kalbėjo pusbalsiu, nes nenorėjo, kad Bibi išgirstų čekiškus žodžius ir iš karto suprastų, kad ji skambina į užsienį ir kad kiekviena pokalbio minutė labai brangi.

– Aš sakau, kad noriu savo paketo, o ne kailinių! – pakartojo Tamina.

– Tu vis dar nepamiršti savo kvailysčių!

– Tėti, šis telefono skambutis kainuoja siaubingai brangiai. Sakyk man, ar tu iš tikrųjų negalėtum pas ją nuvažiuoti?

Pokalbis buvo sunkus. Tėvas nuolat prašė ją pakartoti ką tik pasakytus žodžius ir atkakliai nesutiko važiuoti pas jos anytą. Galop pasakė:

– Paskambink savo broliui ir paprašyk jį tenai nuvažiuoti! Jam tai bus vieni juokai. O paskui tegu atveža tavo paketą man!

– Bet jis net nepažįsta jos!

– Juo geriau, – nusijuokė tėvas. – Antraip jis niekada pas ją nevažiuotų!

Tamina greitai sumetė: iš tikrųjų nebloga mintis nusiųsti pas anytą brolį, energingą ir stačiokišką žmogų. Tačiau Tamina nenorėjo jam skambinti. Nuo tada, kai ji pabėgo į užsienį, juodu neparašė vienas kitam nė vieno laiško. Brolis turi gerai mokamą darbą ir sugebėjo jį išsaugoti tik nutraukdamas visus ryšius su emigrante seserimi.

– Tėti, aš negaliu jam skambinti. Ar negalėtum jam paaiškinti pats? Prašau tavęs, tėti!

15

Tėtis buvo mažas ir nupiepęs žmogelis, ir kai, būdavo, eina gatve laikydamas Taminą už rankos, išdidžiai išpučia krūtinę, tarsi prieš visą pasaulį puikuodamasis didingu, vieną didvyrišką naktį sukurtu savo kūriniu. Jis

niekada nemėgo savo žento ir kovojo su juo amžiną karą. Siūlydamas atsiųsti Taminai kailinius (tikriausiai gautus iš kokios nors mirusios giminaitės), jis visiškai negalvojo apie dukters sveikatą, bet apie savo senąjį priešininką. Jis norėjo, kad Tamina pasirinktų tėvą (kailinį paltą), o ne vyrą (laiškų paketą).

Taminai kėlė siaubą mintis, kad jos laiškų paketo likimas – priešiško tėvo ir anytos rankose. Jau kuris laikas ji vis dažniau įsivaizduodavo, kad jos dienoraščius skaito svetimos akys, ir tyliai pagalvodavo, jog svetimų žmonių žvilgsniai panašūs į lietų, nuplaunantį užrašus ant sienų. Arba į šviesą, per anksti apšviečiančią popierių ryškalų vonelėje ir sugadinančią vaizdą.

Ji suprato, kad jos rašytinių prisiminimų vertė ta, jog jie skirti *tik jai vienai*. Vos tik jie praras šią savybę, intymus ryšys, jungiantis ją su jais, nutrūks, ir tada ji galės juos skaityti ne savo akimis, o akimis skaitytojų, susipažįstančių su dokumentu, parašytu apie kitą žmogų. Ir tada juos rašęs žmogus jai taps kitas, pašalietis. Stulbinamas panašumas, kuris vis dėlto išliks tarp jos ir dienoraščio autoriaus, bus tarsi parodija ir pasityčiojimas. Ne, ji niekada negalėtų skaityti savo dienoraščių, jei juos būtų perskaičiusios svetimos akys.

Todėl ji degė nekantrumu, norėdama kuo greičiau gauti užrašų knygeles ir laiškus, kol juose įkūnytas praeities vaizdas dar nesugadintas.

16

Kavinėje staiga pasirodė Bibi ir atsisėdo prie baro.

– Sveika, Tamina! Įpilk man vieną viskio!

Paprastai Bibi gerdavo kavą ir tik išskirtiniais atvejais – portveiną. Prašymas duoti jai škotiškojo bylojo, kad ji nusiteikusi gana neįprastai.

– Kaip tavo knyga? – paklausė Tamina, pildama viskio į taurę.

– Kad galėčiau rašyti, turėčiau būti geresnės nuotaikos, – atsakė Bibi. Vienu mauku ištuštino taurę ir paprašė antros.

Į kavinę ką tik įėjo keletas klientų. Tamina kiekvieną paklausė, ko pageidaująs, grįžo už prekystalio, įpylė antrą porciją viskio savo draugei ir nuėjo aptarnauti klientų. Kai vėl atsistojo prie baro, Bibi ėmė pasakoti:

– Daugiau nebegaliu pakęsti Dėdė. Kai jis grįžta iš savo kelionių, dvi dienas drybso lovoje. Dvi dienas nenusivelka pižamos! Ar tu pakęstum? O blogiausia, kai užsimano dulkintis. Jis nesupranta, kad man nemalonu dulkintis. Tiesiog šlykštu. Turiu jį palikti. Jis leidžia laiką planuodamas savo kvailas atostogas. Guli lovoje ir spokso į atlasą. Vienu metu norėjo važiuoti į Prahą. Dabar jau nekalba apie ją. Susirado knygą apie Airiją ir žūtbūt nori važiuoti ten.

– Vadinasi, jūs važiuosite atostogauti į Airiją? – paklausė Tamina su gumulu gerklėje.

– *Mes? Mes* niekur nevažiuosim. Aš sėdėsiu namie ir rašysiu knygą. Jis neprivers manęs niekur važiuoti. Man nereikia Dėdė. Aš jam tuščia vieta. Aš rašau ir, įsivaizduok, jis dar manęs nepaklausė, ką rašau. Supratau, kad mudviem daugiau nėra apie ką kalbėtis.

Tamina norėjo paklausti: „Vadinasi, tu jau nebevažiuoji į Prahą?", bet jai gniaužė gerklę ir ji nebegalėjo kalbėti.

Tuo metu Žužu, mažoji japonė, įėjo į kavinę, stryktelėjo ant taburetės prie baro ir paklausė:

– Ar jūs galėtumėte mylėtis viešai?

– Ką tu nori pasakyti? – paklausė Bibi.

– Na, pavyzdžiui, čia, kavinėje, ant grindų, visiems matant. Arba kine per pertrauką.

– Nusiramink! – sušuko Bibi dukrai, ėmusiai zirzti prie jos taburetės kojų. Paskui atsakė: – Kodėl gi ne? Tai visai natūralu. Kodėl aš turėčiau gėdytis to, kas natūralu?

Tamina vėl ketino paklausti Bibi, ar ji važiuosianti į Prahą. Bet suprato, kad klausti neverta. Ir taip aišku: į Prahą Bibi nevažiuos.

Iš virtuvės išėjo šeimininkė ir šypsodamasi paklausė Bibi:

– Kaip sekasi?

– Mums reikia revoliucijos, – pasakė Bibi. – Kas nors turi atsitikti! Reikia, kad galų gale kas nors atsitiktų!

Tą naktį Tamina sapnavo stručius. Jie stovėjo prie užtvaro ir visi kartu kažką jai kalbėjo. Ji buvo labai išsigandusi. Negalėdama nė krustelėti, tarsi užhipnotizuota stebėjo jų nebylius snapus. Ir mėšlungiškai čiaupė lūpas. Mat burnoje ji turėjo auksinį žiedą ir labai dėl to žiedo bijojo.

17

Kodėl aš įsivaizduoju ją su auksiniu žiedu burnoje?

Nieko negaliu padaryti: įsivaizduoju ją būtent taip. Ir staiga prisimenu žodžius: *lengvas, tyras, metalinis garsas; tarsi į sidabrinę vazą kristų auksinis žiedas.*

Būdamas dar labai jaunas, Tomas Manas parašė naiviai kerintį apsakymą apie mirtį: tame apsakyme mirtis graži visiems, kurie svajoja apie ją būdami jauni, kai mirtis dar nereali ir kerinti, panaši į melsvą tolių balsą.

Mirtinai sergantis jaunuolis sėda į traukinį, paskui išlipa iš jo nepažįstamoje stotyje, eina į miestą jam nežinomu pavadinimu ir kažkokiame name pas senutę, kurios kakta nuberta raudonomis dėmėmis, išsinuomoja kambarį. Ne, aš neketinu pasakoti, kas nutiko tame laikinai išnuomotame kambaryje, o tik noriu priminti vieną banalų epizodą: kai tas sergantis jaunuolis vaikštinėjo po kambarį, *jam atrodė, kad pro savo žingsnių kaukšėjimą jis girdi gretimuose kambariuose kažkokį nenusakomą garsą, lengvą, tyrą, metalinį. Bet tikriausiai tai buvo tik iliuzija. Tarsi auksinis žiedas kristų į sidabrinę vazą, galvojo jis...*

Pasakojime ši maža akustinė detalė lieka be tęsinio ir be paaiškinimo. Vien veiksmo požiūriu ją būtų galima praleisti be jokio nuostolio. Garsas paprasčiausiai pasigirdo; visai netikėtai; tiesiog šiaip.

Manau, kad Tomas Manas leido nuskambėti šiam *lengvam, tyram, metaliniam* garsui, kad sukurtų tylą. Jam reikėjo šios tylos, kad būtų galima išgirsti grožį (juk mirtis, apie kurią jis kalbėjo, buvo *mirtis – grožis*), o suvokti grožiui reikia bent kiek tylos (ją gali išmatuoti tik krintančio į sidabrinę vazą auksinio žiedo garsu).

(Taip, žinau, jums sunku suprasti, apie ką aš kalbu, nes grožis jau seniai išnykęs. Jis dingo po triukšmo sluoksniu – po žodžių, automobilių, muzikos skleidžiamu triukšmu, – jį užgožė triukšmas, kuriame mes nuolat gyvename. Jis nuskendo kaip Atlantida. Iš jo liko tik žodis, kurio prasmė metai po metų vis mažiau suprantama.)

Pirmą kartą Tamina išgirdo šią tylą (neįkainojamą kaip nuskendusios Atlantidos marmurinės statulos fragmentas) tada, kai pabėgusi iš savo šalies kitą rytą pabudo miškų apsuptame kalnų viešbutyje. Antrą sykį ją išgirdo plaukiodama jūroje su pilnu skrandžiu tablečių, atnešusių jai ne mir-

tį, o netikėtą ramybę. Šią tylą ji nori išsaugoti savo kūnu ir savo kūne. Todėl aš ją regiu sapne stovinčią prie geležinės vielos aptvaro; mėšlungiškai sukandusi lūpas, burnoje ji laiko auksinį žiedą.

Priešais ją – šeši ilgi kaklai su mažutėlaitėmis galvutėmis plokščiais snapais, čia be garso prasižiojančiais, čia susičiaupiančiais. Ji jų nesupranta. Ji nežino, ar stručiai jai grasina, įspėja, kažko prašo ar maldauja. O kadangi ji nieko nežino, jaučia didžiulį nerimą. Ji bijo prarasti auksinį žiedą (šį tylos kamertoną) ir mėšlungiškai laiko jį burnoje.

Tamina niekada nesužinos, ką jai norėjo pasakyti tie dideli paukščiai. Bet aš žinau. Jie priėjo prie jos nei jos įspėti ar barti, nei jai grasinti. Jiems ji visiškai nerūpėjo. Jie priėjo, kad kiekvienas papasakotų apie save. Kaip jis valgė, miegojo, kaip bėgo prie aptvaro ir ką už jo pamatė. Kad praleido savo garsiąją vaikystę garsiajame Ruru kaime. Kad jo garsusis orgazmas truko šešias valandas. Kad matė už tvoros moterį ir kad ji buvo su šaliku. Kad plaukiojo, susirgo, paskui pasveiko. Kad būdamas jaunas važinėjosi dviračiu ir kad šiandien surijo maišą žolės. Visi jie stovi priešais Taminą ir visi kartu karštai, atkakliai ir karingai pasakoja apie save, nes pasaulyje nėra nieko svarbiau už tai, ką jie nori pasakyti.

18

Po keleto dienų kavinėje pasirodė Banaka. Girtut girtutėlis jis atsisėdo ant taburetės prie baro, dukart nuo jos nukrito ir vėl atsisėdo, užsisakė kalvadoso ir padėjo galvą ant prekystalio. Tamina pastebėjo, kad jis verkia.

– Kas jums, pone Banaka? – paklausė ji.

Banaka pažvelgė į ją ašarotom akim ir pirštu dūrė sau į krūtinę:

– Manęs nėra, suprantate? Manęs nėra! Aš neegzistuoju!

Paskui nuėjo į tualetą, o iš ten nesusimokėjęs – tiesiai į gatvę.

Tamina viską papasakojo Hugo, o šis, užuot paaiškinęs, parodė laikraščio puslapį su knygų recenzijomis, tarp jų ir keturias sarkastiškas eilutes apie Banakos kūrybą.

Epizodas su Banaka, pirštu rodančiu sau į širdį ir raudančiu, kad jo nėra, man primena vieną eilutę iš Gėtės *Vakarų* ir *Rytų divano*: *Ar gali gyventi žmogus, kai gyvena kiti žmonės?* Gėtės klausime slypi visa rašytojo lemties esmė: žmogus, rašantis knygas, tampa visata (argi nekalbama apie Balzako visatą, Čechovo visatą, Kafkos visatą?), o visatos esmė – būti vienintelei. Kitos visatos egzistavimas grasina pačiai jos esmei.

Du batsiuviai, kurių dirbtuvės ne toje pačioje gatvėje, gali puikiai sugyventi. Tačiau jeigu jie ima rašyti knygą apie batsiuvių likimą, iškart ima vienas kitam trukdyti ir klausti: *Ar gali gyventi batsiuvys, kai gyvena kiti batsiuviai?*

Taminai regisi, kad vienintelis svetimas žvilgsnis gali sunaikinti jos intymių dienoraščių vertę, o Gėtė yra įsitikinęs, kad bent vienintelis vienintelio žmogaus žvilgsnis, nukreiptas ne į jo parašytas eilutes, verčia suabejoti paties Gėtės egzistavimu. Skirtumas tarp Taminos ir Gėtės – skirtumas tarp žmogaus ir rašytojo.

Žmogus, rašantis knygas, yra arba viskas (vienintelė visata sau ir kitiems), arba niekas. O kadangi niekam niekada nebus leista būti *viskuo*, visi mes, rašantys knygas, esame *niekas*. Nepripažinti, pavydūs, pikti, linkintys mirties kitam. Šiuo požiūriu mes visi lygūs: Banaka, Bibi, aš ir Gėtė.

Nesulaikomas masinės grafomanijos plitimas tarp politikų, taksistų, gimdyvių, meilužių, žudikų, vagių, prostitučių, prefektų, gydytojų ir ligonių man rodo, kad visi be išimties žmonės nešioja savyje virtualų rašytoją, todėl visa žmonių giminė galėtų išeiti į gatvę ir teisėtai šaukti: „Mes visi rašytojai!"

Juk kiekvienas žmogus kenčia nuo minties, kad išnyks, neišgirstas ir nepastebėtas, abejingoje visatoje, todėl nori, kol dar turi laiko, pats tapti žodžių visata.

Kai vieną dieną (ir tai įvyks greitai) visi žmonės pabus būdami rašytojais, ateis visuotinio kurtumo ir nesupratimo laikai.

19

Dabar jos vienintelė viltis – Hugo. Jis pakvietė ją pietų, ir šį kartą ji sutiko nedvejodama.

Hugo sėdi prie staliuko priešais ją ir jo galvoje sukasi tik viena mintis: Tamina nuolat išsisukinėja. Būnant kartu jam trūksta pasitikėjimo, ir jis nedrįsta tiesiai pulti į ataką. Ir juo labiau jis kenčia negalėdamas pasiekti tokio kuklaus ir aiškaus tikslo, juo didesnis jo noras užkariauti pasaulį, tą didžiulę neaprėpiamybę. Jis išsitraukia iš kišenės žurnalą, išskleidžia ir paduoda Taminai. Atverstame puslapyje – ilgas straipsnis su jo pavarde.

Jis leidžiasi į ilgas kalbas. Kalba apie žurnalą, kurį ką tik jai parodė: taip, kol kas jis platinamas tik mieste, bet tai esąs rimtas teorinis žurnalas, jį leidžia drąsūs žmonės, jie toli eis. Hugo kalba, kalba, ir jo žodžiai turi tapti jo erotinio agresy-

vumo metafora, jo vyriškos jėgos demonstravimu. Tuose žodžiuose puikiai manevruoja abstraktybė, skubanti pakeisti nepalenkiamą konkretumą.

Tamina žiūri į Hugo ir keičia jo veidą. Tokios dvasinės pratybos tapo manija. Ji jau nemoka žiūrėti į vyrą kitaip. Ji stengiasi, sutelkia visą savo vaizduotės galią, ir Hugo akių spalva netrukus iš tikrųjų pasikeičia, jos pasidaro mėlynos. Tamina žiūri į jį neatitraukdama akių: kad mėlyna spalva nedingtų, ji turi ją saugoti Hugo akyse visa savo žvilgsnio galia.

Tas žvilgsnis Hugo trikdo, todėl jis kalba, kalba dar daugiau, jo akys gražiai mėlynos, o kakta pamažu tįsta ir tįsta virš smilkinių ir iš jo plaukų priekyje lieka tik siauras trikampis, nukreiptas smailiu galu žemyn.

– Mano kritika visada buvo nukreipta prieš mūsų Vakarų pasaulį, tik prieš jį. Bet čia viešpataujanti neteisybė gali mus atvesti prie klaidingo nuolaidžiavimo kitų šalių atžvilgiu. Tik jūs, Tamina, tik jūs padėjote man suprasti, kad valdžios problema ta pati visur, pas jus ir pas mus, Vakaruose ir Rytuose. Mes turėtume stengtis ne vieną valdžios formą pakeisti kita, o neigti patį valdžios *principą*, ir neigti jį visur.

Kai Hugo pasilenkia per stalą prie Taminos, rūgštus kvapas iš jo burnos taip sutrikdo jos dvasios pratybas, kad ant Hugo kaktos vėl užkrinta tankūs plaukai. Ir Hugo ima vėl kartoti, kad visa tai jis suprato tik jos dėka.

– Kaip tai gali būti? – pertaria jį Tamina. – Juk mudu niekada apie tai nekalbėjome!

Hugo veide dabar likusi tik viena mėlyna akis, bet ir ta pamažu pasidaro ruda.

– Man ir nereikėjo, kad jūs man apie tai kalbėtumėte, Tamina. Man užteko, kad aš daug galvojau apie jus.

Prieina padavėjas ir truputį pasilenkęs prie stalo padeda lėkštes su užkandžiu.

– Tai aš pasiskaitysiu namie, – sako Tamina ir įsikiša žurnalą į rankinę. Paskui priduria: – Bibi į Prahą nevažiuos.

– Taip ir maniau, – sako Hugo ir priduria: – Nesirūpinkit, Tamina. Aš jums pažadėjau. Aš ten nuvažiuosiu dėl jūsų.

20

– Turiu tau gerą naujieną. Kalbėjausi su tavo broliu. Jis nuvažiuos pas tavo anytą šeštadienį.

– Tikrai? Ir tu jam viską paaiškinai? Pasakei, kad jei mano anyta neras raktų, jis turės tiesiog išlaužti stalčių.

Padėjusi ragelį, Tamina pasijuto lyg girta.

– Gera naujiena?

– Taip, – atsakė Tamina.

Ausyse jai skambėjo linksmas ir ryžtingas tėvo balsas, ir ji pagalvojo, kad buvo jam neteisinga.

Hugo atsistojo, priėjo prie baro. Paėmė dvi taures ir pripylė viskio.

– Tamina, – pasakė jis. – Skambinkite iš mano namų kada tik norite ir kiek norite. Galiu jums pakartoti, ką jau esu sakęs. Man gera su jumis, nors žinau, kad jūs niekada neisite su manimi į lovą.

Jis prisivertė ištarti „aš žinau, kad jūs niekada neisite su manimi į lovą“ tiesiog norėdamas įrodyti sau, kad šios neprieinamos moters akivaizdoje jis geba ištarti tam tikrus žodžius (nors ir atsargiai, neigiama forma), ir dabar jautėsi beveik drąsuolis.

Tamina atsistojo ir priėjo prie Hugo paimti savo taurės. Ji

galvojo apie brolį: juodu nebesikalbėjo, bet mylėjo vienas kitą ir buvo pasirengę kits kitam padėti.

– Kad išsipildytų visi jūsų troškimai! – palinkėjo Hugo ir ištuštino savo taurę.

Tamina irgi vienu mauku išgėrė savo viskį ir padėjo taurę ant žemo staliuko. Jau buvo besisėdanti, bet Hugo staiga ją apkabino.

Ji nesipriešino, tik nusuko galvą į šoną. Jos burna persikreipė, kaktą išvagojo raukšlės. Jis ją apkabino nė nesuvokdamas, kaip tai atsitiko. Iš pradžių išsigando pats, ir, jei Tamina jį būtų atstūmusi, jis būtų nedrąsiai nuo jos pasitraukęs ir galbūt atsiprašęs. Bet Tamina jo neatstūmė, o grimasos iškreiptas jos veidas ir nusukta į šoną galva jį nepaprastai sujaudino. Nė viena iš moterų, kurias iki šiol pažinojo, niekad taip iškalbingai nebuvo atsakiusi į jo glamones. Jei jos ir ryždavosi su juo mylėtis, tai visiškai ramiai, netgi savotiškai abejingai nusirengdavo ir laukdavo, ką jis toliau darys su jų kūnu. Grimasa Taminos veide suteikė jų apsikabinimui tokią reikšmę, apie kokią jis iki šiol nė nesvajojo. Karštligiškai spausdamas ją prie savęs, jis bandė nuplėšti nuo jos drabužius.

Bet kodėl Tamina nesigynė?

Trejus metus ji įsivaizdavo šią akimirką su didžiule baime. Trejus metus ji gyveno hipnotizuojama šios akimirkos žvilgsnio. Ir akimirka atėjo taip, kaip ji įsivaizdavo. Todėl nesigynė. Sutiko ją, kaip sutinkama tai, kas neišvengiama.

Vienintelis dalykas, ką ji galėjo padaryti, – nusukti į šoną galvą. Bet tai nė kiek nepadėjo. Prieš akis ji regėjo savo vyro paveikslą, ir kai pasukdavo galvą, jo paveikslas irgi pakeisdavo vietą kambaryje. Tai buvo didžiulis groteskiškai didelio vyro portretas, didesnis nei gyvenime, kaip tik toks, kokį ji įsivaizduodavo visus trejus metus.

Ir štai ji jau visiškai nuoga, ir Hugo, susijaudinęs, nes mano, jog ji irgi susijaudinusi, staiga nustemba pajutęs, kad jos makštis visiškai sausa.

21

Kartą per vieną nedidelę operaciją, kuri jai buvo daroma be nejautros, ji prisivertė kartoti netaisyklinguosius anglų kalbos veiksmažodžius. Dabar ji stengėsi elgtis taip pat, telkdama mintis tik į savo užrašų knygeles. Įsivaizdavo, kad greitai jos bus saugios tėvo namuose ir kad šaunuolis Hugo nuvažiuos jų parvežti.

Šaunuolis Hugo jau kuris laikas įnirtingai krutėjo ant jos, kai ji staiga pastebėjo, kad jis keistai pakilęs ant alkūnių ir visomis kryptimis darbuojasi šlaunimis. Ji suprato, kad jis nepatenkintas jos reakcija, kad ji jam atrodo nepakankamai susijaudinusi ir kad jis stengiasi įsiskverbti į ją iš įvairių padėčių ir surasti jos gelmėse paslaptingąjį goslumo tašką, taip atkakliai nuo jo besislepiantį.

Nenorėdama matyti jo varginamų pastangų, Tamina nusuko galvą į šoną. Ji bandė tramdyti mintis ir vėl nukreipti jas į dienoraščius. Vertė save mintyse kartoti jų atostogų eilės tvarką, tokią, kokią jai pavyko, nors ir ne iki galo, prisiminti: pirmosios atostogos prie kažkokio Bohemijos ežerėlio, paskui Jugoslavija, vėl ežeriukas Bohemijoje, kažkoks kurortas taip pat Bohemijoje, tačiau tų atostogų eilės tvarka buvo abejotina. 1964-aisiais jie buvo Tatruose, kitais metais – Bulgarijoje, paskui pėdsakas vėl dingsta. 1968-aisiais visas atostogas praleido Prahoje, kitais metais buvo išvažiavę į ku-

rortą, paskui – emigracija ir paskutinės atostogos Italijoje.

Hugo pasitraukė nuo jos ir pabandė apversti jos kūną. Ji suprato, kad jis nori, jog ji atsistotų keturpėsčia. Tą akimirką prisiminė, kad Hugo už ją jaunesnis, ir susigėdo. Tačiau pasistengė užgniaužti visus jausmus ir paklusti jam visiškai abejingai. Paskui pajuto šiurkščiai besidaužantį jo kūną ant savo užpakalio. Ji suprato, kad jis nori ją priblokšti jėga ir ištverme, kad dabar stojo į lemiamą mūšį, kad laiko baigiamųjų egzaminų testą ir nori įrodyti, jog gali ją įveikti ir būti jos vertas.

Ji nežinojo, kad Hugo jos nemato. Akimirką gražus subrendęs Taminos užpakalis (primenantis jam atmerktą, negailestingai į jį žiūrinčią akį) taip jį sujaudino, kad jis užsimerkė, sulėtino tempą ir ėmė giliai kvėpuoti. Dabar ir jis atkakliai stengėsi galvoti apie ką nors kita (tai buvo juos siejantis dalykas), kad tik galėtų dar truputėlį ją pamylėti.

O tuo metu Tamina priešais save, baltame Hugo spintos paviršiuje, regėjo milžinišką vyro veidą. Greitai užsimerkusi, ji dar sykį ėmė kartoti jų atostogų eilę tarsi netaisyklinguosius veiksmažodžius: pirmiausia atostogos prie ežero; paskui Jugoslavija, ežeras, kurortas, arba veikiau kurortas, Jugoslavija, ežeras; tada Tatrai ir Bulgarija, ir čia pėdsakas dingo; vėliau Praha, kurortas ir galiausiai Italija.

Tankus Hugo alsavimas atitraukė ją nuo prisiminimų. Ji atsimerkė ir ant baltos spintos pamatė savo vyro veidą.

Staiga Hugo irgi atsimerkė. Jis pamatė Taminos užpakalio akį ir tarsi žaibas jį persmelkė malonumas.

22

Taminos broliui, nuėjusiam ieškoti dienoraščių, stalčiaus laužti nereikėjo. Jis nebuvo užrakintas, jame gulėjo vienuolika užrašų knygelių. Jos nebuvo surištos į paketėlį, o išmėtytos kaip pakliuvo. Laiškai irgi buvo netvarkingai sujaukti, subloksti į beformę popierių krūvą. Kartu su užrašų knygelėmis Taminos brolis sugrūdo laiškus į lagaminėlį ir nunešė tėvui.

Tamina telefonu paprašė tėvą viską kruopščiai supakuoti, paketą užklijuoti lipnia juostele, o svarbiausia, uždraudė jam ir broliui juos skaityti.

Beveik įsižeidęs, tėvas ją patikino, kad jiems niekad nebūtų šovusi į galvą mintis mėgdžioti anytą ir skaityti tai, kas jiems nerūpi. Bet aš žinau (kaip žino ir Tamina), kad yra reginių, kurių gundymams niekas neįstengia atsispirti: pavyzdžiui, automobilio avarija arba kitam žmogui priklausantys meilės laiškai.

Tad intymūs rašiniai pagaliau buvo padėti tėvo namuose. Bet ar Taminai jie dar buvo tokie svarbūs? Argi ji šimtąsyk nekartojo, kad svetimi žvilgsniai panašūs į lietų, nuplaunantį užrašus?

Ne, ji klydo. Ji dar tebetroško jų kaip anksčiau, dabar jie buvo jai dar brangesni. Tie užrašai nusiaubti ir išprievartauti kaip ir ji pati, ją ir jos prisiminimus ištiko toks pat likimas. Ji juos brangino dar labiau.

Bet jautėsi sutepta.

Labai seniai, kai jai buvo septyneri, dėdė ją užklupo miegamajame nuogą. Jai buvo siaubingai gėda, ir jos gėda virto maištu. Tada ji iškilmingai ir naiviai sau prisiekė niekada gyvenime į jį nežiūrėti. Jie veltui barė ją, šaukė ant jos ir

tyčiojosi, bet į dėdę, kuris dažnai lankydavosi jų namuose, ji niekad nepakėlė akių.

Dabar ji atsidūrė panašioje padėtyje. Nors buvo dėkinga tėvui ir broliui, niekad daugiau nenorėjo jų matyti. Aiškiau nei kada nors ji žinojo, kad niekad pas juos negrįš.

23

Netikėta seksualinė sėkmė atnešė Hugo tokį pat netikėtą nusivylimą. Nors ir galėjo ją mylėti kada tik panorėjęs (ji nebūtų įstengusi jam atsakyti to, ką jau sykį leido), bet jautė, kad jam nepavyko nei jos užkariauti, nei suvedžioti. Ak, ar gali nuogas kūnas po jo kūnu būti toks abejingas, nepasiekiamas, tolimas ir svetimas? Argi jis nenorėjo šios nuostabios visatos, sukurtos iš jos kraujo ir minčių, paversti savo vidinio pasaulio dalimi?

Jis sėdi priešais ją restorane ir kalba:

– Aš noriu parašyti knygą, Tamina, knygą apie meilę, taip, apie tave ir mane, apie mus abu, parašyti mūsų intymiausią dienoraštį, mūsų dviejų kūnų dienoraštį, taip, aš noriu išsklaidyti visus tabu ir pasakyti viską, pasakyti viską apie save, viską, kas aš esu ir ką galvoju, ir sykiu tai bus politinė knyga, politinė knyga apie meilę ir meilės knyga apie politiką...

Tamina žiūri į Hugo, ir staiga jis nebegali atlaikyti šio žvilgsnio ir pameta žodžių giją. Jis nori ją įkalinti savo kraujo ir minčių visatoje, bet ji aklinai užsisklendusi savo pasaulyje. Ir jo žodžiai, kurie nepasiekia jos širdies, vis labiau veliasi jam burnoje, ir jų srautas darosi vis lėtesnis ir lėtesnis.

– ...meilės knyga apie politiką, nes, žinot, pasaulis turi būti sukurtas pagal žmogaus mastą, pagal mūsų mastą, pagal mūsų kūno mastą, pagal tavo kūno mastą, Tamina, pagal mano kūno mastą, taip, kad žmogus vieną dieną galėtų kitaip bučiuoti ir kitaip mylėti...

Žodžiai darosi vis sunkesni ir sunkesni, tarsi didžiuliai kietos nesukramtomos mėsos gabalai. Hugo nutyla. Tamina graži, ir jis jos nekenčia. Jam atrodo, kad ji piktnaudžiauja jo likimu. Emigrantės ir našlės praeitį ji pavertė klaidingo išdidumo dangoraižiu, nuo kurio žvelgia į kitus žmones. Kupinas pavydo, Hugo galvoja apie savąjį bokštą, kurį jis bandė pastatyti priešais šį dangoraižį ir į kurį ji atsisako žiūrėti: bokštą, suręstą iš paskelbto straipsnio ir sumanytos knygos apie jų meilę.

Paskui Tamina jo klausia:

– Kada tu ketini važiuoti į Prahą?

Ir Hugo supranta, kad ji niekada jo nemylėjo. Ji su juo tik todėl, jog jai reikia, kad jis nuvažiuotų į Prahą. Jį suima neįveikiamas noras jai atsikeršyti.

– Tamina, – sako jis, – aš maniau, kad suprasi pati. Juk skaitei mano straipsnį!

– Taip, – atsako Tamina.

Jis netiki. O jei skaitė, jis jos visai nesudomino. Juk nė karto apie jį neužsiminė. Ir Hugo jaučia, kad vienintelis didelis jausmas, kurį jis geba patirti, – tai ištikimybė tam nepripažintam ir apleistam bokštui (išspausdinto straipsnio ir planuojamos knygos apie jo meilę Taminai bokštui), ir kad jis gali grumtis už šį bokštą ir priversti Taminą pažvelgti į jį atmerktomis akimis ir susižavėti jo aukščiu.

– Šiaip ar taip, tu žinai, kad savo straipsnyje aš kalbu apie valdžios problemą. Tyrinėju, kaip ta valdžia veikia. Ir kritikuoju tai, kas vyksta jūsų šalyje. Ir kalbu apie tai be jokių užuolankų.

– Klausyk! Ar tu iš tikrųjų manai, kad Prahoje jie žino apie tavo straipsnį?

Hugo įžeidžia jos ironija:

– Jau seniai tu negyveni savo šalyje ir pamiršai, ką gali padaryti jūsų policija. Šis straipsnis susilaukė plataus atgarsio. Aš gavau daugybę laiškų. Jūsų policija žino, kas aš. Aš tuo nė neabejoju.

Tamina tyli, ji atrodo vis gražesnė ir gražesnė. Dieve šventas, jis sutiktų šimtą kartų nuvažiuoti į Prahą, kad tik ji bent akies krašteliu pažvelgtų į jo pasaulį, į kurį jis nori ją pasiimti, į jo kraujo ir minčių pasaulį! Ir jis staiga keičia toną.

– Tamina, – sako liūdnai, – aš žinau, jog pyksti ant manęs, kad nevažiuoju į Prahą. Iš pradžių maniau, kad galiu atidėti vėlesniam laikui tą straipsnį, bet paskui supratau, kad neturiu teisės ilgiau tylėti. Ar tu supranti mane?

– Ne, – atsako Tamina.

Hugo žino, kad kalba nesąmones, vedančias jį ten, kur už niekąpasaulyje nenorėtų atsidurti, bet jis jau nebegali atsitraukti ir jį suima neviltis. Jo veidą išmuša raudonos dėmės, balsas virpa:

– Tu manęs nesupranti? Aš nenoriu, kad pas mus viskas baigtųsi taip, kaip pas jus! Jei visi tylėsime, tapsime vergais!

Tą akimirką Tamina pajunta siaubingą šleikštulį, ji pasikelia nuo kėdės ir bėga į tualetą; skrandis jai plūsteli į gerklę, ji atsiklaupia prie klozeto norėdama išsivemti, jos kūnas ima rangytis tarsi tąsomas raudos, o prieš akis jai ima švytuliuoti to tipo kiaušiai, varpa, gaktos plaukai, ji užuodžia rūgštų jo burnos kvapą, jaučia jo šlaunų prisilietimą ant savo užpakalio, ir jai šmėsteli mintis, kad ji jau negali įsivaizduoti savo vyro lytinių organų, kad pasišlykštėjimo atmintis stipresnė už švelnumo atmintį (o Dieve, pasišlykštėjimo atmintis stipresnė už švelnumo atmintį!) ir kad jos

nelaimingoje galvelėje neliks nieko, tik tas vaikinas su dvokiančia burna, ir ji ima vemti, raitytis ir vemti.

Ji išėjo iš tualeto ir jos burna (dar pilna rūgštaus kvapo) buvo kietai sučiaupta.

Jis buvo sutrikęs. Norėjo ją palydėti namo, bet ji neištarė nė žodžio, jos burna tebebuvo kietai sučiaupta (kaip sapne, kai burnoje laikė auksinį žiedą).

Jis kalbino ją, o ji, užuot atsakiusi, spartino žingsnį. Netrukus jis jau nežinojo, ką sakyti, tylėdamas paėjo dar keletą žingsnių šalia jos, paskui sustojo ir sustingo. O ji žingsniavo tiesiai į priekį, nė sykio neatsigręždama.

Ji ir toliau nešiojo klientams kavą ir daugiau niekada neskambino į Prahą.

PENKTA DALIS

Litost

Kas ji, Kristina?

Kristinai apie trisdešimt, ji turi vaiką, mėsininką vyrą, su kuriuo gerai sutaria, ir labai nepastovų meilės romaną su vietiniu automechaniku, kuris kartkartėm pamyli ją po darbo valandų savo dirbtuvėje ne itin patogiomis sąlygomis. Mažas miestas nelabai tinkamas nesantuokinei meilei, kitaip tariant, reikia būti ypač sumaniam ir drąsiam, tai yra turėti savybių, kurių ponia Kristina turi ne per daugiausia.

Todėl susitikimas su studentu jai visiškai susuko galvą. Į tą miestelį jis parvažiavo atostogauti pas motiną, dukart labai ilgai ir atidžiai pažiūrėjo į mėsininko žmoną, stovinčią krautuvėje už prekystalio, trečią kartą ją užkalbino baseine ir buvo toks žavingai nedrąsus, kad jaunoji moteris, įpratusi prie mėsininko ir automechaniko, nebeatsispyrė. Nuo savo vestuvių (jos įvyko prieš gerą dešimtmetį) ji išdrįsdavo paliesti kitą vyrą, ne tik savo sutuoktinį, tik tada, kai būdavo saugi gerai uždarytame garaže, tarp išnarstytų automobilių ir senų padangų, ir šit staiga rado drąsos vaikščioti į meilės pasimatymus po atviru dangumi varstoma nekuklių žvilgsnių. Nors savo pasivaikščiojimams jie stengėsi rinktis pačias nuošaliausias vietas, kur galimybė susitikti su netikėtais vaikštinėtojais buvo labai menka, poniai Kristinai daužėsi širdis, o ją visą ėmė nerimastinga baimė. Bet juo drąsiau ji sutiko pavojų, juo santūriau elgėsi su studentu. Jiedu ir nuėjo ne per toliausiai. Ji tik leidosi keletą kartų trumpai

apkabinama ir švelniai pabučiuojama, o šiaip ne sykį ir ne du išslysdavo jam iš rankų, ir kai jis ją glamonėdavo, ji stipriai suspausdavo kojas.

Ir ne todėl, kad nenorėjo studento. O tik todėl, jog iš pat pradžių pamilo jo švelnų drovumą ir norėjo išsaugoti jį sau. Klausytis vyro, dėstančio savo mintis apie gyvenimą ir vardijančio poetų ir filosofų vardus – tai, ko dar niekad poniai Kristinai nebuvo nutikę. O vargšas studentėlis nemokėjo kalbėti apie nieką kita, jo, kaip suvedžiotojo, gražbylystės gama buvo ganėtinai skurdi, ir jis nesugebėjo jos pritaikyti prie socialinio savo pašnekovių lygio. Be to, jam atrodė, kad šiuo požiūriu jis nieko negalėtų sau prikišti, nes filosofų citatos veikė paprastą mėsininko žmoną kur kas labiau nei studentes. Tačiau jis nepastebėjo vieno dalyko: įspūdinga, iš filosofo pasiskolinta citata, be abejo, žavėjo mėsininko žmonos sielą, bet buvo ir savotiška kliūtis tarp jo ir jos kūno. Mat Kristina miglotai įsivaizdavo, kad atiduodama savo kūną studentui pažemintų jų ryšį iki mėsininko ar automechaniko lygio ir daugiau niekada nieko neišgirstų apie Šopenhauerį.

Būdama su studentu, ji jautėsi sutrikusi kaip niekad gyvenime. Su mėsininku ir automechaniku ji visada galėdavo linksmai ir greitai dėl visko susitarti. Pavyzdžiui, dėl to, kad, mylėdamiesi su ja, abu vyrai turį būti labai atsargūs, nes po gimdymo gydytojas buvo jai sakęs, jog ji negalinti sau leisti turėti antro vaiko, nes tai sukeltų pavojų jos sveikatai ar net gyvybei. Ši istorija atsitiko labai seniai, kai abortai buvo griežčiausiai draudžiami ir pačios moterys neturėjo jokio užkardo nuo savo vaisingumo. Mėsininkas ir automechanikas labai gerai suprato Kristinos būgštavimus, ir ji, prieš jiems leisdama į ją įsiskverbti, geraširdiškai ir natūraliai įsitikindavo, kad jie laikosi visų reikiamų priemonių. Bet kai pagal-

vodavo, kad taip turėtų elgtis ir su savo angelu, nusileidusiu pas ją iš padebesių, kur jis kalbasi su Šopenhaueriu, ji juto, kad neįstengtų rasti tinkamų žodžių. Todėl aš galiu daryti išvadą, kad jos erotinis santūrumas turėjo dvi priežastis: kuo ilgiau išlaikyti studentą žavioje švelnaus drovumo teritorijoje ir kuo ilgiau išvengti to pasibjaurėjimo, kurį jam, žinoma, sukeltų pernelyg praktinėmis nuorodomis ir įspėjimais, o be jų, ponios Kristinos nuomone, kūniška meilė tiesiog neįmanoma.

Tačiau studentas buvo ne tik subtilus, bet ir užsispyręs. Nors ponia Kristina laikydavo tvirtai suglaudusi šlaunis, jis narsiai įsikibdavo jai į sėdmenis, o tai reiškė, kad žmogui, mėgstančiam cituoti Šopenhauerį, visai nebūtina atsisakyti patinkančio kūno.

Beje, atostogos eina į pabaigą, ir abu įsimylėjėliai suvokia, kad jiems bus sunku visus metus nesimatyti. Tad poniai Kristinai nieko kita nelieka, kaip tik sugalvoti dingstį ir jį aplankyti. Abu žino, ką šis susitikimas gali reikšti. Prahoje studentas gyvena mažoje mansardoje, ir ponios Kristinos kelionė gali pasibaigti tik ten.

Kas yra *litost*?

Litost – čekų kalbos žodis, neišverčiamas į kitas kalbas. Jo pirmasis skiemuo, ilgas ir kirčiuotas, skamba tarsi pamesto šuns staugimas. Aš veltui ieškojau šio žodžio atitikmens kitose kalbose, nors man sunku įsivaizduoti, kaip be jo būtų įmanoma suprasti žmogaus sielą.

Pateiksiu pavyzdį: studentas maudėsi su savo drauge upė-

je. Mergina buvo sportininkė, o jis plaukdavo labai lėtai. Nemokėjo kvėpuoti po vandeniu, plaukė lėtai, it žąsinas nervingai laikydamas virš vandens galvą. Studentė buvo beprotiškai jį įsimylėjusi ir tokia taktiška, kad stengdavosi plaukti taip pat lėtai kaip ir jis. Tačiau kai jųdviejų maudynės jau ėjo į pabaigą, ji panoro bent valandėlę atsiduoti sportininkės instinktui ir greitu krauliu pasuko į priešingą krantą. Studentas irgi pabandė plaukti greičiau, bet prisirijo vandens. Pasijutęs menkas ir fiziškai nestiprus, jis patyrė *litost*. Prisiminė savo liguistą vaikystę be fizinių pratimų ir draugų, amžinai jį sekantį pernelyg rūpestingos motinos žvilgsnį, ir jį suėmė neviltis dėl savęs ir dėl savo gyvenimo. Juodu tylėdami grįžo kaimo keliu namo. Įžeistas ir pažemintas, jis jautė nenugalimą norą jai suduoti. „Kas tau?" – paklausė ji, ir jis ėmė jai priekaištauti: ji žinojusi, kad netoli kito kranto yra sūkurių, kad jis jai draudęs plaukti į tą pusę, nes ji galinti nuskęsti, – ir sudavė jai per veidą. Mergina ėmė verkti, o jis, matydamas skruostais besiritančias ašaras, pajuto jai užuojautą, apkabino ją, ir jo *litost* išsisklaidė.

Arba dar vienas nutikimas iš studento vaikystės: jo tėvai vertė jį lankyti smuiko pamokas. Jis nebuvo labai gabus, todėl mokytojas dažnai pertraukdavo pamoką ir bjauriu šaltu balsu bardavo jį dėl klaidų. Jis jausdavosi pažemintas ir norėdavo verkti. Tačiau, užuot susikaupęs ir pasistengęs griežti taisyklingiau, jis ėmė klysti tyčia, todėl mokytojas šaukė ant jo dar bjauresniu ir griežtesniu balsu, ir jis vis giliau ir giliau grimzdo į savo *litost*.

Tad kas gi toji *litost*?

Litost – kankinama būsena, atsirandanti tada, kai žmogus staiga pamato ir suvokia savo menkumą.

Vienas įprastų vaistų nuo mūsų menkumo – meilė. Tikrai mylimas žmogus negali būti menkas. Visas jo silpnybes

atperka magiškasis meilės žvilgsnis, nuo kurio net nesportiškas plaukimas su iškilusia virš vandens plynės galva gali atrodyti žavus.

Meilės absoliutas – tai iš tikrųjų absoliutaus tapatumo troškimas: mūsų mylima moteris turėtų plaukti taip pat lėtai kaip ir mes, būtų gerai, kad ji neturėtų savosios praeities, kurią galėtų džiaugsmingai prisiminti. Bet kai tik absoliutaus tapatumo iliuzija dingsta (mergina džiaugsmingai prisimena savo praeitį arba greitai plaukia), meilė tampa nuolatiniu didžiulės kančios šaltiniu, kurį mes vadiname *litost*.

Kas turi didelę visuotinio žmogaus netobulumo patirtį, tas santykiškai apsaugotas nuo *litost* smūgių. Savo menkumo vaizdas jam atrodo įprastas ir neįdomus. Tad *litost* būdingas jaunam nepatyrusiam žmogui. Tai vienas iš jaunystės papuošalų.

Litost veikia kaip dvitaktis variklis. Po kančios ateina keršto troškimas. Keršto tikslas – pasiekti, kad partneris atrodytų toks pat menkas. Vyras nemoka plaukti, bet gavusi antausį moteris verkia. Tada jie jaučiasi lygūs ir gali toliau mylėti vienas kitą.

Kerštas niekada negali atskleisti savo tikrojo motyvo (studentas negali prisipažinti studentei, kad jis sudavė jai tik todėl, jog ji plaukia geriau už jį), todėl privalo pasitelkti klaidingus motyvus. Vadinasi, *litost* niekada negali apsieiti be patetiško veidmainiškumo: jaunuolis pareiškia buvęs beprotiškai išsigandęs, kad jo draugužė gali nuskęsti, o vaikas be perstojo griežia klaidingą natą, apsimesdamas, kad neturi talento.

Iš pradžių šį skyrių buvau pavadinęs „Kas jis, studentas?" Bet, nagrinėdami *litost* sąvoką, mes aprašėme studentą, įkūnijantį ne ką kita, o pačią *litost*. Todėl nereikia stebėtis, kad studentė, kurią jis įsimylėjęs, galiausiai jį paliko. Nelabai malonu gauti antausį tik už tai, kad moki plaukti.

Mėsininko žmona, kurią jis sutiko savo gimtajame mieste, prilipo jam kaip didžiulis pleistras, galintis užgydyti žaizdas. Ji žavėjosi juo, ji garbino jį ir kai jis pasakodavo jai apie Šopenhauerį, neprieštaraudama jam pritardavo ir nepuldavo įrodinėti (kaip mūsų nelemto atminimo studentė), kad ji taip pat nepriklausoma asmenybė, ir žiūrėjo į jį akimis, kuriose jis, užsikrėtęs ponios Kristinos jauduliu, pamanė išvydęs ašaras. Be to, nepamirškime pridurti, kad nuo tos dienos, kai išsiskyrė su studente, jis nemiegojo nė su viena moterimi.

Kas yra Volteras?

Volteras – dėstytojas Filologijos fakultete, sąmojingas ir agresyvus, jo akys pagiežingai žvelgia į priešininko veidą. Ir tai pakankama priežastis vadinti jį Volteru.

Jis mėgo studentą, ir tai nemenka garbė, nes Volteras buvo reiklus tiems, kuriems jautė simpatiją. Vieną dieną po seminaro jis priėjo prie studento ir paklausė, ar šis laisvas kitos dienos vakarą. Deja, kitą vakarą turėjo atvažiuoti ponia Kristina. Studentui reikėjo nemažai drąsos pasakyti Volterui, kad jis jau užimtas. Tačiau Volteras, mostelėjęs ranka, šluote nušlavė šį argumentą: „Ką gi, jums reikės atidėti pasimatymą. Nepasigailėsite". Ir paaiškino, kad Rašytojų klube susirinks geriausi šalies poetai ir kad jis, Volteras, taip pat ten būsiąs; jis norėtų, kad studentas su jais susipažintų.

Taip, ten būsiąs ir vienas didis poetas: Volteras rašąs apie jį monografiją ir dažnai lankąsis jo namuose. Poetas sergąs ir vaikščiojąs su ramentais, todėl retai išeinąs iš namų, ir proga su juo susitikti dar vertingesnė.

Studentas buvo skaitęs visų poetų, dalyvausiančių rytojaus susitikime, knygas, o didžiojo poeto eilės jam buvo taip gerai žinomos, kad jis atmintinai mokėjo ištisus jo knygų puslapius. Jis dar niekad nieko taip netroško, kaip praleisti vakarą nedideliame jų būrelyje. Paskui prisiminė keletą mėnesių nemiegojęs su jokia moterimi ir pakartojo, kad į susitikimą jokiu būdu negalįs ateiti.

Volteras nesuprato, kas gali būti svarbiau už susitikimą su didžiais žmonėmis. Moteris? Nejaugi negalima atidėti pasimatymo? Staiga jo akiniai ima svaidyti ironiškas kibirkštėles. Bet studento akyse stovi mėsininko žmonos paveikslas, ji gėdydamasi bėgo nuo jo visą ilgą atostogų mėnesį, ir nors tai jam kainuoja didžiulių pastangų, jis papurto galvą. Šią akimirką Kristina jam vertingesnė už visą jo šalies poeziją.

Kompromisas

Ji atvažiavo ryte. Dieną Prahoje tvarkė reikalus ir užsitikrino alibi. Studentas jai paskyrė pasimatymą paties išsirinktoje kavinėje. Įėjęs vidun, beveik išsigando: kavinė pilna girtuoklių, o jo atostogų provincijos fėja sėdi kampe šalia tualetų prie staliuko, skirto ne klientams, o nešvariems indams. Ji pasipuošusi nederamai iškilmingai, kaip gali rengtis tik provincialė, kuri lankosi sostinėje po ilgos pertraukos ir nori pasimėgauti visais jos malonumais. Su skrybėle, akį rėžiančiais karoliais ant kaklo ir aukštakulniais vakariniais bateliais.

Studentas jaučia, kad jam dega skruostai – ir visai ne iš susijaudinimo, o iš nusivylimo. Mažame mieste, tarp jo mė-

sininkų, mechanikų ir pensininkų, Kristina daro visiškai kitokį įspūdį nei Prahoje, studenčių ir gražių kirpėjų mieste. Su juokingais karoliais ir vos matomu auksu apvilktu dantimi (viršutiniame burnos kamputyje) ji jam atrodo tarsi atvirkštinis įkūnijimas tokio jaunatviško, džinsais aprengto moters grožio, kuris jau keletą mėnesių taip žiauriai jį stūmė nuo savęs. Jis neryžtingu žingsniu pasuka prie Kristinos, kartu vesdamasis ir savo palydovę – *litost*.

Tačiau Kristina ne mažiau nusivylusi nei studentas. Restoranas, į kurį ją pakvietė, turi gražų pavadinimą – „Pas karalių Vaclovą", ir Kristina, prastai pažįstanti Prahą, įsivaizdavo prašmatnią įstaigą, kur studentas ją pavaišins vakariene, o paskui nustebins Prahos malonumų fejerverku. Pamačiusi, kad „Karalius Vaclovas" tokia pat vieta, kur automechanikas užsuka išgerti alaus, ir kad studento jai teko laukti kampe prie tualeto, ji pajuto toli gražu ne tai, ką aš vadinu žodžiu *litost*, o paprasčiausią pyktį. Tuo noriu pasakyti, kad ji nepasijuto nei menka, nei pažeminta, o tiesiog pamanė, kad jos studentas nemoka elgtis. Ir nedvejodama tai išrėžė jam į akis. Atrodė kaip tikra furija ir aprėkė jį kaip mėsininką.

Juodu stovėjo vienas prieš kitą, ji garsiai be perstojo žėrė jam priekaištus, o jis vangiai gynėsi. Jo pasišlykštėjimas ja tik didėjo. Norėjo kuo greičiau parsivesti ją į savo kambarį, paslėpti nuo visų žvilgsnių ir laukti, kol intymiame prieglobstyje atsigaivelės dingęs žavesys. Bet ji atsisakė. Ji jau seniai nesilankiusi sostinėje ir norinti šį bei tą pamatyti, kur nors nueiti, pasilinksminti. Jos juodi bateliai ir didžiuliai ryškūs karoliai garsiai reikalavo savo teisių.

„Betgi čia nuostabi vietelė, čia ateina geriausi žmonės, – teisinosi studentas, leisdamas mėsininko žmonai suprasti, kad ji visiškai nenutuokia, kas sostinėje įdomu, o kas ne. – Nelaimė, šiandien čia pilna žmonių, ir teks tave vestis į kitą

vietą." Bet kaip tyčia visos kitos kavinės buvo sausakimšos, be to, nuo vienos iki kitos reikėjo gerokai paėjėti, o ponia Kristina jam atrodė nepakeliamai juokinga su savo mažuliuke skrybėlaite, karoliais ir burnoje švytinčiu auksiniu dantimi. Juodu ėjo gatvėmis, pilnomis jaunų moterų, ir studentas suprato, kad jis niekada negalės sau atleisti, jog dėl Kristinos atsisakė progos praleisti vakarą su savo šalies milžinais. Tačiau aštrinti santykių su ja taip pat nenorėjo, nes, kaip sakiau, jis jau seniai nemiegojo su moterimi. Padėtį galėjo išgelbėti tik gudrus kompromisas.

Galiausiai jie rado laisvą staliuką labai nuošalioje kavinėje. Studentas užsakė du aperityvus ir liūdnai pažvelgė Kristinai į akis: čia, Prahoje, gyvenimas kupinas nenumatytų aplinkybių. Kaip tik vakar jam paskambinęs žymiausias šalies poetas.

Kai jis ištarė jo vardą, ponia Kristina krūptelėjo. Mokykloje ji atmintinai mokėsi jo eilių! Didieji žmonės, kurių vardus mes sužinome mokykloje, mums atrodo kažkokie nerealūs ir nematerialūs, jie gyvi įžengia į didingą mirusiųjų galeriją. Kristina negalėjo patikėti, kad tai tiesa, kad studentas pažįsta jį asmeniškai.

Žinoma, pažįstu, pareiškė studentas. Jis prisipažino netgi rašąs disertaciją apie jo kūrybą, monografiją, kuri kada nors bus išleista knyga. Niekada apie jį nieko nesakęs Kristinai, nes ji būtų pagalvojusi, kad jis giriasi, bet dabar turįs pasakyti, nes didysis poetas netikėtai pasipainiojęs jų kelyje. Iš tikrųjų šiandien Rašytojų klube įvyksiąs asmeninis pokalbis su šalies poetais, kuriame dalyvauti pakviesta tik keletas kritikų ir keletas savų žmonių. Tai nepaprastai svarbus susitikimas. Laukiama karštų ginčų, įžiebsiančių kibirkštis! Tačiau studentas, žinoma, ten neis. Juk jam taip malonu būti su ponia Kristina!

Mano mieloje nepaprastoje šalyje poetų žavesys vis dar jaudina moterų širdis. Kristina pajuto susižavėjimą studentu ir motinišką norą jam patarti ir ginti jo interesus. Su stulbinamu ir netikėtu altruizmu ji pareiškė, kad būtų gaila, jei studentas nedalyvautų vakare, kuriame bus didysis poetas.

Studentas atsakė viską išbandęs, kad Kristina galėtų tenai nueiti su juo, nes žino, jog ji būtų laiminga pamatyti didįjį poetą ir jo draugus. Nelaimė, tai neįmanoma. Net pats poetas ateisiąs be žmonos. Diskusija skirta tik specialistams. Iš pradžių jis iš tikrųjų nė nemanęs ten eiti, bet dabar supran-tąs, kad Kristina, be abejo, teisi. Taip, tai gera mintis. Vis dėlto jis galėtų ten pabūti kokią valandžiukę. Tuo metu Kristina palauktų jo kambaryje, o paskui jie jau būtų kartu, tik jis ir ji.

Pamiršusi teatrus ir varjetė, Kristina užlipo į studento mansardą. Iš pradžių ji patyrė tokį pat nusivylimą kaip ir įžengusi į „Karalių Vaclovą". Čia buvo netgi ne butas, o tiesiog mažytis kambarėlis be prieškambario, su sofa ir rašomuoju stalu. Tačiau ji jau nebebuvo tikra dėl savo nuomonės. Kristina įžengė į pasaulį, kur egzistuoja paslaptinga, jai nesuprantama vertybių skalė. Ji greitai, pasitelkusi į pagalbą visą savo moterišką talentą, susitaikė su tuo nepatogiu ir purvinu kambariu, kad pasijustų kaip namie. Studentas paprašė ją nusiimti skrybėlę, pabučiavo, pasodino ant sofos ir parodė nedidukę biblioteką, kur ji tikriausiai rasianti kuo prasiblaškyti, kol jo nebūsią namie.

Tada Kristinai šovė į galvą mintis.

– Gal turi jo knygą? – galvoje ji turėjo didįjį poetą.

Žinoma, studentas turėjo jo knygą.

Tada ji labai nedrąsiai paprašė:

– Ar nenorėtum man jos dovanoti? Ir paprašyti, kad jis užrašytų ją man?

Studentas nušvito. Didžiojo poeto autografas pakeis Kris-

tinai teatrus ir varjetė spektaklius. Jausdamasis jai nusikaltęs, buvo pasirengęs padaryti dėl jos bet ką. Kaip jis ir tikėjosi, intymi mansardos aplinka atgaivino Kristinos žavesį. Gatvėje vaikštinėjančios merginos dingo, ir kambarys pamažu prisipildė jos kuklaus žavesio. Nusivylimas lėtai išsisklaidė, ir studentas išėjo į klubą prašviesėjęs, linksmai galvodamas apie dvigubą nuostabią programą, kurią jam žadėjo prasidedantis vakaras.

Poetai

Jis palaukė Voltero priešais Rašytojų klubą, paskui užlipo su juo į antrą aukštą. Jie perėjo drabužinę, paskui vestibiulį, kur jų ausis jau pasiekė linksmas klegesys. Volteras atidarė svetainės duris, ir studentas pamatė apie didelį stalą sėdinčią visą savo šalies poeziją.

Aš žvelgiu į juos iš didžiulio dviejų tūkstančių kilometrų atstumo. 1977-ųjų ruduo, mano šalis jau devynerius metus snaudžia saldžiame ir tvirtame Rusijos imperijos glėbyje, Volteras išmestas iš universiteto, o mano knygos, surinktos iš visų viešųjų bibliotekų, užrakintos kažkokiame valstybiniame rūsyje. Tada aš dar palaukiau keletą metų, paskui sėdau į automobilį ir nuvažiavau kiek įmanoma toliau Vakarų link, iki bretoniškojo Reno miesto, kur pirmą dieną radau butą viršutiniame aukščiausio bokšto aukšte. Kai kitą rytą mane pažadino saulė, supratau, kad dideli jo langai žvelgia į rytus, į Prahos pusę.

Ir štai dabar žvelgiu į juos iš savo belvederio, bet atstumas pernelyg didelis. Laimė, akyse pasirodžiusios ašaros,

panašios į teleskopo lęšį, priartina jų veidus. Ir dabar aiškiai matau, kad tarp jų iškiliai sėdi didysis poetas. Jam tikriausiai septyniasdešimt metų, bet jo veidas dar gražus, o akys gyvos ir protingos. Šalia jo, atremti į stalą, stovi ramentai.

Matau juos visus fone apšviestos Prahos, tokios, kokia ji buvo prieš penkiolika metų, kai jų knygos dar nebuvo užrakintos valstybiniuose rūsiuose ir kai jie, sėdėdami aplink didžiulį, buteliais nukrautą stalą, linksmai ir garsiai šnekučiuodavosi. Aš juos visus labai myliu, todėl gėdijuosi vadinti banaliais vardais, paimtais iš telefonų knygos. Jeigu jau reikia slėpti jų veidus už skolintų vardų kaukės, noriu jiems duoti šiuos vardus kaip dovaną, kaip puošmeną ir kaip pagarbos ženklą.

Jeigu studentai pavadino dėstytoją Volteru, kas man trukdo savo mylimą didįjį poetą pavadinti Gėte?

Priešais jį sėdi Lermontovas.

O tą juodomis svajingomis akimis noriu pavadinti Petrarka.

Be to, dar yra Verlenas, Jeseninas ir keletas kitų, apie kuriuos neverta kalbėti, bet, žinoma, kai kas čia pateko per klaidą. Iš tolo (iš dviejų tūkstančių kilometrų atstumo) aiškiai matyti, kad poezija jam nepabučiavo į kaktą ir kad jis nemėgsta eilių. Jis vardu Bokačas.

Volteras paėmė dvi kėdes, stovinčias prie sienos, pastūmė jas prie buteliais nustatyto stalo ir pristatė studentą poetams. Poetai mandagiai linktelėjo, jo nepastebėjo tik Petrarka, nes ginčijosi su Bokaču. Savo ginčą jis baigė žodžiais:

– Moteris už mus visada pranašesnė. Apie tai aš galėčiau kalbėti ištisas savaites.

Gėtė jį padrąsino:

– Ištisas savaites – pernelyg ilgai. Pakalbėkit apie tai bent dešimt minučių.

Petrarkos pasakojimas

Vieną praėjusios savaitės vakarą man atsitiko neįtikėtinas dalykas. Mano žmona buvo ką tik išsimaudžiusi vonioje, su raudonu chalatu ir palaidais plaukais ji atrodė graži. Devintą valandą pasigirdo durų skambutis. Atidaręs duris pamačiau prie sienos besiglaudžiančią merginą. Pažinau ją iškart. Kartą per savaitę aš vaikštau į mergaičių mokyklą. Jos įkūrė poezijos klubą ir paslapčiomis mane dievina.

– Ar galiu sužinoti, ką tu čia veiki? – klausiu jos.

– Man reikia su jumis pasikalbėti.

– Ka tu nori man pasakyti?

– Noriu jums pasakyti baisiai svarbią naujieną!

– Klausyk, – sakau aš, – dabar vėlu, užeiti pas mane dabar negalima, tad lipk žemyn ir lauk manęs prie rūsio durų.

Aš grįžtu į kambarį ir paaiškinu žmonai, kad kažkas supainiojo duris. Paskui nusigriebiu du tuščius kibirus ir pareiškiu, kad lipu į rūsį atnešti anglių. Aš, žinoma, pasielgiau velniškai kvailai. Visą dieną mane kamavo tulžies pūslės skausmai, ir aš gulinėjau lovoje. Toks netikėtas uolumas mano žmonai pasirodė įtartinas.

– Tave kamuoja tulžies pūslė? – susidomėjęs paklausė Gėtė.

– Jau seniai, – atsakė Petrarka.

– Kodėl jos neoperuoji?

– Už jokius pinigus! – atsakė Petrarka.

Gėtė užjaučiamai palingavo galvą.

– Kur aš sustojau? – paklausė Petrarka.

– Kad turi nesveiką tulžies pūslę ir kad paėmei du anglių kibirus, – pašnibždėjo jam Verlenas.

– Merginą radau prie rūsio durų, – kalbėjo toliau Petrarka, – ir paprašiau lipti su manimi į rūsį. Paėmiau kastuvą ir

kraudamas į kibirus anglis bandžiau sužinoti, ko ji nori. Ji vis kartojo, kad *privalėjo* mane pamatyti. Nieko daugiau iš jos nepešiau.

Staiga išgirstu žingsnius laiptų viršuje. Čiumpu pilną anglių kibirą ir iššoku iš rūsio. Čia kaip tik žemyn lipa mano žmona. Paduodu jai kibirą ir sakau: „Greičiau imk šį, aš prikrausiu kitą". Žmona lipa atgal nešina kibiru, o aš leidžiuosi į rūsį ir sakau merginai, kad čia likti mudu negalime, kad ji turinti manęs palaukti gatvėje. Greitai prikraunu kitą kibirą ir užlekiu laiptais. Kambaryje pabučiuoju žmoną, sakau jai gultis, nes aš dar noriįs prieš miegą išsimaudyti vonioje. Ji atsigula, o aš einu į vonią ir atsuku čiaupus. Vanduo ima garsiai barbenti į vonios dugną. Nusimaunu šlepetes ir tik su kojinėmis einu prie durų. Batai, su kuriais vaikščiojau dieną, stovi prie durų. Palieku juos toje pačioje vietoje kaip įrodymą, kad iš namų aš niekur toli nenuėjau. Paimu iš spintos kitus batus, užsimaunu ir tyliai išeinu iš kambario.

Čia įsiterpia Bokačas:

– Petrarka, mes visi žinome, kad tu – didis poetas. Bet dabar matau, kad esi labai metodiškas, gudrus strategas, kuris nė akimirką nesileidžia aistros apakinamas. Tas triukas su šlepetėm ir dviem porom batų – tikras šedevras!

Visi poetai pritarė Bokačui ir apibėrė Petrarką komplimentais, kurie jam, be abejonės, maloniai paglostė širdį.

– Ji laukė manęs gatvėje. Pamėginau ją nuraminti. Paaiškinau, kad turiu grįžti namo, ir pasiūliau ateiti kitą dieną po pietų, kai žmona bus darbe ir niekas mums netrukdys. Kaip tik už namo, kuriame gyvenu, yra tramvajaus stotelė. Aš įkalbėjau ją eiti tenai. Bet kai tramvajus atvažiavo, ji ėmė juoktis ir norėjo pulti prie namo durų.

– Reikėjo ją pastumti po tramvajumi, – patarė Bokačas.

– Mano bičiuliai, – pareiškė Petrarka beveik iškilmingu

tonu, – savo valia ar ne savo, tačiau kai kuriomis akimirkomis mes privalome elgtis su moterimis kaip tikri bjaurybės. Todėl aš jai pasakiau: „Jeigu nenori eiti namo savo valia, aš turėsiu užrakinti namo duris. Neužmiršk, kad tai mano namai ir kad aš negaliu paversti jų pereinamuoju kiemu". Be to, mano bičiuliai, turėkite omenyje, kad kol ginčijausi su ja priešais savo namus, viršuje, vonioje, buvo atsukti čiaupai ir bet kurią minutę vanduo galėjo išsilieti per kraštus!

Apsigręžiau ir pasileidau prie durų. Mergina puolė man įkandin. Lyg tyčia tuo metu į namą ėjo kažkokie žmonės, ir ji įsmuko vidun. Aš užlėkiau laiptais tarsi sprinteris! Užpakalyje savęs girdėjau jos žingsnius. Mes gyvename ketvirtame aukšte. Tai buvo tikras žygdarbis! Bet aš buvau greitesnis ir suspėjau užtrenkti duris jai prieš pat nosį. Dar suspėjau nuplėšti nuo sienos skambučio laidus, kad niekas negirdėtų, kaip ji skambina, nes labai gerai žinojau, jog ji nuspaus skambutį ir laikys tol, kol kas nors atsilieps. Tada pirštų galais nubėgau į vonią.

– Ar vanduo nebuvo išsiliejęs? – susirūpinęs paklausė Gėtė.

– Paskutinę akimirką užsukau čiaupus. Paskui nuėjau prie durų. Atidengęs akutę, pamačiau, kad ji vis dar tebestovi ten nejudėdama, akis įsmeigusi į duris. Bičiuliai, aš išsigandau. Pamaniau, kas bus, jei ji nesitrauks nuo durų iki pat ryto?

Bokačas elgiasi blogai

– Petrarka, tu esi nepataisomas garbintojas, – pertarė jį Bokačas. – Įsivaizduoju, kad tos merginos, susibūrusios į poezijos klubą, meldžiasi tau kaip Apolonui. Nė už ką

pasaulyje nenorėčiau su jomis susitikti. Moteris poetė – dukart moteris. Tokiam kaip aš, taip nekenčiančiam moterų – tai jau per daug.

– Klausyk, Bokačai, – pasiteiravo Gėtė, – kodėl tu visada giriesi, kad nekenti moterų?

– Todėl, kad moterų neapkentėjai – geriausi vyrai.

Į šiuos žodžius poetai atsakė nepasitenkinimo šūksniais. Bokačas turėjo pakelti balsą:

– Supraskite ir mane. Moterų neapkentėjas neniekina moterų. Jis nemėgsta moteriškumo. Vyrai visada buvo skirstomi į dvi dideles kategorijas. Moterų garbintojus, kitaip tariant, poetus, ir moterų neapkentėjus, arba, tiksliau pasakius, moterų fobus. Moterų garbintojai, arba poetai, garbina tradicines moterų vertybes, tokias kaip jausmas, namų židinys, motinystė, vaisingumas, šventus isterijos priepuolius ir dievišką gamtos balsą mumyse, o moterų neapkentėjams, arba moterų fobams, šios vertybės kelia šiokį tokį siaubelį. Garbintojas dievina moters moteriškumą, o moterų neapkentėjas labiau už moteriškumą myli moteris. Nepamirškite vieno dalyko: moteris iš tikrųjų gali būti laiminga tik su mizoginu. O su jumis niekada nebuvo laiminga nė viena moteris!

Šie žodžiai vėl sukėlė nepasitenkinimo šūksnius.

– Garbintojai, arba poetai, gali padovanoti moteriai dramų, aistrų, ašarų ir rūpesčių, bet niekada – jokio malonumo. Kartą vieną tokį pažinojau. Jis dievino savo žmoną. Paskui ėmė dievinti kitą. Bet pirmosios jis nenorėjo žeminti apgaudinėdamas, o antrosios – padarydamas ją savo slapta meiluže. Todėl viską prisipažino žmonai, paprašė jam padėti, žmona susirgo, ir jis taip ilgai graužėsi ir raudojo, kad meilužė nebegalėjo ilgiau jo pakęsti ir pareiškė jį paliekanti. Jis atsigulė ant bėgių, vildamasis, kad jį sutraiškys tramva-

jus. Nelaimė, vairuotojas jį pamatė iš tolo, ir garbintojas turėjo susimokėti penkiasdešimt kronų už eismo trikdymą.

– Bokačas melagis! – sušuko Verlenas.

– Istorija, kurią mums ką tik papasakojo Petrarka, – kalbėjo toliau Bokačas, – tokia pat nesąmonė. Argi tavo auksaplaukė žmona nusipelnė, kad tu rimtai kreiptum dėmesį į kažkokią isterikę?

– O ką tu žinai apie mano žmoną? – atsakė Petrarka, pakeldamas balsą. – Mano žmona – mano ištikimoji draugė. Mudu neturime vienas nuo kito jokių paslapčių!

– Tada kam persiavei batais? – paklausė Lermontovas.

Tačiau Petrarka nesileido išmušamas iš vėžių.

– Mano bičiuliai, tą lemiamą akimirką, kai mergina stovėjo laiptų aikštelėje, o aš nežinojau, ką daryti, nuėjau pas žmoną į miegamąjį ir viską jai prisipažinau.

– Panašiai kaip mano garbintojas! – sušuko Bokačas juokdamasis. – Prisipažino! Tai visų garbintojų refleksas. Tu, žinoma, paprašei, kad ji tau padėtų.

Petrarka atsakė kupinu švelnumo balsu:

– Taip, paprašiau, kad ji man padėtų. Ji niekada neatsisakė man padėti. Šį kartą taip pat. Net pati nuėjo prie durų. Aš likau miegamajame, nes bijojau.

– Aš irgi būčiau bijojęs, – užjaučiamai pasakė Gėtė.

– Tačiau žmona grįžo visiškai rami. Ji pažvelgė į laiptų aikštelę pro akutę, atidarė duris, bet ten nieko nebuvo. Buvo galima įsivaizduoti, kad aš viską išsigalvojau. Tačiau staiga už nugaros išgirdome smarkius smūgius ir dūžtančių stiklų žvangesį – kaip žinote, mes gyvename sename bute su langais į kiemo galeriją. Matydama, kad skambutis neveikia, mergina susirado geležinį strypą, užlipo į galeriją ir vieną po kito ėmė daužyti mūsų langus. Kone rimtai išsigandę, mudu su žmona stovėjome ir nieko negalėdami padary-

ti stebėjome merginą. Paskui išvydome, kaip iš kitapus tamsoje skendinčios galerijos pasirodė trys balti šešėliai. Tai buvo trys senutės iš buto priešais. Jas pažadino dūžtantis stiklas. Jos išbėgo laukan vienmarškinės, godžiai ir nekantriai mėgavosi netikėtu skandalu. Jūs tik įsivaizduokite tą sceną! Graži paauglė su geležiniu strypu rankoje, apsupta grėsmingų trijų raganų šešėlių!

Pagaliau mergina išdaužė paskutinį langą ir įžengė į kambarį. Norėjau prieiti prie jos, bet žmona apkabino mane ir ėmė maldauti: „Neik, ji tave užmuš!" Mergina stovėjo kambario viduryje su geležiniu strypu rankoje, graži ir didinga kaip Žana Arkietė su savo ietimi! Išsivadavęs iš žmonos glėbio, žengiau prie merginos. Man artinantis jos žvilgsnis pamažu prarado grėsmingą išraišką, pasidarė švelnesnis, nušvito dangiška ramybe. Aš sugriebiau metalinį strypą, numečiau ant grindų ir paėmiau merginai už rankos.

Įžeidinėjimai

– Aš netikiu nė vienu tavo žodžiu, – pareiškė Lermontovas.

– Žinoma, viskas dėjosi visiškai ne taip, kaip pasakoja Petrarka, – vėl įsiterpė Bokačas, – bet aš tikiu, kad tai įvyko iš tikrųjų. Mergina tikra isterikė, ir bet kuris normalus vyras panašioje situacijoje jau seniai būtų skėlęs jai porą antausių. Garbintojai, arba poetai, visada buvo isterikių, žinančių, kad jie niekada neskels joms antausio, išsvajotasis grobis. Garbintojai beginkliai prieš moteris, nes jie niekad neišdrįsta peržengti savo motinos šešėlio. Kiekvieną moterį jie laiko

motinos pasiuntine ir jai paklūsta. Juos tarsi dangaus skliautas gaubia motinos sijonas.

Paskutinis sakinys jam labai patiko ir jis pakartojo jį keletą sykių: „Poetai, virš galvos jūs matote visai ne dangų, bet didžiulį motinos sijoną! Jūs visi gyvenate po motinos sijonu!"

– Ką tu pasakei? – nenusakomu balsu sušuko Jeseninas ir pašoko nuo kėdės. Jis svirduliavo. Nuo pat vakaro pradžios jis gėrė daugiausia.

– Ką tu pasakei apie mano motiną? Ką pasakei?

– Aš kalbėjau ne apie tavo motiną, – ramiai jam atsakė Bokačas. Jis žinojo, kad Jeseninas gyvena su garsia šokėja, jaunesne už jį trisdešimčia metų, ir nuoširdžiai jį užjautė. Jeseninas, jau pririnkęs seilių, pasilenkė į priekį ir spjovė. Tačiau buvo pernelyg girtas, ir spjūvis nutūpė Gėtei ant apykaklės. Bokačas išsitraukė nosinę ir ėmė šluostyti didįjį poetą.

Spjūvis Jeseniną mirtinai išvargino ir jis vėl nuvirto ant kėdės.

Petrarka vogravo toliau:

– Paklausykit visi, mano bičiuliai, ką ji pasakė. Tai neužmirštama. Ji kalbėjo, ir tai panėšėjo į maldą, į litaniją: „Aš esu paprasta, visiškai paprasta mergina, aš neturiu nieko ypatinga jums pasiūlyti, bet atėjau čia meilės siųsta, aš atėjau..." – ir ji stipriai suspaudė man ranką – „...kad tu sužinotum, kas yra tikroji meilė, ir kad bent kartą ją patirtum gyvenime".

– O ką meilės pasiuntinei pasakė tavo žmona? – paklausė Lermontovas pabrėžtinai ironiškai.

Gėtė nusijuokė:

– Ko Lermontovas neatiduotų, kad tik pas jį ateitų moteris ir išdaužytų jam langus! Už tai net užmokėtų!

Lermontovas metė neapykantos kupiną žvilgsnį į Gėtę, o Petrarka kalbėjo toliau:

– Mano žmona? Tu klysti, Lermontovai, jeigu žiūri į šią istoriją kaip į juokingą Bokačo humoreską. Mergina atsigręžė į mano žmoną, pažiūrėjo į ją draugišku žvilgsniu, vėl išpyškino kaip maldą, kaip litaniją: „Juk jūs nepykstate ant manęs, ponia, nes esate gera, aš jus irgi myliu, aš myliu jus abu", ir paėmė jai už rankos.

– Jei tai būtų scena iš Bokačo humoreskos, aš neprieštaraučiau, – pasakė Lermontovas. – Bet tai, ką tu pasakoji, kur kas blogiau. Tai bloga poezija.

– Tu tiesiog man pavydi! – sušuko Petrarka. – Tau juk niekad gyvenime nebuvo pasitaikę atsidurti viename kambaryje su dviem tave mylinčiomis moterimis. Ar tu žinai, kokia mano žmona būna graži su raudonu chalatu ir paleistais auksiniais plaukais?

Lermontovas pašaipiai nusijuokė, bet šį kartą Gėtė nusprendė jį nubausti už tokius kandžius komentarus:

– Tu, Lermontovai, didis poetas, ir mes visi tai žinome, bet kodėl neatsikratai savo kompleksų?

Keletą sekundžių Lermontovas sėdėjo priblokštas, paskui vos tvardydamasis Gėtei atsakė:

– Johanai, šito man nereikėjo sakyti. Leptelėjai patį bjauriausią dalyką. Tu pasielgei kaip chamas.

Santarvę mėgstantis Gėtė tikriausiai būtų liovęsis erzinti Lermontovą, bet juokdamasis į pokalbį įsiterpė jo biografas Volteras: „Akivaizdu, Lermontovai, kad esi tikras kompleksų maišas", ir ėmė nagrinėti jo poeziją, neturinčią nei natūralaus ir laimingo Gėtės žavesio, nei aistringo Petrarkos įkvėpimo. Jis net ėmė kritiškai mėsinėti kiekvieną jo metaforą ir sugebėjo puikiai parodyti, kad Lermontovo nevisavertiškumo kompleksas – tiesioginis jo vaizduotės šaltinis ir kad jo

šaknys glūdi poeto vaikystėje, paženklintoje skurdo ir slegiančios tėvo autoriteto įtakos.

Tą akimirką Gėtė pasilenkė prie Petrarkos ir taip garsiai, kad jo žodžius išgirdo visi, įskaitant ir patį Lermontovą, sušnabždėjo:

– Liaukitės! Visa tai nesąmonės. Lermontovo bėda ta, kad jis nesidulkina su moterimis!

Studentas palaiko Lermontovo pusę

Studentas sėdėjo tyliai, retkarčiais įsipildamas vyno (santūrus padavėjas tyliai išnešdavo tuščius butelius ir atnešdavo pilnus), ir įdėmiai klausėsi kibirkščiuojančio pokalbio. Jis nespėjo gręžioti galvos ir sekti svaiginamų jo sūkurių.

Jis tyliai svarstė, kuris poetas jam labiausiai patinka. Gėtę gerbė taip, kaip jį gerbė ponia Kristina ir, beje, visa šalis. Petrarka jį kerėjo degančiu žvilgsniu. Bet, keista, didžiausią simpatiją jis jautė įžeistajam Lermontovui, ypač po paskutinės Gėtės pastabos, atskleidusios jam tai, kad didis poetas (o Lermontovas iš tikrųjų buvo didis poetas) gali patirti tokių pat sunkumų kaip ir jis, paprastas studentas. Jis pažiūrėjo į laikrodį ir suprato, kad jam laikas grįžti namo, jeigu galop nenori tapti panašus į Lermontovą.

Tačiau jis neįstengė atsiplėšti nuo didžiavyrių ir, užuot grįžęs pas ponią Kristiną, nuėjo į tualetą. Stovėdamas priešais baltas plyteles pilna galva didingų minčių, staiga šalia savęs išgirdo Lermontovo balsą:

– Tu juos girdėjai. Jiems trūksta *subtilumo*. Supranti, jiems trūksta *subtilumo*.

Lermontovas taip ištarė žodį „subtilumas", tarytum jis būtų parašytas kursyvu. Taip, yra žodžių, nepanašių į kitus, žodžių, kurių ypatingą prasmę žino tik išrinktieji. Studentas nežinojo, kodėl Lermontovas žodį „subtilumas" ištarė taip, tarsi jis būtų parašytas kursyvu, bet aš, vienas iš tų išrinktųjų, žinau, kad Lermontovas kažkada perskaitė Paskalio mintį apie subtilumo dvasią ir geometrijos dvasią ir nuo tada žmonių giminę skirstė į dvi kategorijas: į subtiliuosius ir kitus.

– Tu manai, kad jie *subtilūs*, ar ne? – piktai paklausė jis, matydamas, kad studentas tyli.

Sagstydamasis praskiepą, studentas pastebėjo, kad Lermontovas, kaip savo dienoraštyje prieš šimtą penkiasdešimt metų apie jį rašė grafienė E. P. Rostopčina, turi labai trumpas kojas. Jis pajuto jam dėkingumą, nes tai buvo pirmas didis poetas, uždavęs jam rimtą klausimą ir laukiantis tokio pat rimto atsakymo.

– Mano nuomone, jie visai *nesubtilūs*.

Lermontovas trumpomis kojomis stovėjo nejudėdamas.

– Ne, jie visai nesubtilūs, – ir pakeltu balsu pridūrė: – Bet aš *išdidus*! Supranti, aš esu *išdidus*!

„Išdidus", dar vienas iš jo lūpų nuskambėjęs žodis, buvo ištartas kursyvu, o tai reiškė, kad tik kvailys gali pagalvoti, jog Lermontovas didžiuojasi savo išdidumu kaip mergina – savo grožiu arba kaip komersantas – savo turtu; jo išdidumas buvo ypatingas, pagrįstas ir kilnus.

– Aš *išdidus*! – sušuko Lermontovas, grįždamas su studentu į kambarį, kur Volteras buvo besakąs pagiriamąjį žodį Gėtei.

Ir tada Lermontovas pasiuto. Jis atsistojo priešais stalą, o tai reiškė, kad staiga tapo visa galva aukštesnis už visus sėdinčiuosius, ir pareiškė:

– O dabar jums parodysiu, koks aš *išdidus*! Dabar jums kai ką pasakysiu, nes aš esu *išdidus*! Šioje šalyje yra tik du poetai: Gėtė ir aš!

Šį kartą balsą pakėlė Volteras:

– Gal tu ir didis poetas, bet mažas žmogus. Aš galiu pasakyti, kad tu esi didis poetas, bet taip kalbėti apie save neturi teisės!

Lermontovas valandėlę stovėjo sutrikęs. Paskui pralemeno:

– O kodėl aš neturiu teisės taip kalbėti? Juk aš *išdidus*!

Lermontovas dar keletą sykių pakartojo, kad jis išdidus, Volteras garsiai nusikvatojo, paskui pratrūko kvatoti ir kiti.

Studentas suprato: ilgai laukta akimirka atėjo. Jis atsistojo kaip Lermontovas, metė žvilgsnį į susirinkusius poetus ir pasakė:

– Jūs visiškai nesuprantate Lermontovo. Poeto išdidumas – ne banalus išdidumas. Tik pats poetas supranta savo kūrybos vertę. Kiti jį supras daug vėliau arba galbūt nesupras niekada. Tad poetas turi priedermę būti išdidus. Jei toks nebūtų, išduotų savo kūrybą.

Nors prieš akimirką jie raitėsi iš juoko, dabar visi sutiko su studentu, nes buvo tokie pat išdidūs kaip Lermontovas, tik gėdijosi tai pasakyti, nes nežinojo, kad, tinkamai ištartas, žodis „išdidus“ tampa nebejuokingas, o sąmojingas ir kilnus. Jie buvo dėkingi studentui, davusiam jiems tokį gerą patarimą, ir vienas jų, tikriausiai Verlenas, jam paplojo.

Gėtė padaro Kristiną karaliene

Studentas atsisėdo, ir Gėtė, maloniai šypsodamasis, atsigręžė į jį:

– Mano berniuk, jūs žinote, kas yra poezija.

Kiti vėl leidosi į girtų žmonių ginčus, tad studentas liko vienas akis į akį su didžiuoju poetu. Jis norėjo pasinaudoti šia neįkainojama proga, bet ūmai nesumojo, ką sakyti. Taip įtemptai ieškojo tinkamų žodžių, – Gėtė tik tyliai jam šypsojosi, – kad neįstengė rasti nė vieno, ir taip pat tik šypsojosi. Ir tada jam padėti paskubėjo prisiminimas apie Kristiną.

– Šiuo metu aš susitikinėju su viena mergina, veikiau su moterimi. Ji ištekėjusi už mėsininko.

Gėtei tai labai patiko ir jis labai draugiškai nusijuokė.

– Ji dievina jus. Davė man vieną jūsų poezijos rinktinę, kad įrašytumėte jai dedikaciją.

– Duokit ją man, – paprašė Gėtė ir paėmė knygą iš studento rankų. Atvertęs titulinį puslapį, paprašė: – Papasakokite man apie ją. Kaip ji atrodo. Ar graži?

Žiūrėdamas Gėtei į akis, studentas negalėjo meluoti. Prisipažino, kad mėsininko žmona nėra gražuolė. Be to, šiandien ji juokingai apsirengusi. Visą dieną vaikščiojusi po Prahą su dideliais karoliais ant kaklo ir juodais vakariniais bateliais, kokių žmonės jau seniai nebeavi.

Gėtė išklausė studentą nuoširdžiai susidomėjęs ir beveik liūdnai pasakė:

– Tai nuostabu.

Įsidrąsinęs studentas net prisipažino, kad mėsininko žmona turi auksinį dantį, kuris blizga jos burnoje kaip paauksuota musė.

Susijaudinęs Gėtė nusijuokė ir jį pataisė:

– Kaip žiedas.

– Kaip švyturys! – atsakė studentas.

– Kaip žvaigždė! – nusišypsojo Gėtė.

Studentas paaiškino, kad, iš teisybės, mėsininko žmona paprasčiausia provincialė, todėl jį taip traukianti.

– Aš jus puikiai suprantu, – pasakė Gėtė. – Kaip tik tokios smulkmenos – netinkamai suderinti apdarai, mažutė dantų yda, žavus sielos skurdumas – daro moterį gyvą ir tikrą. Reklamų ar mados žurnalų moterims, kurias šiandien beveik visi mėgdžioja, trūksta žavesio, nes jos netikros, nes jos yra tik abstrakčių instrukcijų suma. Jas pagimdė ne žmogus, o kompiuteris! Mano bičiuli, prisiekiu, kad jūsų provincialė kaip tik tokia moteris, kokios reikia poetui, ir aš sveikinu jus!

Gėtė pasilenkė prie titulinio puslapio, išsiėmė rašiklį ir ėmė rašyti. Prirašė visą puslapį. Rašė su įkvėpimu, beveik apimtas transo, ir jo veidas spindėjo meile ir supratimu.

Studentas paėmė knygą ir paraudo iš pasididžiavimo. Tai, ką Gėtė parašė nepažįstamai moteriai, buvo gražu ir liūdna, ilgesinga ir jausminga, išmintinga ir juokinga, ir studentas neabejojo, kad niekada dar nė vienai moteriai niekas nebuvo paskyręs tokių gražių žodžių. Jis pagalvojo apie Kristiną ir ėmė nenusakomai jos geisti. Ant jos juokingų drabužių poezija užmetė skraistę, nuaustą iš pačių nuostabiausių žodžių. Gėtė ją padarė karaliene.

Poeto nešimas

Į kambarį įėjo padavėjas, bet šį kartą neatnešė naujo butelio. Paprašė poetus pagalvoti apie namus. Laikas uždaryti namą. Durininkas grasinąs užrakinti juos iki ryto. Jis turėjo keletą sykių pakartoti prašymą garsiai ir tyliai, visiems kartu ir kiekvienam asmeniškai, kol poetai galų gale suprato, kad su durininku nejuokaujama. Petrarka staiga prisiminė savo žmoną raudonu chalatu ir pakilo nuo stalo, tarsi būtų gavęs spyrį į užpakalį.

Tada Gėtė be galo liūdnai pasakė:

– Bičiuliai, palikite mane čia. Aš noriu pasilikti čia.

Jo ramentai stovėjo šalia, atremti į stalą, ir poetams, pasišovusiems jį įkalbėti eiti kartu, jis tik linkčiojo galvą.

Visi pažinojo jo žmoną, piktą ir griežtą moterį. Jie jos bijojo. Žinojo, kad jei Gėtė negrįš namo laiku, žmona jiems iškels baisią sceną. Jie įkalbinėjo jį: „Johanai, būk protingas, tau laikas namo!"

Jie nedrąsiai paėmė jį už pažastų ir pabandė pakelti nuo kėdės. Bet Olimpo karalius buvo sunkus, o jų rankos nelabai tvirtos. Jis buvo mažiausiai trisdešimt metų už juos vyresnis, tikras jų patriarchas, ir kai staiga pakėlė jį ir padavė jam ramentus, jie pasijuto sutrikę ir maži. O jis vis kartojo: „Aš noriu pasilikti čia! Noriu pasilikti čia!"

Jam niekas nepritarė, tik vienas Lermontovas pasinaudojo proga pasirodyti gudresnis už kitus:

– Vaikinai, palikit jį čia, aš pabūsiu su juo ligi ryto. Negi nesuprantat? Kai jis buvo jaunas, ištisas savaites negrįždavo namo. Jis nori susigrąžinti jaunystę! Argi jūs šito nesuprantat, kvailiai! Tiesa, Johanai? Mudu abu atsigulsim ant kilimo ir su buteliu raudonojo vyno lauksim ryto, o jie tegu

eina! Petrarka tegu lekia pas savo žmoną raudonu chalatu ir palaidais plaukais!

Bet Volteras žinojo, kad Gėtę čia laiko ne jaunystės ilgesys. Gėtė sirgo ir jam buvo draudžiama gerti. Kai jis pasigerdavo, kojos atsisakydavo jį nešti. Volteras griebė ramentus ir liepė kitiems pamiršti perdėtą varžymąsi. Tada silpnos įkaušusių poetų rankos paėmė Gėtę už pažastų ir pakėlė nuo kėdės. Jie nunešė jį arba veikiau nutempė iš svetainės į vestibiulį (kartais Gėtės kojos paliesdavo grindis, kartais tabalavo kaip tėvų sūpuojamo vaiko). Tačiau Gėtė buvo sunkus, o poetai girti: pasiekę vestibiulį, jie paleido jį, ir Gėtė ėmė dejuoti ir šaukti: „Bičiuliai, leiskite man čia numirti!"

Volteras supyko ir šūktelėjo poetams tučtuojau Gėtę pakelti. Poetai susigėdo. Jie griebė Gėtei kas už rankų, kas už kojų, pakėlė ir peržengę klubo slenkstį nunešė prie laiptų. Jį nešė visi. Volteras nešė, Petrarka nešė, Verlenas nešė, Bokačas nešė, net šlubčiojantis Jeseninas laikėsi už Gėtės kojos, kad nepargriūtų.

Studentas irgi stengėsi nešti didįjį poetą, nes puikiai žinojo, kad tokia proga pasitaiko tik kartą gyvenime. Tačiau veltui – jį pernelyg mylėjo Lermontovas. Jis laikė jam už rankos ir be perstojo kalbėjo.

– Jie ne tik nėra subtilūs, bet dar ir atgrubnagiai. Visi jie – sugadinti vaikai. Žiūrėk, kaip jį tempia! Tuoj išmes! Jie niekad nesidarbavo rankomis. Ar tu žinai, kad aš dirbau gamykloje?

(Turėtume nepamiršti, kad visi tų laikų ir tos šalies herojai dirbo gamykloje arba savo noru, arba iš revoliucinio entuziazmo, arba atlikdami bausmę. Visais atvejais jie tuo didžiavosi, nes manė, kad gamykloje pats Rukšna Gyvenimas, tas prakilnusis Dievas, jiems pabučiavo į kaktą.)

Laikydami už kojų ir rankų, poetai nunešė savo patriarchą laiptais žemyn. Laiptų aikštelė buvo keturkampė, ne kartą reikėjo apeiti stačius kampus, ir tie posūkiai buvo tikras jų vikrumo ir jėgos išbandymas.

Lermontovas nesiliovė:

– Mielas bičiuli, ar tu žinai, ką reiškia nešioti skersines sijas? Tu jų niekada nenešiojai. Tu juk studentas. Ir šitie niekada jų nenešiojo. Žiūrėk, kaip kvailai jie tempia jį! Tuoj išmes! – atsigręžęs į poetus sušuko: – Laikykit jį tvirtai, kvailiai, nes dar išmesit! Jūs niekad nesidarbavot rankomis! – ir įsikibęs studentui į parankę ėmė lėtai lipti žemyn paskui svirduliuojančius poetus, baikščiai nešančius Gėtę, kuris tolydžio darėsi sunkesnis ir sunkesnis. Pagaliau jie pasiekė šaligatvį ir atrėmė savo nešulį į žibintą. Petrarka ir Bokačas jį laikė, kad nepargriūtų, o išėjęs į gatvę Volteras ėmė stabdyti pro šalį lekiančius automobilius, tačiau nė vienas nestojo.

Lermontovas pasakė studentui:

– Ar tu suvoki, ką matai? Esi studentas ir nieko neišmanai apie gyvenimą. O juk regi didingą vaizdą! Poeto nešimą. Ar įsivaizduoji, kokį apie tai būtų galima parašyti eilėraštį?

Tuo metu Gėtė susmuko ant šaligatvio; Petrarka ir Bokačas stengėsi jį pakelti.

– Žiūrėk, – pasakė Lermontovas studentui. – Jie negali jo net pakelti. Per silpnos rankos. Jie neįsivaizduoja, kas yra gyvenimas. Poeto nešimas. Koks nuostabus pavadinimas. Supranti? Šiuo metu aš rašau du poezijos rinkinius. Du visiškai skirtingus rinkinius. Vienas griežtos klasikinės formos, rimuotas, tikslaus ritmo. Kitas parašytas baltosiomis eilėmis. Knyga bus pavadinta „Ataskaitos“. Paskutinį eilėraštį pavadinsiu „Poeto nešimas“. Eilėraštis bus negailestingas. Bet *garbingas. Garbingas.*

Tai buvo trečias kursyvu ištartas Lermontovo žodis. Šis žodis reiškė priešpriešą viskam, kas yra tik gražmenos ir proto žaismas. Jis reiškė priešpriešą Petrarkos svaičiojimams ir Bokačo farsams. Jis reiškė fizinio darbo patosą ir aistringą tikėjimą minėtu dievu – Rukšna Gyvenimu.

Verlenas, apsvaigęs nuo nakties oro, stovėjo vidury šaligatvio žiūrėdamas į žvaigždes ir dainavo. Jeseninas atsisėdo, atsikolė į namo sieną ir užmigo. Volteras tebemojavo rankomis vidury gatvės, kol galop sustabdė taksi. Tada, Bokačo padedamas, pasodino Gėtę ant užpakalinės sėdynės. Jis sušuko Petrarkai sėstis šalia vairuotojo, nes vienintelis Petrarka dar įstengtų nuraminti ponią Gėtę. Tačiau Petrarka įnirtingai priešinosi.

– Kodėl aš! Kodėl aš! Aš bijau!

– Matai? – pasakė Lermontovas studentui. – Kai reikia padėti draugui, jis išsisukinėja. Niekas nesugeba kalbėtis su motuše Gėte, – paskui, įkišęs galvą į automobilio vidų, kur ant galinės sėdynės sėdėjo siaubingai susispaudę Gėtė, Bokačas ir Volteras, sušuko: – Vaikinai, aš važiuoju su jumis. Aš pasirūpinsiu ponia Gėte, – ir įsitaisė ant laisvos sėdynės šalia vairuotojo.

Petrarka smerkia Bokačo juoką

Pilnas poetų taksi dingo, ir studentas prisiminė, kad laikas grįžti pas ponią Kristiną.

– Turiu eiti namo, – pasakė jis Petrarkai.

Petrarka linktelėjo, įsikibo jam į parankę ir pasuko ne studento namų link, o visiškai į kitą pusę.

– Žinot, – pasakė jis, – jūs jautrus vaikinas. Jūs vienintelis, sugebėjęs išklausyti tai, ką kalbėjo kiti.

Studentas pasigavo jo žodžius ir pacitavo:

– „Toji mergina stovėjo viduryje kambario kaip Žana Arkietė su savo ietimi". Aš galėčiau žodis žodin pakartoti viską, ką jūs kalbėjote.

– Beje, tie girtuokliai nė neišklausė manęs iki galo! Ar, be jų pačių, juos dar kas nors domina?

– Arba kai jūs pasakėte, kaip išsigando jūsų žmona, kad mergina nori jus užmušti, kaip jūs priėjote prie jos ir kaip jos žvilgsnis nušvitęs dangiška ramybe, ir kad tai buvę panašu į mažą stebuklą.

– Ak, mano bičiuli, jūs tikras poetas! Jūs, o ne jie!

Petrarka vedėsi studentą už parankės į savo tolimąjį priemiestį.

– O kaip toji istorija baigėsi? – paklausė studentas.

– Žmona jos pasigailėjo ir leido jai pernakvoti pas mus. Bet ar galit įsivaizduoti? Mano uošvė miega kamarėlėje už virtuvės ir keliasi labai anksti. Pamačiusi išdaužytus visus langus, nieko nelaukdama išėjo ieškoti stiklių, ir kai mes pabudome, visi langai buvo įstiklinti. Vakarykštės dienos neliko nė pėdsako. Man pasirodė, kad aš sapnavau.

– O mergina? – paklausė studentas.

– Ji irgi tyliai išėjo auštant.

Petrarka staiga sustojo viduryje gatvės ir beveik rūsčiai pažvelgė į studentą:

– Matot, bičiuli, jūs mane labai įskaudintumėte, jei palaikytumėte mano pasakojimą kaip vieną iš tų Bokačo anekdotų, kurie baigiasi lovoje. Turėtumėte žinoti, kad Bokačas kvailys. Bokačas niekada nieko nesupras, nes suprasti reiškia su kuo nors susilieti ir susitapatinti. Tai poezijos paslaptis. Mes sudegame mylėdami dievinamą moterį, sudegame idėjoje, kuria tikime, sudegame peizaže, kuris mus sujaudina.

Studentas klausėsi Petrarkos susižavėjęs ir matė priešais save Kristinos paveikslą, kurios žavesiu dar prieš kelias valandas abejojo. Dabar jam buvo gėda dėl tų dvejonių, nes jos priklausė blogesnei (bokačiškajai) jo esybės pusei; jas pagimdė ne jo jėga, o silpnumas: jos bylojo, kad jis nedrįsta atsiduoti meilei visiškai, visa savo esybe, kad bijo sudegti mylimoje moteryje.

– Meilė yra poezija, poezija yra meilė, – pasakė Petrarka, ir studentas pasižadėjo mylėti Kristiną karštai ir didingai. Dar visai neseniai Gėtė apgaubė Kristiną karališkąja mantija, o dabar Petrarka kursto ugnį studento širdyje. Jo laukianti naktis bus dviejų poetų palaiminta.

– Kita vertus, juokas, – kalbėjo toliau Petrarka, – tai sprogimas, kuris išplėšia mus iš pasaulio ir įmeta į mūsų šaltą vienatvę. Pokštas – tai riba tarp žmogaus ir kito pasaulio. Pokštas – meilės ir poezijos priešas. Todėl sakau jums dar kartą ir noriu, kad to nepamirštumėte: Bokačas nesupranta meilės. Meilė negali būti juokinga. Meilė neturi nieko bendra su juoku.

– Taip, – džiaugsmingai pritarė studentas.

Pasaulis jam atrodė padalytas į dvi puses, meilę ir pokštą, ir jis žinojo, kad pats priklauso ir priklausys Petrarkos armijai.

Angelai sklando virš studento lovos

Ji nevaikščiojo po mansardą susinervinusi, nepyko, nesišiaušė, neliūdėjo prie atverto lango. Su naktiniais marškiniais gulėjo susirangiusi po antklode. Jis pažadino ją bučiniu į lūpas ir stengdamasis užbėgti už akių priekaiš-

tams, perdėtai plepėdamas ėmė pasakoti apie neįtikėtiną vakarą, apie dramatišką Bokačo ir Petrarkos susirėmimą ir apie visus poetus įžeidinėjantį Lermontovą. Visiškai nesusidomėjusi jo aiškinimais, ji nepatikliai jį pertarė:

– Kertu lažybų – knygą tu pamiršai.

Kai jis padavė jai eilių knygą su ilgiausia Gėtės dedikacija, ji nepatikėjo savo akimis. Keletą sykių perskaitė neįtikėtinus žodžius, regis, įkūnijančius visą jos taip pat neįtikėtiną nuotykį su studentu, visą paskutinę vasarą, slaptus pasivaikščiojimus nepažįstamais miško takeliais, visą tą subtilumą ir švelnumą, regis, tokius svetimus jos gyvenimui.

Tuo metu studentas nusirengė ir atsigulė šalia jos. Ji stipriai suspaudė jį glėbyje. Tai buvo apkabinimas, kurio jis niekad nebuvo patyręs. Nuoširdus, stiprus, karštas, motiniškas, broliškas, draugiškas ir aistringas apkabinimas. Tą vakarą Lermontovas keletą kartų pavartojo žodį *garbingas*, ir studentas pagalvojo, kad Kristinos apkabinimas nusipelnė šio sintetinio žodžio, apimančio ištisą spiečių būdvardžių.

Studentas jautė, kad jo kūnas puikiai nusiteikęs meilei. Nusiteikęs taip užtikrintai, tvirtai ir ilgam, kad jis neskubėjo ir mėgavosi vien ilgomis ir saldžiomis šio sustingusio apkabinimo minutėmis.

Ji geidulingai įkišo liežuvį jam į burną ir jau po akimirkos nuoširdžiais seseriškais bučiniais apibėrė jam visą veidą. Liežuvio galiuku liesdamas jos auksinį dantį – viršuje iš kairės pusės, jis prisiminė Gėtės žodžius: Kristiną pagimdė ne kompiuteris, o žmogaus kūnas! Tai moteris, kokios reikia poetui! Jis norėjo staugti iš džiaugsmo! Ir jo galvoje skambėjo Petrarkos žodžiai – jis pasakė, kad meilė yra poezija, o poezija – meilė ir kad suprasti reiškia susilieti su kitu žmogumi ir jame sudegti. (Taip, visi trys poetai dabar čia su juo, jie sklando virš jo lovos tarsi angelai, jie džiaugiasi, gieda ir

laimina jį!) Apimtas begalinio entuziazmo, studentas nusprendė, kad pats laikas lermontoviškąjį dorumą paversti tikru meilės kūriniu. Užgulęs Kristinos kūną, jis pamėgino keliu praskėsti jai kojas.

Bet kas gi čia dabar? Kristina priešinasi! Ji laiko suspaudusi kojas taip pat atkakliai kaip ir šią vasarą per jųdviejų pasivaikščiojimus miške!

Jis norėtų paklausti, kodėl ji jam priešinasi, bet negali kalbėti. Ponia Kristina tokia drovi, tokia švelni, kad šalia jos meilės pramogos prarado savo vardus. Jis drįsta kalbėti tik kvėpavimo ir glamonių kalba. Kam jiems sunkiasvoriai žodžiai? Argi jis nedega joje? Juodu abu liepsnoja ta pačia liepsna! Ir vėl atkaklioje tyloje jis bando praskirti tvirtai suspaustas Kristinos šlaunis.

Ji taip pat tyli. Ji taip pat bijo kalbėti ir nori viską pasakyti bučiniais ir glamonėmis. Bet galop, kai jis dvidešimtąjį kartą bando praskėsti jai šlaunis, ji sako:

– Ne, prašau tave, ne. Aš numirčiau.

– Kaip?

– Aš numirčiau. Tikrai. Nuo to aš numirčiau, – pakartoja ponia Kristina ir vėl giliai įkišusi liežuvį jam į burną stipriai suglaudžia šlaunis.

Studentą apima neviltis, sumišusi su palaima. Jis žvėriškai trokšta su ja mylėtis ir sykiu nori verkti iš džiaugsmo. Kristina myli jį taip, kaip niekas jo dar nemylėjo. Ji myli jį mirtinai, myli taip, kad bijo su juo mylėtis, nes jeigu su juo pasimylės, daugiau nebegalės gyventi be jo ir mirs iš sielvarto ir geismo. Jis laimingas, beprotiškai laimingas, nes staiga nelauktai ir nepelnytai gavo tai, ko visada troško: begalinę meilę, prieš kurią visas Žemės rutulys su visais žemynais ir visomis jūromis yra niekas.

– Aš tave suprantu! Aš mirsiu kartu su tavimi! – vos ne-

verkdamas iš džiaugsmo šnabžda glostydamas ją ir bučiuodamas. Vis dėlto šie karšti švelnūs jausmai neužgesina fizinio geismo, kuris pasidaro skausmingas ir beveik nepakeliamas. Jis dar kelissyk pamėgina įsprausti koją tarp Kristinos šlaunų ir atverti sau kelią į jos kūną, kuris staiga tampa jam paslaptingesnis nei šventojo Gralio taurė.

– Ne, tau niekas neatsitiks. Mirsiu *aš*! – sako Kristina.

Jis įsivaizduoja begalinį malonumą, tokį malonumą, nuo kurio mirštama, ir pakartoja dar sykį: „Mudu mirsime kartu! Mudu mirsime kartu!" Ir toliau bando įstumti savo kelį jai tarp šlaunų, bet ir šįsyk veltui.

Daugiau jie nebeturi ką vienas kitam pasakyti. Guli prisispaudę vienas prie kito, ir tiek. Kristina purto galvą, kai jis dar keletą kartų mėgina šturmu paimti jos šlaunų tvirtovę. Galop turi liautis. Nugalėtas atsigula šalia jos aukštielninkas. Ji sugriebia už jo meilės skeptro, stovinčio stačio jos garbei, ir suspaudžia jį nenusakomai garbingai: nuoširdžiai, tvirtai, karštai, motiniškai, seseriškai, draugiškai ir aistringai.

Studentas jaučia be galo mylimo žmogaus palaimą ir atstumto kūno neviltį. O mėsininko žmona tebelaiko jo meilės ginklą, nė nesusimąstydama, kad keliais paprastais judesiais visa tai galėtų pakeisti meilės aktu, kurio jis trokšta, ji laiko jį delne kaip kokį retą, brangų daiktą, kaip kažką, ko nenori sugadinti, o trokšta ilgai ilgai išsaugoti jį tiesiog tokį – stačią ir kietą.

Bet gana šitos nakties, be ženklių permainų truksiančios iki ryto.

Blausi ryto šviesa

Jie užmigo labai vėlai, todėl pabudo tik vidurdienį. Abiem skaudėjo galvą. Turėjo nedaug laiko, nes Kristina skubėjo į traukinį. Abu tylėjo. Kristina įsidėjo į kelionės krepšį naktinius marškinius ir Gėtės knygą ir vėl įsispyrė į juokingus juodus vakarinius batelius ir pasikabino ant kaklo savo neskoninguosius karolius.

Tarsi blausi ryto šviesa būtų sulaužiusi tylos antspaudą, tarsi po poetiškos nakties būtų stojusi proziška diena, nes ponia Kristina staiga paprasčių paprasčiausiai paaiškino:

– Žinai, tu neturėtum ant manęs pykti, aš iš tikrųjų galėjau numirti. Jau po mano pirmojo gimdymo gydytojas mane įspėjo, kad daugiau niekada nepastočiau.

Studentas metė į ją nevilties kupiną žvilgsnį:

– Tu manai, kad būtum galėjusi nuo manęs pastoti? Kuo tu mane laikai?

– Taip sako visi vyrai. Jie visada labai pasitiki savimi. Aš žinau, kas atsitiko mano draugėms. Tokie vaikinai kaip tu baisiai pavojingi. O kai tai atsitinka, tada jau nieko nepadarysi.

Nevilties kupinu balsu jis paaiškino jai, kad nesąs toks jau nepatyręs geltonsnapis ir kad niekad nepadarytų jai vaiko:

– Negi tu mane lygini su savo draugių vaikėzais?

– Žinau, – atsakė ji tvirtai ir beveik atsiprašydama.

Studentui daugiau nebereikėjo jos įtikinėti. Ji juo patikėjo. Juk jis ne koks kaimietukas, todėl, be abejo, meilės reikalus išmano geriau nei visi pasaulio automechanikai. Ji galbūt veltui jam priešinosi visą naktį. Bet nesigailėjo. Meilės naktis su trumpučiu aktu (Kristinos įsivaizdavimu, fizinė meilė tegali būti skubota ir trumpa) jai visada atrodė gra-

žus, bet sykiu pavojingas ir klastingas dalykas. Tai, ką ji patyrė su studentu, buvo daug geriau.

Jis palydėjo ją į stotį, ir ji iš anksto džiaugėsi įsivaizduodama, kaip įsitaisys savo kupė ir viską prisimins. Kaip paprasta praktiška moteris sau kartojo, kad ji patyrė tai, ko *niekas negalės iš jos atimti*: praleido naktį su jaunuoliu, kuris jai visada atrodė nerealus, nesugaunamas ir tolimas, ir visą naktį laikė jį už stačios varpos. Taip, visą naktį! To iš tikrųjų ji niekad nebuvo patyrusi! Tikriausiai daugiau jo niekad nebepamatys, bet juk ji niekad ir nesitikėjo nuolat su juo matytis. Ji laiminga, kad jai liko kai kas amžina: Gėtės knyga ir neįtikėtina dedikacija, kuri bet kada gali patvirtinti, kad jos nuotykis nebuvo sapnas.

Užtat studentas buvo nusiminęs. Tą naktį būtų pakakę vienos protingos frazės! Būtų pakakę vadinti daiktus jų tikraisiais vardais ir jis būtų ją turėjęs! Ji bijojo nuo jo pastoti, o jis manė, kad ją baugina jos meilės begalybė! Jis žvelgė į bedugnes savo kvailystės gelmes ir norėjo nusikvatoti – isteriškai, su ašarom akyse.

Jis grįžo iš stoties į savo bemeilių naktų dykrą ne vienas – jį lydėjo *litost*.

Keletas naujų pastabų prie *litost* teorijos

Dviem pavyzdžiais, paimtais iš studento gyvenimo, aš paaiškinau dvi esmines žmogaus reakcijas į savo *litost*. Jeigu mūsų partneris už mus silpnesnis, mes randame dingstį jį įžeisti – taip studentas įžeidė per greitai plaukiančią studentę.

Jeigu mūsų partneris stipresnis, mums lieka pasirinkti aplinkinį keršto būdą – netiesioginį antausį, žmogžudystę nusižudant. Vaikas taip ilgai griežia smuiku neteisingą natą, kad mokytojas išprotėja ir išmeta jį pro langą. Krisdamas vaikas džiaugiasi, kad bjaurus mokytojas bus apkaltintas žmogžudyste.

Tai du klasikiniai metodai. Pirmasis dažnai pasitaiko tarp meilužių ir sutuoktinių, antrasis, būdingas vadinamajai žmonijos Istorijai, pateikia daugybę kitokio pobūdžio pavyzdžių. Tikriausiai tai, ką mūsų mokytojai pakrikštijo heroizmu, buvo ne kas kita, tik *litost,* kurią aš paaiškinau vaiko ir smuiko mokytojo pavyzdžiu. Persai nukariavo Peloponesą, ir spartiečiai daro vieną karinę klaidą po kitos. Ir kaip vaikas atsisako griežti į toną, taip jie, apakinti įniršio ašarų, atsisako imtis protingų veiksmų, nesugeba nei geriau kovoti, nei pasiduoti, nei bėgti ir apimti *litost* leidžiasi išgalabijami iki paskutinio vyro.

Šia proga man ateina į galvą mintis, kad visai neatsitiktinai *litost* sąvoka atsirado Bohemijoje. Čekų istorija, toji amžina silpnųjų prieš stipriuosius maištų istorija, tie nesibaigiantys šlovingi pralaimėjimai, išjudinę Istorijos eigą ir atvedę į pražūtį pačią tautą, tuos neramumus sukėlusią, – tai *litost* istorija. Kai 1968 metų rugpjūčio mėnesį tūkstančiai rusų tankų užėmė šią mažą nuostabią šalį, viename mieste pamačiau ant sienos tokį šūkį: *Mes nenorime kompromiso, mes norime pergalės!* Suprantate, tada buvo galima rinktis tik vieną iš daugybės pralaimėjimų variantų, nieko daugiau, bet tas miestas atmetė kompromisą ir norėjo pergalės! Tai buvo ne proto, o *litost* balsas! Jos apsėstas žmogus keršija pats susinaikindamas. Vaikas ištiško ant šaligatvio, bet jo nemirtingoji siela amžinai džiūgaus, kad jo mokytojas pasikorė ant lango sklendės.

Bet kaip studentas gali įžeisti Kristiną? Kol jis spės ką nors sugalvoti, ji jau sėdės traukinyje. Teoretikai žino tokią situaciją ir vadina ją *litost blokavimu.*

Tai blogiausia, kas gali įvykti. Studento *litost* buvo tarsi kas minutę didėjantis auglys, ir jis neišmanė, ką su juo daryti. Jis neturėjo kam keršyti, todėl troško bent paguodos. Štai kodėl jis prisiminė Lermontovą. Prisiminė, kaip Lermontovą įžeidė Gėtė, kaip Lermontovą įžeidė Volteras ir kaip Lermontovas šaukė ir šaukė jiems, kad jis išdidus, tarsi visi poetai prie stalo būtų buvę smuiko mokytojai, o jis norėjęs, kad jie išmestų jį pro langą.

Studentas užsigeidė Lermontovo, kaip geidžiama brolio, ir įkišo ranką į kišenę. Pirštai užčiuopė didelį sulenktą popieriaus lapą. Lapas buvo išplėštas iš sąsiuvinio, o jame tokie žodžiai: *Laukiu tavęs. Myliu tave. Kristina. Vidurnaktis.*

Jis suprato. Švarkas, kuriuo dabar apsivilkęs, vakar kabojo mansardoje. Pavėluotas laiškelis tik patvirtino tai, ką jis žinojo. Jis pražiopsojo Kristinos kūną dėl savo kvailumo. *Litost* jame kunkuliavo iki pat kraštų ir nerado kur pabėgti.

Nevilties gelmėse

Buvo vėlyva popietė, ir jis pagalvojo, kad poetai jau bus atsikėlę po nakties išgertuvių. Galbūt jie jau Rašytojų klube. Jis strimgalviais užlėkė į antrą aukštą, perėjo drabužinę ir pasuko dešinėn, į restoraną. Neįpratęs čia lankytis, sustojo ant slenksčio ir pažvelgė vidun. Petrarka ir Lermontovas sėdėjo salės gilumoje su dviem nepažįstamaisiais. Šalia buvo laisvas staliukas ir jis atsisėdo prie jo. Niekas jo

nepastebėjo. Jam net pasirodė, kad Petrarka ir Lermontovas žvilgtelėjo išsiblaškę į jo pusę, bet nepažino. Jis paprašė padavėją atnešti konjako, o galvoje jam skausmingai aidėjo be galo liūdnas ir be galo gražus Kristinos laiškelio tekstas: *Laukiu tavęs. Myliu tave. Kristina. Vidurnaktis.*

Taip jis sėdėjo apie dvidešimt minučių, mažais gurkšneliais sriūbčiodamas konjaką. Žiūrėdamas į Petrarką ir Lermontovą, jis ne tik nenusiramino, bet pajuto dar didesnį liūdesį. Jį apleido visi – ir Kristina, ir poetai. Jis čia vienas, tik su dideliu popieriaus lapu ir žodžiais: *Laukiu tavęs. Myliu tave. Kristina. Vidurnaktis.* Staiga panoro atsistoti ir pakelti virš galvos šį popieriaus lapą, kad jį pamatytų visi, kad visi žinotų, jog jis, studentas, mylimas, be galo mylimas.

Jis šūktelėjo padavėjui norįs susimokėti. Paskui užsidegė cigaretę. Jau nebenorėjo sėdėti Rašytojų klube, bet mintis, kad turi grįžti į mansardą, kur jo nelaukia jokia moteris, jam buvo šlykšti. Galop sutraiškė cigaretę peleninėje ir kaip tik tą akimirką pamatė, kad Petrarka jam moja ranka nuo savo staliuko. Bet jau buvo per vėlu, *litost* jį ginė iš klubo į liūdnąją vienatvę. Jis atsistojo ir paskutinę akimirką dar išsitraukė iš kišenės popieriaus lapą su Kristinos meilės laiškeliu. Šis popieriaus lapas jau nesuteikė jam jokio džiaugsmo. Bet jei paliks jį ant stalo, kažkas galbūt jį pastebės ir sužinos, kad studentas yra be galo mylimas.

Ir jis pasuko išėjimo link.

Netikėta šlovė

– Bičiuli! – išgirdo studentas balsą ir atsigręžė. Prie jo, modamas ranka, ėjo Petrarka. – Jūs jau išeinate? – Petrarka atsiprašė nepažinęs jo iškart: – Kitą dieną po išgertuvių aš būnu visiškai apdujęs.

Studentas paaiškino nenorėjęs Petrarkos trukdyti, nes nepažįsta prie jo staliuko sėdinčių ponų.

– Jie kvailiai! – pasakė Petrarka ir nusivedė studentą prie staliuko, nuo kurio jis buvo ką tik pakilęs.

Studentas su nerimu žiūrėjo į didžiulį popieriaus lapą, atsainiai numestą ant staliuko. Kad būtų tik mažuliukas, nekrintantis į akis lapelis, bet tas didžiulis lapas, regėjosi, šaukte šaukė, jog žmogus, palikęs jį ant staliuko, nevykusiai, bet aiškiai ketina kažką pasakyti.

Savo smalsiomis juodomis akutėmis Petrarka iškart pastebėjo lapą ir perbėgo jį žvilgsniu:

– Kas tai? Ak, mano bičiuli, čia jums!

Studentas, nevykusiai vaidindamas sutrikusį žmogų, per neapsižiūrėjimą palikusį slaptą laiškelį, bandė išplėšti popierių Petrarkai iš rankų.

Bet tas jau spėjo garsiai perskaityti: *Laukiu tavęs. Myliu tave. Kristina. Vidurnaktis.*

Jis pažvelgė studentui į akis, paskui paklausė:

– Koks čia vidurnaktis! Viliuosi, kad ne vakarykštis!

Studentas nuleido akis.

– Taip, – atsakė jis. Jis jau nebemėgino atimti lapelio Petrarkai iš rankų.

Tuo metu prie jų stalo trumpomis kojomis pritipeno Lermontovas. Jis padavė ranką studentui:

– Džiaugiuosi jus matydamas. Tie žmonės, – paaiškino

jis, rodydamas į staliuką, nuo kurio ką tik pasikėlė, – tikri bukagalviai, – ir atsisėdo.

Nieko nelaukdamas, Petrarka perskaitė Lermontovui Kristinos laiškelio tekstą, keletą sykių jį pakartojo skambiu melodingu balsu tarsi eilėraščio eilutę.

Ir tai mane skatina padaryti tokią išvadą: kai nėra galimybės per greitai plaukiančiai merginai skelti antausio ar leistis užmušamam persų, kai nėra būdų pabėgti nuo *litost*, tada mums į pagalbą atskuba maloningoji poezija.

Kas gi liko iš šios gražios ir visiškai sužlugusios istorijos? Tik poezija. Įrašyti į Gėtės knygą žodžiai, kuriuos Kristina vežasi namo, ir žodžiai, papuošę studentą nelaukta šlove.

– Mano bičiuli, – pasakė Petrarka, imdamas studentą už parankės, – prisipažinkite, kad rašote eiles, prisipažinkite, kad esate poetas!

Studentas nuleido akis ir prisipažino, kad Petrarka neklysta.

Ir Lermontovas lieka vienas

Į Rašytojų klubą studentas atėjo pasimatyti su Lermontovu, bet nuo šios akimirkos jis jau prarastas Lermontovui, o Lermontovas prarastas jam. Lermontovas nekenčia laimingų meilužių. Jis rauko antakius ir niekinamai kalba apie švelnių jausmų ir didingų žodžių poeziją. Jis teigia, kad eilėraštis turi būti toks pat doras kaip darbininko rankomis sukurtas daiktas. Jis piktai raukosi ir nemaloniai elgiasi su Petrarka ir studentu. Mes gerai žinome kodėl. Gėtė taip pat žinojo. Apie baisiąją *litost*, apimančią mus tada, kai negulime su moterimi.

Kas būtų galėjęs suprasti jį geriau nei studentas? Bet tas nepataisomas kvailys mato tik niūrų Lermontovo veidą, girdi tik jo piktus žodžius ir jaučiasi jų įžeistas.

Aš žvelgiu į juos iš tolimosios Prancūzijos, iš savo bokšto. Petrarka ir studentas atsistoja. Šaltai atsisveikina su Lermontovu. Ir Lermontovas lieka vienas.

Mano brangusis Lermontovas, skausmo, kuris mano liūdnojoje Bohemijoje vadinamas *litost*, genijus.

ŠEŠTA DALIS

Angelai

1

1948-ųjų vasarį komunistų vadovas Klementas Gotvaldas išėjo į Prahos barokinių rūmų balkoną, norėdamas iškilmingai kreiptis į šimtus tūkstančių piliečių, susirinkusių Senojo Miesto aikštėje. Tai buvo didysis lūžis Bohemijos istorijoje. Snigo, šalveno, o Gotvaldas stovėjo be kepurės. Rūpestingasis Klementis nusiėmė nuo galvos kailinę kepurę ir uždėjo ją Gotvaldui ant galvos.

Nei Gotvaldas, nei Klementis nežinojo, kad tais laiptais, kuriais jie užlipo į istorinį balkoną, aštuonerius metus kasdien vaikščiojo Francas Kafka, nes Austrijos-Vengrijos laikais tuose rūmuose buvo įsikūrusi vokiečių gimnazija. Jie taip pat nežinojo, kad to paties pastato pirmame aukšte Hermanas Kafka, Franco tėvas, turėjo krautuvę, kurios iškaboje greta su jo pavarde buvo nupiešta kuosa, nes čekiškai *kavka* reiškia kuosą.

Nei Gotvaldas, nei Klementis, nei kiti nieko nežinojo apie Kafką, užtat Kafka žinojo apie jų nežinojimą. Praha jo romane – miestas be atminties. Šis miestas net pamiršo savo pavadinimą. Jame niekas nieko neprisimena ir neatmena, net Jozefas K., regis, nieko nežino apie savo ankstesnį gyvenimą. Ten neskamba jokia daina, kuri mums primintų jo gimimo akimirką ir susietų dabartį su praeitimi.

Kafkos romano laikas – tai laikas žmonijos, praradusios ryšį su žmonija, jau nieko nežinančia, nieko nebeprisime-

nančia ir gyvenančia bevardžiuose miestuose, kuriuose net gatvės neturi pavadinimų arba vadinamos kitaip nei vakar, nes pavadinimas – tai nepertraukiamas ryšys su praeitimi, o žmonės, neturintys praeities, – bevardžiai žmonės.

Makso Brodo žodžiais tariant, Praha – blogio miestas. 1621-aisiais pralaimėjus čekų Reformacijai, jėzuitai, stengdamiesi atversti tautą į tikrą katalikišką tikėjimą, užtvindė Prahą barokinių katedrų spindesiu. Iš visų pusių į jus žvelgiantys akmeniniai šventieji grasina jums, seka jus ir hipnotizuoja, tai įtūžusi okupantų armija, prieš tris šimtus penkiasdešimt metų įsiveržusi į Bohemiją, kad išplėštų iš tautos jos tikėjimą ir kalbą.

Gatvė, kur gimė Tamina, vadinosi Šverinovos gatve. Tai buvo per karą, kai Prahą buvo okupavę vokiečiai. Jos tėvas gimė Černokosteleckos – juodosios bažnyčios – prospekte. Tai buvo valdant Austrijai-Vengrijai. Kai motina ištekėjo už jos tėvo ir persikraustė į jo namus, prospektas jau vadinosi Maršalo Fošo vardu. Tai buvo po 1914–1918 metų karo. Tamina praleido vaikystę Stalino prospekte, o vyras ją parsivežė į savo naujus namus jau iš Vynuogyno gatvės. O juk čia ta pati gatvė, tik buvo nuolat keičiamas jos pavadinimas ir be perstojo jai plaunami smegenys, kad ji atbuktų.

Gatvėmis, nežinančiomis savo pavadinimo, klajoja nugriautų paminklų šmėklos. Juos griovė čekų Reformacija, griovė Austrijos kontrreformacija, griovė Čekoslovakijos Respublika, griovė komunistai; buvo nuverstos net Stalino statulos. Vietoj sunaikintų paminklų šiandien visoje Bohemijoje dygsta tūkstančiai Lenino statulų, jos dygsta kaip žolė ant griuvėsių, kaip liūdnosios užmaršties gėlės.

2

Francas Kafka buvo pasaulio be atminties pranašas, o Gustavas Husakas – jo kūrėjas. Po T. G. Masaryko, vadinamo *prezidentu išvaduotoju* (visi be išimties jo paminklai buvo sunaikinti), po Benešo, Gotvaldo, Zapotockio, Novotno ir Svobodos jis tapo septintuoju mano šalies prezidentu, vadinamuoju *užmaršties prezidentu.*

Rusai atvedė jį į valdžią 1969-aisiais. Tokio kultūros ir inteligentijos naikinimo čekų tauta nebuvo patyrusi nuo 1621-ųjų. Visi manė, kad Husakas persekioja tik savo politinius priešininkus. Tačiau kova su politine opozicija buvo tik išsvajota proga rusams per savo vietininką pasiekti kai ko esmingesnio.

Manau, kad šiuo požiūriu labai reikšmingas faktas, jog Husakas išvijo iš universitetų ir mokslo institutų šimtą keturiasdešimt penkis čekų istorikus. (Kalbama, kad už kiekvieną istoriką paslaptingai tarsi pasakoje kažkur Bohemijoje iškildavo vis naujas paminklas Leninui.) 1971-aisiais vienas istorikų, Milanas Hiūblas, nešiojantis akinius nepaprastai storais stiklais, sėdėjo mano kabinete Bartolomeiskos gatvėje. Mudu žiūrėjome pro langą į Hradčanų bokštus ir mums buvo liūdna.

– Kai norima sunaikinti tautą, – kalbėjo Hiūblas, – iš jos pirmiausia atimama atmintis. Sunaikinamos jos knygos, jos kultūra, jos istorija. Kažkas kitas rašo kitas knygas, primeta kitą kultūrą ir sugalvoja kitą istoriją. Tada tauta ima pamažu užmiršti, kas ji yra ir kas buvo. O apskritai pasaulis užmiršta ją dar greičiau.

– O kalba?

– Kam gi ją iš mūsų atimti? Ji taps tik folkloru ir jis anksčiau ar vėliau numirs natūralia mirtimi.

Ar tokią hiperbolę padiktavo begalinis liūdesys?

O gal tiesa tai, kad tauta neįstengs gyva pereiti organizuotos užmaršties dykumos?

Niekas iš mūsų nežino, kas atsitiks. Tačiau vienas dalykas aiškus: įžvalgumo akimirką čekų tauta gali iš arti pamatyti savo mirties vaizdą. Ne kaip realybę ir ne kaip neišvengiamą ateitį, o kaip visiškai konkrečią galimybę. Jos mirtis visada šalia.

3

Praėjus pusei metų, Hiūblas buvo suimtas ir nuteistas ilgus metus kalėti. Tuo metu mirtimi vadavosi mano tėvas.

Per paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį jis pamažu prarado gebėjimą kalbėti. Iš pradžių negalėdavo prisiminti tik keleto žodžių arba vietoj jų sakydavo kitus, panašiai skambančius žodžius, ir imdavo juoktis. Bet galiausiai pajėgdavo ištarti tik nedaugelį žodžių ir kaskart, kai mėgindavo patikslinti savo mintį, teištardavo tą patį, vieną iš paskutiniųjų jam likusių sakinių: „Keista".

Jis sakydavo „keista" ir jo akyse matydavai didžiulę nuostabą, kad jis viską žino, bet nieko negali pasakyti. Daiktai prarado savo pavadinimus ir susiliejo į vieną nenusakomą daiktą. Ir aš vienintelis, kalbėdamasis su juo, įstengdavau bent kurį laiką iš tos bevardės begalybės prikelti dingusį įvardytos realybės pasaulį.

Jo didžiulės mėlynos akys gražiame veide švietė išmintimi kaip anksčiau. Dažnai vesdavau jį pasivaikščioti. Mudu

visada apeidavome tą patį kvartalą, nes tėčiui neužteko jėgų eiti toliau. Jis žingsniuodavo sunkiai, mažais žingsneliais, ir kai mažumą pavargdavo, jo kūnas pradėdavo linkti į priekį, ir jis prarasdavo pusiausvyrą. Dažnai turėdavome sustoti, kad jis galėtų atremti kaktą į sieną ir pailsėti.

Per šiuos pasivaikščiojimus mudu kalbėdavome apie muziką. Kol tėtis kalbėjo normaliai, mažai jį klausinėdavau. O dabar norėjau pavyti prarastą laiką. Taigi mudu kalbėdavome apie muziką, bet būdavo keistas pokalbis dviejų žmonių, kurių vienas nieko nežino, bet moka daugybę žodžių, ir kito, kuris žino viską, bet nebemoka nė vieno žodžio.

Per visus tuos dešimt metų, kol truko jo liga, tėtis rašė didelę knygą apie Bethoveno sonatas. Rašė jis, žinoma, truputį geriau nei kalbėjo, bet net rašant jam būdavo vis sunkiau rasti žodžius ir jo tekstas tapo nesuprantamas, susidedantis iš nesamų žodžių.

Vieną dieną jis mane pasišaukė į savo kambarį. Ant pianino gulėjo atskleistos sonatos opus 111 variacijos. „Žiūrėk", – tarė jis, rodydamas į partitūrą (skambinti pianinu jau nebegalėjo). Vėl pakartojo „žiūrėk" ir po didelių pastangų jam pavyko ištarti: „Dabar aš žinau!" Jis stengėsi man paaiškinti kai ką svarbaus, bet jo sakinius sudarė visiškai nesuprantami žodžiai, ir matydamas, kad aš jo nesuprantu, pažvelgė į mane nustebęs ir pasakė: „Keista".

Žinoma, aš žinau, apie ką jis norėjo pasikalbėti, nes šis klausimas jam jau seniai nedavė ramybės. Į gyvenimo pabaigą variacijos buvo mėgstamiausia Bethoveno kūrybos forma. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad ši forma – paviršutiniškiausia, paprasta muzikinės technikos iliustracija, darbas, labiau tinkamas nėrėjai nei Bethovenui. O jis pavertė ją (pirmą kartą muzikos istorijoje) aukščiausia forma ir sudėjo į ją gražiausius savo apmąstymus.

Taip, visa tai gerai žinoma. Bet tėtis norėjo sužinoti, kaip tai reikia suprasti. Kodėl jis pasirinko būtent variacijas? Kokią prasmę jos slepia?

Todėl pasišaukė mane į savo kambarį, parodė į partitūrą ir pasakė: „Dabar aš žinau!"

4

Tyla tėvo, nuo kurio pasislėpė visi žodžiai, tyla šimto keturiasdešimt penkių istorikų, kuriems buvo uždrausta prisiminti, toji neįvardijama, per visą Bohemiją nuaidėjusi tyla sukuria paveikslo, kuriame aš tapau Taminą, foną.

Ji tebenešioja klientams kavą mažame Vakarų Europos mieste. Bet ji jau praradusi tą malonaus rūpestingumo spindesį, kadaise taip žavėjusį kavinės lankytojus. Jai jau praėjo noras atidžiai jų klausytis.

Vieną dieną, kai Bibi sėdėjo ant baro taburetės ir kai šliaužiojanti ant grindų jos mergytė nepaliovė spygauti, Tamina, palaukusi, kol motina ją sudraus, neiškentė ir pasakė:

– Argi tu negali užčiaupti savo mergiščios?

Įsižeidusi Bibi atsikirto:

– Sakyk man, kodėl tu nekenti vaikų?

Negalima sakyti, kad Tamina nekenčia vaikų. Vis dėlto Bibi balsas išdavė visiškai nelauktą priešiškumą, ir tai neprasprūdo Taminai pro ausis. Ji ir pati nežinojo, kodėl jos liovėsi draugavusios.

Vieną dieną Tamina neatėjo į darbą. Taip niekada nebuvo atsitikę. Savininko žmona nuėjo į jos namus išsiaiškinti, kas atsitiko. Paskambino į duris, bet niekas neatidarė. Atėjo

kitą dieną, bet ir vėl niekas neatsiliepė. Ji iškvietė policiją. Policija išlaužė duris, tačiau butas buvo kuo rūpestingiausiai sutvarkytas, nieko netrūko ir niekas nekėlė įtarimų.

Tamina nepasirodė darbe ir kitomis dienomis. Policija tebesidomėjo jos atveju, bet nieko nauja neišsiaiškino. Taminos dingimo byla buvo padėta tarp kitų neatskleistų bylų.

5

Tą lemtingą dieną prie baro atsisėdo džinsuotas jaunuolis. Tuo metu Tamina kavinėje buvo viena. Jaunuolis užsisakė kokakolos ir ėmė lėtai siurbčioti gėrimą. Jis žiūrėjo į Taminą, o Tamina žiūrėjo į tuštumą.

Po valandėlės jis pasakė:

– Tamina.

Turbūt norėjo padaryti jai įspūdį, bet jam nepavyko. Buvo visiškai nesunku sužinoti jos vardą – visi kvartalo klientai jį žinojo.

– Aš žinau, kad jums liūdna, – neatstojo jaunuolis.

Tačiau Taminos neįtikino ir ši pastaba. Ji žinojo, kad yra daug būdų užkariauti moters širdį ir kad visų tikriausias kelias į jos kūną eina per liūdesį. Vis dėlto šį kartą ji pažvelgė į jaunuolį labiau susidomėjusi.

Juodu įsišneko. Taminą labiausiai sudomino jo klausimai. Ne jų turinys, o apskritai faktas, kad jis juos užduoda. Dieve šventas, jau taip seniai niekas apie nieką nebuvo jos klausinėjęs. Jai atrodė, kad ištisą amžinybę! Be perstojo ją klausinėdavo tik jos vyras, nes meilė – nuolatinis klausinėjimas. Taip. Geresnio meilės apibrėžimo aš nežinau.

(Šiuo atveju mano draugas Hiūblas būtų pasakęs, kad niekas mūsų taip nemyli kaip policija. Ir tikrai. Kaip bet koks *aukštai* turi savo simetriškąjį *žemai*, taip neigiamąjį meilės interesą atstoja policijos smalsumas. Kartais tai, kas aukštai, galima supainioti su tuo, kas žemai, ir aš galiu nesunkiai įsivaizduoti, kad žmonės, kurie jaučiasi vieniši, kartais trokšta būti iškviesti į policijos nuovadą, jog ten galėtų kam nors išsipasakoti.)

6

Jaunuolis žiūri jai į akis, klausosi jos, paskui sako, kad tai, ką ji vadina prisiminimu, iš tikrųjų yra kai kas kita: ji tik užburta stebi savo užmaršties procesą.

Tamina pritariamai linkteli.

Jaunuolis kalba toliau: tas liūdnas žvilgsnis atgal jau nebėra jos ištikimybės mirčiai išraiška. Mirtis dingo iš jos regėjimo lauko ir ji žiūri į tuštumą.

Į tuštumą? Tada kas taip niaukia jos žvilgsnį?

Jį niaukia ne prisiminimai, aiškina jaunuolis, bet sąžinės graužatis. Tamina niekada sau neatleisianti, kad užmiršo.

– Ką turiu daryti? – klausia Tamina.

– Pamiršti savo užmarštį, – atsako jaunuolis.

– Patarkite, kaip tai padaryti, – karčiai nusišypso Tamina.

– Ar jums niekada nekilo noras išeiti?

– Taip, – prisipažįsta Tamina. – Aš baisiai noriu išeiti. Bet kur?

– Ten, kur daiktai lengvi kaip vėjelis. Kur daiktai praradę savo svorį. Kur nėra graužaties.

– Taip, – svajingai sako Tamina. – Išeiti ten, kur daiktai besvoriai.

Ir kaip pasakoje, kaip sapne (o juk tai pasaka! tai sapnas!) Tamina palieka prekystalį, už kurio praleido keletą gyvenimo metų, ir su jaunuoliu išeina iš kavinės. Prie šaligatvio stovi raudonas sportinis automobilis. Jaunuolis sėda prie vairo ir pakviečia Taminą sėstis šalia jo.

7

Aš suprantu Taminos graužatį. Mirus tėvui, jaučiau tą patį. Negalėjau sau atleisti, kad tiek mažai jį klausinėjau, tiek nedaug apie jį žinojau, kad leidau sau gyventi be jo. Ir kaip tik šie priekaištai man padėjo staiga suprasti, ką jis, be abejo, norėjo pasakyti rodydamas atverstą sonatos opus 111 partitūrą.

Pamėginsiu paaiškinti palyginimu. Simfonija – muzikinė epopėja. Būtų galima pasakyti, kad ji panaši į kelionę, per išorinio pasaulio begalybę mus vedančią vis toliau ir toliau, nuo vieno daikto prie kito. Variacijos – irgi kelionė. Bet ši kelionė neveda per išorinio pasaulio begalybę. Jums tikriausiai žinoma Paskalio mintis, kad žmogus gyvena tarp bedugnės to, kas be galo didu, ir bedugnės to, kas be galo maža. Variacijų kelionė veda į tą *kitą* begalybę, į be galo įvairų vidinį pasaulį, slypintį kiekviename daikte.

Tad variacijose Bethovenas atrado kitą tyrinėjimų erdvę. Jo variacijos – *naujas kvietimas į kelionę.*

Variacijų forma – didžiausios koncentracijos forma, leidžianti kompozitoriui kalbėti tik apie daiktų esmę, eiti tie-

siai į pačią daiktų šerdį. Variacijų temą dažniausiai sudaro ne daugiau kaip šešiolika taktų: Bethovenas įsiskverbia į tuos šešiolika taktų tarsi leistųsi į šulinį žemės viduryje.

Kelias į kitą begalybę ne mažiau nuotykingas nei epopėjos kelias. Taip fizikas įsiskverbia į stebuklingas atomo gelmes. Su kiekviena variacija Bethovenas vis labiau tolsta nuo pradinės temos, kuri panaši į paskutinę variaciją ne ką daugiau nei gėlė į savo vaizdą po mikroskopu.

Žmogus žino, kad negali apkabinti visatos su jos saulėmis ir žvaigždėmis. Kur kas labiau jam nepakeliama mintis, kad jis pasmerktas prarasti kitą begalybę, tokią artimą ir ranka pasiekiamą. Taminai trūko savo meilės begalybės, man trūko tėčio, kiekvienam iš mūsų trūksta savo darbo vaisių, nes siekdami tobulybės mes turime eiti iki pačios daikto esmės, kurios niekada nepasieksime.

Tai, kad nuo mūsų pabėga išorinis pasaulis, mes priimame kaip natūralią lemtį. Tačiau iki pat mirties sau priekaištausime dėl to, kad praradome kitą begalybę. Mes mąstėme apie žvaigždžių begalybę, tačiau mūsų nedomino tikro tėvo begalybė.

Nenuostabu, kad paskutiniaisiais gyvenimo metais variacijos tapo mėgstamiausia Bethoveno kūrybos forma. Jis pernelyg gerai žinojo (kaip žino Tamina ir kaip žinau aš), kad nėra nieko labiau nepakeliama, kaip prarasti būtybę, kurią mylime, – prarasti tuos šešiolika taktų ir neišmatuojamų galimybių vidinį jų pasaulį.

8

Visa ši knyga – romanas, parašytas variacijų forma. Skirtingos dalys eina viena po kitos kaip skirtingi etapai kelionės, vedančios į temos vidų, į minties vidų, į vidų vienos vienintelės situacijos, kurios supratimas dingsta man iš akių begalybėje.

Tai romanas apie Taminą ir tą akimirką, kai Tamina nueina nuo scenos, tai romanas Taminai. Ji – pagrindinis personažas ir pagrindinis klausytojas, o visos kitos istorijos yra tik jos istorijos variacijos ir atsispindi jos gyvenime kaip veidrodyje.

Tai romanas apie juoką ir užmarštį, apie užmarštį ir Prahą, apie Prahą ir angelus. Beje, visai neatsitiktinumas, kad sėdintis prie vairo jaunuolis vardu Rafaelis.

Vieta vis labiau panėšėjo į dykumą, vis mažiau buvo žalumos ir vis daugiau ochros, vis mažiau žolės ir medžių, vis daugiau smėlio ir molio. Paskui automobilis išsuko iš kelio ir ėmė važiuoti siauru keliuku, ūmai besibaigiančiu stačiu skardžiu. Jaunuolis sustabdė automobilį. Jie išlipo. Sustojo ant skardžio krašto; maždaug dešimt metrų po jais ėjo siaura molėto kranto juosta, o toliau, kiek tik aprėpia akys, plytėjo drumzlinas rusvas vanduo.

– Kur mes? – paklausė Tamina su gumulu gerklėje. Ji norėjo pasakyti Rafaeliui, kad nori grįžti atgal, bet nedrįso: bijojo, kad jis nesutiks, ir šis atsisakymas dar padidins jos nerimą.

Juodu stovėjo ant skardžio krašto, priešais plytėjo vanduo, o aplink buvo tik molis, įmirkęs molis be jokios žolelės, tarsi kaip tik čia jis būtų kasamas. Ir tikrai, tolėliau gumšojo palikta žemkasė.

Šis vaizdas Taminai priminė Bohemijos kampelį, kur paskutiniaisiais metais dirbo jos vyras, kai išvytas iš darbo įsidarbino ekskavatorininku už šimto kilometrų nuo Prahos. Visą savaitę jis gyvendavo vagonėlyje ir tik sekmadieniais grįždavo į Prahą pasimatyti su Tamina. Vieną kartą ji aplankė jį pati, ir tądien jie abu vaikštinėjo vieta, kuri buvo labai panaši į čionykštę: molinga šlapia žemė be žolės ir be medžių, žemai – ochra ir geltis, aukštai – sunkūs pilki debesys. Jie slidinėdami ėjo šalia su guminiais batais, kurie klimpo į purvą. Buvo vieni pasaulyje, kupini meilės, nerimo ir beviltiškos baimės dėl vienas kito.

Toks pat nevilties jausmas ką tik ją persmelkė ir dabar, ir ji apsidžiaugė, kad su juo staiga ir tarsi netikėtai grįžo jos prarastos praeities gabalėlis. Prisiminė tai, ką visiškai buvo pamiršusi, per visą tą laiką toks prisiminimas buvo pirmas. Reikėjo tai būtinai užrašyti sąsiuvinyje! Tada žinotų ir tikslius metus!

Ji vėl panoro pasakyti jaunuoliui, kad būtų gerai grįžti. Ne, jis buvo neteisus, kalbėdamas, kad jos liūdesys – tik forma be turinio! Ne, ne, jos vyras vis dar tebegyvas tame liūdesyje, ji tik jį prarado, todėl turi eiti jo ieškoti! Ieškoti visame pasaulyje! Taip, taip! Dabar ji pagaliau žino! Kas nori prisiminti, neturi likti vienoje vietoje ir laukti, kad prisiminimai grįžtų patys! Prisiminimai yra išsisklaidę po visą pasaulį, mes turime keliauti jų ieškoti ir priversti juos palikti savo prieglobstį!

Visa tai ji norėjo pasakyti jaunuoliui ir paprašyti parvežti ją namo. Bet kaip tik tą akimirką iš apačios, nuo vandens pusės, pasigirdo švilpimas.

9

Rafaelis sugriebė Taminai už rankos. Ir suspaudė taip stipriai, kad ištrūkti buvo neįmanoma. Skardžiu žemyn vinguriavo siauras takelis. Jis nusivedė juo Taminą. Ant kranto, kuriame ką tik nebuvo jokio gyvybės ženklo, jų laukdamas stovėjo maždaug dvylikos metų berniukas. Už virvės jis laikė valtį, lengvai besisupančią prie pat vandens krašto, ir šypsojosi Taminai.

Ji atsigręžė į Rafaelį. Jis taip pat šypsojosi. Ji pažvelgė į vieną, į kitą, tada Rafaelis pratrūko juoktis. Nusijuokė ir berniukas. Juokas buvo keistas, nes nieko juokingo neatsitiko, bet sykiu užkrečiamas ir malonus: jis kvietė ją užmiršti nerimą ir žadėjo kažką neaiškaus, gal džiaugsmą, gal ramybę, todėl Tamina, kuri norėjo pabėgti nuo savo nerimo, ėmė klusniai juoktis kartu su jais.

– Na, matot, – pasakė Rafaelis, – jums nėra ko bijoti.

Tamina įlipo į valtį, ir ši sulingavo nuo jos svorio. Ji atsisėdo ant užpakalinio suolo. Jis buvo šlapias. Pro lengvą vasarinę suknelę pajuto, kaip jai sudrėko sėdynė. Tas glitus sąlytis su oda vėl sukėlė jai nerimą.

Berniukas nustūmė valtį nuo kranto, paėmė irklus, ir Tamina apsižvalgė. Rafaelis stovėjo ant kranto ir žiūrėjo jiems įkandin. Jis šypsojosi, ir Taminai tai pasirodė keista. Taip! Jis šypsojosi ir vos lingavo galvą! Šypsojosi ir vos pastebimai lingavo galvą čia į dešinę, čia į kairę.

10

Kodėl Tamina neklausia, kur jie plaukia?

Jeigu jums nerūpi tikslas, jūs ir neklausiate, kur plaukiate.

Ji žiūrėjo į sėdintį priešais irkluojantį berniuką. Jis jai atrodė silpnutis, o irklai per sunkūs.

– Ar nori, kad tave pavaduočiau? – paklausė Tamina.

Berniukas iškart sutiko ir paleido irklus.

Juodu pasikeitė vietomis. Jis atsisėdo užpakalyje, pažiūrėjo į irkluojančią Taminą, paskui iš po suolo išsitraukė mažą magnetofoną. Pasigirdo roko muzika – elektrinės gitaros, žodžiai, ir berniukas ėmė raitytis pagal muzikos taktą. Tamina žiūrėjo į jį su pasišlykštėjimu: šitas vaikas kraipė šlaunis kaip suaugęs vyras, ir tie judesiai jai pasirodė nepadorūs.

Ji nuleido akis, kad jo nematytų. Tada berniukas padidino garsą ir ėmė tyliai dainuoti. Po valandėlės, kai Tamina pakėlė į jį akis, jis paklausė:

– Kodėl tu nedainuoji?

– Aš nemoku šitos dainos.

– Ką reiškia „nemoku"? Ją moka visi.

Jis tebesiraitė ant suolo, ir Tamina pasijuto pavargusi.

– Gal tu vėl galėtum mane pavaduoti?

– Irkluok! – atkirto berniukas juokdamasis.

Bet Tamina iš tikrųjų buvo pavargusi. Padėjusi irklus į valtį, ji pabandė atsipūsti.

– Ar mes greitai atplauksim?

Jis parodė ranka į priekį. Tamina atsigręžė. Krantas jau buvo netoli. Jis skyrėsi nuo tos vietos, iš kurios jie išplaukė: buvo žalias, apaugęs žole ir medžiais.

Dar po valandėlės valtis palietė dugną. Krante maždaug dešimt vaikų žaidė sviediniu. Jie smalsiai ėmė juos apžiūri-

nėti. Tamina ir berniukas išlipo. Vaikiščias pririšo valtį prie kuolo. Už smėlėto kranto driekėsi ilga platanų alėja. Jie pasuko ja ir po dešimties minučių priėjo didelį žemą pastatą. Priešais jį buvo keletas didelių spalvotų daiktų, kurių paskirties Tamina nesuprato, ir keletas tinklinio tinklų. Taminai jie pasirodė keisti. Ak taip, jie buvo ištempti labai žemai.

Berniukas įsikišo du pirštus į burną ir sušvilpė.

11

Prie jų priėjo maždaug devynerių metų – ne vyresnė – mergytė. Žavaus veidelio, koketiškai išsipūtusiu pilvu, panaši į gotikinių paveikslų mergeles. Pažvelgė į Taminą ne itin susidomėjusiu žvilgsniu moters, kuri žino, kad ji graži, ir nori pabrėžti savo grožį atsainiu abejingumu viskam, kas nėra ji.

Mergytė atidarė balto namo duris. Jie įėjo tiesiai (viduje nebuvo nei koridoriaus, nei prieškambario) į didžiulį kambarį, pilną lovų. Ji apsižvalgė, tarsi skaičiuodama lovas, paskui parodė vieną pirštu:

– Tu gulėsi čia.

Tamina pasipiktino:

– Kaip, aš miegosiu dortuare?

– Vaikui nereikia atskiro miegamojo.

– Kokiam vaikui? Aš juk ne vaikas!

– Čia visi vaikai!

– Vis dėlto čia turi būti ir suaugusių žmonių!

– Ne, čia jų nėra.

– Tada ką aš čia veikiu? – šūktelėjo Tamina.

Mergytė nekreipė dėmesio, kad Tamina susijaudinusi. Ji nusigręžė į duris, paskui sustojo ant slenksčio.

– Aš tave paskyriau į Voveraičių būrį, – paaiškino ji.

Tamina nesuprato.

– Aš tave paskyriau į Voveraičių būrį, – pakartojo vaikas nepatenkintos mokytojos tonu. – Čia visi suskirstyti į būrius, pavadintus gyvūnų vardais.

Tamina nenorėjo kalbėti apie voveraites. Ji norėjo grįžti. Paklausė, kur tas berniukas, atvežęs ją čia.

Mergytė apsimetė nesuprantanti, ką sako Tamina, ir aiškino toliau.

– Man tai neįdomu! – šaukė Tamina. – Aš noriu grįžti! Kur tas berniukas!

– Nešauk! – tikriausiai nė vienas suaugęs žmogus nebūtų sugebėjęs elgtis taip išdidžiai kaip tas vaikas. – Aš tavęs nesuprantu, – vėl varė savo mergytė ir rodydama nuostabą purtė galvą: – Ko čia atvažiavai, jei nori išvažiuoti?

– Aš nenorėjau čia atvažiuoti!

– Tamina, nemeluok. Niekas nevažiuoja į ilgą kelionę nežinodamas, kur jis važiuoja. Tau reikia atsikratyti įpročio meluoti.

Tamina nusisuko nuo mergytės ir puolė į platanų alėją. Nubėgusi iki kranto, ėmė ieškoti valties, kurią berniukas vos prieš valandą pririšo prie kuolo. Bet nebuvo nei valties, nei kuolo.

Ji ėmė bėgti norėdama apžiūrėti krantą. Smėlio paplūdimį netrukus pakeitė pelkė, kurią reikėjo aplenkti iš tolo, ir jai ilgai teko ieškoti vandens. Krantas visą laiką buvo išsilenkęs ta pačia kryptimi, todėl ji (neradusi nei valties, nei prieplaukos) po valandos grįžo į tą pačią vietą, kurioje platanų alėja baigiasi paplūdimiu. Ji suprato esanti saloje.

Tamina lėtai grįžo alėja iki dortuaro. Ten, susibūrę į rate-

lį, stovėjo apie dešimt vaikų, berniukų ir mergaičių, nuo šešių iki dvylikos metų. Jie pamatė ją ir ėmė šaukti:

– Tamina, ateik pas mus!

Jie padarė jai vietos ratelyje.

Tada ji prisiminė Rafaelį, besišypsantį ir linguojantį galva. Širdį jai sugniaužė siaubas. Nekreipdama dėmesio į vaikus, ji nuėjo tiesiai į dortuarą ir susirietė ant lovos.

12

Jos vyras mirė ligoninėje. Ji lankydavo jį dažnai, kiek tik galėdavo, bet jis mirė naktį, vienas. Kai kitą dieną ji atėjo į ligoninę ir pamatė tuščią lovą, senas ponas, gulintis toje pačioje palatoje, pasakė:

– Ponia, jūs turėtumėte skųstis! Tiesiog siaubinga, kaip jie elgiasi su numirėliais! – jo akyse švietė baimė, jis žinojo, kad greitai ateis jo eilė mirti. – Jie griebė jį už kojų ir nuvilko grindimis. Manė, kad aš miegu. Aš mačiau, kaip jo galva atsitrenkė į slenkstį.

Mirtis turi du pavidalus: ji nebūtis, bet, kita vertus, ji ir būtis, siaubingai materiali lavono būtis.

Kai Tamina buvo labai jauna, mirtį ji įsivaizdavo tik pirmuoju pavidalu, nebūties pavidalu, ir mirties baimė (beje, labai neaiški) jai reiškė baimę daugiau nebūti. Ilgainiui toji baimė sumažėjo ir beveik dingo (mintis, kad vieną dieną ji nebeišvys dangaus ar medžių, jos jau nebaugino), bet užtat ji vis dažniau pagalvodavo apie kitą jos pavidalą, apie materialų mirties pavidalą: jai kėlė siaubą mintis virsti lavonu.

Būti lavonu jai atrodė nepakeliamas įžeidimas. Dar prieš akimirką žmogų saugojo gėda, nuogybės ir intymumo šventumas, o šit pakanka mirties akimirkos, ir mūsų kūnas atiduodamas nežinia kam, kad tas jį nurengtų, išskrostų, knaisiotųsi po vidurius, paskui užsikimšęs nosį nuo smarvės įkištų į šaldytuvą ar ugnį. Ji norėjo kremuoti savo vyrą ir išbarstyti jo pelenus dar ir todėl, kad visą gyvenimą jos nekankintų mintis, ką tenka patirti jos mylimo žmogaus kūnui.

O kai po keleto mėnesių ji ėmė galvoti apie savižudybę, nusprendė nusiskandinti atviroje jūroje, kad apie jos mirusio kūno gėdą žinotų tik žuvys, nebylios žuvys.

Jau buvau užsiminęs apie Tomo Mano apsakymą: mirtinai sergantis jaunuolis sėda į traukinį ir išlipa nepažįstamame mieste. Jo kambaryje stovi spinta, kas naktį iš jos išeina nuoga skausmingai graži moteris ir ilgai jam pasakoja švelniai liūdną istoriją, ir toji moteris, ir tas pasakojimas – tai mirtis.

Ta mirtis – švelniai melsva, kaip nebūtis. Todėl, kad nebūtis – begalinė tuštuma, o tuščia erdvė mėlyna, ir nieko nėra gražiau ir labiau raminamo kaip mėlis. Ir visiškai neatsitiktinai Novalis, mirties poetas, mėgo mėlį ir jo ieškodavo visose savo kelionėse. Mirties saldybė yra mėlynos spalvos.

Tačiau jeigu Tomo Mano jaunuolio nebūtis buvo tokia graži, kas atsitiko jo kūnui? Ar jie vilko jį už kojų per slenkstį? Ar skrodė? Ar įmetė duobėn, ar į ugnį?

Tada Manui buvo dvidešimt šešeri, o Novalis neišgyveno nė trisdešimties. Man, deja, daugiau, ir aš, kitaip nei jie, negaliu negalvoti apie kūną. Ne, mirtis nėra mėlyna, ir Tamina tai žino kaip ir aš. Mirtis – siaubingas darbas. Mirdamas mano tėvas keletą dienų gulėjo karščiuodamas, o aš maniau, kad jis dirba. Išpiltas prakaito, jis galvojo tik apie savo agoniją, tarsi mirtis jam būtų buvusi neįveikiama. Jis net nesu-

vokdavo, kad aš sėdžiu prie jo lovos, jis net neįstengdavo manęs pastebėti, mirties darbas jį visiškai išsekino, jis buvo susikaupęs kaip raitelis, paskutinėmis išgalėmis besistengiantis pasiekti tolimą tikslą.

Taip, jis šuoliavo ant arklio.

Kur jis jojo?

Kažkur toli, kad paslėptų savo kūną.

Ne, neatsitiktinai visose eilėse mirtis įsivaizduojama kaip kelionė. Tomo Mano jaunuolis sėda į traukinį, Tamina – į raudoną sportinį automobilį. Žmogus be galo trokšta išvykti ir paslėpti savo kūną. Bet ši kelionė bergždžia. Jis šuoliuoja ant arklio, bet jo gyvenimas baigiasi lovoje, o paskui jo galva atsitrenkia į slenkstį.

13

Kodėl Tamina vaikų saloje? Kodėl aš ją įsivaizduoju kaip tik tenai?

Nežinau.

Gal todėl, kad tą dieną, kai mirė mano tėvas, ore aidėjo džiaugsmingos dainos, kurias dainavo vaikai?

Visur į rytus nuo Elbės vaikai priklauso vadinamosioms pionierių organizacijoms. Jie ryši raudoną kaklaraištį ant kaklo, eina į susirinkimus kaip suaugę žmonės ir kartais gieda *Internacionalą*. Jie turi gražų įprotį retkarčiais užrišti raudoną kaklaraištį kokiam nors žymiam suaugusiam žmogui ir suteikti jam garbės pionieriaus vardą. Suaugusiems žmonėms tai patinka, ir kuo jie senesni, tuo jiems maloniau gauti iš vaikučių raudoną kaklaraištį savo karstui.

Jį jau gavo visi: Leninas, taip pat Stalinas, Masturbovas ir Šolochovas, Ulbrichtas ir Brežnevas. O per didžiulę šventę, surengtą Prahos pilyje, kaklaraištį gavo ir Husakas.

Tądien karštis tėčiui truputį nukrito. Buvo gegužė, ir mes atidarėme langą į sodą. Iš namo priešais pro žydinčias obelų šakas mus pasiekė per televiziją transliuojamos šventės ceremonija. Mes girdėjome dainas, kurias aukštais balsais dainavo vaikai.

Kaip tik tuo metu kambaryje buvo gydytojas. Jis stovėjo palinkęs prie tėčio, jau neįstengiančio ištarti nė žodžio. Paskui jis atsigręžė į mane ir greitai pasakė: „Jis jau be sąmonės. Jo smegenys yra". Aš pamačiau, kaip mėlynos didžiulės tėvo akys dar labiau išsiplėtė.

Kai gydytojas išėjo, aš jaučiausi baisiai sutrikęs ir norėjau kuo greičiau ką nors pasakyti, kad išsklaidyčiau tuos žodžius. Parodžiau į langą:

– Girdi? Tikra komedija! Šiandien Husakas gavo garbingo pionieriaus vardą!

Ir tėtis pradėjo juoktis. Jis juokėsi norėdamas man parodyti, kad jo smegenys gyvos ir kad aš kaip ir anksčiau galiu kalbėtis su juo ir juokauti.

Paskui pro obelis mus pasiekė Husako balsas:

– Mano vaikai! Jūs – ateitis!

O po valandėlės:

– Mano vaikai, niekad nesigręžiokite atgal!

– Aš uždarysiu langą, kad jo negirdėtume, – mirktelėjęs pasakiau tėčiui, ir jis, žiūrėdamas į mane su be galo gražia šypsena lūpose, linktelėjo.

Po keleto valandų jam vėl pakilo karštis. Jis sėdo ant savo arklio ir šuoliavo keletą dienų. Ir niekada daugiau manęs nematė.

14

Bet ką ji dabar gali padaryti, jeigu jau atsidūrė tarp vaikų, jeigu keltininkas dingo su valtimi, o aplink nieko nėra, tik vandens begalybė?

Ji bandys kovoti.

Kaip liūdna: mažame Vakarų Europos mieste ji niekada nekovojo, kad ką nors laimėtų, o čia tarp vaikų (besvorių daiktų pasaulyje) ji kovos iš tikrųjų?

O kaip ji ketina kovoti?

Atvykimo dieną, kai ji atsisakė žaisti ir susigūžė lovoje tarsi nepaimamoje pilyje, pajuto ore tvyrant didėjantį vaikų priešiškumą ir išsigando. Ji norėjo užbėgti jam už akių. Nusprendė pelnyti jų palankumą. Todėl jai reikia susitapatinti su jais, priimti jų kalbą. Tad ji savo valia dalyvauja visuose žaidimuose, prisideda prie jų savo mintimis ir fizine jėga ir labai greitai palenkia vaikus savo žavesiu.

Jei ji nori susitapatinti su vaikais, turi atsisakyti savo asmeninio gyvenimo. Ji eina su jais į vonią, nors pirmą dieną atsisakė ten eiti, nes jai buvo bjauru praustis jiems matant.

Vonia, didžiulis, plytelėmis išklijuotas kambarys, – vaikų ir jų slaptų minčių centras. Vienoje pusėje – dešimt unitazų, kitoje – dešimt prausyklių. Kol vienas vaikų būrys užsiraitęs marškinius sėdi ant unitazų, kitas stovi nuogas prie prausyklių. Sėdintieji žiūri į nuogalius, stovinčius priešais prausykles, o tie, kurie stovi priešais prausykles, gręžiojasi pažiūrėti į tuos, kurie sėdi ant unitazų, ir visame kambaryje tvyro slaptas geidulys, žadinantis Taminai neaiškų prisiminimą apie seniai užmirštus dalykus.

Tamina sėdi su naktiniais marškiniais ant unitazo, ir nuogi Tigrai, stovintys priešais prausykles, nenuleidžia nuo

jos akių. Paskui sušniokščia nuleidžiamas vanduo, Voveraitės pakyla nuo unitazų, nusivelka ilgus naktinius marškinius. Tigrai nueina nuo prausyklių ir traukia į dortuarą, iš kurio dabar išeina Katinai; jie susėda ant laisvų unitazų ir žiūri į didžiąją Taminą, su juoduojančia papilve ir didelėmis krūtimis, besiprausiančią prie kriauklės kartu su Voveraitėmis.

Jai ne gėda. Ji jaučia, kad jos brandus seksualumas daro ją karaliene, viešpataujančia tiems, kurių papilvė dar be plaukų.

15

Tad kelionė į salą nebuvo sąmokslas prieš ją, kaip jai pasirodė pirmą kartą išvydus bendrą miegamąjį ir savo lovą. Atvirkščiai, ji atsidūrė ten, kur troško būti: toje tolimoje praeityje, kai dar nebuvo jos vyro, kur jo nebuvo nei prisiminimuose, nei geismuose, taigi jos niekas neslėgė ir negraužė sąžinė.

Jai, apdovanotai labai stipriu drovumo jausmu (drovumas buvo ištikimas meilės šešėlis), dabar reikėjo stovėti nuogai matant daugybei svetimų akių. Iš pradžių tai ją stulbino ir jai buvo nemalonu, bet ji greitai įprato, nes jos nuogumas nėra gėdingas, jis tiesiog prarado prasmę, tapo abejingas, nebylus ir negyvas. Jos kūnas, kurio kiekviena dalelė buvo paženklinta jų meilės istorijos, tapo beprasmis, ir toje beprasmybėje ji rado palengvėjimą ir ramybę.

Subrendęs geismingumas buvo beišnykstąs, o iš tolimos praeities ėmė lėtai kilti kitų malonumų pasaulis. Atgijo dau-

gybė seniai palaidotų prisiminimų. Pavyzdžiui, toks (nuostabu, kad ji seniai buvo tai užmiršusi, nes suaugusiai Taminai tai tikriausiai atrodė nepakeliamai nepadoru ir juokinga): mokydamasi pirmoje pradinės mokyklos klasėje, ji dievino savo jauną gražią mokytoją ir ištisus mėnesius svajojo kartu su ja nueiti į tualetą.

Dabar ji sėdi ant unitazo ir šypsosi primerkusi akis. Įsivaizduoja, kad ji – toji mokytoja, o sėdinti šalia ir šnairomis smalsiai ją apžiūrinėjanti strazdanota mergaitė – anų laikų mažoji Tamina. Ji taip aiškiai įsivaizduoja esanti toji strazdanota mergytė geidulingomis akimis, kad kažkur, tolimose savo atminties gelmėse, staiga pajunta, kaip jos širdyje virpteli pusiau pabudęs senų laikų jaudulys.

16

Taminos dėka Voveraitės laimėdavo beveik visus žaidimus, todėl jos nutarė iškilmingai ją apdovanoti. Vaikai visas bausmes ir visus apdovanojimus skirdavo vonios kambaryje, o Taminos apdovanojimo esmė buvo ta, kad tą vakarą visi vaikai jai turėsią patarnauti: tą vakarą ji neturėsianti teisės net paliesti savęs, viską už ją padarysiančios Voveraitės – visiškai jai atsidavę tarnai.

Ir štai jos aptarnauja ją: kruopščiai šluosto, kol ji sėdi ant unitazo, paskui pakelia, nuleidžia vandenį, veda prie praustyklės ir visos nori nuplauti jai krūtinę ir pilvą, ir visos nekantrauja pamatyti, koks jos tarpukojis ir ką pajunti jį paliestęs. Kartais ji nori jas nustumti į šalį, bet tai padaryti labai sunku: ji negali būti bjauri vaikams, juoba kad jie žaidžia

žaidimą stulbinamai rimtai, apsimesdami, jog tarnauja jai norėdami atsilyginti.

Galiausiai jie paguldo ją nakčiai į lovą ir suranda šimtus visokių malonių dingsčių prisispausti prie jos ir išglostyti jai visą kūną. Vaikų pernelyg daug, ir ji nebeskiria, kuriam iš jų priklauso štai ši ranka ar burna. Ji jaučia, kaip jie spaudžia jai visą kūną, ypač tas vietas, kurios ne tokios kaip jų. Ji užsimerkia ir jai pasivaidena, kad jos kūnas supasi, supasi lėtai tarsi lopšyje: ją persmelkia nepaprastai rami ir gosli palaima. Ji jaučia, kaip toji kūniška palaima jai suvirpina lūpas. Ji vėl atmerkia akis ir pamato vaikišką veidelį, atidžiai apžiūrinėjantį jai burną ir sakantį kitam vaikiškam veideliui: „Žiūrėk! Žiūrėk!" Dabar prie jos jau palinko du vaikiški veidai ir godžiai stebi virpančius jos lūpų kampučius, tarsi apžiūrinėtų išardyto laikrodžio mechanizmą ar musę nutrauktais sparnais.

Bet jai atrodo, kad jos akys mato visai ne tai, ką jaučia jos kūnas, jai regisi, tarsi prie jos palinkę vaikai ir ta tyli liūliuojanti palaima visiškai nesusiję. Tad vėl užmerkia akis, kad galėtų mėgautis vien savo kūnu, nes pirmą kartą gyvenime jos kūnas patiria malonumą be sielos, kuri, jau nieko neįsivaizduodama ir nieko neprisimindama, tyliai išėjo iš kambario.

17

Štai ką man, penkiamečiam vaikui, papasakojo tėvas: kiekviena tonacija – tai mažieji karaliaus rūmai. Ten valdo karalius (pirmoji pakopa), padedamas dviejų princų (penktoji ir ketvirtoji pakopa). Jiems pavaldūs keturi digni-

toriai, iš kurių kiekvienas palaiko tik jam būdingus santykius su karaliumi ir jo princais. Be jų, dvare gyvena dar penkios kitos natos, vadinamos chromatinėmis. Jos, žinoma, užima aukštą padėtį kitose tonacijose, bet čia yra tik viešnios.

Kiekviena iš dvylikos natų turi savo vietą, savo pavadinimą ir funkciją, kūrinys, kurį mes girdime, nėra vien garsų derinys: tai prieš mus besiplėtojantis tam tikras veiksmas. Kartais įvykiai būna siaubingai supainioti (pavyzdžiui, Malerio arba – dar daugiau – Bartoko ar Stravinskio kūryboje), į juos nuolat įsikiša įvairių dvarų princai, ir staiga mes jau imame nebesuprasti, kuri nata tarnauja kuriam dvarui, nes kartais ji gali tarnauti keletui karalių. Bet ir tada net naiviausias klausytojas gali daugmaž atspėti, ką pasakoja vienas ar kitas kūrinys. Net ir sudėtingiausia muzika visada kalba ta pačia kalba.

Tai tėvo žodžiai, o štai ir mano tęsinys: kartą vienas didis žmogus pamatė, kad per tūkstantmetį muzikos kalba išseko ir kad ji nebeįstengia pasakyti nieko nauja ir kartoja tas pačias mintis. Revoliuciniu dekretu jis panaikino tonų hierarchiją muzikoje ir visus padarė lygius. Jis įvedė griežtą tvarką: nė vienam tonui nebuvo leidžiama pasirodyti partitūroje dažniau nei kuriam kitam, kad jis vėl neimtų reikalauti feodalinių privilegijų. Karalių dvarai visam laikui buvo panaikinti ir pakeisti viena imperija, įkurta remiantis lygybės principu, vadinamąja dodekafonija.

Galbūt muzika ėmė skambėti dar įdomiau nei anksčiau, bet žmogus, per tūkstantmetį įpratęs stebėti tonacijų intrigas karališkuosiuose dvaruose, girdėdavo garsą, bet jo nesuprasdavo. Beje, dodekafonijos imperija netrukus išnyko. Po Šėnbergo atėjo Varezas, kuris sunaikino ne tik tonaciją, bet ir patį toną (žmogaus balso ir muzikos instrumentų tonus): jis ne tik pakeitė jį subtilia, be abejonės, rafinuota gar-

sų struktūra, bet ir pradėjo jau kažkokią kitą istoriją, paremtą kitais principais ir kita kalba.

Kai Milanas Hiūblas mano Prahos vieno kambario bute plėtojo galimą čekų tautos žūtį Rusijos imperijoje, mudu abu žinojom, kad ši mintis, nors galbūt ir pateisinama, buvo ne mūsų jėgoms, kad mes kalbame apie *neįmanomą* dalyką. Nors pats žmogus mirtingas, jis negali įsivaizduoti nei erdvės pabaigos, nei laiko pabaigos, nei istorijos pabaigos, nei tautos pabaigos, jis visada gyvena iliuzinėje begalybėje. Žmonės, pakerėti pažangos idėjos, nė neįtaria, kad kiekvienas žingsnis į priekį sykiu ir žingsnis arčiau pabaigos ir kad džiaugsminguose šūkiuose *toliau* ir *pirmyn* skamba šlykštus balsas mirties, raginančios mus skubėti.

(Tai gal tas užburiantis žodis *pirmyn* tapo visuotinis tik todėl, kad su mumis kalbanti mirtis jau visai netoli?)

Tais laikais, kai Arnoldas Šėnbergas sukūrė savo dodekafonijos imperiją, muzika buvo turtingesnė nei kada nors anksčiau ir apsvaigusi nuo laisvės. Niekas nė negalėjo pagalvoti, kad galas taip arti. Jokio nuovargio! Jokio saulėlydžio! Šėnbergas kūrė apimtas paties drąsiausio jaunystės polėkio. Jis teisėtai džiūgavo, nes, kaip jam atrodė, pasirinko vienintelį įmanomą kelią. Muzikos istorija baigėsi per patį drąsos ir svajonės suklestėjimą.

18

Bet jeigu tiesa, kad muzikos istorija baigėsi, kas tada liko iš muzikos? Tyla?

Visai ne! Muzikos vis daugiau ir daugiau, dešimtis, šim-

tus kartų daugiau nei pačiomis šlovingiausiomis jos gyvavimo epochomis. Ji girdėti iš garsiakalbių, pakabintų ant namų sienų, iš pasibaisėtinų garso aparatų, stovinčių butuose ir restoranuose, iš nedidelių tranzistorių, kuriuos žmonės nešiojasi gatvėse.

Šėnbergas mirė, Elingtonas mirė, tačiau gitara amžina. Stereotipinė harmonija, banali melodija, juo monotoniškesnė, juo labiau „vežanti" – štai kas liko iš muzikos, štai muzikos amžinybė. Šie paprasti tonų deriniai gali padėti susibičiuliauti visiems, nes juk tai pati būtis, išrėkianti jais savo džiūgaujantį *aš čia*! Jokia santarvė negali būti triukšmingesnė ir vieningesnė nei santarvė su būtimi. Ji suvienija arabus su žydais, o čekus su rusais. Kūnai, apsvaigę nuo suvokimo, kad jie egzistuoja, linguoja pagal ritmą. Todėl nė vienas Bethoveno kūrinys nebuvo sukėlęs tokios didelės kolektyvinės aistros, kokią sukėlė vienodas ir pasikartojantis gitarų brązginimas.

Likus maždaug metams iki tėčio mirties, kai mudu kaip paprastai vaikštinėjome aplink kvartalą, iš visų pusių mus lydėjo dainos. Kuo liūdnesni buvo žmonės, tuo garsiau griaudėjo garsiakalbiai. Jie kvietė okupuotą šalį pamiršti Istorijos kartėlį ir atsiduoti gyvenimo džiaugsmui. Tėtis sustojo, pakėlė akis į aparatą, iš kurio sklido triukšmas, ir aš pajutau, kad jis nori man pasakyti kai ką labai svarbaus. Didelėmis pastangomis susikaupęs, kad galėtų išsakyti savo mintį, lėtai ir sunkiai ištarė: „Kvaila muzika".

Ką jis tuo norėjo pasakyti? Įžeisti muziką, savo gyvenimo aistrą? Ne, aš manau, kad jis norėjo man pasakyti, jog esama *pradinio muzikos būvio*, būvio, ankstesnio už jos istoriją, būvio iki pirmųjų klausimų, iki pirmojo žaidimo su motyvu ir tema. Šiame pirmame muzikos būvyje (būvyje be minties) atsispindi įgimtas žmogiškosios būtybės kvailumas. Reikėjo milžiniškų širdies ir proto pastangų, kad muzika pakil-

tų virš šio pradinio kvailumo, ir tas daugelį amžių europinę kultūrą gaubęs spindintis skliautas užgeso savo trajektorijos viršūnėje kaip fejerverko raketa.

Muzikos istorija mirtinga, tačiau gitarų kvailumas amžinas. Šiandien muzika grįžo į savo pirminį būvį. Tai būvis po paskutinių klausimų, po paskutinio apmąstymo, būvis po istorijos.

Kai Karelas Klosas, čekų popmuzikos dainininkas, 1972-aisiais išvyko į užsienį, Husakas išsigando. Ir iškart parašė jam į Frankfurtą asmeninį laišką, kurio pastraipą žodis žodin dabar cituoju: *Brangusis Karelai, mes ant jūsų nepykstame. Prašau jūsų, grįžkite, dėl jūsų mes padarysime viską, ko tik pageidausite. Mes padėsime jums, jūs padėsite mums...*

Truputį pamąstykime: Husakas nė nemirktelėjęs leido emigruoti gydytojams, mokslininkams, astronomams, sportininkams, režisieriams, operatoriams, darbininkams, inžinieriams, architektams, istorikams, bet jis negalėjo susitaikyti su mintimi, kad šalį palieka Karelas Klosas. Mat Karelas Klosas atstovavo muzikai be atminties, tai muzikai, kurioje amžinai palaidoti Bethoveno ir Elingtono kaulai, Palestrinos ir Šėnbergo pelenai.

Užmaršties prezidentas ir muzikos idiotas buvo verti vienas kito. Jie dirbo tą patį darbą. *Mes padėsime jums, jūs padėsite mums.* Jie negalėjo apsieiti vienas be kito.

19

Bet kartais bokšte, kur karaliauja muzikos išmintis, mes ilgimės monotoniško besielio šauksmo ritmo, pasiekiančio mus iš išorės, kur visi žmonės broliai. Visą laiką

leisti su Bethovenu pavojinga, kaip pavojinga bet kuri privilegijuota padėtis.

Taminai visada buvo truputį gėda prisipažinti, kad ji laiminga su savo vyru. Ji bijojo, jog gali suteikti kitiems žmonėms dingstį jos neapkęsti.

Šiandien ji draskoma dvejopo jausmo: meilė – privilegija, o visos privilegijos yra nepelnytos ir už jas reikia mokėti. Tai, kad ji čia, tarp vaikų, reikia suprasti kaip bausmę.

Bet šis jausmas greitai užleidžia vietą kitam: meilės privilegija buvo ne tik rojus, bet ir pragaras. Gyvenimas mylint buvo nuolatinė įtampa, baimė ir nerimas. Todėl dabar ji čia, tarp vaikų, trokštanti sau padovanoti ramybę ir giedrą.

Iki šiol jos seksualumą buvo užgrobusi meilė (sakau „užgrobusi", nes seksas nėra meilė, jis tik teritorija, kurią užvaldo meilė), tad ji išgyveno dramatišką, atsakingą, rimtą laikotarpį. Čia, tarp vaikų, beprasmybės karalystėje, seksualumas galop tapo tuo, kas jis buvo iš pradžių: fizinio malonumo gamybos žaisliuku.

Arba pasakysiu kitaip: seksualumas, išvaduotas nuo *velniško* ryšio su meile, tapo *angeliškai* paprastu džiaugsmu.

20

Kai vaikai pirmą kartą išprievartavo Taminą, šis aktas atrodė stebinamai prasmingas, tačiau besikartojanti tokia pati situacija greitai prarado savotiškos žinios pobūdį ir virto vis tuštesne ir vis šlykštesne rutina.

Greitai tarp vaikų prasidėjo ginčai. Tie, kuriuos traukė meilės žaidimai, ėmė neapkęsti tų, kurie jiems buvo abejin-

gi. Priešiškumas augo ir tarp Taminos meilužių: tarp tų, kurie jautėsi esą jos favoritai, ir tų, kurie jautėsi atstumti. Ir visos tos skriaudos atsigręžė prieš Taminą ir ėmė ją slėgti.

Vieną dieną, kai vaikai buvo palinkę prie nuogo Taminos kūno (jie klūpojo ant jos lovos arba stovėjo šalia, sėdėjo apžargom ant jos arba tupėjo prie jos galvos ir tarp kojų), ji staiga pajuto deginantį skausmą. Vienas vaikas jai žnaibė krūties spenelį. Ji sušuko ir jau nesusivaldė: nuvijo juos visus nuo lovos ir ėmė daužyti orą rankomis.

Ji žinojo, kad šį skausmą sukėlė ne atsitiktinumas ir ne geidulys: vienas vaikiščias jos nekentė ir norėjo ją įskaudinti. Tada ji nutraukė intymius žaidimus su vaikais.

21

Ir staiga karalystėje, kur viskas buvo lengva kaip vėjelio dvelksmas, ramybė baigėsi.

Vaikai žaidžia klases, šokinėdami iš vieno kvadrato į kitą pirma dešine koja, paskui kaire, tada abiem. Tamina taip pat šokinėja. (Aš regiu jos aukštą figūrą tarp mažų vaikų siluetų, šokinėjančią su besidraikančiais apie veidą plaukais ir didžiuliu nuoboduliu širdyje.) Ir staiga Kanarėlės ima šaukti, kad ji neva užmynusi liniją.

Voveraitės, žinoma, protestuoja: ji neperžengusi jokios linijos. Abi komandos pasilenkia prie linijos ir ieško Taminos kojos pėdsako. Bet linija, nubrėžta smėlyje, neaiški kaip ir Taminos pado pėdsakas. Reikalas ginčytinas, vaikai rėkia, tai trunka jau ketvirtį valandos, ir jų ginčas darosi vis piktesnis.

Tuo metu Tamina padaro lemiamą klaidą; ji pakelia ranką ir sako: „Labai gerai. Aš peržengiau".

Voveraitės ima šaukti Taminai, kad netiesa, kad ji pamišėlė, kad meluoja, kad neperžengė. Tačiau ginčas pralaimėtas. Jų tvirtinimas, Taminos paneigtas, nieko nereiškia, ir Kanarėlės ima pergalingai šaukti.

Voveraitės įnirtusios, jos apšaukia Taminą išdavike, o vienas berniukas ją stumteli taip stipriai, kad ji vos nepargriūva. Ji nori jam suduoti, o jiems tai signalas ją pulti. Tamina ginasi, ji suaugusi, stipri (ir kupina neapykantos, o taip, neapykantos, ji daužo vaikus taip, tarsi daužytų viską, ko visada neapkentė gyvenime), ir vaikams iš nosies pasipila kraujas, bet štai akmuo pataiko Taminai į kaktą ir ji susverdi, griebiasi už kraujuojančios galvos, ir vaikai išsiskirsto į šalis. Staiga stoja tyla, ir Tamina lėtai nueina į miegamąjį. Išsitiesia ant lovos, nusprendusi niekada nebedalyvauti jokiuose žaidimuose.

22

Aš regiu Taminą, stovinčią viduryje miegamojo su daugybe lovose gulinčių vaikų. Ji – visų dėmesio centras. Kampe kažkas sušunka: „Papai! Papai!", prie to balso prisideda balsų choras, ir Tamina girdi, kaip jis kartoja: „Papai, papai, papai..."

Tai, kas dar neseniai buvo jos pasididžiavimas ir ginklas, – juodi papilvės plaukai ir gražios krūtys, dabar tapo įžeidinėjimų taikinys. Vaikų akimis žiūrint, jos branda pabaisiškai išsigimė: krūtys tapo absurdiškos kaip augliai, o plaukuota papilvė jiems priminė žvėrį.

Dabar atėjo persekiojimų metas. Jie vaikosi ją po salą, apmėto pagaliais ir akmenimis. Ji slepiasi, bėga nuo jų, bet visur girdi savo vardą: „Papai, papai..."

Nieko nėra labiau žeminama, kai stiprus žmogus turi bėgti nuo silpnojo. Bet jų labai daug. Ji bėga ir jai gėda bėgti.

Vieną dieną Tamina patyko jų pasaloje ir tris pagauna. Ji daužo juos tol, kol vienas berniukas parkrinta, o kiti du leidžiasi į kojas. Bet ji greitesnė ir sugriebia jiems už plaukų.

Ir tada ant jos nusileidžia vienas tinklas, paskui kitas. Taip, visi tinklinio tinklai, kurie buvo ištempti prie pat žemės priešais miegamąjį. Jie laukė jos čia. Trys vaikai, kuriuos ji ką tik apdaužė, – jų masalas. Dabar ji, apnarpliota virvių raizginiu, rangosi ir daužosi, o vaikai rėkdami ją tempia paskui save.

23

Kodėl šitie vaikai tokie pikti?

Betgi ne, jie visai nepikti. Priešingai, jie nuoširdūs ir visada elgiasi vienas su kitu draugiškai. Nė vienas nenori turėti Taminos tik sau. Jie visą laiką šaukia: „Žiūrėk, žiūrėk". Tamina – susipynusių tinklų kalinė, virvės jai drasko odą, ir vaikai rodo vienas kitam jos kraują, ašaras ir skausmo iškreiptą veidą. Jie kilniai siūlo ją vienas kitam. Ji tapo jų brolybės cementas.

Jos bėda ne ta, kad tie vaikai pikti, o ta, jog ji atsidūrė už jų pasaulio sienų. Žmogus nemaištauja, kai skerdyklose žudomi jautukai. Jautukas – už žmonių įstatymų ribų, kaip Tamina – už vaikų įstatymų ribų.

Neapykantos kupini ne vaikai, o Tamina. Jų noras daryti blogį – teigiamas, linksmas, jį net galima teisėtai vadinti džiaugsmu. Jie nori įskaudinti tą, kuris yra už jų pasaulio ribų, tik todėl, kad išaukštintų savo pasaulį ir jo įstatymą.

24

Laikas daro savo darbą, kartodamiesi visi džiaugsmai ir visos pramogos praranda žavesį; net Taminos medžioklė. Beje, vaikai iš tikrųjų nepikti. Vaikiščias, kuris nusišlapino ant jos, kai ji gulėjo po juo, pagauta į tinklinio tinklus, po keleto dienų jai nusišypsojo gražia nekalta šypsena.

Dabar Tamina vėl dalyvauja jų žaidimuose, bet tyli. Ji vėl šokinėja iš vieno kvadrato į kitą, pirma ant vienos kojos, paskui ant kitos, tada abiem. Ji jau niekada nebeįžengs į jų pasaulį, bet saugosi, kad neatsidurtų už jo ribų. Ji stengiasi tiesiog išsilaikyti ant ribos.

Tačiau ši laikina ramybė, šis normalumas, šis kompromisinis *modus vivendi* kartu atsinešė ir visą amžino pastovumo siaubą. Neseniai jos lyg persekiojamo žvėries gyvenimas padėjo užmiršti laiko ir jo neaprėpiamybės egzistavimą, o dabar, kai puldinėjimai aprimo, iš sutemų išniro laiko dykra – žiauri, gniuždanti, panaši į amžinybę.

Pasistenkite dar sykį įsidėmėti šį vaizdą: Tamina turi šokinėti iš kvadrato į kvadratą, pirma ant vienos kojos, paskui ant kitos, tada ant abiejų kartu, ir jai turi būti labai svarbu, ar ji užmynė ant linijos, ar ne. Ji turi taip šokinėti diena po dienos, o šokinėdama dar nešti ant pečių laiką tarsi kasdien vis sunkėjantį kryžių.

Ar ji dar žvalgosi atgal? Ar dar tebegalvoja apie savo vyrą ir Prahą?

Ne. Jau ne.

25

Nuverstų paminklų šmėklos klajojo apie pakylą, o užmaršties prezidentas stovėjo tribūnoje su raudonu kaklaraiščiu ant kaklo. Vaikai plojo ir šaukė jo vardą.

Nuo to laiko jau praėjo aštuoneri metai, bet mano galvoje dar tebeskamba jo žodžiai, atsklidę iki manęs pro žydinčias obelų šakas.

Jis kalbėjo: „Mano vaikai! Jūs – ateitis!", ir aš šiandien žinau, kad šie žodžiai turi kitokią prasmę, nei atrodė iš pradžių. Vaikai ne todėl ateitis, kad vieną dieną užaugs, o todėl, kad žmonija ilgainiui ims vaikėti, nes vaikystė – tai ateities vaizdas.

Jis šaukė: „Vaikai, niekada nesigręžiokite atgal!", o tai reiškė, kad mes niekada neturime leisti, kad ateitis sulinktų po prisiminimų našta. Juk vaikai taip pat neturi praeities, ir tai yra visa jų šypsenos magiško nekaltumo paslaptis.

Istorija – laikinų pokyčių seka, o amžinosios vertybės egzistuoja už Istorijos ribų, jos nekintamos ir joms nereikia atminties. Husakas – amžinybės, o ne laikinumo prezidentas. Jis vaikų pusėje, o vaikai – tai gyvenimas, o gyventi – tai *matyti, girdėti, liesti, gerti, valgyti, šlapintis, tuštintis, nardyti į vandenį, žiūrėti į dangų, juoktis ir verkti.*

Žmonės kalba, kad kai Husakas baigė savo kreipimąsi į vaikus (tuo metu aš jau buvau uždaręs langą, o tėtis vėl ren-

gėsi sėsti ant savo arklio), Karelas Klosas užlipo ant pakylos ir ėmė dainuoti. Iš susijaudinimo Husakui skruostais pradėjo ristis ašaros, ir jose atsispindėjo visur švytinčios saulėtos šypsenos. Tą akimirką virš Prahos išsilenkė didysis vaivorykštės stebuklas.

Vaikai pakėlė galvas, pamatė vaivorykštę ir pradėjo juoktis ir ploti.

Muzikos idiotas baigė savo dainą, o užmaršties prezidentas išskėtė rankas ir sušuko: „Vaikai, *gyventi – tai laimė!*"

26

Sala aidi nuo plėšiamų dainų ir elektrinių gitarų džeržgesio. Magnetofonas padėtas žaidimų aikštelėje priešais miegamąjį. Šalia jo stovi berniukas, ir ji atpažįsta irkluotoją, su kuriuo kadaise atplaukė į salą. Ji nenuleidžia nuo jo akių. Jeigu jis iš tikrųjų keltininkas, vadinasi, valtis turi būti čia. Ji žino, kad negali praleisti šios progos. Jos širdis daužosi krūtinėje, ir nuo šios akimirkos ji galvoja tik apie pabėgimą.

Berniukas, įsmeigęs akis į magnetofoną, kraipo šlaunis. Į žaidimų aikštelę subėga vaikai ir prisideda prie jo: išmeta į priekį čia vieną koją, čia kitą, atlošia galvą, paskui plėsčioja delnais su atkištais smiliais tarsi kažkam grasindami, ir jų šauksmai susilieja su daina, sklindančia iš magnetofono.

Tamina pasislepia už storo platano kamieno, ji nenori, kad jie matytų ją, bet neįstengia nuleisti nuo jų akių. Jie elgiasi įžūliai koketiškai, kaip suaugusieji, judina šlaunis čia į priekį, čia atgal, tarsi mėgdžiotų sueities judesius. Tie

nepadorūs judesiai, kuriuos išdarinėja vaikai, panaikina priešpriešą tarp nepadorumo ir nekaltybės, tarp skaistumo ir begėdiškumo. Gašlumas tampa absurdiškas, nekaltybė tampa absurdiška, žodžiai suyra į dalis, ir Tamina pajunta šleikštulį: tarsi jos skrandyje staiga būtų atsivėrusi tuštuma.

Idiotiškos gitaros tebeplyšauja, vaikai šoka koketiškai atstatę pilvus, ir ji jaučia, kad visi šie besvoriai dalykai skleidžia šleikštulį. Ir toji tuščia ertmė skrandyje tik todėl, kad ji nebepakeliamai besvorė. Kraštutinumas bet kurią akimirką gali virsti savo priešybe, todėl pasiekęs aukščiausią lygį lengvumas tapo *siaubingai slegiantis,* ir Tamina žino, kad daugiau neištvers nė sekundės. Ji apsigręžia ir ima bėgti.

Ji bėga alėja vandens link.

Ji jau prie kranto. Apsidairo. Bet valties nėra.

Kaip ir pirmąją dieną, pakrante apibėga visą salą. Bet jos niekur nėra. Galop grįžta į tą vietą, kur platanų alėja leidžiasi į paplūdimį. Ji pamato iš ten atbėgančius susijaudinusius vaikus.

Sustoja.

Vaikai ją pastebi ir šaukdami puola prie jos.

27

Ji šoko į vandenį.

Bet ne todėl, kad bijojo. Apie tai ji galvojo seniai. Juk kelionė valtimi iki salos neatrodė labai ilga. Nors kito kranto nematyti, nuplaukti iki jo tikriausiai nereikės antžmogiškų pastangų!

Šaukdami vaikai atbėgo iki tos vietos, kur ji šoko į vandenį, ir šalia jos nukrito keletas akmenų. Bet ji plaukė greitai ir netrukus tapo nepasiekiama jų silpnoms rankoms.

Ji plaukė ir jautėsi gerai – pirmą kartą po tokio ilgo laiko. Jautė savo kūną, jautė buvusią jėgą. Ji visada buvo puiki plaukikė, judesiai jai kėlė malonumą. Vanduo buvo šaltas, bet ji mėgavosi šituo šaltumu, kuris, regėjosi, nuplauna jai nuo odos visą vaikų purvą, visas seiles ir visus žvilgsnius.

Ji plaukė ilgai, ir saulė ėmė lėtai grimzti į vandenį.

Paskui sutemo, netrukus pasidarė tamsu kaip maiše, nei mėnulio, nei žvaigždžių, todėl Tamina visą laiką stengėsi plaukti viena kryptimi.

28

Beje, kur ji troško grįžti? Į Prahą?

Ji jau buvo ją visiškai pamiršusi.

Į mažą miestelį Europos vakaruose?

Ne. Ji tiesiog norėjo pabėgti.

Ar tai reiškia, kad ji norėjo mirti?

Ne, ne, visai ne. Priešingai, ji siaubingai troško gyventi.

Tada ji bent turi įsivaizduoti pasaulį, kuriame nori gyventi!

Ne, ji neįsivaizdavo. Iš visa ko jai buvo likęs tik vienintelis dalykas – didžiulis gyvenimo troškulys ir jos kūnas. Tik šie du dalykai, daugiau nieko. Ji norėjo išplėšti juos iš salos ir išgelbėti. Savo kūną ir tą gyvenimo troškulį.

29

Ėmė brėkšti. Ji įtempė akis ir pamėgino priekyje įžiūrėti krantą.

Bet priekyje nebuvo nieko – nieko, tik vanduo. Ji atsigręžė ir apsižvalgė. Nelabai toli, vos už šimto metrų, pamatė žaliosios salos krantą.

Kaip? Nejau visą naktį ji plaukė vietoje? Ją apėmė neviltis ir, vos tik ji prarado viltį, pajuto, kad kojos ir rankos nusilpo, o vanduo pasidarė nepakeliamai šaltas. Ji užsimerkė ir pamėgino plaukti toliau. Ji jau nesitikėjo pasiekti kito kranto ir dabar galvojo tik apie mirtį – norėjo numirti kažkur viduryje vandenų, toli nuo visų, viena, tik su žuvimis. Akys užsimerkė, o kadangi buvo akimirką užsnūdusi, į plaučius pateko vandens, ji užsikosėjo, ėmė dusti ir kosėdama staiga išgirdo vaikų balsus.

Ji laikėsi vietoje, kosėjo ir žvalgėsi. Už keleto yrių nuo jos plaukė vaikų pilna valtis. Vaikai šaukė. Pastebėję, kad ji juos pamatė, nutilo. Jie artinosi nenuleisdami nuo jos akių. Ji matė, kad vaikai labai susijaudinę.

Tamina išsigando, kad vaikai norės ją išgelbėti ir vėl privers žaisti su jais. Jautėsi išsekusi, kojos ir rankos buvo nutirpusios.

Valtis buvo visiškai arti ir prie jos palinko penki nekantrūs vaikiški veidai.

Tamina beviltiškai purtė galvą, tarsi norėdama jiems pasakyti: leiskit man numirti, negelbėkit manęs.

Tačiau jos baimė buvo bergždžia. Vaikai nė nekrustelėjo, nei vienas neištiesė jai irklo ar rankos, nei vienas neketino jos gelbėti. Jie tik stebėjo ją, tik žiūrėjo į ją išpūtę dideles godžias akis. Vienas berniukas irklu tarsi vairu stengėsi laikyti valtį kuo arčiau jos.

Ji vėl įtraukė vandens į plaučius, užsikosėjo, ėmė daužyti vandenį rankomis, jausdama, kad daugiau neišsilaikys paviršiuje. Kojos darėsi vis sunkesnės. Jos traukė į dugną kaip svarmenys.

Jos galva paniro po vandeniu. Smarkiais yriais jai dar pavyko kelis kartus iškilti virš vandens; ir kaskart išvysdavo valtį ir ją stebinčias vaikų akis.

Paskui ji dingo po vandeniu.

SEPTINTA DALIS

Siena

1

Meilės akto metu jam visada būdavo įdomiausia stebėti moters veidą. Du kūnai savo judesiais tarsi išvyniodavo ilgą filmo juostą, ir moters veide, nelyginant televizoriaus ekrane, imdavo suktis žavus filmas, kupinas sumaišties, laukimo, skausmo, šūksnių, jaudulio ir neapykantos. Tik Edvigos veidas atrodydavo it tuščias ekranas, ir Janas, įsmeigęs į ją akis, kankinamai savęs klausdavo: gal jai nuobodu su juo? Gal ji pavargusi? Gal mylisi nenorėdama? Gal ji įpratusi prie geresnių meilužių? O gal tas sustingęs veidas slepia jausmus, apie kuriuos jis nė neįtaria?

Žinoma, jis galėjo jos paklausti. Bet jiems nutikdavo keistas dalykas. Nors visada daug plepėdavo ir buvo vienas kitam atviri, vos tik jų nuogi kūnai apsikabindavo, jie iškart prarasdavo kalbos dovaną.

Jis niekad gerai nežinojo, kaip tą tylą suprasti. Gal jie praranda amą tik todėl, kad, išskyrus meilės aktą, visur kitur Edviga aktyvesnė? Nors ir jaunesnė, per savo gyvenimą ji ištarė mažiausiai triskart daugiau žodžių nei jis ir išdalijo dešimtkart daugiau pamokymų ir patarimų. Ji buvo jam tarsi švelni ir protinga motina, už rankos vedanti per gyvenimą.

Jis dažnai įsivaizduodavo, kad mylėdamasis su ja šnabžda jai į ausį nešvankius žodžius. Bet net jo vaizduotėje ši užmačia baigdavosi nesėkme. Jis buvo tikras, kad jos veide pasirodytų rami, nepritarianti ir atlaidžiai švelni šypsena,

šypsena motinos, stebinčios, kaip jos vaikiščias vagia iš spintelės uždraustą sausainį.

Arba dar įsivaizduodavo, kaip banaliai šnabžda jai į ausį: „Ar tau tai patinka?" Kitoms moterims tas klausimas visada nuskambėdavo nepadoriai. Įvardydamas meilės aktą padoriu žodžiu „tai", jis iškart sužadindavo norą išgirsti ir kitus žodžius, kuriuose fizinė meilė atsispindėtų tarsi veidrodžių kambaryje. Tačiau, regis, jis jau iš anksto žinodavo Edvigos atsakymą: žinoma, kad patinka, kantriai atsakytų ji. Negi manai, kad aš savo noru daryčiau tai, kas man nepatinka? Būk logiškesnis, Janai!

Tad jis nekalbėjo nešvankių žodžių ir neklausė jos, ar jai tai patinka. Jis tylėdavo, kol jų kūnai ilgai ir energingai judėdavo vyniodami tuščios juostos ritinėlį.

Jis dažnai susimąstydavo, kad dėl tų nebylių naktų kaltas pats. Jis susikūrė karikatūrišką Edvigos meilužės paveikslą, kuris dabar stovėjo tarp jos ir jo, neleisdamas jam pasiekti tikrosios Edvigos, jos jausmų ir jos gašlių sutemų. Šiaip ar taip, po kiekvienos nebylios nakties jis prisiekdavo kitą kartą su ja nesimylėti. Jis ją mylėjo kaip protingą, ištikimą, nepakeičiamą draugą, o ne kaip meilužę. Vis dėlto buvo neįmanoma atskirti meilužės nuo draugės. Kaskart, kai susitikdavo, juodu šnekėdavosi iki išnaktų, Edviga gerdavo, plėtodavo teorijas, mokydavo jį ir galop, kai Janas jau griūdavo iš nuovargio, staiga nutildavo ir jos veide pasirodydavo rami ir laiminga šypsena. Tada, tarsi paklusdamas neįveikiamai įtaigai, Janas jai paliesdavo krūtinę, ji atsistodavo ir pradėdavo nusirenginėti.

Kodėl ji nori su manimi mylėtis? – dažnai klausdavo jis savęs, bet atsakymo nerasdavo. Jis žinojo tik vieną dalyką: jų tylios sueitys neišvengiamos, kaip neišvengiama piliečiui stovėti „ramiai" griežiant tautinį himną, nors tikriausiai jis nepatiria jokio malonumo – nei jis, nei jo tėvynė.

2

Per pastaruosius du šimtmečius strazdas paliko miškus ir tapo miestų paukščiu. Iš pradžių – aštuonioliktojo amžiaus pabaigoje – Didžiojoje Britanijoje, paskui po keleto dešimtmečių Paryžiuje ir Rūro slėnyje. Devynioliktajame amžiuje jis užkariavo vieną po kito Europos miestus. Vienoje ir Prahoje apsigyveno maždaug 1900-aisiais, paskui patraukė į rytus, pasiekė Budapeštą, Belgradą ir Stambulą.

Planetos požiūriu šis strazdo įsiveržimas į žmogaus pasaulį, be abejo, daug svarbesnis nei ispanų įsiveržimas į Pietų Ameriką arba žydų grįžimas į Palestiną. Santykių pasikeitimas tarp įvairių kūrinijos rūšių (žuvų, paukščių, žmonių, augalų) – tai aukštesnio lygio pasikeitimas nei permainos, vykstančios tarp atskirų vienos rūšies grupių. Ar Bohemijoje gyveno keltai ar slavai, ar Besarabiją užkariavo rumunai ar rusai – Žemei tas visai nesvarbu. Tačiau kai strazdas išduoda savo prigimtį ir nuseka paskui žmogų į jo dirbtinį, nenatūralų pasaulį, vadinasi, organinėje planetos struktūroje kai kas iš tiesų pasikeitė.

Ir vis dėlto niekas nedrįsta teigti, kad du pastarieji amžiai – jau strazdo įsiveržimo į žmonių miestus istorija. Visi mes kaliniai sustingusios sąvokos, kad štai tas dalykas svarbus, o anas ne, ir į tai, kas mums atrodo svarbu, žvelgiame su nerimu, o nesvarbūs dalykai slapčia kovoja savo partizaninį karą, kuris galop nepastebimai pakeis pasaulį ir visus užklups iš netyčių.

Jeigu kas nors imtųsi rašyti Jano biografiją, laikotarpį, apie kurį aš kalbu, galėtų apibendrinti maždaug taip: keturiasdešimt penkerių metų Janui meilės ryšys su Edviga reiškė naują gyvenimo etapą. Pagaliau atsisakęs padriko ir tuščio

gyvenimo, jis nusprendė palikti miestą Europos vakaruose ir Amerikoje su nauja energija atsidėti svarbiam darbui, kurį dirbdamas vėliau jis pasiekė tam tikrų laimėjimų ir t. t., ir t. t.

Tačiau įsivaizduojamas Jano biografas tegu man paaiškina, kodėl kaip tik tuo laikotarpiu mėgstamiausiu Jano kūriniu tapo antikos romanas „Dafnis ir Chlojė"! Meilė dviejų žmonių, dar mažne vaikų, nežinančių, kas yra kūniška meilė. Avino bliovimas susimaišo su jūros ošimu, alyvmedžio pavėsyje avelė skabo žolę. Jaunuoliai guli žolėje šalia nuogi, kupini neaiškaus neaprėpiamo geismo. Jie apsikabinę, spaudžiasi vienas prie kito, jų kūnai susiviję. Taip jie guli labai labai ilgai, nes nežino, ką turi daryti toliau. Jie mano, kad šis apsikabinimas – vienintelis meilės malonumų tikslas. Jie susijaudinę, jų širdys daužosi, bet jie nežino, ką reiškia mylėtis.

Taip, Janą kaip tik labiausiai žavi ši pastraipa.

3

Aktorė Hana sėdėjo sukryžiavusi po savimi kojas tarsi Buda, kurio statulėlės parduodamos viso pasaulio senienų parduotuvėse. Ji be perstojo kalbėjo ir žiūrėjo į savo nykštį, lėtai brėžiantį ratus ant apskrito staliuko, stovinčio prie sofos.

Tai nebuvo mechaniškas judesys nervingų žmonių, turinčių įprotį mušti taktą koja arba kasytis galvą. Tai buvo sąmoningas ir apgalvotas judesys, lengvas ir grakštus, kurio paskirtis – apibrėžti aplink save magiškąjį apskritimą, kuriame ji galėtų visiškai nukreipti mintis į save, o kiti – į ją.

Ji palaimingai sekė nykščio judesį ir kartais pakeldavo akis į Janą, sėdintį priešais ją. Ji pasakojo patyrusi nervinį sukrėtimą, nes jos sūnus, gyvenantis pas jos buvusį vyrą, pabėgo iš namų ir keletą dienų negrįžo namo. Jos sūnaus tėvas buvęs toks galvijas, kad pranešęs jai naujieną likus pusvalandžiui iki jos išėjimo į sceną pradžios. Hanai pašokęs karštis, įsiskaudusi galva ir atsiradusi sloga. „Aš net negalėjau išsišnypšti – taip skaudėjo nosį! – pasakė ji įsmeigusi į Janą gražias dideles akis. – Mano nosis panėšėjo į žiedinį kopūstą!"

Ji šypsojosi kaip moteris, kuri žino, kad net nuo slogos paraudusi jos nosis tebėra žavi. Su savimi ji sugyveno pavyzdingai darniai. Ji mylėjo savo nosį ir taip pat mylėjo savo drąsą slogą vadinti sloga, o nosį – žiediniu kopūstu. Tad neįprastą paraudusios jos nosies grožį papildė dvasios stiprybė, o ratus darantis nykštys, sujungiantis abi žavybes į vieną apskritimą, išreiškė nedalomą jos asmenybės vientisumą.

– Nerimą man kėlė pakilęs karštis. Ar žinote, ką pasakė gydytojas? „Aš galiu jums duoti tik vieną patarimą, Hana: nesimatuokite temperatūros!"

Hana garsiai ir ilgai juokėsi iš savo gydytojo pokšto, paskui tarė:

– Ar žinote, su kuo susipažinau? Su Paseru!

Paseras buvo senas Jano draugas. Paskutinį kartą Janas jį matė prieš keletą mėnesių, prieš pat operaciją. Visi žinojo, kad jis serga vėžiu, tik vienas Paseras, kupinas neįtikėtino gyvybiškumo ir patiklumo, tikėjo gydytojų pasakomis. Šiaip ar taip, jo laukianti operacija buvo labai sunki, ir Paseras, likęs vienas su Janu, pasakė: „Supranti, po šitos operacijos aš jau nebūsiu vyras. Mano, kaip vyro, gyvenimas baigtas".

– Aš sutikau jį praėjusią savaitę vasarnamyje pas Klevisus, – kalbėjo toliau Hana. – Nuostabus žmogus! Jaunesnis už mus visus! Aš jį dievinu!

Janas būtų turėjęs apsidžiaugti, kad jo draugą dievina graži aktorė, bet tai jam nepadarė ypatingo įspūdžio, nes Paserą mylėjo visi. Neracionalioje visuomeninio populiarumo biržoje pastaraisiais metais jo akcijos labai išaugo. Tapo beveik ritualu per padrikus pokalbius pietų metu ištarti keletą susižavėjimo žodžių, skirtų Paserui.

– Jūs žinote tuos gražius miškus aplink Klevisų vasarnamį. Ten dygsta grybai, o aš dievinu grybauti! Aš paklausiau: kas nori eiti su manimi grybauti? Niekas nenorėjo, tik Paseras pasakė: aš einu su jumis. Įsivaizduojate? Paseras, ligonis! Sakau jums, jis jaunesnis už mus visus!

Ji pažvelgė į savo nykštį, nė akimirkos nesiliaujantį brėžti apskritimų ant staliuko krašto, ir kalbėjo toliau: „Taigi mudu su Paseru nuėjome grybauti. Buvo nuostabu! Mudu pasiklydome miške, paskui radome kavinę. Purviną kaimo kavinukę. Tokias aš dievinu. Tokioje smuklėje paprastai reikia gerti pigų raudonąjį vyną, kokį geria mūrininkai. Paseras buvo nuostabus. Aš jį dievinu!"

4

Tais laikais, apie kuriuos pasakoju, vasarą Vakarų Europos paplūdimiai būdavo pilni moterų, kurios buvo be liemenėlių, ir gyventojai buvo pasiskirstę į nuogų krūtų šalininkus ir priešininkus. Klevisų šeima – tėvas, motina ir jų keturiolikmetė duktė – sėdėjo priešais televizorių ir stebėjo diskusiją, kurios dalyviai, atstovaujantys visoms to meto intelektualų srovėms, išsakė savo argumentus už ir prieš liemenėles. Psichoanalitikas karštai gynė nuogas krūtis ir

kalbėjo apie papročių liberalizaciją, išlaisvinančią mus iš erotinių fantazijų visagalybės. Marksistas, neišsakęs savo tvirtos nuomonės apie liemenėlę (tarp komunistų partijos narių buvo puritonų ir laisvamanių, todėl supriešinti vienus su kitais buvo politiškai nekorektiška), gudriai pakreipė diskusiją apie esmingiausią pasmerktosios veidmainiškos buržuazinės visuomenės moralės problemą. Krikščioniškosios minties atstovas jautė pareigą ginti liemenėlę, bet tai darė labai nedrąsiai, nes ir jis nesugebėjo išvengti visagalės laiko dvasios; liemenėlės naudai jis tesurado vieną argumentą – vaikų nekaltybę, kurią kiekvienas mūsų turįs gerbti ir saugoti. Tačiau jį užsipuolė viena energinga moteris, pareikšdama, kad jau nuo vaikystės reikią atsikratyti veidmainiško nuogybės tabu, ir patarė tėvams namie vaikščioti nuogiems.

Janas atėjo pas Klevisus kaip tik tuo metu, kai diktorė paskelbė diskusijos pabaigą, tačiau svečiai dar kurį laiką buvo susijaudinę. Visi Klevisai buvo pažangių pažiūrų žmonės, todėl jie buvo nusistatę prieš liemenėles. Didingas gestas, kuriuo milijonai moterų atsisako šito gėdingo daikto, jiems simbolizavo žmoniją, nusikratančią vergijos pančių. Moterys nuogomis krūtimis žingsniavo po Klevisų butą kaip nematomas išlaisvintojų batalionas.

Kaip jau sakiau, Klevisai buvo pažangūs žmonės ir laikėsi pažangių idėjų. Esti įvairių pažangių idėjų rūšių, ir Klevisai visada gindavo visų geriausias. Geriausia iš visų galimų pažangių idėjų ta, kuri yra ganėtinai provokacinė, kad jos šalininkas galėtų didžiuotis savo originalumu, bet sykiu patrauktų ir tokį didelį skaičių sekėjų, jog riziką, kad gali būti palaikytas vieniša išimtimi, atpirktų triumfuojančios daugumos pritarimas. Jeigu, pavyzdžiui, Klevisai ne tik būtų nusistatę prieš liemenėles, bet ir prieš drabužius apskritai ir pareikštų, kad žmonės turėtų vaikščioti nuogi miestų gat-

vėmis, jie ir tada gintų pažangią idėją, bet, žinoma, ji nebūtų geriausia. Toji idėja būtų ganėtinai kebli, nes perdėta, jai ginti reikėtų skirti pernelyg daug papildomos energijos (o geriausia iš visų galimų pažangių idėjų, taip sakant, apsigintų pati), ir jos šalininkai niekada nepatirtų pasitenkinimo, nes pamatytų, kad jų visiškai nekonformistinis požiūris staiga tapo visų požiūriu.

Klausydamasis, kaip jie svaido žaibus prieš liemenėles, Janas prisiminė mažą medinį daiktą, vadinamą gulsčiuku, kurį jo senelis mūrininkas padėdavo ant statomos sienos. Įrankio viduje, stiklinėje tūbelėje, buvo vandens su oro burbuliuku, kurio padėtis rodydavo, ar plytų eilė horizontali, ar ne. Klevisų šeimą buvo galima pritaikyti kaip intelektinį gulsčiuką. Pridėtas prie kokios nors idėjos, jis tiksliai parodydavo, ar kokia nors idėja geriausia ir pažangiausia, ar ne.

Kai Klevisai vienas per kitą papasakojo Janui visą televizoriaus ekrane vykusią diskusiją, tėtis Klevisas pasilenkė prie jo ir juokaujamu tonu paklausė:

– Ar tau neatrodo, kad dėl gražių krūtų šitai reformai būtų galima pritarti be išlygų?

Kodėl tėtis Klevisas reiškė savo mintis tokiais žodžiais? Pavyzdingas namų šeimininkas, jis visada stengėsi rasti žodžių, priimtinų visiems klausytojams. Janas buvo įgijęs moterų mylėtojo reputaciją, todėl savo pritarimą nuogoms krūtims Klevisas formulavo ne teisingumo ir gilumo požiūriu, tai yra ne kaip *etišką* susižavėjimą tūkstantinės vergijos panaikinimu, o kaip kompromisą (atsižvelgdamas į numanomus Jano polinkius ir priešingai savo įsitikinimams), kaip *estetišką* pritarimą gražioms krūtims.

Tuo pat metu jis norėjo būti tikslus ir atsargus kaip diplomatas: nedrįso tiesiai sakyti, kad negražios krūtys turėtų būti paslėptos. Vis dėlto ši visiškai nepriimtina mintis, nors ir

neišsakyta, netgi pernelyg aiškiai išsirutuliojo iš jo ištarto sakinio ir tapo lengvu jo keturiolikmetės dukters grobiu.

– O kaip tada su jūsų pilvais? Su jūsų storais pilvais, kuriuos be jokios gėdos tampote po visus paplūdimius?

Mama Klevis pratrūko juoktis ir paplojo dukteriai:

– Bravo!

Tėtis Klevisas prisidėjo prie mamos plojimų. Jis iškart suprato, kad jo duktė teisi ir kad jis dar sykį tapo auka savo nelaimingo polinkio į kompromisus, dėl kurių jo žmona ir duktė jam nuolat prikaišiodavo. Tačiau jis buvo toks didžiai taikus žmogus, kad savo nuosaikias nuomones gindavo tik labai saikingai, ir iškart pritarė savo dukrai ekstremistei. Beje, tie jam priskiriami žodžiai išreiškė ne jo paties mintį, o numanomą Jano požiūrį, todėl jis galėjo stoti į dukters pusę savanoriškai, nedvejodamas ir patenkintas kaip tėvas.

Paauglė, padrąsinta tėvų plojimų, vogravo toliau:

– Gal jūs manote, kad mes nusimetame liemenėles dėl jūsų malonumo? Mes tai darome dėl savęs, nes mums patinka, nes taip mums maloniau, nes taip mūsų kūnas būna arčiau saulės! O jums mes tik sekso objektai, ir tiek!

Tėtis ir mama Klevisai vėl paplojo, bet šįkart jų „bravo" jau turėjo truputį kitokią tonaciją. Dukters žodžiai iš esmės buvo teisingi, bet ne visai tinkami keturiolikmetei mergaitei. Tai buvo panašu į tai, tarsi aštuonmetis vaikiščias būtų pasakęs: „Jeigu mamą užpultų banditai, aš ją apginčiau". Ir šiuo atveju tėvai paplotų, nes sūnaus žodžiai, be abejo, būtų verti pagyrimo. Tačiau kadangi ši frazė dar rodo perdėtą pasitikėjimą savimi, pagyrimas sušvelninamas savotiška šypsena. Kaip tik tokia šypsena tėvai Klevisai nuspalvino savo antrąjį „bravo", ir paauglė, pastebėjusi šią šypseną ir jai nepritarusi, su piktu užsispyrimu pakartojo:

– Su tuo baigta visam laikui. Aš nesu niekieno sekso objektas.

Tėvai, jau nebenorėdami naujų dukters paaiškinimų, šįkart nenusišypsojo, tik linktelėjo.

Vis dėlto Janas nesusilaikė nepasakęs:

– Mieloji mano mergyte, kad tu žinotum, kaip lengva nebūti sekso objektu.

Jis ištarė šiuos žodžius tyliai, bet su tokiu nuoširdžiu liūdesiu, kad jie dar ilgai skambėjo kambaryje. Tuos žodžius vargu ar galėjai nutylėti, bet atsiliepti į juos taip pat buvo neįmanoma. Jie ne tik nebuvo verti pritarimo, nes nebuvo pažangūs, bet nebuvo verti ir ginčo, nes aiškiai nebuvo nukreipti prieš pažangą. Tai buvo visų blogiausi žodžiai, nes netilpo į laiko dvasios padiktuotą diskusiją. Šie žodžiai buvo anapus gėrio ir blogio, visiškai netinkami žodžiai.

Stojo trumpa tyla, sumišęs Janas šypsojosi tarsi atsiprašinėdamas dėl ką tik ištarto sakinio, paskui tėtis Klevisas, laikomas tiltų tarp artimų bičiulių tiesimo specialistu, ėmė kalbėti apie Paserą, jų bendrą draugą. Klevisas išgyrė Pasero optimizmą, jo nepalaužiamą gyvenimo meilę, kurios neįstengia uždusinti jokie gydytojų nurodymai. Vis dėlto dabar Pasero gyvenimas tapęs tik siauru taku be moterų, be maisto, be alkoholio, be judėjimo ir be ateities. Neseniai jis lankęsis vasarnamyje – tą pačią dieną, kai pas juos viešėjusi aktorė Hana.

Janui buvo labai smalsu, ką pasakys Klevisų gulsčiukas, pridėtas prie aktorės Hanos, kuri, jo nuomone, turėjo beveik nepakenčiamo egocentrizmo simptomų. Tačiau gulsčiukas rodė, kad Janas klydo. Klevisas visiškai pritarė aktorės elgesiui su Paseru. Ji atsidavusi tik jam. Nepaprastai kilnu iš jos pusės. O juk visi žiną, kokią tragediją ji ką tik išgyveno.

– Kokią tragediją? – nustebęs paklausė išsiblaškėlis Janas. Kaip, negi Janas nežinąs? Buvo pabėgęs Hanos sūnus. Negrįžęs keletą dienų! Ji patyrusi nervinę depresiją! Ir vis dėlto, būdama su pasmerktu mirti Paseru, visiškai negalvojusi apie save. Norėdama jį atitraukti nuo sunkių minčių, ji linksmai sušukusi: „Aš taip mėgstu grybauti! Kas nori eiti su manimi?" Paseras pasišovęs eiti su ja, o kiti atsisakę, nes manė, kad jis norįs pabūti vienas su ja. Juodu vaikščioję po mišką tris valandas, kol galop užsukę į vieną kavinę išgerti raudonojo vyno. Paseras neturįs teisės nei iškylauti, nei gerti alkoholio. Jis tada grįžęs labai pavargęs, bet laimingas. Kitą dieną jį reikėję vežti į ligoninę.

– Aš manau, kad jo padėtis labai rimta, – pasakė tėtis, paskui, tarsi priekaištaudamas Janui, pridūrė: – Būtų gerai, jei jį aplankytum.

5

Janas tyliai mąsto: savo erotinio gyvenimo pradžioje vyras paprastai patiria susijaudinimą be orgazmo, o pabaigoje – orgazmą be susijaudinimo.

Susijaudinimas be orgazmo – tai Dafnis. Orgazmas be susijaudinimo – tai pardavėja iš sporto prekių nuomos punkto.

Prieš metus, kai su ja susipažino ir pakvietė į savo namus, ji jam pasakė neužmirštamus žodžius: „Jeigu mudu mylėsimės, techniškai, žinoma, tai bus labai gerai, bet aš nesu tikra dėl jausmų".

Jis atsakė, kad ji galinti būti visiškai tikra dėl jo jausmų, ir ji priėmė jo žodžius taip, kaip paprastai parduotuvėje pri-

imdavo užstatą už išnuomotas slides, ir daugiau nė sykio apie jokius jausmus neužsiminė. Užtat technikos požiūriu tiesiog jį nukamavo.

Ji buvo orgazmo fanatikė. Orgazmas jai buvo religija, tikslas, aukščiausias higienos reikalavimas, sveikatos simbolis ir sykiu pasididžiavimas, toks pat būdas išsiskirti iš ne tokių laimingų moterų kaip, tarkim, jachtos arba garsaus jaunikio turėjimas.

Tačiau sukelti jai orgazmą nebuvo lengva. Ji šaukdavo: „Greičiau, greičiau!", paskui: „Lėtai, lėtai!", tada vėl: „Stipriau, stipriau!", nelyginant treneris, duodantis įsakymus aštuonvietės valties irkluotojams. Sukaupusi visą dėmesį į jautriausius odos taškus, ji vedžiodavo jo ranką taip, kad ši tinkamu momentu atsidurtų tinkamoje vietoje. Jį išpildavo prakaitas, o prieš akis šmėkščiodavo nekantrus jaunosios moters žvilgsnis ir karštligiškai besirangantis kūnas, tas nešiojamasis aparatas, galintis sukelti nedidelį sprogimą, visa ko prasmę ir tikslą.

Eidamas iš jos namų paskutinį kartą, jis galvojo apie Hercą, operos režisierių iš vieno Vidurio Europos miesto, kuriame Janas praleido jaunystę. Per kai kurias repeticijas Hercas versdavo daininınkes visą vaidmenį nuo pradžios iki galo vaidinti nuogas. Norėdamas įsitikinti, ar taisyklinga jų laikysena, jis liepdavo joms į išangę įsikišti pieštuką. Pagal pieštuko, kuris tarsi pratęsdavo stuburo liniją, padėtį pedantiškasis režisierius su mokslininko tikslumu galėdavo kontroliuoti dainininkės eiseną, judesius ir viso kūno laikyseną.

Vieną dieną jaunasis sopranas susiginčijo su juo ir įskundė jį vadovybei. Hercas gynėsi dievagodamasis niekada nepriekabiavęs, netgi nepalietęs nė vienos dainininkės. Tai buvo tiesa, tačiau dėl to Herco triukas su pieštuku atrodė dar iš-

krypėliškesnis, ir jis turėjo skandalingai palikti gimtąjį Jano miestą.

Tas nelemtas įvykis plačiai išgarsėjo ir paskatino Janą, dar labai jauną, vaikščioti į operą. Jis įsivaizduodavo, kad visos tos dainininkės, jausmingai atmestomis atgal galvomis ir plačiai žiopčiojančiomis burnomis, yra nuogos. Orkestras dejuodavo, dainininkės graibstydavosi už kairės krūtinės pusės, o jis įsivaizduodavo iš nuogų jų pasturgalių kyšančius pieštukus. Jam daužydavosi širdis: jis susijaudindavo nuo Herco jaudulio! (Dar ir šiandien jis nesugeba kitaip klausytis operos, dar ir šiandien, nuėjęs į operą, jis žiūri ir klausosi jos kaip geltonsnapis jaunuolis, paslapčiomis įsmukęs į pornografijos teatrą.)

Janas mąstė: Hercas buvo nuostabus ydos alchemikas, atradęs, kad magišką pasitenkinimą gali suteikti į užpakalį įkištas pieštukas. Ir jam pasidarė prieš jį gėda: Hercas niekada nebūtų sutikęs dirbti tokio sunkaus darbo, kokį Janas ką tik klusniai nudirbo ant sportinio inventoriaus nuomos punkto pardavėjos kūno.

6

Strazdai užplūdo Europos istorijos blogąją pusę, o mano pasakojimas rutuliojasi blogoje Jano gyvenimo pusėje. Aš jį lipdau iš atskirų įvykių, į kuriuos Janas tikriausiai neatkreipė ypatingo dėmesio, nes gerąją jo gyvenimo pusę domino kiti įvykiai ir kiti rūpesčiai: naujas darbas Amerikoje, karštligiška profesinė veikla, rengimasis kelionei.

Neseniai gatvėje jis buvo sutikęs Barbarą. Ji priekaištau-

dama paklausė, kodėl jis niekada neapsilankąs jos namuose, kai ji priimanti svečius. Barbaros namai garsėja kolektyvinėmis erotinėmis pramogomis. Janas bijo paskalų ir metai po metų atsisako jos kvietimų. Bet šįkart jis nusišypso ir pažada: „Gerai, mielai ateisiu". Jis žino, kad daugiau į šį miestą nebegrįš, todėl dabar jam nusispjauti į padorumą. Jis įsivaizduoja Barbaros namus, pilnus nuogų ir linksmų žmonių, ir taria sau, kad galų gale tai nėra jau toks blogas būdas atšvęsti savo išvykimą.

Mat Janas ketina išvykti. Po keleto mėnesių jis pereis sieną. Ir vos tik apie tai pagalvoja, žodis *siena*, pavartotas įprasta geografine prasme, jam primena kitą sieną, nematerialią ir neapčiuopiamą, apie kurią pastaruoju metu jis vis daugiau mąsto.

Kokia tai siena?

Moteris, kurią jis mylėjo labiau už viską pasaulyje (tada jam buvo trisdešimt), sakydavo jam (jos klausantis jį beveik apimdavo neviltis), kad su gyvenimu ją sieja tik labai plonas siūlelis. Taip, ji norinti gyventi, gyvenimas jai teikiantis didžiulį džiaugsmą, bet taip pat ji žinanti, kad tas „aš noriu gyventi" nuaustas iš voratinklio gijų. Reikią labai nedaug, taip, be galo nedaug, kad atsidurtum kitapus sienos, kur viskas – meilė, įsitikinimas, tikėjimas, Istorija – jau nebeturi jokios prasmės. Visa žmogaus gyvenimo paslapties esmė ta, kad jis bėga visiškai šalia arba net liesdamasis su ta siena ir kad jis atskirtas nuo jos ne kilometrų, o tik vieno milimetro.

7

Kiekvienas vyras turi dvi erotines biografijas. Žmonės paprastai kalba tik apie pirmąją, susidedančią iš daugybės meilės ryšių ir trumpalaikių meilės susitikimų. Be abejo, įdomiausia kita biografija: moterų, kurias mes norėjome turėti, bet kurios mums liko nepasiekiamos, skausminga neįgyvendintų galimybių istorija.

Tačiau yra trečioji, paslaptinga ir labiausiai trikdanti moterų kategorija. Tos moterys patiko mums, mes patikome joms, tačiau tuo pat metu labai greitai supratome, kad negalime jų turėti, nes jų atžvilgiu esame *kitapus sienos.*

Janas sėdėjo traukinyje, skaitė. Jo kupė (vienintelė laisva vieta buvo kaip tik priešais jį) atsisėdo jauna graži nepažįstamoji. Ji linktelėjo jam, jis atsakė tuo pačiu, stengdamasis prisiminti, iš kur ją pažįsta. Paskui nuleido akis į knygos puslapius, bet skaityti beveik negalėjo. Visą laiką jautė į save įsmeigtą jaunos moters žvilgsnį, kupiną smalsumo ir kažko laukiantį.

Jis užvertė knygą:

– Iš kur aš jus pažįstu?

O, nieko ypatingo. Juodu buvo susitikę, paaiškino ji, prieš penkerius metus vienoje bendrų pažįstamų draugijoje. Jis prisiminė tą susitikimą ir uždavė jai keletą klausimų: ką ji tada veikusi, su kuo draugavusi, kur dabar dirbanti ir ar jos darbas įdomus?

Jis visada žinojo, kaip greitai įžiebti kibirkštį tarp savęs ir bet kurios moters. Tačiau šį kartą jautėsi nemaloniai, it kadrinis valdininkas, užduodantis klausimus moteriai, atėjusiai ieškoti darbo.

Jis nutilo. Vėl atsivertė knygą ir pabandė skaityti, bet jautėsi stebimas nematomos egzaminų komisijos, surinkusios apie

jį pilną bylą duomenų ir nenuleidžiančios nuo jo akių. Jis nenorom žiūrėjo į puslapius, nesuprasdamas, kas juose parašyta, puikiai žinodamas, kad komisija kantriai žymisi jo tylos minutes, kad jas pridėtų rašydama galutinį įvertinimą.

Jis vėl užvertė knygą, vėl pamėgino užmegzti lengvą pokalbį su jaunąja moterimi – ir vėl įsitikino, kad tai beprasmiška.

Janas padarė išvadą, kad jam nesiseka todėl, jog jie kalbasi perpildytoje kupė. Jis pakvietė moterį į vagoną restoraną, kur rado staliuką dviem. Dabar jis kalbėjo laisviau, bet jam vis tiek nesisekė įskelti bendravimo kibirkšties.

Juodu grįžo į kupė. Jis vėl atsivertė knygą, bet kaip ir anksčiau nesuvokė, kas joje parašyta.

Jaunoji moteris kurį laiką sėdėjo priešais jį, paskui atsistojo ir nuėjo į koridorių pasižvalgyti pro langą.

Jis buvo baisiai nepatenkintas. Jaunoji moteris jam patiko, ir jos išėjimas buvo nebylus iššūkis.

Paskutinę akimirką panoro dar sykį viską išgelbėti. Išėjo į koridorių ir atsistojo šalia jos. Pasakė jai, kad tikriausiai iškart jos nepažinęs todėl, jog ji pakeitusi šukuoseną. Jis praskleidė jai plaukus nuo kaktos ir pažvelgė į staiga pasikeitusį jos veidą.

– Taip, dabar jus atpažįstu, – pasakė jis.

Žinoma, jis jos nepažino. Beje, tai buvo nesvarbu. Jis tik norėjo prispausti delną jai prie pakaušio, švelniai atlošti galvą ir pažvelgti jai į akis.

Kiek kartų gyvenime jis buvo uždėjęs delną moteriai ant galvos ir klausęs: „Nagi pažiūrėkim, kaip jūs atrodote?" Tas įsakmus prisilietimas ir valdingas žvilgsnis iškart pakeisdavo visą situaciją. Tarsi šiuose judesiuose jau iš pat pradžių buvo užprogramuota ir sugrąžinta iš praeities ta didžioji scena, kurioje jis visiškai ją užvaldys.

Tačiau šį kartą jo gestas nepaveikė. Jo žvilgsnis buvo daug silpnesnis už tą, kurį jis jautė nukreiptą į save, skeptišką žvilgsnį egzaminų komisijos, puikiai žinančios, kad jis kartojasi, ir leidžiančios jam suprasti, jog bet koks kartojimasis – tik mėgdžiojimas, o bet koks mėgdžiojimas – bevertis. Janas staiga išvydo save jaunosios moters akimis. Pamatė apgailėtiną savo žvilgsnio ir savo judesio pantomimą, tą stereotipinę grimasą, metų metus besikartojančią ir praradusią bet kokią prasmę. Netekęs stichiškumo, natūralios, tiesioginės prasmės, tas judesys staiga sukėlė jam nepakeliamą nuovargį, tarsi kažkas prie jo riešų būtų pririšęs dešimt kilogramų. Jaunosios moters žvilgsnis sukūrė aplink jį keistą atmosferą, dešimteriopai slogesnę nei įprasta.

Jis nežinojo, ką toliau daryti. Paleido jaunosios moters galvą ir ėmė žiūrėti pro langą į šmėkščiojančius sodus.

Traukinys atvyko į stotį. Jau einant iš stoties, ji pasakė Janui gyvenanti netoliese ir pakvietė į savo namus.

Jis atsisakė.

Paskui ištisas savaites mąstė: kaip jis galėjo atsisakyti moters, kuri jam patiko?

Savo santykių su ja požiūriu jis buvo kitapus sienos.

8

Vyro žvilgsnis jau buvo aprašytas daugelį kartų. Jis neva šaltai žiūri į moterį, tarsi ją matuodamas, sverdamas, vertindamas, rinkdamasis, kitaip tariant, tarsi versdamas ją daiktu.

Mažiau žinoma, kad moteris prieš šį žvilgsnį nesijaučia

visiškai bejėgė. Paversta daiktu, ji stebi žmogų daikto žvilgsniu. Tarsi plaktukas staiga būtų įgijęs akis ir atidžiai stebėtų dailidę, kalantį juo vinį. Matydamas piktas plaktuko akis, dailidė praranda pasitikėjimą savimi ir pataiko sau į nykštį. Dailidė – plaktuko šeimininkas, bet būtent plaktukas už jį pranašesnis, nes įrankis tiksliai žino, kaip turi būti su juo elgiamasi, o tas, kas juo naudojasi, tatai gali nuvokti tik apytikriai.

Gebėjimas įdėmiai žiūrėti paverčia plaktuką gyva būtybe, tačiau geras dailidė turi atlaikyti jo įžūlų žvilgsnį ir tvirta ranka vėl paversti jį daiktu. Sakoma, kad taip moteris išgyvena kosminį kilimą aukštyn, paskui kritimą žemyn: daikto, paversto būtybe, skrydį ir būtybės, paverstos daiktu, kritimą.

Bet Janui vis dažniau atsitikdavo, kad dailidės ir plaktuko žaidimo jis tiesiog negalėdavo žaisti. Moterų žvilgsnis būdavo piktas, ir jos sugadindavo žaidimą. Gal taip atsitikdavo todėl, kad tuo metu moterys pradėjo organizuotis nusprendusios pakeisti amžiną moters likimą? O gal dėl to, kad Janas ėjo senyn ir kitaip ėmė žiūrėti į moteris ir jų žvilgsnį? Keitėsi pasaulis ar jis pats?

Sunku pasakyti. Tiesa ta, kad traukinyje sutikta jaunoji moteris matavo jį nepasitikėjimo kupinomis akimis ir kad jis išmetė iš rankų plaktuką nė nespėjęs juo užsimoti.

Neseniai jis sutiko Paskalį, ir šis ėmė jam skųstis Barbara. Barbara buvo pakvietusi jį į savo namus. Ten buvo dvi merginos, kurių Paskalis nepažinojo. Jie valandėlę paplepėjo, paskui Barbara netikėtai atnešė iš virtuvės didelį seną skardinį žadintuvą. Netarusi nė žodžio, ėmė rengtis, o su ja – ir abi merginos.

Paskalis verkšleno:

– Įsivaizduokite, jos abejingai ir nerūpestingai nusirengė, tarsi aš būčiau šuo arba gėlių vazonas.

Tada Barbara liepė nusirengti ir jam. Jis nenorėjo praleisti progos pasimylėti su dviem nepažįstamosiomis ir pakluso. Kai jau buvo visiškai nuogas, Barbara jam parodė į žadintuvą: „Atidžiai žiūrėk į sekundinę rodyklę. Jei per minutę tau nepasistos, turėsi išeiti!"

– Jos nenuleido akių nuo mano tarpukojo, o kai pradėjo bėgti sekundės, ėmė kvatoti! Paskui mane išvijo!

Čia kaip tik tas atvejis, kai plaktukas nusprendė iškastruoti dailidę.

– Tu žinai, Paskalis tikras stuobrys, ir aš jaučiu slaptą prielankumą Barbaros drausmės kuopai, – pasakė Janas Edvigai.

Beje, Paskalis su savo draugeliais išdarinėdavo kažką labai panašaus, ką jam padarė Barbara. Vieną sykį pas jį atėjo kažkokia mergina mylėtis, o jie išrengė ją ir pririšo prie sofos. Merginai buvo nusispjaut, kad ji pririšta, nes tai buvo žaidimo dalis. Skandalinga, kad jie nieko su ja nedarė, net jos nepalietė, tik apžiūrėjo iš visų pusių. Mergina pasijuto išprievartauta.

– Tai suprantama, – pasakė Edviga.

– Tačiau aš labai lengvai galiu įsivaizduoti, kad šita pririšta, iš visų pusių žvilgsnių varstoma mergina iš tikrųjų susijaudino. Panašioje situacijoje Paskalis nebuvo susijaudinęs. Jis buvo iškastruotas.

Buvo gana vėlus vakaras, jie sėdėjo Edvigos namuose, priešais juos ant žemo staliuko stovėjo beveik tuščias viskio butelis. Edviga paklausė:

– Ką tu nori tuo pasakyti?

– Noriu pasakyti, – atsakė Janas, – kad kai vyras ir moteris daro tą patį dalyką, iš tikrųjų tai nėra tas pats dalykas. Vyras prievartauja, moteris kastruoja.

– Tu nori pasakyti, kad kastruoti vyrą begėdiška, o prievartauti moterį – gerai?

– Aš tik noriu pasakyti, – gynėsi Janas, – kad prievartavimas – erotikos dalis, o kastravimas – jos neigimas.

Edviga vienu mauku išgėrė viskį ir piktai atsakė:

– Jeigu prievartavimas – erotikos dalis, vadinasi, visa erotika nukreipta prieš moterį ir reikia sugalvoti ką nors kita.

Janas gurkštelėjo viskio, valandėlę patylėjo, paskui atsakė:

– Prieš daugelį metų mano buvusioje tėvynėje mes su draugais buvome surinkę į antologiją žodžius, kuriuos mūsų meilužės sakydavo sueities metu. Ar žinai, koks žodis pasikartodavo dažniausiai?

Edviga nežinojo.

– Žodis *ne*. Žodelis *ne*, pasikartojantis daugelį kartų: *ne, ne, ne, ne, ne, ne, ne*... Mergina ateina pasimylėti, ir kai vaikinas ją apkabina, ji atstumia jį ir sako *ne*, todėl meilės aktas, apšviestas raudona šio gražiausio iš visų žodelio šviesa, tampa išprievartavimo imitacija. Net tada, kai jos priartėdavo prie orgazmo, sakydavo *ne, ne, ne, ne, ne*, o kai kurios jį šaukdavo ir orgazmo metu. Nuo tada *ne* man tapo karališkuoju žodžiu. Tu taip pat šauki *ne*?

Edviga atsakė, kad niekada nešaukianti *ne*. Kodėl ji turi sakyti tai, ko negalvoja?

– Kai moteris sako *ne*, ji nori pasakyti *taip*. Šitas vyriškas aforizmas mane visada siutino. Šitas žodis kvailas kaip ir žmonijos istorija.

– Bet ši istorija mumyse, ir mes negalime nuo jos pabėgti, – paprieštaravo Janas. – Moteris bėga ir ginasi. Moteris atsiduoda, vyras ima. Moteris dangstosi skraiste, vyras nuplėšia nuo jos drabužius. Tai amžini paveikslai, kuriuos mes nešiojamės savyje.

– Amžini ir kvaili! Tokie pat kvaili kaip ir šventųjų paveikslai! O kas, jeigu moterims ima nusibosti elgtis pagal šį modelį? Jeigu tas amžinas kartojimasis sukelia joms

šleikštulį? Jeigu joms maga susigalvoti kitų vaizdų ir kitų žaidimų?

– Taip, tai kvaili, kvailai pasikartojantys paveikslai. Tu visiškai teisi. Tačiau jeigu moters kūno geismas kaip tik priklauso nuo šių kvailų paveikslų, ir tiktai nuo jų? O kai šie seni vaizdiniai bus mumyse sunaikinti, ar vyrai dar galės mylėtis su moterimis?

Edviga pratrūko juoktis:

– Manau, tu be reikalo niršti dėl tokių niekų, – paskui ji įsmeigė į jį motinišką žvilgsnį: – Ir nemanyk, kad visi vyrai tokie kaip tu. Ką tu gali žinoti, kokie jie būna, kai lieka vieni su moterimi? Ką tu apie tai žinai?

Janas iš tikrųjų nežinojo, kokie būna vyrai, kai lieka vieni su moterimi. Stojo tyla, ir Edvigos veide pasirodė palaiminga šypsena, kuri reiškė, kad jau labai vėlu ir artinasi akimirka, kai Janas ims vynioti ant jos kūno tuščios juostos ritinėlį.

Valandėlę pagalvojusi, ji pridūrė:

– Šiaip ar taip, mylėtis nėra labai svarbu.

Janui ausys ištįso:

– Tu manai, kad mylėtis nėra labai svarbu?

Ji švelniai jam nusišypsojo:

– Ne, tai nėra labai svarbu.

Jis iškart užmiršo jų pokalbį, nes staiga suprato svarbesnį dalyką: Edvigai fizinė meilė buvo tik ženklas, draugystę patvirtinantis simbolinis aktas.

Tą vakarą Janas pirmą kartą išdrįso pasakyti, kad jis pavargęs. Jis išsitiesė šalia jos lovoje kaip skaistus draugas ir jau nė nemėgino sukti juostos ritinėlio. Glostydamas jai plaukus, jis matė, kaip virš jų bendros ateities kyla guodžianti ramybės vaivorykštė.

9

Prieš dešimt metų Janą aplankė ištekėjusi moteris. Jie buvo pažįstami daugelį metų, bet matydavosi labai retai, nes moteris dirbo, o kai išsisukdavo iš darbo, kad su juo susitiktų, jie neturėdavo kada gaišti laiko. Pirmiausia ji sėsdavo į krėslą, ir juodu valandėlę pasišnekėdavo, bet tik valandėlę. Netrukus Janas atsistodavo, prieidavo prie jos, pabučiuodavo ir apkabinęs pakeldavo.

Paskui paleisdavo iš glėbio, jie atsiskirdavo vienas nuo kito ir imdavo paskubomis rengtis. Janas numesdavo švarką ant kėdės. Ji nusitraukdavo megztinį ir pakabindavo ant kėdės atkaltės. Jis atsisagstydavo kelnes, ir jos nuslysdavo ant grindų. Ji pasilenkdavo ir pradėdavo mautis kojines. Abu labai skubėdavo. Stovėdavo vienas priešais kitą, palinkę į priekį, Janas pamažu ištraukdavo vieną koją iš kelnių, paskui kitą (kojas keldavo labai aukštai, kaip parade žengiantis kareivis), ji susikūprindavo leisdama kojinėms nuslysti iki pat kulkšnių, paskui ištraukdavo iš jų kojas, kilnodama jas taip pat aukštai kaip ir jis.

Kiekvieną sykį jie elgdavosi panašiai, bet štai vieną dieną nutiko nereikšmingas, tačiau nepamirštamas epizodas: ji pažvelgė į jį ir neįstengė sulaikyti šypsenos. Toji šypsena buvo beveik švelni, kupina supratimo ir meilės, nedrąsi šypsena, kurią sukėlė komizmo blyksnis, netikėtai apšvietęs visą šią sceną. Janas vos įstengė susitvardyti, kad taip pat nenusišypsotų. Jam irgi pasirodė komiški tuodu iš įpročio sutemų išnirę žmonės, kurie šit dabar stovi vienas priešais kitą ir keistai skubėdami labai aukštai kilnoja kojas. Jis pajuto, kad nedaug trūksta, ir ims kvatoti. Bet žinojo, kad po to jie jau niekada negalės mylėtis. Juokas čia buvo tarsi

didžiuliai spąstai, kantriai laukiantys kambaryje, pasislėpę už plonos nematomos pertvaros. Vos keli milimetrai skyrė fizinę meilę nuo juoko, ir jis bijojo juos peržengti. Keli centimetrai jį skyrė nuo kitos sienos pusės, už kurios daiktai jau nebeturi prasmės.

Jis susitvardė. Užgniaužė šypseną, numetė kelnes, greitai priėjo prie savo draugės ir palietė kūną, kad jo šiluma nuvytų šalin juoko velnią.

10

Jis sužinojo, kad Pasero sveikata prastėja. Ligonį palaiko tik morfijaus injekcijos ir jis gerai jaučiasi tik keletą valandų per dieną. Į tolimą kliniką jo lankyti Janas važiavo traukiniu, kelionės metu graužдamasis, kad taip retai jį lanko. Jis išsigando pamatęs, kaip Paseras suseno. Keletas sidabrinių plaukelių raitėsi tokia pat banguojančia kreive ant kiaušo, kaip dar visai neseniai ant jo raitėsi tanki ruda ševeliūra. Iš jo veido buvo likęs tik ankstesnio veido prisiminimas.

Paseras pasisveikino su juo įprastai linksmai. Paėmęs jam už parankės, energingu žingsniu nusivedė į palatą, ir juodu susėdo vienas priešais kitą prie stalo.

Labai seniai, kai Janas pirmą kartą susitiko su Paseru, šis postringavo apie dideles žmonijos viltis ir kalbėdamas daužė kumščiu į stalą, o jo akys švytėjo begaliniu entuziazmu. Šiandien jis kalbėjo ne apie žmonijos, o apie savo kūno viltis. Gydytojai tvirtino, kad jei po intensyvių injekcijų ir didelių skausmų jam pavyksią išsilaikyti artimiausias dvi sa-

vaites, jis laimėsiąs. Kalbėdamasis apie tai su Janu, jis daužė kumščiu į stalą, o jo akys blizgėjo. Karštas pasakojimas apie kūno viltis tebuvo liūdnas pasakojimo apie žmonijos viltis atgarsis. Ir vienas, ir kitas susižavėjimas buvo toks pat iliuzinis, ir spindinčios Pasero akys jiems abiem suteikė tokį patį magišką švytėjimą.

Paskui jis ėmė kalbėti apie aktorę Haną. Kukliai vyriškai gėdydamasis prisipažino, kad dar sykį, paskutinį, pamišęs. Pamišęs dėl beprotiškai gražios moters, nors žinąs, kad šis pamišimas – beprotiškiausias iš visų. Švytinčiomis akimis jis kalbėjo apie mišką, kur juodu ieškojo grybų, kaip ieškoma lobio, ir apie kavinę, kur buvo užsukę išgerti raudonojo vyno.

– Hana buvo nuostabi! Supranti? Ji nevaidino rūpestingos gailestingosios seselės, užjaučiamu žvilgsniu nepriminė man mano ligos ir negalios, o juokėsi ir gėrė su manimi! Mes ištuštinome litrą vyno! Aš vėl jaučiausi kaip aštuoniolikmetis! Mano kėdė stovėjo visiškai ties mirties riba, o aš norėjau dainuoti!

Paseras trenkė kumščiu į stalą ir pažvelgė į Janą švytinčiomis akimis, virš kurių buvusią plaukų kupetą priminė tik trys sidabriniai plaukeliai.

Janas pasakė, kad mes visi sėdime ties mirties riba. Kad visas pasaulis, grimztantis į smurtą, žiaurumą ir barbarybę, sėdi ties šia riba. Pasakė todėl, kad mylėjo Paserą, ir jam atrodė žiauru, jog šis vyras, taip nuostabiai daužantis kumščiu į stalą, mirs anksčiau nei jokios meilės nenusipelnęs pasaulis. Jis stengėsi priartinti pasaulio pabaigą, kad Pasero mirtis atrodytų lengviau pakeliama. Bet Paseras nesutiko su pasaulio pabaiga ir vėl ėmė kalbėti apie žmonijos viltis. Jis pasakė, kad mes gyvename didžiųjų permainų laikais.

Janas niekada nepritarė Pasero žavėjimuisi permainomis, bet jam patiko jo permainų troškimas, nes žiūrėjo į jį kaip į

seniausią žmogaus troškimą, kaip į konservatyviausią žmonijos konservatyvizmą. Tačiau, nors ir mylėjo šį troškimą, dabar jis mėgino jį atimti iš jo – dabar, kai Pasero kėdė jau stovėjo ant mirties ribos. Norėjo apjuodinti jo akyse ateitį, kad jis truputį mažiau gailėtųsi prarandamo gyvenimo.

Jis pasakė jam:

– Visi mums nuolat kala į galvą, kad mes išgyvename didžiąją epochą. Klevisas kalba apie judėjų ir krikščionių eros pabaigą, kiti – apie pasaulinės revoliucijos ir komunizmo galą, bet tai nesąmonės. Mūsų epocha iš tikrųjų yra lūžio epocha visiškai dėl kitų priežasčių.

Paseras žiūrėjo jam į akis kibirkščiuojančiu žvilgsniu, virš kurio, primindamos stulbinamą ševeliūrą, tebešvietė trys sidabrinės gijelės.

Janas kalbėjo toliau:

– Ar tu žinai anekdotą apie anglų lordą?

Paseras sudavė kumščiu į stalą ir atsakė nežinąs.

– Po vestuvių nakties anglų lordas sako savo žmonai: „Ledi, aš viliuosi, kad dabar jūs nėščia. Nenorėčiau dar sykį kartoti tų juokingų judesių".

Paseras nusišypsojo, bet kumščiu į stalą netrenkė. Tas anekdotas buvo ne iš tų, kurie sukeltų jam entuziazmą.

Janas kalbėjo toliau:

– Tegu man niekas daugiau nekalba apie pasaulinę revoliuciją! Mes išgyvename didžią istorinę epochą, kai lytinis aktas galutinai tampa juokingais judesiais.

Pasero veidas nušvito vos pastebima šypsena. Šypsena nebuvo nei džiaugsminga, nei pritarianti, o tiesiog pakanti. Jų pažiūros visada labai skyrėsi, ir kai skirtumai tapdavo pernelyg matomi, juodu nusišypsodavo vienas kitam tąja šypsena, kad kits kitą patikintų, jog jų draugystei negresia joks pavojus.

11

Kodėl jam prieš akis nuolat iškyla sienos vaizdas? Jis taria sau, kad dėl to, jog sensta: kai dalykai kartojasi, kiekvieną sykį jie praranda dalelę savo prasmės. Arba tiksliau – jie lašas po lašo praranda savo gyvybinę jėgą, suteikiančią jiems iliuzinę prasmę. Janui siena – didžiausias leistinų pasikartojimų kiekis.

Kartą jis žiūrėjo spektaklį, kur pačiame veiksmo viduryje labai talentingas komikas nei iš šio, nei iš to lėtai ir labai susikaupęs ėmė skaičiuoti: vienas, du, trys, keturi... Jis ištardavo skaičius nepaprastai susimąstęs, tarsi jie būtų nuo jo pabėgę ir dabar jis žūtbūt turi juos rasti: penki, šeši, septyni, aštuoni... Ištarus „penkiolika", žiūrovai ėmė juoktis, ir kai jis, taip pat lėtai ir vis labiau susikaupęs suskaičiavo iki šimto, iš juoko žiūrovai ėmė virsti nuo kėdžių.

Per kitą spektaklį tas pats aktorius atsisėdo prie pianino ir kaire ranka ėmė skambinti ritmišką valso akompanimentą: tram pam pa, tram pam pa. Jo dešinė ranka kybojo ore, nebuvo girdėti jokios melodijos, tik visą laiką kartojosi tas pats tram pam pa, bet jis žiūrėjo į publiką tokiu iškalbingu žvilgsniu, tarsi tas valso akompanimentas būtų buvusi nuostabi muzika, sukelianti jausmų antplūdį, paskui plojimus ir susižavėjimo šūksnius. Jis skambino ir skambino, dvidešimt, trisdešimt, penkiasdešimt, šimtą kartų tą patį tram pa pam, tram pa pam, ir žiūrovai mirė iš juoko.

Taip, kai peržengi sieną, pasigirsta pranašiškas juokas. O kai nueini dar toliau, *anapus* juoko?

Janas įsivaizduoja, kad graikų dievai iš pradžių aistringai dalyvavo žmonių nuotykiuose. Paskui jie įsikūrė Olimpe, kad galėtų žiūrėti žemyn ir skaniai pasijuokti. O šiandien jie jau seniai miega.

Vis dėlto aš manau, kad Janas klysta įsivaizduodamas, jog siena – tai linija, tam tikrame taške kertanti žmogaus gyvenimą, kad ji parodo laiko lūžį, tam tikrą sekundę žmogaus gyvenimo laikrodyje. Ne. Aš kaip tik esu įsitikinęs, kad siena visuomet su mumis, nesvarbu nei laikas, nei mūsų amžius, kad ji visur, nors aplinkybės kartais padaro ją labiau matomą, kartais – mažiau.

Moteris, kurią Janas taip mylėjo, buvo teisi sakydama, kad su gyvenimu ją sieja tik voratinklio gija. Užtenka labai mažai, lengvučio vėjelio dvelktelėjimo, kuris nepastebimai viską sujudintų, ir tada tai, už ką dar prieš akimirką būtume atidavę gyvybę, staiga mums pasirodo gryniausia nesąmonė.

Janas turėjo draugų, kaip ir jis palikusių savo senąją tėvynę ir skiriančių visą savo laiką kovai už prarastą laisvę. Jie visi jau buvo patyrę, kad gija, siejanti juos su tėvyne, tėra iliuzija, ir tik dėl ilgalaikio įpročio jie vis dar pasirengę numirti už kažką, kas jiems visiškai nerūpi. Visi jie žinojo tokį jausmą esant ir sykiu bijojo jį patirti, jie nusigręždavo, kad tik nepamatytų sienos, nepaslystų ir (traukiami svaigulio it bedugnės) neatsidurtų kitapus, kur jų kankinamos tautos kalba jau virtusi beprasmiu čiauškėjimu, panašiu į paukščių čiulbesį.

Janas pats sau apibūdina sieną kaip didžiausią leistiną pasikartojimų kiekį, aš esu priverstas jį pataisyti: siena – ne kartojimosi rezultatas. Kartojimas – vienas iš būdų padaryti sieną matomą. Demarkacijos linija užnešta dulkėmis, o kartojimas panašus į rankos, braukiančios tas dulkes, judesį.

Norėčiau Janui priminti vieną labai reikšmingą jo vaikystės potyrį: jam tada buvo vos trylika. Tuo metu būdavo daug kalbama apie kitose planetose gyvenančias būtybes, ir jis labai domėjosi idėja, kad tos nežemiškos būtybės ant savo kūno turi daugiau erotinių taškų nei mes, Žemės gyvento-

jai. Trylikametis, kuris slapčia susijaudindavo žiūrėdamas į nuogą šokėją pavogtoje nuotraukoje, galiausiai suprato, kad Žemės moteris, apdovanota pernelyg paprasta trejybe – vieninteliu lyties organu ir dviem krūtimis, erotiniu požiūriu nuskriausta. Jis svajodavo apie būtybę, kuri vietoj to apgailėtino trikampio ant savo kūno turėtų bent dešimt ar dvidešimt erotinių taškų ir mūsų žvilgsniui iš tikrųjų būtų tarsi niekad neišsemiamas susijaudinimo šaltinis.

Aš bandau pasakyti, kad savo ganėtinai ilgo skaistuolio kelio viduryje jis jau žinojo, ką reiškia būti persisotinusiam moters kūnu. Dar nepatyręs orgazmo, mintyse jis jau buvo pasiekęs jo pabaigą. Palietęs jo dugną.

Tad nuo pat vaikystės jis gyveno visą laiką matydamas tą paslaptingą sieną, už kurios moters krūtis – tik minkštas rutulys, kabantis ant krūtinės. Siena iš pat pradžių buvo jo likimas. Trylikametis Janas, svajojantis dar ir apie kitas erotines moters kūno vietas, žinojo apie tą sieną taip pat gerai kaip ir trisdešimtmetis Janas.

12

Buvo vėjuota ir purvina. Laidotuvių dalyviai pusračiu stovėjo aplink atvirą duobę. Tarp jų buvo Janas ir beveik visi jo draugai, aktorė Hana, Klevisai, Barbara ir, žinoma, Paserų šeima: žmona, raudantis sūnus ir duktė.

Du vyrai nudėvėtais drabužiais pakėlė virves, ant kurių stovėjo karstas. Tą pačią akimirką prie kapo priėjo susinervinęs vyras su popieriaus lapu rankoje, atsigręžė į duobkasius, pakėlė lapą ir ėmė garsiai skaityti. Duobkasiai žvilgte-

lėjo į jį, valandėlę sutriko svarstydami, kad gal reikia vėl pastatyti karstą šalia duobės, paskui ėmė jį lėtai leisti į duobę, tarsi nusprendę išvaduoti numirėlį nuo prievolės klausytis dar ir ketvirtosios kalbos.

Staigus karsto dingimas sutrikdė oratorių. Visa jo kalba buvo parašyta antruoju vienaskaitos asmeniu. Jis kreipėsi į mirusįjį, žarstė pažadus, pritarė jam, tikino jį, dėkojo ir atsakinėjo į tariamus jo klausimus. Karstas pasiekė duobės dugną, duobkasiai ištraukė virves ir sustingę liko kukliai stovėti prie kapo. Matydami, kad oratorius taip karštai kreipiasi į juos, jie suglumę nulenkė galvas.

Bet juo labiau oratorius suvokė situacijos absurdiškumą, juo labiau jo dėmesį traukė du niūrūs vyrai ir jis vos įstengė atplėšti nuo jų akis. Jis pasisuko į pusračiu stovinčius laidotuvių procesijos dalyvius. Bet ir dabar jo kalba, parašyta antruoju asmeniu, skambėjo ne ką geriau, nes atrodė, kad brangus mirusysis slepiasi kažkur minioje.

Į kurią pusę oratorius turėjo nukreipti akis? Jis su nerimu spoksojo į popieriaus lapą ir, nors mokėjo savo kalbą atmintinai, visą laiką buvo įsmeigęs akis į tekstą.

Visus laidotuvių dalyvius apėmė nervingumas, kurį dar kurstė isteriški vėjo gūsiai. Tėtis Klevisas buvo užsimaukšlinęs skrybėlę net iki skruostų, bet vėjas buvo toks stiprus, kad staiga ją nuplėšė jam nuo galvos ir nutupdė tarp duobės ir pirmoje eilėje stovinčios Paserų šeimos.

Iš pradžių jis norėjo prasibrauti pro minią ir pulti prie skrybėlės, bet tokiu poelgiu būtų leidęs suprasti, kad teikia daugiau reikšmės skrybėlei nei savo draugo pagerbimo ceremonijai. Tad nusprendė stovėti ramiai ir apsimesti nieko nepastebėjęs. Tačiau sprendimas nebuvo geras. Nuo tos akimirkos, kai skrybėlė nusileido ant tuščio žemės lopinėlio priešais kapo duobę, susirinkusieji ėmė dar labiau nervintis

ir jau nebęstengė klausytis oratoriaus kalbos. Kukliai gulinti nejudanti skrybėlė trikdė ceremoniją kur kas labiau nei tuo atveju, jei Klevisas būtų žengęs keletą žingsnių ir ją pakėlęs. Todėl pasakęs priešais stovinčiam žmogui *atsiprašau,* jis žengė žingsnį į priekį. Dabar pats atsidūrė tuščioje erdvėje (tarsi mažoje scenoje) tarp kapo duobės ir laidotuvininkų. Pasilenkė, ištiesė ranką prie žemės, bet kaip tik tą akimirką pūstelėjo vėjas ir nunešė skrybėlę toliau, prie oratoriaus kojų.

Dabar jau niekas nebegalėjo galvoti apie nieką kita, tik apie tėtį Klevisą ir jo skrybėlę. Net oratorius, nieko nežinantis apie skrybėlę, vis dėlto pajuto, kad jo klausytojams kažkas darosi. Jis pakėlė akis nuo popieriaus lapo ir nustebęs pamatė kažkokį nepažįstamąjį, stovintį per du žingsnius nuo jo ir žiūrintį į jį taip, tarsi rengtųsi šuoliui. Jis greitai įbedė akis į tekstą, vildamasis, kad galbūt tada, kai jis jas pakels, neįtikėtina vizija bus išnykusi. Bet kai vėl pakėlė akis, vyras tebestovėjo priešais ir tebežiūrėjo į jį.

Tėtis Klevisas negalėjo nei žengti į priekį, nei atsitraukti. Pulti prie kojų oratoriui jam atrodė nepadoru, o grįžti į savo vietą be skrybėlės – juokinga. Todėl tebestovėjo nejudėdamas, prikaustytas prie žemės savo neryžtingumo, ir veltui stengėsi sugalvoti kokį nors sprendimą.

Jis vylėsi, kad kas nors jam ateis į pagalbą. Metė žvilgsnį į duobkasius. Jie stovėjo kaip įbesti kitoje kapo duobės pusėje ir spoksojo į oratoriaus kojas.

Tą akimirką vėl papūtė vėjas ir skrybėlė lėtai pasislinko prie duobės krašto. Klevisas pasiryžo. Energingai žingtelėjęs į priekį, jis ištiesė ranką ir pasilenkė. Tačiau skrybėlė vėl išsisuko nuo jo, ji vis išsisukinėjo, kai jis jau buvo begriebiąs ją pirštais, ji slystelėjo palei duobės kraštą ir įkrito vidun.

Klevisas dar kartą ištiesė ranką į skrybėlę, tarsi prašydamas ją grįžti, bet staiga nusprendė elgtis taip, tarsi jokios skrybėlės išvis nebūtų, o jis stovi ant duobės krašto tik dėl kaži kokio nereikšmingo atsitiktinumo. Stengėsi atrodyti visiškai natūralus ir atsipalaidavęs, tačiau tai jam sunkiai sekėsi, nes visų žvilgsniai buvo nukreipti į jį. Jis buvo įsitempęs; stengdamasis į nieką nežiūrėti, atsistojo pirmoje eilėje prie raudančio Pasero sūnaus.

Kai pasirengusio šokti į duobę vyro grėsminga šmėkla dingo, oratorius su popieriumi rankoje vėl nurimo ir pakėlė akis į minią, jau nebesiklausančią jo, kad ištartų paskutinį savo kalbos sakinį. Atsigręžęs į duobkasius, nepaprastai iškilmingai pareiškė: „Viktorai Paserai, tave mylėjusieji niekada tavęs neužmirš! Tebūnie tau lengva žemelė!"

Nuo duobės krašto, kur į žemės kauburį buvo įbestas mažas kastuvėlis, jis pakabino truputį žemės ir palinko prie duobės. Tuo metu laidotuvininkų minią supurtė prislopintas juokas. Mat visi įsivaizdavo, kad oratorius, sustingęs su kastuvėliu rankoje, it paralyžiuotas žiūri į duobės dugną ir mato ten karstą, o ant jo skrybėlę, tarsi numirėlis, bergždžiai stengdamasis išsaugoti orumą, nebūtų norėjęs tokią iškilmingą minutę gulėti vienplaukis.

Oratorius susitvardė, išbėrė žemę ant karsto stengdamasis neužkliudyti skrybėlės, tarsi po ja iš tikrųjų būtų slėpusis Pasero galva. Taip, gundymo taurę turėjo išgerti visi. Visi turėjo ištverti šitą siaubingą kovą su juoku. Visi, įskaitant našlę ir verkiantį sūnų, turėjo pasemti kastuvėliu žemės ir pasilenkti prie kapo, kur gulėjo karstas su skrybėle, iš po kurios, regėjosi, vis taikosi iškišti galvą nesutramdomai gyvybingas optimistiškasis Paseras.

13

Barbaros viloje buvo susirinkę apie dvidešimt žmonių. Visi sėdėjo didžiojoje svetainėje ant sofos, krėsluose ar ant grindų. Svetainės viduryje, stebint išsiblaškiusiems žiūrovams, visokiausiomis pozomis lankstėsi ir raitėsi mergina, regis, čia atvažiavusi iš kažkokio provincijos miesto.

Barbara iškilmingai sėdėjo savo soste – pliušiniame krėsle.

– Ar tau neatrodo, kad viskas pernelyg užsitęsė? – paklausė ji, rūsčiai žiūrėdama į merginą.

Mergina pažvelgė į Barbarą ir gūžtelėjo pečiais, tarsi tuo judesiu rodydama į visus susirinkusius ir skųsdamasi jų abejingumu ir išsiblaškymu. Tačiau rūstus Barbaros žvilgsnis nepriėmė tylaus merginos atsiprašymo, ir ši, nesiliaudama neišraiškingai ir nesuprantamai kraipytis, ėmė sagstytis palaidinukę.

Nuo tos akimirkos Barbara daugiau nekreipė į ją dėmesio ir vieną po kito ėmė apžiūrinėti savo svečius. Pagavę jos žvilgsnį, žmonės liaudavosi plepėję ir klusniai nukreipdavo akis į nusirenginėjančią merginą. Paskui Barbara kilstelėjo sijoną, įkišo ranką tarp šlaunų ir vėl provokuojamu žvilgsniu nužvelgė visus svetainės kampelius. Ji atidžiai stebėjo savo gimnastus, norėdama įsitikinti, ar jie pasirengę pasekti jos pavyzdžiu.

Lėtu, bet tvirtu ritmu įvykiai galop ėmė įgauti pagreitį. Provincialė, jau seniai nuoga, gulėjo kažkokio vyro glėbyje, o kiti išsivaikščiojo po kitus kambarius. Tačiau visur esanti Barbara visus stebėjo akylai ir be galo reikliai. Ji neleido savo svečiams dalytis į poras ir slapstytis kampuose. Šit dabar piktai apšaukė jauną moterį, kurią Janas buvo apkabinęs per pečius:

– Eik į jo namus, jeigu nori pabūti su juo viena. Čia esi vakarėlyje! – ji sugriebė jai už rankos ir nusitempė į gretimą kambarį.

Janas pagavo simpatiško nuplikusio jaunuolio žvilgsnį – jis sėdėjo nuošalėje ir stebėjo, kaip Barbara protina merginą. Jiedu nusišypsojo vienas kitam. Plikis priėjo prie Jano, ir šis pasakė:

– Maršalas Barbara.

Plikis nusijuokė ir pridūrė:

– Trenerė, rengianti mus Olimpinėms žaidynėms.

Juodu žiūrėjo į Barbarą ir stebėjo jos veiksmus. Ji atsiklaupė prie besimylinčių vyro ir moters, įkišo galvą tarp jų veidų ir prispaudė lūpas prie moters lūpų. Iš pagarbos Barbarai vyras atsiskyrė nuo savo partnerės, tikriausiai manydamas, kad Barbara nori jos sau. Barbara apkabino moterį, prisitraukė prie savęs, ir dabar jiedvi gulėjo ant šono, prisispaudusios viena prie kitos, o vyras nuolankiai ir pagarbiai stovėjo šalia. Tebebučiuodama moterį, ji pakėlė ranką ir ore nubrėžė apskritimą. Vyras suprato, kad šis judesys skirtas jam, bet nežinojo, ar ji liepia jam pasilikti, ar pasišalinti. Įsitempęs stebėjo ranką, kuri vis energingiau ir nekantriau brėžė apskritimus. Galop, atplėšusi lūpas nuo moters burnos, Barbara garsiai pasakė ko norinti. Vyras linktelėjo, vėl atsigulė ant grindų ir prigludo prie moters, dabar atsidūrusios tarp jo ir Barbaros užpakalio.

– Mes visi – Barbaros sapno personažai, – pasakė Janas.

– Taip, – pritarė plikis. – Bet tai ne visada veikia. Barbara tarsi laikrodininkas, turintis pats stumdyti savo laikrodžio rodykles.

Paguldžiusi vyrą reikiama poza, Barbara iškart nustojo domėtis moterimi, kurią ką tik aistringai bučiavo. Ji atsistojo ir priėjo prie poros labai jaunų meilužių, kurie tarsi išsi-

gandę spaudėsi vienas prie kito svetainės kampe. Jie buvo pusnuogiai, ir jaunuolis stengėsi užstoti merginą savo kūnu. Tarsi statistai operos scenoje, be garso žiopčiojantys ir kvailai gestikuliuojantys, kad sukurtų gyvo pokalbio iliuziją, jie irgi iš paskutiniųjų stengėsi visus įtikinti, kad užsiėmę tik vienas kitu, nes troško vienintelio dalyko – likti nepastebimi ir išvengti kitų dėmesio.

Tačiau Barbaros šis triukas neapmulkino: atsiklaupusi šalia jų, ji paglostė jiems plaukus ir kažką pasakė. Paskui dingo gretimame kambaryje ir netrukus grįžo trijų nuogų vyrų lydima. Atsiklaupė priešais meilužius, suėmė delnais jaunuolio galvą ir pabučiavo. Trys nuogi vyrai, klausydami nebylių jos žvilgsnio įsakymų, pasilenkė prie merginos ir galutinai ją išrengė.

– Kai visa tai baigsis, bus susirinkimas, – pasakė plikis. – Barbara sukvies mus visus, lieps sustoti pusračiu aplink ją, užsidės akinius, išnagrinės, ką darėme gerai, ką – blogai, pagirs stropius mokinius ir išbars tinginius.

Du nedrąsūs meilužiai pagaliau pasidalijo savo kūnais su kitais. Barbara juos paliko ir pasuko prie dviejų vyrų. Ji šyptelėjo Janui ir priėjo prie plikio. Beveik tuo pat metu Janas pajuto, kaip jį švelniai palietė provincialė, striptizu pradėjusi vakarėlį. Jam toptelėjo, kad Barbaros laikrodis veikia ne taip jau blogai.

Provincialė ėmėsi jo su karštu uolumu, bet jo akių žvilgsnis nuolat nukrypdavo į kitą kambario pusę, kur su plikio varpa darbavosi Barbaros rankos. Abi poros buvo toje pačioje padėtyje. Dvi pasilenkusios moterys vienodais judesiais darė tą patį; jos panėšėjo į stropias sodininkes, pasilenkusias prie gėlių lysvės. Viena pora buvo kitos poros veidrodinis atspindys. Vyrų žvilgsniai susitiko, ir Janas pamatė, kaip plikio kūną purto tramdomas juokas. O kadangi juodu

buvo susiję, panašiai kaip daiktas susijęs su savo atspindžiu veidrodyje, tai, kai susipurtydavo vienas, susipurtydavo ir kitas. Janas nusuko akis nuo tos poros, kad jį glamonėjanti mergina nesijaustų įžeista. Tačiau jį nepaliaujamai traukė veidrodinis atspindys. Jis vėl pažvelgė į tą pusę ir pamatė nuo tramdomo juoko išsprogusias plikio akis. Juos siejo mažų mažiausiai penkeriopas telepatinis ryšys. Kiekvienas žinojo ne tik tai, ką galvoja kitas, bet ir tai, kad kitas žino, jog jis žino. Jų galvoje sukosi visi palyginimai, kuriuos prieš keletą minučių taikė Barbarai, ir rasdavo vis naujų. Juodu sykiu ir žiūrėjo vienas į kitą, ir kreipė akis į šalį, nes žinojo, kad juokas čia būtų toks pat šventvagiškas kaip ir bažnyčioje, kai kunigas kelia ostiją. Bet vos tik šis palyginimas šmėkštelėjo jų galvose, jie dar labiau užsimanė juoktis. Jie buvo pernelyg silpni. Juokas buvo stipresnis. Ir jų kūnus supurtė nesulaikomas juoko mėšlungis.

Barbara pažvelgė į savo partnerio galvą. Plikis neišlaikė ir nusijuokė iš visos gerklės. Tarsi atspėjusi, kur slypi blogio priežastis, Barbara atsigręžė į Janą. Kaip tik tą akimirką provincialė sušnabždėjo:

– Kas tau? Kodėl tu verki?

Tačiau Barbara jau stovėjo šalia jo ir pro dantis šnypštė:

– Nesugalvok man čia krėsti tokių pokštų, kokie buvo per Pasero laidotuves!

– Nepyk, – pasakė Janas. Jis juokėsi, ir skruostais jam ritosi ašaros.

Ji paprašė jį išeiti.

14

Prieš išvažiuodamas į Ameriką, Janas nusivežė Edvigą prie jūros. Sala buvo apleista, su keletu miniatiūrinių kaimelių, su pievomis, kur avys tingiai rupšnojo žolę, ir vieninteliu viešbučiu su aptvertu paplūdimiu. Jie išsinuomojo atskirus kambarius.

Jis pabeldė į jos duris. Šūktelėdama iš kambario gilumos, ji pakvietė jį vidun. Iš pradžių jis nieko nepamatė. „Aš darau siusiuką!" – sušuko ji iš tualeto, kurio durys buvo praviros.

Tai jam buvo gerai pažįstama. Net tada, kai jos namuose būdavo daugybė žmonių, ji ramiai pareikšdavo einanti daryti siusiuko, o paskui pro pravertas tualeto duris toliau plepėdavo su svečiais. Tai nebuvo nei koketavimas, nei begėdiškumas. Visiškai atvirkščiai: tai buvo absoliutus koketavimo ir begėdiškumo neigimas.

Edviga nepripažino tradicijų, tos žmoniją slegiančios naštos. Ji jokiu būdu nesutikdavo su teiginiu, kad plikas veidas – nekaltas, o plikas užpakalis – begėdiškas. Ji nesuprato, kodėl sūrus skystis, kapsintis mums iš akių, laikomas nepaprastai poetišku, o skystis, kurį išleidžiam iš pilvo, turėtų kelti pasišlykštėjimą. Visa tai jai atrodė kvaila, dirbtina, neprotinga, ir ji žiūrėjo į tokias formalybes, kaip užsispyrusi mergaitė žiūri į katalikiškojo pensiono vidaus tvarkos taisykles.

Išėjusi iš tualeto, ji nusišypsojo Janui ir leido pabučiuoti save į abu skruostus:

– Einam į paplūdimį?

Jis linktelėjo.

– Drabužius palik mano kambaryje, – pasakė ji ir nusimetė chalatą, ji buvo visiškai nuoga.

Janui visada atrodė truputį keista nusirenginėti kitų akivaizdoje ir jis beveik pavydėjo Edvigai, kuriai vaikščioti nuogai buvo taip pat patogu, kaip ir vilkėti chalatą. Ji net atrodydavo natūraliau nuoga nei apsirengusi, tarsi nusimesdama drabužius kartu nusimesdavo sunkią moters lemtį ir tapdavo tiesiog žmogiškąja būtybe be lyties požymių. Tarsi lytis būtų apsigyvenusi drabužiuose, o nuogumas reikštų lytinį neutralumą.

Jie nuogi nulipo laiptais ir atsidūrė pajūryje, kur ilsėjosi, vaikštinėjo, maudėsi nuogų žmonių grupelės: nuogos moterys su nuogais vaikais, nuogos senelės su nuogais vaikaičiais, nuogi jaunuoliai ir seniai. Čia buvo daugybė įvairių formų moterų krūtų – gražių, ne tokių gražių, bjaurių, didžiulių ir susiraukšlėjusių, ir Janas su liūdesiu suprato, kad senos krūtys šalia jaunų neatrodo jaunesnės, kad jaunos krūtys atrodo senesnės, o visos kartu – vienodai keistos ir beprasmiškos.

Ir jam vėl dingtelėjo toji neaiški ir paslaptinga mintis apie sieną. Jam buvo toks įspūdis, kad jis stovi ant jos ir jau žengia per ją. Ir jam užėjo keistas liūdesys, o iš to liūdesio tarsi iš rūko išniro dar keistesnė mintis: kad žydai į dujų kameras taip pat ėjo miniomis ir nuogi. Jis gerai nesuprato, kodėl jį taip dažnai persekioja šis vaizdas ir ką jis iš tikrųjų reiškia. Gal nori jam pasakyti, kad ir žydai buvo *kitapus sienos*, todėl nuogumas – „kitapusinių" vyrų ir moterų uniforma. Kad nuogumas – drobulė.

Liūdesys, kurį Janui sukėlė po paplūdimį išsibarstę kūnai, darėsi vis nepakenčiamesnis. Jis pasakė:

– Kaip keista žiūrėti į visus šituos nuogus kūnus...

Edviga su juo sutiko:

– Taip, bet įdomiausia, kad visi šie kūnai gražūs. Žiūrėk, net seni kūnai, net ligoti kūnai gražūs, jeigu jie tiesiog kū-

nai, kūnai be drabužių. Jie gražūs kaip gamta. Senas medis ne mažiau gražus už jauną medį, o sergantis liūtas nesiliauja būti žvėrių karaliumi. Žmogaus bjaurumas – tai drabužių bjaurumas.

Edviga ir Janas niekada vienas kito nesuprato, vis dėlto juodu visada sutardavo. Kiekvienas išsiaiškindavo jo ar jos žodžius taip, kaip juos supranta, ir tarp jų viešpatavo kuo puikiausia harmonija. Nuostabus solidarumas, kuris laikėsi ant nesupratimo pamatų. Jis tai gerai žinojo ir tuo kone mėgavosi.

Juodu lėtai žingsniavo paplūdimiu, smėlis degino kojas, avinų bliovimas mišo su jūros ošimu, o alyvmedžio pavėsyje purvina avelė skabė išdžiūvusios žolės kuokštą. Janas prisiminė Dafnį. Jis guli pakerėtas nuogo Chlojės kūno, jis susijaudinęs, bet nežino, kur šis susijaudinimas jį šaukia, tai susijaudinimas be pabaigos ir nenumaldomas, beribis ir neaprėpiamas. Janui širdį sugniaužė didžiulis ilgesys, ir jis užsigeidė grįžti atgal. Atgal pas tą vaikiną. Atgal į žmonijos pradžią, į savo paties pradžią, į meilės pradžią. Jis geidė geismo. Jis geidė besidaužančios širdies. Jis geidė gulėti šalia Chlojės ir nežinoti, kas yra kūniška meilė. Nežinoti, kas yra gašlumas. Persimainyti ir patirti tokį paslaptingą, nesuprantamą ir stebuklingą susijaudinimą, kokį patiria vyras, žiūrėdamas į moters kūną. Ir jis garsiai šūktelėjo:

– Dafni!

Avelė skabė išdžiūvusią žolę, Janas atsiduso ir dar sykį pakartojo:

– Dafni, Dafni...

– Tu šauki Dafnį?

– Taip, – atsakė jis, – aš šaukiu Dafnį.

– Gerai, – atsakė Edviga, – reikia grįžti pas jį. Grįžti ten, kur žmogaus dar nesužalojo krikščionybė. Ar tai norėjai pasakyti?

– Taip, – atsakė Janas, nors jis norėjo pasakyti kažką visiškai kita.

– Ten tikriausiai dar būta nediduko natūralaus rojaus, – kalbėjo toliau Edviga. – Su avelėmis ir piemenimis. Su žmonėmis, priklausančiais gamtai. Su jausmų laisve. Tau tai ir yra Dafnis, ar ne?

Jis vėl prisiekė, kad būtent tai turėjęs galvoje, ir Edviga pasakė:

– Taip, tu teisus, tai Dafnio sala!

Jam buvo malonu plėtoti jų nesusipratimu paremtą vienybę, todėl pridūrė:

– Ir viešbutis, kuriame mudu gyvename, turėtų vadintis „Kitapus".

– Taip! – sušuko Edviga. – Kitapus šito kalėjimo, mūsų civilizacijos.

Prie jų priėjo kelios nuogų žmonių grupelės. Edviga supažindino juos su Janu. Žmonės spaudė jam ranką, linksėjo, vardijo savo titulus ir sakė, kad labai džiaugiasi galėdami su juo susipažinti. Paskui jie pasišnekėjo kai kuriomis temomis: apie vandens temperatūrą, visuomenės, žalojančios sielą ir kūną, veidmainiškumą, apie salos grožį.

Dėl paskutinės temos Edviga pareiškė:

– Janas ką tik pasakė, kad čia Dafnio sala. Aš manau, jog jis teisus.

Visi buvo sužavėti šiuo atradimu, ir vienas storas kaip statinė vyras ėmė toliau plėtoti temą, kad Vakarų civilizacija netrukus žlugsianti ir kad žmonija pagaliau išsivaduosianti iš vergiškos judėjų ir krikščionių tradicijos. Tai buvo žodžiai, kuriuos Janas jau buvo girdėjęs dešimt, dvidešimt, trisdešimt, šimtą, penkis šimtus ar tūkstantį kartų, ir keletas paplūdimio metrų greitai virto universiteto auditorija. Vyras kalbėjo, kiti susidomėję klausėsi, o jų apnuogintos genitalijos kvailai ir liūdnai žiūrėjo į geltoną smėlį.

Turinys

Kundera, Milan
Ku-183 Juoko ir užmaršties knyga : romanas / Milan Kundera ; iš prancūzų kalbos vertė Pranas Bieliauskas. – Vilnius : Tyto alba, 2006. – 261[3] p.

ISBN 9986-16-480-X

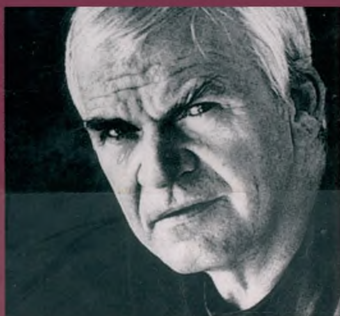
Prancūzų ir čekų rašytojas Milanas Kundera (g. 1929) – vienas įdomiausių ir labiausiai skaitomų XX a. romanistų – jau trisdešimt metų gyvena ir kuria Prancūzijoje. Dauguma jo kūrinių išversti į lietuvių kalbą. Geriausiai savo „Juoko ir užmaršties knygą" apibūdina pats autorius: „Visa ši knyga – romanas, parašytas variacijų forma. Skirtingos dalys eina viena po kitos kaip skirtingi etapai kelionės, vedančios į temos vidų, į minties vidų, į vidų vienos vienintelės situacijos, kurios suvokimas man dingsta iš akių begalybėje... Tai romanas apie Taminą, o kai Tamina nueina nuo scenos, tai romanas Taminai... Visos kitos istorijos – jos istorijos variacijos. Tai romanas apie juoką ir užmarštį, apie užmarštį ir Prahą, apie Prahą ir angelus".

UDK 885.0(44)-3

MILAN KUNDERA
JUOKO IR UŽMARŠTIES KNYGA
Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė *Pranas Bieliauskas*
Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2006 04 03. 9,22 leidyb. apsk. l. Užsakymas 540
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497453, info@tytoalba.lt
Spausdino Standartų spaustuvė, S. Dariaus ir S. Girėno 39, LT-02189 Vilnius

„...gluminanti knyga; ji moko, kad mirdami mes prarandame ne ateitį, o praeitį. Aš laikau Kunderą vienu didžiųjų mūsų dienų Gogolio ir Kafkos palikuonių.“
Carlos Fuentes

Prancūzų ir čekų rašytojas Milanas Kundera (g. 1929) – vienas įdomiausių ir labiausiai skaitomų XX a. romanistų – jau trisdešimt metų gyvena ir kuria Prancūzijoje. Dauguma jo kūrinių išversti į lietuvių kalbą. Salmano Rushdie'o žodžiais tariant, M. Kundera – pripažintas hedonistas politikos apsiaustame pasaulyje, o jo nuostabiame romane pamėgta hedonisto meilė erotikai, išmonei ir smagiam juokui atmiešta aštria it peilio ašmenys politine satyra. Geriausiai savo „Juoko ir užmaršties knygą“ apibūdina pats autorius: „Visa ši knyga – romanas, parašytas variacijų forma. Skirtingos dalys eina viena po kitos kaip skirtingi etapai kelionės, vedančios į temos vidų, į minties vidų, į vidų vienos vienintelės situacijos, kurios suvokimas man dingsta iš akių begalybėje... Tai romanas apie Taminą, o kai Tamina nueina nuo scenos, tai romanas Taminai... Visos kitos istorijos – jos istorijos variacijos. Tai romanas apie juoką ir užmarštį, apie užmarštį ir Prahą, apie Prahą ir angelus“.

ISBN 9986-16-480-X

www.tytoalba.lt